

Att mobilisera boende i invandratäta storstadsförorter

**Hyresgästföreningen Västra Sveriges
projektarbete i Hjällbo
1998 - 2011**

Anna Tiger

Thomas Jordan

Tack...

...till er boende i Hjällbo – ”Aisha”, ”Sharifa” och ”Abbas” – som ställt upp på intervjuer. Tack för att ni tagit tid från arbete och familj och generöst delat med er av era livshistorier, erfarenheter och reflektioner i samband med samtalen om Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo.

...till Gunilla Eriksson (AB HjällboBostaden), Gun Holmertz (Caritas), Zan Jankovski (Mötesplatser och fritidsgårdar, Göteborgs Stad Angered), Daniel Norlander (Områdespolisen Hjällbo/Hammarkullen), Bosse Strandberg och Sture Wernersson (tidigare AB HjällboBostaden) för att ni så frikostigt delat med er av er tid och era tankar kring frågor som på olika sätt belyser området för denna studie.

...till Saliba Marawgeh (Familjehuset i Hjällbo), för att du i samtal med Hans Abrahamsson och mig bidrog med reflektioner kring utvecklingen i Hjällbo och i samhället överlag.

Mycket intressant har berörts under intervjuerna med er! Alla era berättelser har varit viktiga bidrag till denna rapport, även om enbart en bråkdel av det som berörts kommer fram i rapporten. Berättelserna har dock skapat en viktig bakgrundskuliss mot vilken materialet som presenteras i rapporten har kunnat brytas för att nå ökad förståelse. Stort tack till er alla!

Tack också...

...till Viktoria Trygg (Hyresgästföreningen), för att du bidragit med reflektioner kring projektarbetet i Hjällbo, utifrån dina erfarenheter av arbete med liknande frågor i ett liknande bostadsområde.

...till Anja Lemchen och Birgitta Vidman (Hyresgästföreningen), för att ni skyndsamt hjälpt mig med material jag behövt, och för ert trevliga bemötande.

...till Marianne Fagberg (Hyresgästföreningen), för att du generöst delat med dig av kunskap och reflektioner kring både Hyresgästföreningen i stort och kring ditt eget arbete inom organisationen, samt för god hjälp med att skaffa fram material och relevanta kontakter för studien.

...till Kicki Persson (Hyresgästföreningen) för hjälp med material, med kontakter till andra relevanta personer att intervjua och, förstås, för din stora generositet och ditt tålamod i många och långa intervjuer och samtal. Det har varit en förmån att få arbeta med denna studie och få inblick i dina intressanta sätt att arbeta och tänka kring utvecklingsfrågorna i Hjällbo!

Sist men inte minst, tack...

... till kollegorna Hans Abrahamsson (Göteborgs Universitet/ Malmö Högskola) och Håkan Kellgren (Göteborgs Universitet). Hans, jag har stort uppskattat all din hjälp, din peppning och vårt stimulerande samarbete! Särskilt tack också för att du tog dig tid att läsa och ge värdefull feedback på manus i dess slutskede. Håkan, tack för att du funnits där att bolla tankar med när jag behövt. Emellanåt har du känts som en kunskaps- och erfarenhetsbank som jag kunnat deponera trassliga tankar i, för att sedan kunna hämta ut preciserade resonemang med goda formuleringar. Guld värt! Tack!

...till min medförfattare Thomas Jordan, för pålitligt stöd i arbetet när jag behövt, för kritiska frågor som hjälpt mig precisera resonemang, och för ditt varma sätt i största allmänhet. Det har varit ett nöje att arbeta ihop med dig!

Anna Tiger, huvudförfattare
Göteborg 2011

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	6
1. Inledning och översikt	9
<i>Inledning</i>	9
<i>Översikt av rapporten</i>	11
2. Hjällboprojektens bakgrund	13
<i>Dynamiken i Hjällbo – långt bort från etniskt svenskt medelklassområde</i>	13
<i>Aktörer som ville förändra – sammanfallande intressen</i>	20
3. Perioden 1998 – 2005: Hur gick arbetet till?	24
<i>Projektstarten</i>	24
<i>Projektledarens arbete – en kronologisk berättelse</i>	24
4. Perioden 2005 – 2011	70
<i>Nya förutsättningar både i Hjällbo och inom projektet</i>	70
<i>Projektledarens arbete – den fortsatta kronologiska berättelsen</i>	72
5. Resultat av Hyresgästföreningens arbete i Hjällbo	96
<i>Resultat inom olika sfärer</i>	96
<i>Vilka resultat finns skäl att tänka att Hyresgästföreningens projektarbete kan ha bidragit till?</i>	99
<i>Effekterna sprids: En plantskola där projektledaren ständigt får börja om</i>	106
<i>Att behålla integrerade inom Hyresgästföreningen: Kickis tankar om vad som krävs</i>	107
6. Projektledarens arbetssätt – vad inbegriper det?	109
7. Lärdomar och rekommendationer	120
<i>Värdering av Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo 1998-2011</i>	120
<i>Sammanfattning av särskilda förutsättningar i invandratäta förorter</i>	122
<i>Lärdomar kring organisatoriska förutsättningar för framgångsrikt områdesarbete</i>	125
<i>Rekommendationer kring fältarbetets hantverk</i>	129
<i>Avslutande reflektioner</i>	133
8. Referenser	136
Appendix 1: Kort bakgrundsfakta om Hyresgästföreningen	139
Appendix 2: Hur gick arbetet till? Kapitel 3 och 4 i sammanfattning	142
Appendix 3: Områdespolisens arbetsmetoder och förhållningssätt i Hjällbo	144
Appendix 4: "Yttre, kollektiva" resultat inom Hyresgästföreningen	146

Förord

Det här är en studie som vi tycker är mycket spännande. Den handlar om hur Hyresgästföreningen jobbat med integration och mobilisering av boende med invandrarbakgrund, i den invandrartäta och socioekonomiskt utsatta Göteborgsförorten Hjällbo under perioden 1998 – 2011. Studien ger möjlighet till inblick i en förändringsagents erfarenheter, överväganden och arbetssätt i konkret områdesarbete under ett projekt i en utsatt storstadsförort.

Förändringsagenten är Hyresgästföreningen i Västra Sverige, och då främst den projektledare som – under ledning av chef och regionstyrelse – haft i uppdrag att driva arbetet. Det är utifrån hennes perspektiv denna studie främst utgår.

Det är mycket medvetet som vi låtit studien kretsa kring huvudsakligen *en* aktörs perspektiv på den utveckling som skett under projekttiden. Detta trots att vår utgångspunkt är att god kunskap om skeenden främst – eller kanske enbart – är möjlig genom att låta olika perspektiv belysa dessa skeenden.

Bakgrunden är, mycket kortfattat, att vi utgår ifrån att vi alla ser på verkligheten utifrån våra egna specifika perspektiv – formade av våra egna specifika erfarenheter och de kulturella traditioner/miljöer vi blivit del av. De olika perspektiven blir specialister på att se vissa typer av händelser och orsakssamband, medan de blir blinda för andra. Det är bara genom att *lyfta fram och utforska olika perspektiv*, och därefter *föra en dialog mellan dessa* där olika subprocesser och subskeenden kan belysas från olika håll – som vi tror vi kan få god kunskap om helheten kring ett skeende. Vi tycker därför att det är mycket spännande att här få fördjupa oss i ett perspektiv. Särskilt spännande tycker vi det är då...

- ...perspektivet kommer från en person som har lång erfarenhet av socialt arbete i en invandrartät utsatt storstadsförort och som på nära håll kunnat följa olika initiativ som tagits för att skapa utveckling i området. Eftersom få i det svenska majoritetssamhället har liknande erfarenhet tycker vi det är intressant att ta del av hennes perspektiv på utvecklingen i området över tid.
- ...projektledaren arbetat i området i en roll (som socialarbetare utan myndighetsutövande uppdrag eller annan maktposition gentemot boende) som gett henne möjlighet att ställa sig helt på invandrade boendes sida i kontakten med det svenska majoritetssamhället och som gjort att hon fått erfara verkligheten på sätt som få i det svenska majoritetssamhället haft möjlighet att göra. Dels har det gett henne inblick i den dynamik som råder i dagens invandrartäta socioekonomiskt utsatta svenska storstadsförortsområden – en dynamik som väsentligt skiljer sig från dynamiken i det svenska majoritetssamhället. Dels har det gett henne inblick i hur boendes möte med majoritetssamhället kan se ut från ett "utifrån-perspektiv" – vad som blir till hjälp respektive hinder för dem i mötet med det svenska majoritetssamhället.
- ...vi får möjlighet att följa en väldigt konkret berättelse om hur projektledaren jobbat och hur hon resonerat kring utmaningar och möjligheter hon ställts inför. Få sådana beskrivningar finns sedan tidigare vad vi känner till.

Kritik som riktats mot studien har pekat på att den i alltför hög grad vilar på en persons – projektledarens – perspektiv och egna berättelse kring vad som skett, för att kunna generera generaliserbar kunskap. Framför allt i kombination med det faktum att projektledaren befunnit sig i en typ av yrkes-situation som starkt kan ha påverkat den berättelse hon vävt runt skeenden hon speglar. Det karaktäristiska för yrkessituationen man då pekat på är att bristen på karriärmöjligheter för socialarbetare i en gräsrotsorganisation gör att behovet av erkännande och bekräftelse för yrkesskicklighet sannolikt inte blir mött. Risken är då stor att en individ som kompensation skapar en berättelse kring sig själv och sitt arbete som levererar erkännande, bekräftelse och uppskattning. Denna mekanism

skulle kunna leda till att resultat beskrivs som mer lyckade än de i realiteten varit – att positiva resultat rapporteras även där objektivt stöd för den tolkning som görs saknas. Av detta skäl blir det mycket riskabelt att dra slutsatser/lärdomar kring vad som fungerar och ej i områdesarbete, utifrån huvudsakligen denne områdesarbetarens egen berättelse/bild av det arbete som gjorts.

Vi tackar för den synpunkten, och skickar med den till läsaren att ha i åtanke i de sammanhang denna farhåga/risk skulle kunna ha betydelse.¹ Vi tycker också att kritiken är befogad ifall studien läses som den enda och sanna beskrivningen om vad som skett under projekttiden. Det är dock inte så vi önskar att den ska läsas. Istället vill vi att den ska läsas som *ett av flera möjliga* perspektiv på vad som skett i Hjällbo under de år projektet pågått.

Redovisningen av andra perspektiv – andra beskrivningar av vad som skett i Hjällbo under åren 1998-2011 – är dock något som inte ryms i denna rapport, både av tidsskäl (vad gäller att utförligt samla in och analysera ytterligare perspektiv) och av utrymmesskäl (att utrymmesmässigt beskriva fler perspektiv i rapporten). De perspektiven hoppas vi ska få möjlighet att komma fram genom andra personers försorg i andra sammanhang. Likaså lämnar vi till andra sammanhang att verkligen föra dialogen mellan olika perspektiv. Vårt bidrag till dialogen blir istället att här ingående beskriva ett perspektiv som vi tror kan ge många värdefulla bidrag och ingångar till en sådan dialog.

Detta innebär dock inte att andra perspektiv saknas i den här studien. Tvärtom har flera andra – boende eller yrkesverksamma med god inblick i området under perioden – tillfrågats att ge sina perspektiv på inte bara utvecklingen i Hjällbo under den aktuella tiden, utan även på projektledarens arbete i området. Syftet med detta har varit att undersöka i vilken mån det finns stöd för att göra de tolkningar och beskrivningar av skeenden som projektledaren lagt fram, liksom att utforska hennes perspektiv med hjälp av andras parallella berättelser. Alla dessa berättelser har varit mycket intressanta i sig själva. I rapporten redovisas dock enbart fragment av dem, och då enbart där det kastar ökat ljus över huvudperspektivet – där det bidrar med kontextbeskrivningar som ökar förståelsen av det sammanhang projektledarens berättelse kan förstås i, eller där det tydligt ifrågasätter eller bekräftar projektledarens perspektiv. På så sätt har de kompletterande perspektiven hjälpt oss att uppmärksamma områden där projektledarens berättelse behövt förtydligas, förklaras och kanske kontrolleras via andra källor för att kunna bli till en sammanhängande tolkning av vad som skett i området under projekttiden.

En liten kommentar om språket kan vara på sin plats innan vi börjar. Berättelsen om projektarbetet har vi byggt genom att väva samman en mängd citat där projektledaren och andra intervjuade beskriver incidenter och händelseförlopp och reflekterar kring dessa. I citaten har vi medvetet valt att behålla talspråk, i allt väsentligt så nära som möjligt hur de intervjuade faktiskt uttryckt sig.² Detta kan upplevas störande, då skrivet språk normalt skiljer sig väsentligt från hur vi talar och vi här blandar skriftspråk och talspråk. Dessutom riskerar de citerade att framstå som mer osofistikerade än de är, och än de framstått som om vi omformulerat citaten till skriftspråk.

Det finns flera skäl till att vi ändå gjort detta val. Ett är att vi inte säkert kan veta vad – vilka ”ingredienser” – det är som bidragit till de positiva utvecklingsprocesser som de med inblick i *Projekt Hjällbo* menar kommit till stånd genom projektarbetet. Kanske har det haft betydelse *hur* projektledaren talat i kontakten med boende? (På s. 47 – 48 reflekterar hon en del kring detta). Genom att hålla oss

¹ Vi vill rikta ett varmt tack till Björn Andersson vid Institutionen på socialt arbete, Göteborgs universitet, för att han tagit sig tid att läsa rapporten och ge värdefull kritik. Smärre förändringar har gjorts i föreliggande utgåva av rapporten (2012), som resultat av synpunkter han gett. Framför allt har vi i texten tydligare markerat att det är just *ett perspektiv* på händelseutvecklingen i Hjällbo som rapporten skildrar. Trots värdefulla bidrag, ska understrykas, ska han förstås på inget sätt hållas ansvarig för något av rapportens innehåll.

² Undantag har varit enstaka uttryck vars betydelse framstått mycket annorlunda när intonation och dylikt gått förlorade i texten. Där har vi ”översatt” uttrycken för att bättre spegla citatens innebörd.

nära originalcitaten har vi velat ge möjlighet till inblick i hur projektledaren beskrivit att hon talat, och därmed ge läsaren möjlighet att själv reflektera kring detta. Ett annat skäl är att vi velat minska risken för att oavsiktligt förvränga innebörden i intervjuades berättelser, väl medvetna om att våra erfarenheter – vår tolkningsram – skiljer sig mycket från de sammanhang intervjuade berättar om.

Vad vi *har* gjort är dock att "putsas" talspråket" en del – plockat bort småord som inte varit betydelsebärande, liksom ändrat ordföljd ibland där det bidragit till ökat flyt i läsningen utan att ändra citatets innebörd. Där vi intervjuat någon som på flera ställen i intervjun berättat om något vi velat belysa, har vi också klippt ut de delar som varit relevanta och redovisat dessa samlat, i den ordning vi tyckt bäst förmedlat sammanhanget. Ibland har vi också (inom hakparenteser) lagt in förklarande text, där innebörden i citatet varit tydlig utifrån sammanhanget i originalintervjun, men underförstådd betydelse gått förlorad när vi enbart redovisat delar av citatet.

Till sist vill vi också göra några kommentarer kring "etnicitet" – ett begrepp som i Hjällbo ofta verkar få central betydelse i människors vardag.

Begreppet etnicitet är svårt att entydigt definiera. "Etnisk tillhörighet" har att göra med föreställningar – på mer eller mindre goda grunder – om ett gemensamt ursprung, gemensamma traditioner, kultur, språk, preferenser, ibland religion, ibland särskilda egenskaper. Det har även att göra med en idé om solidaritet med en "utökad familj". Etnicitet handlar i praktiken också mycket om maktrelationer, politiserade diskurser och gränsdragningar runt "normalt – onormalt" i kontrast till någon grupp som förutsätts vara annorlunda. Ofta finns fördelningskonflikter i anslutning till etnicitetsdiskurser, och ofta finns ett majoritetssamhälle som tjänar som kontrast till migrerade minoritetsgrupper.

I denna rapport är begreppet "etnisk", liksom olika nationalitetsbeteckningar, frekvent förekommande. Ibland används termerna för att beskriva individers egen identitet, ibland för att beskriva utifrån tillskriven grupptillhörighet, ytterligare andra gånger för att betona uppenbara skillnader i erfarenhetsbakgrund. Väl medvetna om många problematiska aspekter kring etnicitets-/ nationalitetsbegreppen, har vi valt att ändå varken definiera eller problematisera användningen av dem närmare. Istället tillåts betydelsen skifta med sammanhanget, kopplat till intervjuades berättelser, och skildra såväl stereotypa föreställningar som tillfällen när definitionsfrågor och problematiseringar av begreppen direkt eller indirekt blir en del av berättelsen om utvecklingen i Hjällbo.

Med dessa inledande ord önskar vi er trevlig läsning!

Anna Tiger
Göteborg 2012

Sammanfattning

Vad är det som ska till för att människor som har utländsk bakgrund – med erfarenheter och referensramar som i hög grad skiljer sig från traditionellt svenska – och som bor i socialt och ekonomiskt ”utsatta förortsområden”, ska kunna bli tillräckligt delaktiga i det svenska samhället för att kunna påverka sin egen vardag och sina egna liv?

I Hjällbo – en invandratät socioekonomiskt utsatt förort i Göteborg – har Hyresgästföreningen bedrivit projektverksamhet sedan 1998 för att undersöka i vilken mån de som folkrörelse kan bidra till ökad delaktighet, genom att mobilisera boende och därmed ge dem en kanal genom vilken de kan påverka sin situation i allmänhet och sitt boende i synnerhet. Personer som haft god inblick i projektet har en stark känsla av att man lyckats åstadkomma värdefull utveckling i området genom det arbete som gjorts. Likaså att man samlat på sig värdefulla erfarenheter vad gäller Hyresgästföreningens möjligheter att kunna spela en positiv roll i dessa områden.

Institutionen för arbetsvetenskap³, Göteborgs universitet, har fått i uppdrag att göra en utvärderingsstudie kring detta projekt i syfte att belysa och dra lärdomar av det arbete som gjorts. På institutionen har – under docent Thomas Jordans ledning – på senare år flera ingående studier gjorts för att dokumentera, analysera och dra lärdomar av framgångsrikt arbete med komplexa samhällsfrågor. I studien dokumenteras arbetsområden, tillvägagångssätt, resultat och erfarenheter från projektets dryga decennium långa historia. Förhoppningen från vårt håll är att denna studie ska berika den samlade erfarenhet och kunskap som byggts upp vid institutionen, liksom bidra till pågående forskning och utvecklingsarbete i ett bredare samhällsperspektiv. Förhoppningen från Hyresgästföreningen och HjällboBostaden, som tillsammans finansierat studien, är att den ska ge lärdomar som kan användas som underlag inför beslut om hur arbete i Hjällbo och liknande miljöer ska läggas upp framöver.

Studien som gjorts är inte någon renodlad resultatutvärdering. Huvudsyftet har istället varit att utifrån projektledaren Kickis Perssons erfarenheter av verksamma respektive mindre framgångsrika arbetsmetoder för att skapa ökad egenmakt och integration för boende i Hjällbo, öka vår kunskap kring vad som fungerar och inte fungerar i folkrörelsearbete i dessa miljöer. Studien bygger till stor del på intervjuer med projektledaren där hon delar med sig av sina perspektiv och erfarenheter. För att placera dessa i ett sammanhang har hennes berättelse sedan speglats i och kompletterats med andra aktörers infallsvinklar, genom intervjuer och studier av skriftliga källor. Genom en sådan kontrastering ska rapporten uppfattas som något av en syntes mellan den bild som Hyresgästföreningen genom Kicki Persson (och andra med inblick i projektet) har, och den som andra aktörer som verkat eller verkar i området bär på.

Utvärderingens slutsatser – som medvetet vilar tungt på projektledarens egna uppgifter och perspektiv – pekar mot att bestående resultat uppnåtts i framför allt de delar av projektet där projektledaren arbetat som mest intensivt under perioden 1998 – 2005. Resultaten har uppnåtts inom områden som boendes mobilisering och aktiva deltagande i att driva egna frågor, kunskap och insikter kring värdet av demokratiska arbetsmetoder, föreningskunskap, och kunskap om det svenska samhället som behövs för att kunna påverka och integreras i det etablerade samhället.⁴

Studien pekar vidare mot att projektledarens arbete med inre processer hos boende – enskilda individers självförtroende, kunskap, motivation, etc., liksom grupperns kollektiva värderingar, normer, gruppidentiteter, gemensamma mål, osv – bidragit till långsiktigt hållbara resultat i form av ökad del-

³ Som vid årskiftet 2011/2012 uppgick i Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap.

⁴ Att studien i hög grad bygger på projektledarens egna uppgifter innebär att slutsatser om lärdomar och resultat i huvudsak får betraktas som *ett perspektiv* på vad som haft väsentlig betydelse för utvecklingen i Hjällbo under perioden, och vilka följdverkningarna har blivit i form av positiva/negativa resultat.

aktighet i lokalsamhället och ökad integration i det svenska majoritetssamhället – resultat som även manifesterats i konkreta, mätbara och utifrån synliga resultat, både på samhällsnivå och på individnivå.

Kunskap om hur det etablerade svenska samhället fungerar i teori och praktik är vad som i studien pekats ut som nyckelfaktor för integration. Ett antal andra nyckelfaktorer framträder som avgörande för att boende ska kunna tillägna sig sådan kunskap:

- Att arbetet utgår från boendes verklighet och behov för stunden.
- Att förtroendefulla relationer byggs mellan projektledaren och boende.
- Att höga ambitioner och stark tilltro till individers förmåga paras med stöd anpassat till individers och grupperns behov.
- Att projektledaren inte gör arbetet åt boende utan ger stöd åt dem att själva ta initiativ.
- Att projektledarens förhållningssätt gentemot boende präglas av öppenhet, respekt, äkta engagemang och att projektledaren på riktigt "tycker om" de människor han/hon finns där för, för att stötta.

En annan nyckelfaktor för framgång som framträder är att som utifrånkommande projektledare identifiera goda krafter i området och utifrån dessa välja strategiska samarbetspartners, liksom att dra nytta av deras status och nätverk i området.

Från omkring 2005 förändrades projektarbetets förutsättningar väsentligt, och projektledaren fann att möjligheten för henne att använda arbetsmetoder som dittills visat sig verksamma minskade. I kombination med att ursprungliga deltagare som framgångsrikt integrerats i samhället gick vidare till nya uppdrag, resulterade detta i att den positiva utvecklingsprocess som påbörjats i hög grad avstannade, menar projektledaren.

Erfarenheten fram till dess, av att det går att mobilisera boende med utländsk bakgrund i socialt utsatta förortsområden och få dem att bli delaktiga i att driva förändringsprocesser de önskar se, är särskilt intressant i ljuset av erfarenheter gjorda i Hyresgästföreningens projekt *Uppdrag M* (2007-2010). I Herrgården, Malmö – det delprojekt Kicki Persson bedömt vara mest relevant att jämföra arbetet i Hjällbo med – kom man tvärtom fram till att boendes delaktighet i att själva vara med och driva processerna inte var möjligt att nå.

I vårt uppdrag från Hyresgästföreningen ingick att göra en värdering av projektarbetet. Vi har försökt oss på en sådan och presenterar den i rapporten. Dels dras slutsatserna från fallstudien att 1) projektarbetet verkar haft stor betydelse för många boende i Hjällbo, och 2) Hyresgästföreningen skulle kunna spela en mycket viktig roll för att människor i invandrartäta storstadsförorter ska kunna ta sig in i och känna tillhörighet med det etablerade svenska samhället. Dels förs en diskussion kring hur projektarbetets resultat kan värderas utifrån hur Hyresgästföreningen ser på sin uppgift och roll framöver.

I rapporten sammanfattas också ett antal faktorer som gör att traditionella sätt att bedriva svenskt folkrörelsearbete inte fungerar särskilt väl i invandrartäta förortsområden. Lärdomar dras kring både vad som framstår som gynnsamma respektive ogynnsamma organisatoriska förutsättningar för framgångsrikt områdesarbete i dessa områden. Sex organisatoriska förutsättningar som framstår ha spelat stor roll för arbetets framgång i Hjällbo identifieras:

1. Att fokus legat på utveckling av egenmakt.
2. Att stabilt stöd och engagemang funnits från högsta ledningen, baserat på en ingående förståelse för att mobiliseringsarbete i områden som Hjällbo är komplicerat.
3. Att det funnits ett öppet mandat att anpassa och utveckla arbetssätt efter de speciella förutsättningar som rått.

4. Att det funnits tidsutrymme att gradvis lära känna området, förstå dess förutsättningar och hitta lämplig grupp boende att påbörja arbetet ihop med.
5. Uthållighet: att förutsättningar givits som gjort det möjligt att arbeta i området med kontinuitet under lång tid.
6. Bemanning – att ledningen haft förmåga att förstå uppgiftens kompetensprofil och kunnat tillsätta en lämplig person för uppdraget.

Från de organisatoriska förutsättningar som framstår ha varit ogynnsamma, dras ett antal lärdomar kring vad Hyresgästföreningen skulle kunna arbeta med framöver för att öka förutsättningarna för framgångsrikt områdearbete i invandrartäta förorter:

- Arbeta med att utveckla medvetenhet och kunskap bland Hyresgästföreningens egna medarbetare och förtroendevalda om hur det sociala livet i invandrartäta förortsområden faktiskt fungerar och vilka utmaningar det innebär för föreningens arbete.
- Omsorgsfullt fundera över, och hitta strategier för, hur man säkrar demokratiska arbetsformer i de lokala föreningarna.
- Se över möjligheterna att bygga broar mellan svensk vedertagen föreningspraxis och invandrarers ovana vid och bristande kunskap om svenska spelregler och arbetsformer.
- Anpassa interna utbildningar till målgruppen invandrare med låg kunskap om svensk föreningskultur.

Lärdomar dras vidare kring vad som i studien framstår som framgångsfaktorer i fältarbetets hantverk. Erfarenheterna presenteras i ett antal punkter – rekommendationer – som förelås särskilt övervägas inför framtida projekt. Punkterna grupperas under följande teman:

- Fältarbetarens attityd till uppgiften
- Uppstarten
- Knyta kontakt och bygga relationer
- Mobilisera engagemang
- Möjliggöra färdighetsutveckling på djupet
- Fältarbetarens sociala kompetenser

Slutligen reflekteras en del kring de utvecklingstendenser som flera intervjuade beskrivit finns i Hjällbo idag. Trots uthålligt utvecklingsarbete från flera aktörer i området – däribland Hyresgästföreningen – ser viktiga delar av den problematik som fanns 1998 ut att finnas kvar idag. Flera intervjuade ser med oro på framtiden och beskriver två parallella utvecklingstendenser – en mot ökade möjligheter för boende med utländsk bakgrund att komma in i samhället och få inflytande över sina liv; den andra en utbredd känsla av utanförskap där en stor grupp människor – framför allt unga – känner stor hopplöshet kring sina framtidsmöjligheter. Personer vi intervjuat efterlyser fler ”normala” förebilder i området, som motvikt till de rollmodeller – som domineras av personer av problematik av olika slag, exempelvis socialbidragsberoende, regelbunden kontakt med socialtjänst, kriminalitet – som Hjällbos unga i dagsläget alltför ensidigt har att identifiera sig med. Här finns – utifrån vad som framkommit i studien – en uppenbar möjlighet för Hyresgästföreningen att göra en viktig insats genom att bidra till att skapa fler förebilder som visar att det är möjligt och ” normalt ” att ta sig in i det etablerade svenska samhället, även för Hjällbobor.

Men vilken roll Hyresgästföreningen vill ta framöver är förstås en fråga för organisationen att diskutera internt. Rapporten avslutas med ett antal frågeställningar som förhoppningsvis kan inspirera till samtal och tankearbete kring hur organisationen effektivare skulle kunna ta sig an arbete i invandrartäta miljöprogramsområden, ifall man väljer att göra detta.

1. Inledning och översikt

Inledning

Hur kan man bli tillräckligt delaktig i det svenska samhället för att kunna påverka sin egen vardag och sitt eget liv? Detta om man själv eller ens föräldrar har utländsk bakgrund, hamnat i ett socialt och ekonomiskt "utsatt bostadsområde" och anlänt till Sverige med erfarenheter och referensramar kring organisering och påverkansarbete som ofta skiljer sig väsentligt från de traditionellt svenska? Den frågan har varit central i *Projekt Hjällbo* som Hyresgästföreningen drivit i Göteborgsförorten Hjällbo sedan 1998.

De personer som haft god inblick i Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo under det dryga decennium det pågått, har en stark känsla av att projektet bidragit till värdefull utveckling i området. Likaså att man inom projektet samlat på sig värdefulla erfarenheter vad gäller möjligheten för Hyresgästföreningen (och andra företrädare för det svenska samhället) att fungera stödjande för människor med utländsk bakgrund, boende i "utsatta områden", att bli mer delaktiga i det svenska samhället och kunna spela en mer aktiv roll vad gäller påverkan på förhållandena i sina egna liv.

Rapporten du håller i din hand är en studie av det arbete projektledaren Kicki Persson bedrivit i Hjällbo, på uppdrag av Hyresgästföreningen Region Västra Sverige. Studiens syfte är att belysa det arbete som gjorts och vaska fram lärdomar som de framträder ur perspektiven från dem som haft god inblick i arbetet; framför allt projektledaren Kicki Persson. Studien är utförd av Anna Tiger, biträdande forskare vid Institutionen för arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, med stöd av docent Thomas Jordan på samma institution.

I centrum för utvärderingen finns, mer eller mindre uttalat, fyra olika aktörers frågeställningar/perspektiv:

Det första är Hyresgästföreningens folkrörelseperspektiv: Hur gå till väga för att mobilisera hyresgäster med utländsk bakgrund som bor i svenskglea, socioekonomiskt utsatta bostadsområden, och som saknar kunskap och erfarenhet av organisering för påverkansarbete enligt traditionellt svenska modeller? Då en stor andel av hyreslägenheterna i Sverige finns i sådana områden har detta varit en övergripande fråga som Hyresgästföreningen arbetat med under några år, som bland annat resulterat i det nationella projektet *Uppdrag M* (2007 – 2010). *Uppdrag M*, där M står för mobilisering, handlade om att öka kunskapen och dialogen om möjliga och framgångsrika former för hyresgästernas inflytande över sin boendesituation och att åstadkomma en förnyelse härvidlag. Frågan har aktualiserats särskilt utifrån de alltmer trängande behoven att rusta upp miljonprogramsområden och utifrån hyresgäströrelsens intressen av att kunna påverka den förestående upprustningen.

Region Västra Sveriges *Projekt Hjällbo* har varit ett av Hyresgästföreningens pionjärarbeten på området. Det specifika syfte projektet inledningsvis hade var att undersöka förutsättningarna för att människor med utländsk bakgrund i Hjällbo skulle kunna engageras i hyresgäströrelsen, och därmed kunna få en kanal där de kunde påverka sin situation i allmänhet och sitt boende i synnerhet. *Projekt Hjällbo* var det första initiativ i landet som togs att arbeta med denna fråga, och projektarbetet i Hjällbo har pågått under betydligt längre tid än *Uppdrag M*. I en utvärdering av *Uppdrag M* beskrivs bland annat ett lyckat exempel i Herrgården, Malmö, där erfarenheter gjorts av att det är möjligt att mobilisera boende med utländsk bakgrund i förortsområden för att ge sina synpunkter på vad som behöver åtgärdas. Däremot drog man slutsatsen att det inte går att nå delaktighet från boende i att

sedan driva förändringsarbetet.⁵ De som haft inblick i det projektarbete Hyresgästföreningen bedrivit i Hjällbo har alltså känslan av att positiv utveckling åstadkommits med det arbete som gjorts. Detta inbegriper att man i projektet fått boende som just blivit delaktiga i att driva förändringsarbetet. I denna utvärdering vill Hyresgästföreningen i Västra Sverige få belyst och kunna dra lärdomar om:

- Vad i det projektarbete Kicki Persson bedrivit i Hjällbo är det som varit verksamt?

Det andra är det lokala allmännyttiga bostadsföretaget HjällboBostadens. AB HjällboBostaden bildades 1999 som ett svar på den negativa utvecklingstrend Göteborgs styrande politiker och allmännyttans moderbolag Framtidskoncernen såg i Hjällbo. Genom att låta ett enda kommunalt bostadsföretag förvalta Hjällbos hyresbestånd var tanken att bostadsföretaget skulle kunna spela en mer aktiv roll för att bidra till positiv utveckling i stadsdelen. AB HjällboBostaden fick ett utökat uppdrag som handlade om just detta. Som medfinansierare till både Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo och till denna utvärderingsstudie av arbetet, finns HjällboBostadens intresse med som ett av studiens perspektiv:

- Vilka lärdomar kan dras kring hur Hjällbos bostadsföretag – genom samverkan med Hyresgästföreningen – kan bidra till positiv utveckling i Hjällbo?

Det tredje är perspektivet från boende i Hjällbo. Den begränsade tiden för utvärderingen i kombination med begränsade möjligheter för relevanta boende att delta i intervjuer har gjort att detta delvis blivit ett indirekt fokus. Baserat på ett fåtal intervjuer med boende med god inblick i *Projekt Hjällbo* och på intervjuer med Hyresgästföreningens projektledare samt med vissa andra relevanta aktörer i Hjällbo, har antaganden gjorts kring vad boendeperspektiv lite mer generellt kan vara. Många av Hjällbos boende har med sig kunskap och erfarenhet av organisering av makt och inflytande i sina hemländer som skiljer sig väsentligt från hur det fungerar i Sverige. Många saknar helt tidigare erfarenhet av en välfärdsstat, och många har gjort erfarenheten att rättsstaten är en i bästa fall opålitlig bundsförvant för enskilda medborgare. Under sådana förutsättningar har nätverk för social trygghet och organisering behövt byggas upp på helt andra sätt och på mycket annorlunda villkor än vi är vana vid i Sverige. Kunskap och resurser för att ta sig fram i det etablerade svenska samhället är samtidigt en bristvara bland boende i Hjällbo. Något vi försökt belysa utifrån boendes perspektiv har därför varit:

- Hur gå till väga för att skapa sig ett bra liv i Sverige?

Det fjärde perspektivet är Göteborgs universitets. Vid Institutionen för arbetsvetenskap, Göteborgs universitet, har under senare år flera ingående studier gjorts för att dokumentera, analysera och dra lärdomar av framgångsrikt arbete med komplexa samhällsfrågor. Den studie Hyresgästföreningen bad oss göra av projektarbetet i Hjällbo ligger väl i linje med såväl vår kompetens som vårt pågående arbete, och har från vår sida varit mycket intressant av följande skäl:

- Integrationen av förortsboende med invandrarbakgrund, särskilt lågutbildade från samhällen med låg bildningsnivå och avsaknad av stabila demokratiska traditioner, är en fråga av mycket stor samhällsrelaterad betydelse. Allt vi kan lära om förutsättningarna för att på ett bättre sätt åstadkomma en gynnsam utveckling är mycket relevant ut ett brett samhällsperspektiv.
- Det finns en brist på formulerad, samlad erfarenhet, kunskap och kompetens om framgångsrik mobilisering av boende med invandrarbakgrund till medverkan i lokal utveckling.
- Folkrörelseorganisationerna står inför utmaningen att utveckla väl fungerande former för att mobilisera människor i ett samhälle som förändras snabbt vad gäller både etniska svenskers värderingar och livsstilar och ökande andel medborgare med annan kulturell och social bakgrund än etniska svenskers.

⁵ Lindblad Nieminen (2010): Uppdrag M – slutrapport del 1 2010: En beskrivning och bedömning av arbetet i de tio Uppdrag M-områdena, Hyresgästföreningen, internt dokument daterat 2010-02-09, s. 29.

- Den bakgrundsinformation vi tagit del av inför överenskommelsen om detta utvärderingsuppdrag har gett oss anledning att tro att potentialen är stor att en studie av Hyresgästföreningens arbete i Hjällbo kan ge värdefull kunskap som kan användas för att utveckla såväl Hyresgästföreningens verksamhet som andra samhällsaktörers arbete.

Vår förhoppning är att studien kan berika den samlade erfarenhet och kunskap vi byggt upp, liksom bidra till pågående forskning och utvecklingsarbete i ett bredare samhällsperspektiv.

De uttalade syften som Hyresgästföreningen angivit för utvärderingen är:

- Dokumentera tillvägagångssätt och lärdomar kring kontaktskapande och förtroendebyggande med boende med invandrarbakgrund.
- Dra slutsatser kring vad som fungerar och inte fungerar i folkrörelsearbete i relation till ”nya” befolkningsgrupper.
- Dokumentera den kunskap som byggts upp om kulturella och sociala mönster som är av betydelse för framgångsrikt organiseringsarbete i invandrartäta förortsområden.
- Göra en bedömning av starka och svaga aspekter av den verksamhet som genomförts.

Rapporten riktar sig i detta utförande till regionstyrelsen för Hyresgästföreningen i Västra Sverige – beställaren av utvärderingen – men även till HjällboBostadens ledning som alltså medfinansierat utvärderingen. Erfarenheter som lyfts fram i utvärderingen är dock även valda för att kunna berika en vidare målgrupp.

Översikt av rapporten

I nästa kapitel tecknas bakgrunden till det projektarbete som Hyresgästföreningen kommit att bedriva i Hjällbo. Inledningsvis beskrivs Hjällbo som område och en del av de specifika förutsättningar som råder där jämfört med traditionellt svenska hyreshusområden. Dess historiska framväxt skisseras och lite statistik ges om området som det såg ut 1998 och som det ser ut idag. Inblick i detta behövs för att senare kunna placera och förstå beskrivningen av projektledaren Kicki Perssons arbete i sin kontext. Därefter beskrivs bakgrunden till statliga och kommunala aktörers engagemang i Hjällbo, inklusive bakgrunden till HjällboBostadens bildande och särskilda uppdrag. Slutligen beskrivs Hyresgästföreningen som aktör i området genom en beskrivning av bakgrunden till organisationens särskilda engagemang för utveckling i stadsdelen.

I kapitel 3 följer vi projektledaren Kicki Persson i det arbete hon bedrivit i Hjällbo från projektstart till 2005, då förutsättningarna för hennes arbete i området förändrades väsentligt. Berättelsen ges huvudsakligen i kronologisk tidsföljd, i syfte att kunna följa och dra lärdomar av problem och möjligheter som uppstått i nya skeden av projektledarens arbete bland boende. Berättelsen blandas dock med reflektioner Kicki Persson och andra intervjuade gör i efterhand kring skeenden som skildras.

I kapitel 4 fortsätter berättelsen, men här med perioden 2005 – 2011 i fokus.

Kapitel 5 inleds med ett teoretiskt resonemang kring olika möjliga sätt att se på resultat i projekt som dessa. Utifrån resonemangen sammanfattas därefter de resultat Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo mer eller mindre sannolikt kan antas ha bidragit till, baserat på vad som kommit fram i studien. Dels mätbara resultat, dels mindre synliga men väl så viktiga.

I kapitel 6 görs en analys av det arbete projektledaren bedrivit, med resonemang kring möjliga framgångsfaktorer och hinder för positiv utveckling.

Kapitel 7 presenterar slutligen de lärdomar vi kan dra från studien. En värdering av projektarbetet

görs baserat på resonemangen i kapitel 5 om uppnådda resultat. Vidare diskuteras hur arbetet kan värderas utifrån hur Hyresgästföreningen väljer att se på sin uppgift framöver. En genomgång görs av vad vi fått fram kring varför traditionella sätt att bedriva svenskt folkrörelsearbete inte fungerar särskilt väl i invandratäta miljonprogramsområden. Därefter presenteras de lärdomar vi kunnat dra från materialet kring både gynnsamma och ogynnsamma organisatoriska förutsättningar för framgångsrikt områdesarbete. Vidare presenteras lärdomar från fältarbetets hantverk, formulerade som ett antal rekommendationer riktade till andra som vill ta sig an liknande arbete i liknande områden. Slutligen blickar vi framåt och diskuterar utvecklingstendenser i Hjällbo idag, och varför Hyresgästföreningen skulle kunna göra en viktig insats i området framöver. Kapitlet avslutas med ett antal frågeställningar i syfte att inspirera till interna samtal om hur organisationen effektivare skulle kunna ta sig an arbete i invandratäta miljonprogramsområden i framtiden, ifall man väljer att göra detta.

Fyra appendix följer sist i rapporten. Appendix 1 innehåller lite kort bakgrundsfakta om Hyresgästföreningen för läsare som eventuellt inte redan är välbekanta med detta – föreningens uppdrag och organisation, samt något om "boinflytandemedel" som finansierar delar av Hyresgästföreningens verksamhet.

Appendix 2 innehåller en kort sammanfattning av den kronologiska beskrivningen av projekttiden, det vill säga av kapitel 3 och 4. Syftet med sammanfattningen är att ge läsare som är mer intresserade av rapportens slutsatser än av tillvägagångssätt i projektarbetet, möjlighet till en snabb överblick av projekttiden.

I appendix 3 beskrivs områdespolisens arbetsmetoder och förhållningssätt i Hjällbo idag.

I appendix 4 redovisas en del av projektets resultat mer detaljerat än i resultatkapitlet (kapitel 5).

Av integritetsskäl används genomgående fingerade namn för alla boende i Hjällbo som intervjuats eller som omtalas i rapporten.

2. Hjällboprojektens bakgrund

Dynamiken i Hjällbo – långt bort från etniskt svenskt medelklassområde

För att bättre förstå arbetsområden, överväganden och metoder som projektledaren Kicki Persson behövt fokusera på i Hjällbo, och som redovisas i kapitel 3, 4 och 6, behöver man förstå en del om de specifika förutsättningar som råder i områden som Hjällbo. Därför vill vi i detta kapitel ge en bakgrundsbild till hur Hjällbo skiljer sig från traditionella svenska hyreshusområden, dominerade av boende med "etnisk svensk arbetar-/medelklassbakgrund".

Speciella förutsättningar i Hjällbo

Det är framför allt tre förutsättningar som särskiljer Hjällbo och liknade områden från traditionellt svenska områden:

1. Många individer och familjer mår dåligt
2. Normer, värderingar och regler är delvis mycket annorlunda än traditionellt svenska
3. Erfarenheter av och referensramar kring samhällsaktörer och samhällets organisering skiljer sig ofta väsentligt från traditionellt svenska

Vi ska här ge några fingervisningar om faktorer som bidrar till att skapa förutsättningar av dessa slag i flera svenska miljonprogramsområden.

Att många individer och familjer i dessa områden mår dåligt kan sättas i samband med faktorer som följande, i olika kombinationer:

- Fattigdom – många lever på socialbidrag och har små marginaler
- Nära familjemedlemmar i svåra/osäkra situationer i hemlandet eller som flyktingar i annat land. (Kan medföra ökad stress på grund av till exempel oro för deras välbefinnande, försörjningsansvar för dem och/eller dem de försörjt, stark saknad av nära familjemedlem, etcetera)
- Identitetskriser i mötet med nytt land, ny kultur, nytt språk, nya normsystem; ev. förändrade könsroller och maktstrukturer inom familjen; ev. förlust av status, sociala nätverk, arbete/yrkessidentitet/försörjning; etc.
- Traumatiska upplevelser från krig eller flykt
- Depressioner, missbruk, misshandel inom familjen (till följd av t.ex. mental ohälsa), vilket i sin tur påverkar hela familjens hälsa negativt.
- Stor trångboddhet på grund av barnrika familjer och/eller släktingar som bor inneboende i väntan på uppehållstillstånd/egen lägenhet, i kombination med att lägenheterna är förhållandevis små.⁶ Ytor för läsläsning, aktivitet, etc. blir bristvara inomhus. Många barn/unga vistas istället ute på gårdarna.
- Många barn med bristande tillsyn ute på gårdarna skapar ökad risk för konflikter mellan barnen. Konflikter bland barn sprider sig ofta till vuxna som tar barn i försvar.
- Skilsmässor på grund av sociala problem leder till många barnrika ensamförälderhushåll.
- Avsaknad av sociala nätverk som kan bidra med ansvar för och tillsyn av barn.

Nästa område – att normer, värderingar och regler delvis är mycket annorlunda än "traditionellt svenska" – är en följd av sådant som:

⁶ Över 75 procent av Hjällbos lägenhetsbestånd utgörs av ett-, två- eller trerumslägenheter. Se vidare statistik i fotnot 9 på sidan 17.

- Religioner (I Hjällbo finns exempelvis stora grupper muslimer, där finns syrisk ortodox kristendom, och där finns andra religioner eller grenar av religioner som medför normer och traditioner som i olika mån skiljer sig från traditionellt svenska.)
- Kulturella traditioner i boendes respektive tidigare hemländer. För att kortfattat beskriva hur sådana skillnader kan komma till uttryck och på avgörande sätt påverka miljön i invandrartäta bostadsområden pekar vi här – utifrån bland annat kulturforskaren Hofstedes beskrivning av hur olika kulturer väsentligt kan särskilja sig från varandra längs fem olika kulturdimensioner – på några skillnader som ofta kan skönjas bland grupper av boende i områden som dessa: större fokus på kollektivism än på individualism; samhällsorganisering och sociala säkerhetssystem utifrån släktband; hederstänkande; större förväntan om och acceptans för auktoritära och paternalistiska maktrelationer än konsultativa och demokratiska; större uppdelning mellan traditionellt manliga och kvinnliga sfärer; högre värdering av konkurrens, självsäkerhet och ansamlade av rikedom än livskvalitet och relationer.⁷
- Spänningar mellan etniska grupper som varit i konflikt med varandra i hemlandet (t.ex. bosnier av olika etnisk tillhörighet, somalier av olika klaner)
- Lokala hierarkier, spänningar och rasism mellan olika etniska grupper. (I Hjällbo står kurder högst, därefter araber. Näst lägst står somalier, lägst romer, är projektledarens bild).
- Lokala informella maktstrukturer (släktbaserade nätverk, kriminella nätverk) har många gånger stort inflytande. (I Hjällbo styr enligt projektledaren det släktbaserade nätverket "Familjen").

Det tredje området slutligen – att erfarenheter av och referensramar kring samhällsaktörer och samhällets organisering ofta skiljer sig väsentligt från traditionellt svenska – kan sättas samman med faktorer som dessa:

- Tidigare erfarenheter av myndighetsaktörer/polis/skola/sjukvård påverkar förväntningar kring motsvarande aktörer och organisering i Sverige. Vanligt är t.ex. erfarenheter av polis som hot istället för stöd för vanliga medborgare.
- Avsaknad av tidigare erfarenheter av aktörer som socialtjänst, allmännyttiga bostadsbolag, hyresgästföreningar, demokratiska politiska institutioner, etcetera, leder ofta till oklar uppfattning om skillnader i sådana aktörers roller. Detta kan leda till antingen mer reserverad eller mer förtrolig hållning än brukligt gentemot sådana aktörer.
- Upplevelsen av fastighetsägaren som makthavare kan i Hjällbo vara större än traditionellt. Stor "inlåsnings-effekt" i Hjällbo – svårigheter att kunna flytta från Hjällbo – i kombination med att ett enda bolag äger samtliga lägenheter gör boende beroende av goda relationer med HjällboBostaden för att tillgodose framtida boendebehov. Detta kan leda till att boende ogärna ger sina egentliga åsikter kring sitt boende till fastighetsägaren.

Några röster om dynamiken i Hjällbo

För att förmedla en något fylligare bild av dynamiken och av problematiken som utmärker Hjällbo och liknande områden, lånar vi här röster från tre olika källor som studerat området: Sören Olsson m.fl., som för Göteborgs Stads fastighetsbolags Framtidskoncernens räkning studerat HjällboBostadens verksamhet i Hjällbo; Ulf Borelius, sociolog vid Göteborgs universitet, som bland annat utvärderat en del av storstadssatsningen (2001 – 2005) i Hjällbo; och Maria Wallin, sociolog och civil analy-

⁷ Holländske psykologen och antropologen Geert Hofstede har utvecklat en metod för att jämföra kulturella värderingar världen över. I sina studier har han visat att det finns nationella och regionala grupper av värderingar som påverkar beteendet i samhället. Dessa skillnader i värderingar beskriver han utifrån fem olika kulturdimensioner: *liten kontra stor maktavstånd, individualism kontra kollektivism, maskulinitet kontra femininitet, lång kontra kort tidsorientering, grad av osäkerhetsundvikande.*

(Källor: http://sv.wikipedia.org/wiki/Geert_Hofstede;

http://sv.wikipedia.org/wiki/Hofstedes_fem_kulturdimensioner;

http://en.wikipedia.org/wiki/Hofstede's_cultural_dimensions_theory)

tiker vid kriminalunderrättelseroteln i Göteborg som bland annat beskriver polisens bild av olika normsystem som kan skönjas i områden som Hjällbo.

Sören Olsson (m.fl.) gav år 2005 den här bilden av en del av dynamiken i Hjällbo:

”Det är ingen tvekan om att det finns en positiv bild av Hjällbo hos många och att det som beskrivs i bilden har ett underlag i erfarenheter. Det omväxlande sociala liv, den rörelse av människor som finns i Hjällbo exempelvis en höstdag eller en sommarkväll är en särskild och speciell kvalitet i området.

Men det finns också en mörkare bild. Jag har redan tidigare pekat på segregationsdata och behovet av satsningar för att komma tillrätta med problem. På ett mera mänskligt plan handlar bilden om människor som flyttat långt hemifrån sina ursprungsmiljöer, en del som haft traumatiska upplevelser av krig och förföljelser och därför har svårt att klara av den nya tillvaron. Familjelivet sviktar. Det handlar också om människor som flyttat från miljöer som varit helt annorlunda än där de hamnat nu och som inte har så lätt att klara ett hyreshusboende, inte sköter soporna som de ska och inte ser till barnen utan kiss och bajs hamnar på fel ställen. Folk som är uppe på nätterna och stör andra. Och inte minst handlar det om bråk och konflikter.

Det är inte svårt att få beskrivningar av bråk som förekommer ganska ofta. En vanlig typ av bråk startar i att någon vuxen tillrättavisar ett barn från någon annan familj exempelvis ute på gården. Det leder till att föräldrar rycker ut till försvar av barnet och angriper därmed också den som gjorde tillrättavisningen. Kommer parterna från familjer, släkter eller etniska grupper som inte förstår varandra, som har gamla konflikter eller över huvud taget ogillar varandra eskalerar konflikten vanligen antingen omedelbart eller på sikt. Förstärkning ur den egna gruppen tillkallas och snart kan konflikten omfatta rätt många personer och vara nog så handgriplig.

Det är uppenbart att den här beskrivningen pekar på ett viktigt fenomen som vi för enkelhetens skull kan kalla för etnisk organisering – det handlar också om familjer, släkter och religion. Den *etniska organiseringen*, kontakten med den egna gruppen är utan tvivel viktig för människor som hamnar i ett främmande land med andra villkor, andra regler och annat språk. Om behovet av detta finns mycket skrivet. Men den etniska organiseringen har också en tendens att sluta grupper utåt, låsa fast människor i givna positioner. Och mellan en del grupper, det är viktigt att säga att det just är bara en del, uppstår lätt motsättningar och bråk av det slag som beskrivits här. När sådana motsättningar finns kan man inte använda samma lokaler, gå på samma kafé eller delta i samma verksamheter.

En annan problematik handlar om olagliga verksamheter. Dess bakgrund är utan tvekan kombinationen av undersysselsättning bland de vuxna, mycket låga inkomster via bidrag eller andra transfereringar och ett samhälle i hög grad präglad av konsumtion. Det öppnar i ett första steg för en svart marknad av varor och tjänster. Claudia Gardberg sysslar i sin doktorsavhandling (2003) med ensamstående kvinnor med barn och deras försörjning. Urvalet av kvinnor kommer från Hjällbo och ett par andra närliggande förortsområden. Från Hjällbo beskriver dessa just hur det går att köpa många olika tjänster och varor svart. Förutsättningen är att man har kontakter, känner folk som kan sälja eller som förmedlar vidare till säljare. Det finns också gott om andra beskrivningar av fenomenet och det är knappast någon tvekan om dess förekomst. Om det är mer omfattande än i andra delar av samhället vet vi dock inte.

Beskrivningar finns också av allvarigare brottslig verksamhet som handlar om stölder, droger, finansiering av handel med detta, prostitution och organiserade kriminella gäng. Omfattningen av detta är av naturliga skäl ännu mer svårbedömd än den svarta marknaden – men man behöver knappast betvivla att det finns sådana inslag. Den gruppmissiga organiseringen av delar av befolkningen som vi beskrivit ovan är inte minst ett skäl till svårigheten att både få ett grepp på omfattningen och göra insatser emot denna kriminalitet. Oroande är risken för att unga pojkar – könsuppdelningen är som bekant stark när det gäller grövre kriminalitet – dras med i verksamheter av det här slaget.” (Olsson, Lind, Björck (2005), s. 60f)

Forskaren Ulf Borelius sammanfattade år 2004 en del av den problematik som präglar livet för boende i Hjällbo:

"I Hjällbo präglas en stor del av invånarnas liv av multidimensionell fattigdom och många befinner sig i en outsiderposition. Generellt sett har invånarna låga inkomster, låg utbildning och många saknar sociala kontakter och nätverk som kan hjälpa dem att komma in på arbetsmarknaden och att överhuvudtaget hitta vägar ut ur outsiderpositionen. Många saknar också grundläggande kunskaper i svenska språket och kunskap om hur det svenska samhället är uppbyggt och fungerar. Dessutom utgör ofta Hjällbo-adressen, på grund av att området intar en dominerad position i den urbana hierarkin av bostadsområden, en negativ symbolisk tillgång när man söker arbete och när man i andra sammanhang är tvungen att presentera sig för personer utanför området. Samhällets rasifiering bidrar också till utanförskapet, inte minst på arbets- och bostadsmarknaden." (Borelius s. 14)

Maria Wallin, sociolog och civil analytiker vid kriminalunderrättelseroteln i Göteborg, beskrev en aspekt av Hjällbo och liknande utsatta bostadsområden på det här viset, på en konferens arrangerad av Ungdomsstyrelsen 2010:

"Två huvudtyper av normsystem går att skönja i våra utsatta bostadsområden: de kriminella gängerna och ätterna, familjerna. I vissa områden är dessa så starka att de tagit över majoritetssamhällets funktioner. Då uppstår en situation där det moderna samhället ställs mot det traditionella. Då ett system som bygger på individen som minsta beståndsdel, med ett starkt politiskt system och en stark stat kolliderar med ett kollektivistiskt synsätt där gruppen är den minsta beståndsdel, där staten inte är lika stark utan ibland till och med utgör ett hot mot invånarna.

Inom det traditionella samhället finns ibland, men långt ifrån alltid, ett hedersnormssystem, med sina normer och straffsystem som befolkningen följer på grund av social press. Hedersnormsystemet är helt oberoende av religion och vad som är heder eller straff skiljer sig också åt mellan olika grupper och mellan olika familjer. Det kollektiva innebär ett ansvar för alla andra inom gruppen. Och därmed också skyldighet att betala skadestånd om gruppens medlemmar orsakar skada. Skadeståndet betalas genom blod eller pengar.

– Det här syns i den kriminella världen i form av bötning, säger Maria Wallin. Bötning heter det i Göteborg när en ungdom pressar ut en annan och hotar med exempelvis våld och skulder. Det kan till exempel handla om att kräva en yngre på dennes mobiltelefon, med hot om att han/hon annars råkar illa ut. Många exempel finns på ungdomar som tvingats till stöld och våld för att skydda sig själva. Vilka är då konsekvenserna av att växa upp i ett traditionellt system, som dessutom bygger på hedersnorm?

– Det skapar följder när normer, lagar och rättssystem undergrävs. Dessa kriminella strukturer kan vara väldigt våldsamma. Människor runt omkring blir rädda och deras rädsla leder till tystnad. Anmälningviljan går ner och människor vill inte heller vittna. Det innebär att hela rättssystemet sätts ur spel och stora grupper i samhället hamnar utan rättsskydd.

– Det här är problem som polisen inte kan lösa själv, utan dessa system måste vi lösa gemensamt. Verka stödjande för föräldrarna, jobba på maktförskjutningen, säger Maria Wallin och fortsätter med att beskriva att de som verkligen är problem och utövar social kontroll på andra kanske består av högst fem procent av de boende i ett område. Resterande 95 procent är invånare som vill göra rätt för sig och leva ett gott liv. Och det är med hjälp av de 95 procenten som en förändring kan komma till stånd, i ett gemensamt förtroendeskapande arbete mellan samhällsaktörer, organisationer och enskilda individer."

Ungdomsstyrelsens (2010): *Inga fler stenar: En konferensdokumentation från konferensen Inga fler stenar, den 1 juni 2010 på City Conference Centre – Norra Latin i Stockholm*, s. 14f.

Kort statistik och historik kring Hjällbo

Miljonprogramsförorten Hjällbo ligger åtta kilometer nordost om Göteborg. Området, som lyder under Lärjedalens stadsdelsnämnd, hade 1998 knappt 6500 invånare, och har idag en befolkning på cirka 7300 personer. Omkring 90 procent av invånarna bor i hyreslägenheter – år 1999 var de 2273 stycken i antal; idag är de cirka 2350. Samtliga hyreslägenheter ägs sedan 1999 av det allmännyttiga bostadsföretaget HjällboBostaden.⁸ Hjällbo har beskrivits som den fattigaste och mest etniskt segregerade stadsdelen i landet.¹⁰ Andelen människor med utländsk bakgrund – utrikes födda personer eller personer födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar – uppgår till cirka 90 procent. Av dessa är cirka 60 procent födda i utlandet; merparten i ursprungsländer i Mellanöstern, forna Jugoslavien, Asien eller Afrika. Hjällbos hyreslägenheter är fördelade på fem olika bostadsområden: Sandspåret, Skolspåret, Bergsgårdsgärde Bondegärdet och Hjällbo Lillgata. Utöver dessa finns ett centrum samt i Hjällbos utkanter två mindre radhusområden och ett villaområde. Hjällbo är ovanligt barnrikt jämfört med andra stadsdelar i Göteborg. Omkring 35 procent är 18 år eller yngre, jämfört med cirka 20 procent i Göteborg totalt. Sandspåret och Bergsgårdsgärde är särskilt barnrika; där var år 2005 cirka 45 procent av befolkningen under tjugo år. En hög andel av befolkningen i Hjällbo är beroende av försörjningsstöd. 1998 var andelen socialbidragsberoende familjer drygt 50 procent. År 2009 har andelen sjunkit till drygt 20 procent, men är fortfarande hög jämfört med genomsnittet i Göteborg, som är drygt 5 procent. Utbildningsnivån i området ligger betydligt under den genomsnittliga i Göteborg. Nästan 40 procent har enbart förgymnasial utbildning, jämfört med ca 15 procent i Göteborg totalt. Andelen med eftergymnasial utbildning uppgår till dryga 20 procent i Hjällbo, jämfört med omkring 50 procent i Göteborg totalt.¹¹

Hjällbo uppfördes i slutet av 1960-talet som en del av miljonprogrammet och var inledningsvis populärt. Målgruppen när området byggdes var arbetarklassen, och när alla lägenheter var uthyrda de första åren bodde i Hjällbo cirka 7000 personer. På grund av en kombination av omvärldsfaktorer (ökad arbetslöshet, utländska gästarbetare som lämnade Sverige) och interna faktorer (flykt av "vanligt folk" till följd av alltför stor dominans i området av bråk och missbruksproblem hos en minoritet individer som hamnat utanför i samhället) minskade Hjällbos befolkning kraftigt åren därefter. Bostadsbristen i Göteborg från 1960-talet hade då övergått i ett lägenhetsöverskott. Ett nytt boendemönster etablerade sig i Hjällbo; "en blandning av hög omflyttning och kvardröjande boende med problem. I realiteten flytta[de] den gamla innerstadsslummen ut i förorten". Den höga omflyttningen kunde delvis bero på att många lägenheter användes som genomgångslägenheter av nyinflyttade till staden, trodde en assistent på bostadsförmedlingen i en intervju för ett projektarbete på Socialhögskolan 1973. Hjällbo har sedan denna tid varit känt som ett "problemområde".¹²

Området har hela tiden varit invandrartätt, men inledningsvis utan att det varit aktuellt att prata om etnisk segregation. Hjällbos arbetskraftsinvandrare delade i mångt och mycket den svenska arbetar-

⁸ Göteborgs stadskansli: *Göteborgsbladet 2000 (juni)*, 612 *Hjällbo*; Göteborgs Stad, Stadskansliet Samhällsanalys och Statistik: *Göteborgsbladet 2010*, 612 *Hjällbo*.

⁹ Hyresbostäderna i Hjällbo består mest av två- och tre rumslägenheter (cirka 28 % respektive 38 % av lägenhetsbeståndet). Utöver detta finns ettor (cirka 12 %), fyror (cirka 17 %) och ett mindre antal femmor (cirka 5 %). (Ibid.)

¹⁰ Olsson, Lind, Björck (2005), s. 49f

¹¹ Borelius (2004), s. 12ff;

Göteborgs stadskansli: Göteborgs stads officiella statistik *Göteborgsbladet*, 612 *Hjällbo*, åren 1997 – 2010; HjällboBostaden, *Årsredovisning 2004 – 2010*;

Kihlström & Simonson, Institutionen för arbetsvetenskap, Göteborgs universitet (2004): *Samverkan för sysselsättning och egenförsörjning: Rapport i utvärderingen av Storstadssatsningen i Göteborg*, Göteborgs Stad, Stadskansliet, s.26f;

Olsson, Lind, Björck (2005), s. 49f;

Törnquist (2001), s. 178ff.

¹² Törnquist (2001), s. 172ff.

klassens villkor.¹³

Under 1990-talet skedde en drastisk förändring i området. Bostadsbolagen fyllde stadsdelens många tomma lägenheter – utanför det kommunala flyktingmottagandet – med nyanlända flyktingar från nya områden i världen.¹⁴ Det var i stor utsträckning flyktingar från krigen och förföljelserna i det sönderfallande Jugoslavien, från nordöstra Afrika, från Irak, Iran, Turkiet, Libanon och Palestina. Inflyttningen drev på en utflyttning av svenskfödda och av nordiska invandrare.¹⁵ Hjällbo ändrades från att ha varit ett arbetarklassområde med många ensamförelärdhushåll, trasiga familjer och alkoholmissbruk, till att bli ett fattigt invandrarområde med förhållandevis många hela och stora familjer, och med många men ofta helt nya problem.¹⁶

År 1995 låg invånarantalet på knappt 5000 personer och år 2000 var det officiella invånarantalet i Hjällbo drygt 7000 personer.¹⁷ Utöver skriven befolkning har alltsedan personer med flyktingbakgrund bosatt sig i området, även funnits flyktingar som i väntan på uppehållstillstånd bor i andra hand utan att registreras i området. Olsson, Lind, Björck talar i sin bok *Framtidens stadsdelsutveckling* (2005) om att ingen vet exakt hur många dessa är, men att de brukar uppskattas till mellan 300 och 500 personer.¹⁸ Hög arbetslöshet på 90-talet gjorde att få invandrare i denna våg kom in i det svenska samhället. Majoriteten blev istället beroende av socialbidrag för sin försörjning och isolerade i stadsdelen. Påfrestningarna på stadsdelsnämnden blev mycket stora. Skola barnomsorg och socialtjänst fick en anstormning av människor som inte talade svenska, saknade arbete och sysselsättning men som självklart hade rätt att få sina behov tillgodosedda. Perioden sammanföll också med kraftiga neddragningar från välfärdsstaten som svar på ekonomisk kris. Många av hyresfastigheterna i Hjällbo började också vara i akut behov av renovering under 1990-talet, dels utifrån ålder, dels utifrån allt större slitage när trångboddhet och brist på sysselsättning gjorde att många personer samtidigt befann sig i lägenheterna under större delen av dygnets timmar.¹⁹

Inom Hjällbo kom olika områden att befolkas av olika etniska grupper.²⁰ Blandningen i respektive område – eller bristen på blandning – kom att spegla hur flyktingströmmarna till Sverige för tillfället såg ut när bostadsbolagen skulle fylla sina tomma lägenheter. Så småningom utvecklades också olika social status för de olika områdena. I denna hierarki hamnade Hjällbo Lillgata högst upp, och därefter följde i fallande ordning Bondegärdet, Skolspåret, Bergsgårdsgärde och längst ned Sandspåret.²¹

¹³ Törnquist (2001), s. 239.

¹⁴ Törnquist (2001), s. 189ff.

¹⁵ Olsson, Lind, Björck (2005), s. 50.

¹⁶ Törnquist (2001), s. 194ff; Olsson, Lind, Björck (2005), s. 60.

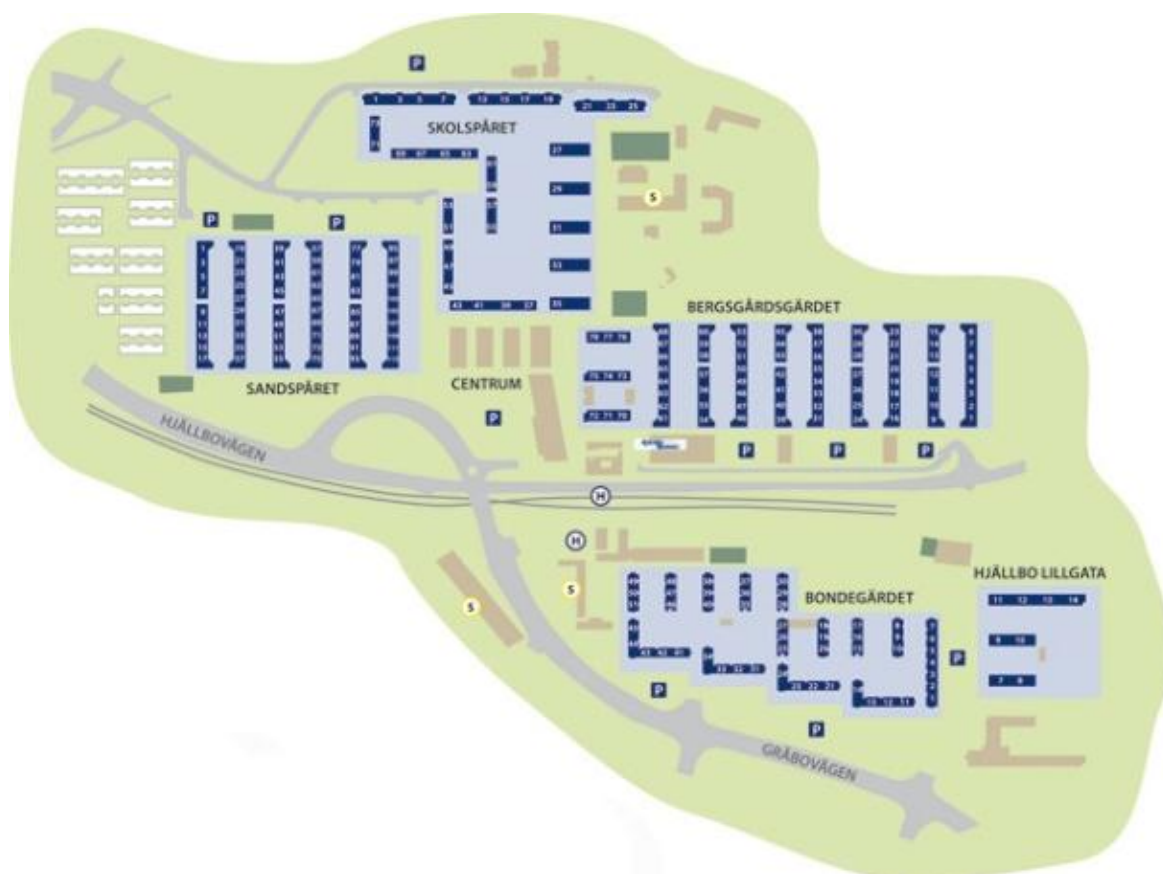
¹⁷ Göteborgs stads officiella statistik *Göteborgsbladet*, 612 *Hjällbo*, år 1997 respektive 2001.

¹⁸ Olsson, Lind, Björck (2005), s. 65.

¹⁹ Törnquist (2001), s. 172ff.

²⁰ Anledningen till detta har med den historiska ägarstrukturen av hyresfastigheterna att göra. Fastigheterna ägdes i början av 90-talet av BostadsBolaget och Poseidon. För Poseidon var Hjällbo inget prioriterat område för underhåll, och bolaget lät sina fastigheter – på Skolspåret, Bondegärdet och Hjällbo Lillgata – förfalla. Bostadsbolaget som ägde Sandspåret och Bergsgårdsgärde genomförde en upprustning av sina fastigheter som avslutades i början av 90-talet. Samtidigt drog Boverket tillbaka de medel man hade för upprustning av miljöprogramområden. Bostadsbolagets upprustning krävde kostnadstäckning, vilket gjorde att man släppte på kragen för dem som ville flytta till området och började fylla sina lägenheter genom att ge kontrakt till flyktingar som fortfarande befann sig på invandrarverkets förläggningar. Poseidon följde senare efter för att inte stå ensam kvar med tomma lägenheter. (Ibid. s. 189.)

²¹ Borelius (2004), s. 15; Kicki Persson intervju 101209.

Karta över Hjällbos hyreshusområden²²

Så här beskriver Hyresgästföreningens projektledare Kicki Persson Hjällbos olika bostadsområden idag, och hur lokalbefolkningen generellt pratar om dessa:

Sandspåret – det anses vara den tyngsta gatan./.../ Här är ju fortfarande – det är ju 'gamla Afrika'... som de sa förut, barnen. Det börjar blandas upp, och det tycker jag är bra, men det finns många somaliska familjer här. /.../ Också zigenare har vi här. Det är nog enda området vi har zigenare i Hjällbo tror jag. /.../ Sedan har du Skolspåret /.../ Skolspåret anses *lite* finare att bo på. Fast här är rätt stökigt, så jag förstår inte varför de tycker de är så fina *egentligen*./.../ Blandad befolkning kan man säga att det är här. /.../ Sen har du på höjden... /.../ Hjällbo Lillgata /.../ det var det man kallade "Balkan" förut... /.../ där är blandat araber tror jag från början. /.../ Och *här*... här är det bra att bo. Fast nu börjar de flytta som bor här uppe. Man köper hus och man... flyttar. Några har flyttat till Partille och så. Så nu gnäller de som bor kvar att det kommer in konstigt folk... för man får ju inte sin egen nationalitet längre ... vilket jag tycker är jättebra. /.../ Sedan har du Bondegården /.../ [I märkvärdigt tonfall:] Det är ett *eget* område. /.../ Där 'har man *inglasade balkonger*' förstår du, som 'man inte har på *andra* områden'. /.../ Och blandad befolkning... men också väldigt mycket från forna Jugoslavien. Och där bor blandat etniskt – serber och bosnier – och de går inte så bra ihop. /.../ Sedan har vi Bergsgårdsgården /.../ Det har från början varit ett arabiskt område, men är idag blandat... irakier är väl största gruppen idag. /.../ Bergsgårdsgården är också ett problemområde, kan man säga. Det är dem man säger – Sandspåret, Bergsgårdsgården – det är de "*tunga gatorna*".
(Kicki Persson, intervju 101206)

Idag är de största folkgrupperna i Hjällbo från Irak, Bosnien, Somalia, Libanon och Syrien.²³

²² HjällboBostaden.

²³ HjällboBostaden, Årsredovisning 2009, s. 1.

Aktörer som ville förändra – sammanfallande intressen

På senare år har många aktörer varit delaktiga i att arbeta för förbättringar i Hjällbo. Under en stor del av 1990-talet var det däremot annorlunda. Under de ekonomiska krisåren som ledde till hög arbetslöshet och till stora nedskärningar i samhällsservice fick invånarna i resurssvaga stadsdelar som Hjällbo mycket liten hjälp utifrån, att se och hantera begynnande problematik.

Under senare halvan av 1990-talet började dock ett antal aktörer inse att något måste göras för att bryta den negativa utvecklingstrend som blev allt tydligare i området. Hyresgästföreningen var en av dessa, och deras initiativ kom att sammanfalla med och i viss mån få stöd av initiativ tagna av statliga och kommunala aktörer. Vi ska här beskriva en del av den utveckling som ledde fram till hur Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo kom att formas.

Staten, Göteborgs Stad, Framtidskoncernen och HjällboBostaden

Vid 1997 hade kommunala och statliga aktörer börjat få upp ögonen för den negativa utvecklingspiral som rådde i Hjällbo. Från statligt håll fick Hjällbo del av de så kallade Blommanpengarna – en satsning för att öka immigranternas möjligheter på arbetsmarknaden, förstärka deras kunskaper i svenska och skapa mötesplatser för invandrare och svenskar.²⁴

Göteborgs Stads ledning och Förvaltnings AB Framtiden – Göteborgs Stads bolag för ägande av bland annat allmännyttiga hyresfastigheter – startade samtidigt en utredning om situationen i Hjällbo. Utredningen resulterade i att samtliga hyreslägenheter i Hjällbo fördes över från de tidigare allmännyttiga ägarna Bostadsbolaget och Poseidon, till ett nybildat bolag – AB HjällboBostaden. "Bakgrunden till att det lokala bolaget HjällboBostaden bildades var det alarmerande läget i stadsdelen, som visade på ett stort bidragsberoende, låga trygghetsindex och stora behov av underhåll av fastigheterna".²⁵

Fotografier från Hjällbo innan området började renoveras under HjällboBostadens ledning.
Foto: HjällboBostaden

AB HjällboBostaden bildades formellt i januari 1999. Bolaget fick ett utökat uppdrag att arbeta för fysisk och social upprustning och utveckling av stadsdelen. VD för HjällboBostaden blev Framtidskoncernens tidigare utvecklingschef, Sture Wernersson, som tog med sig ett stort socialt utvecklingsfokus in i arbetet. En socionom, Bosse Strandberg, rekryterades som utvecklingschef i HjällboBo-

²⁴ Kihlström & Simonson, Institutionen för arbetsvetenskap, Göteborgs universitet (2004): *Samverkan för sysselsättning och egenförsörjning: Rapport i utvärderingen av Storstadssatsningen i Göteborg*, Göteborgs Stad, Stadskansliet s.28. För pengarna – fem miljoner kronor – skapades mötesplatser och startades ett ungdomscentrum.

²⁵ HjällboBostaden, Årsredovisning 2007, s. 8.

staden med uppdrag att arbeta med det sociala perspektivet i verksamheten.²⁶ Fokus på närvaro, tillgänglighet och konfliktlösning kom att prägla Hjällbobostadens nya arbetssätt redan från start. En grundidé var att företaget i sitt vardagsarbete skulle öppna för samspel med de boende, och att detta samspel i längden skulle gynna en positiv utveckling. Mycket av samverkan inleddes kring de boendes behov och önskemål runt fysiskt upprustning av området. Samarbete söktes också med andra aktörer, bland andra stadsdelsförvaltningen och storstadssatsningen.²⁷

Storstadssatsningen

De statliga satsningarna fortgick parallellt med Göteborgs Stads/Framtidskoncernens satsning på Hjällbo. Efter Blommansatsningen utnämndes Hjällbo i maj 1998 till Nationellt exempel inom regeringens storstadssatsning. Under åren 1999 till 2004 var Hjällbo därefter del av den vidare storstadssatsningen, ett statligt åtgärdsprogram riktat till 24 av Sveriges mest utsatta områden. Målen med satsningen var att minska segregationen, skapa förutsättningar för tillväxt och generellt förbättra livsvillkoren för de boende i storstadsregionernas socialt utsatta förorter. Tack vare de ekonomiska satsningarna startade flera projekt med syfte att utveckla området under åren.

(Källor: Olsson, Lind, Björck (2005), s 53; Nilsson (2003), s. 22 ff; Södertörns högskola: *Utvärderingen av Storstadssatsningen och storstadspolitiken 2000-2006* ; HjällboBostaden, Årsredovisning 2007, s. 8.)

Som ny tillträd VD tog Sture Wernersson initiativ till bildandet av HjällboForum. Ambitionen för HjällboForum var initialt att skapa en mötesplats för samverkan, där statliga och kommunala aktörer skulle kunna träffa föreningsrepresentanter och boende, och mötet skulle stimulera debatt och diskussioner om problem och utveckling. "Det var både en tanke om att skapa en folklig demokratisk förankring och knyta an till centralt placerade företrädare för olika verksamheter – polis, försäkringskassa, arbetsförmedling, stadsdelsnämnd osv – för att tillsammans med boende vara medlemmar".²⁸

Hyresgästföreningen²⁹

Projekt Hjällbo initierades år 1998 av Regionstyrelsen för Hyresgästföreningen i Västra Sverige. Upprinnelsen till Regionstyrelsens särskilda engagemang i Hjällbo var att Marianne Fagberg – vid den tiden 1:e ombudsman för Region Västra Sverige – år 1997 blivit uppmärksam på hur nedgången i Hjällbo var som stadsdel och hur det svenska välfärdssamhället verkade ha övergivit området.³⁰

²⁶ Olsson, Lind, Björck (2005), s 50ff.

²⁷ HjällboBostaden prövade sig under inledande år fram till fungerande arbetssätt. Trots stora satsningar på upprustning av området sjönk boendes betyg på HjällboBostaden som hyresvärd under dess första år. Detta fick HjällboBostadens ledning att prova nya sätt att arbeta för att nå god kommunikation med boende kring behov de behövde tillgodose, och för att boende snabbt skulle kunna se resultaten av det arbete HjällboBostaden gjorde som följd av de synpunkter de fick in. En rad utvecklingsprojekt startades också, inom områdena *fastighetsutveckling, arbete och samhällsinformation, demokrati och inflytande, trygghet och socialt arbete* respektive *ungdomar*. Bland annat skapades arbetstillfällen för Hjällbobor genom att HjällboBostaden villkorade uppdrag till underentreprenörer i utbyte mot praktikplatser och anställningar för boende. (Sture Wernersson, intervju 110323).

²⁸ Olsson, Lind, Björck (2005), s 50ff.

²⁹ För den som inte redan är bekant med Hyresgästföreningens historik, organisation och med hur delar av föreningens verksamhet finansieras via "boinflytandemedel", finns kort bakgrundsfakta i appendix 1.

³⁰ Även andra väsentliga bakgrundsförutsättningar fanns till att projektet kunde komma till stånd. En sådan var att Marianne Fagberg, när hon rekryterades till Hyresgästföreningen 1993, fått ett starkt mandat att genomföra förändringar i organisation och verksamhet. En annan var att Skattemyndigheten i mitten av 90-talet kommit med krav på att föreningen skulle betala moms på delar av sin verksamhet. Parallellt med att Hyresgästföreningen tog rättslig strid kring frågan valde Fagberg att genomföra omorganiseringar som sparade pengar, för att förhindra att föreningen skulle bli bankrutt om man skulle ha otur i domstolarna. När Hyresgästföreningen

Det var en stadsdel som var fullständigt övergivet av det etablerade samhället. Och när jag fick insikt om det så tänkte jag 'Detta är inte sant!'. Jag hade liksom inte föreställt mig det. För jag hade ändå känt att det finns ett "go" i områden med många olika grupper i och med många olika etniska bakgrunder och så där. Det hade jag liksom aldrig känt som ett problem. Men, det var en chock. För Hammarkullen hade ju haft en helt annan utveckling. De var ju på väg mot någon slags nästan medelklass. Och jag kände ju också till skolorna eftersom jag hade jobbat med skolfrågorna, så jag visste att Hammarkullen hade en oerhört hög kvalitet på skolan. Och bara det gör ju att människor etablerar sig där. Det gör också att svenskar inte flyttar därifrån på samma sätt, för om deras barn får en bra skola så då är det okej. Men i Hjällbo var det inte så – i alla fall inte då. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

Trots skriande behov bland hyresgäster var Hyresgästföreningens medlemsfrekvens i Hjällbo mycket låg, och trots att bortåt 90 procent av de boende hade utländsk bakgrund var det få av de medlemmar med utländsk härkomst som man ändå hade, som blev aktiva förtroendevalda.³¹

Det jag kände var att där människor skulle behöva vårt stöd och engagemang mest, där var vi sämst organiserade. Och där hade de ingen talan heller, och kom ofta från ett samhälle där de inte heller hade någon talan och var vana vid det. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

Marianne Fagberg kände att hon ville göra någonting i Hjällbo. Hon träffade Sture Wernersson som då utsetts till att bli direktör för det nya allmännyttiga bostadsföretaget AB HjällboBostaden.

Man bildade HjällboBostaden. Det var ju tidigare två bostadsbolag framför allt – Poseidon och Bostadsbolaget – och de hade misskött skötseln av husen och så. Och när man då ombildade och gjorde det till ett enda bostadsbolag så kunde ju naturligtvis det bolaget bidra till en social utveckling i området om man nu ville det. /.../ [Sture] och jag var överens om att vi skulle göra någonting tillsammans. Nu hade de inte så mycket pengar – det var något på 250 000 eller något sån't där – så vi fick faktiskt för egna pengar lägga till för att vi skulle få ett projekt som funkade. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

Projektets utformning påverkades till en del av att Marianne redan hade en särskild projektledare – Kicki Persson – i åtanke.

För jag hade fått tag i Kicki – vi kände varandra innan – och så frågade jag henne om hon skulle kunna tänka sig att jobba med detta. /.../ Och jag visste att hon var väldigt duktig på att entusiasmera och *få med* folk – även sådana som var svåra att få med. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

Syftet som formulerades för "Projekt Hjällbo" var att:

- "se om det f[i]nns förutsättningar att engagera människor i vår folkrörelse och därmed ge dem en kanal där de k[an] påverka sin situation i allmänhet och sitt boende i synnerhet".³²³³

Region Västra Sverige så småningom fick rätt i högsta instans hade man samtidigt fått en ekonomisk buffert som gjorde det möjligt att finansiera pilotverksamhet i form av två olika projektarbeten, varav det ena blev arbetet i *Projekt Hjällbo*. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

³¹ Fagberg, Marianne och Persson, Kicki (2001): Projekt Hjällbo, Hyresgästföreningens interna "delrapport - utvärdering" av projektet daterad 2001-04-24, s. 1-3, 8.

³² Ibid, s. 1-2.

³³ För en orienterande bakgrund kring folkrörelser och folkrörelsearbete har följande källor använts: Nationalencyklopedin, sökord "folkrörelser", www.ne.se/lang/folkrörelser (hämtat 110302); Ledare i Aftonbla-

Målet angavs vara:

- "[a]tt få fler invandrare som bor i Hjällbo att engagera sig i hyresgäströrelsen och att de därmed s[ka] kunna påverka sin situation i allmänhet och sin boendesituation i synnerhet".³⁴

"Självhjälpsmetoden" var projektets utgångspunkt redan från start:

- "vi skall inte göra saker för dem och vi skall inte tala om hur de skall göra och vad de behöver. Allt det skall de komma på själva med stöd av oss. Men det är de själva som avgör vad de vill göra, när och hur".³⁵

Projektet planerades alltså finansieras genom en kombination av boinflytandemedel från HjällboBostaden och egna projektmedel från Hyresgästföreningen, och fick en budget på 300 000 kr/per år.³⁶

Projekttiden sattes inledningsvis till 2 år, med en planerad avslutning i februari 2000.³⁷

Kicki Persson, som projektledare, planerades leda både *Projekt Hjällbo* och ett likadant projekt i Södra Biskopsgården på totalt en halvtids tjänst.³⁸ Marianne Fagberg själv skulle fungera som handledare och bollplank för projektledaren.

det: *Först politik – sen folkrörelse* (Jesper Bengtsson 101101); SOU 2004:30: Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor (bl.a. s. 267ff).

³⁴ Fagberg, Persson (2001), s. 1-2.

³⁵ Hyresgästföreningen (odaterad): *Hjälp till självhjälp, Region Västra Sveriges arbete med självhjälpsmetoden i lokalt utvecklingsarbete*.

³⁶ Fagberg, Persson (2001), s. 2.

³⁷ Fagberg och Persson (2004): *Redovisning av Projekt Hjällbo till regionstyrelsen i januari 2005*, s. 1.

³⁸ Kicki Persson, intervju 101206.

3. Perioden 1998 – 2005: Hur gick arbetet till?

Projektstarten

Projekt Hjällbo startade i februari 1998. Ambitionen var alltså inledningsvis att det skulle omfatta både Hjällbo och Södra Biskopsgården och vara avslutat i februari 2000. Kicki Persson, som hade tidigare erfarenhet av arbete med självhjälpsmetoden och av arbete med socialt utsatta familjer och ungdomar, anställdes som projektledare. Snabbt insåg dock hon och Marianne Fagberg att Hjällbo och Södra Biskopsgården var så problemtyngda områden att det skulle bli omöjligt för en projektledare på halvtid att arbeta med båda dessa områden samtidigt. Projektet ändrades därför till att enbart omfatta Hjällbo. Snart efter projektstarten kom man också fram till att det enbart för Hjällbo skulle bli mycket svårt att nå projektmålen inom utsatt tid:

Vi lärde oss snabbt att denna typ av projekt inte är likt något annat och särskilt gäller det den tid man avsatt. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

Projektet förlängdes därför med ett år i taget. Den första riktiga avrapporteringen till regionstyrelsen kom att göras i slutet av 2002, och först 2005 avslutades *Projekt Hjällbo* formellt. Hyresgästföreningens och Kicki Perssons projektarbete i området avslutades dock inte i och med detta, utan arbetet fick övergå i något av en fortgående process där Kicki Persson som projektledare fortfarande hade uppdrag att mobilisera, utbilda och stötta boende i området för att öka deras inflytande över sin egen tillvaro.

Vi ska i detta kapitel följa projektledarens arbete under *Projekt Hjällbo*, fram till att projektarbetets förutsättningar förändrades 2005. Av allt att döma bidrog Kicki Persson som projektledare väsentligt till att en positiv utvecklingsprocess påbörjades under dessa år. I huvudsakligen kronologisk ordning ska vi här titta på hur hon arbetat – hennes reflektioner, överväganden, strategier, etcetera – med fokus på vad i hennes arbete som kan ha bidragit till den positiva processen. Vi kommer samtidigt gå igenom huvudpunkterna i vad som konkret gjordes i området under denna del av projektarbetet.

För läsare som önskar få en snabb överblick över projekttiden från 1998 till våren 2011 finns möjlighet att istället läsa Appendix 2, där en kort sammanfattning av detta och nästa kapitel ges.

Innan vi börjar vill vi först bara rekapitulera något av det vi i förordet skrev om hur vi valt att använda språket. Berättelsen om projekttiden har vi valt att presentera främst med hjälp av en rad citat som vi vävt samman – citat där intervjuade beskriver incidenter och händelseförlopp och reflekterar kring dessa. I citaten har vi medvetet valt att behålla talspråk, i allt väsentligt så nära som möjligt hur den intervjuade faktiskt uttryckt sig.³⁹ I och med detta finns risken att citerade framstår som mer osofistikerade än de skulle gjort om vi omformulerat deras uttalanden till skriftspråk. Dessutom kan det upplevas störande när vi blandar tal- och skriftspråk, då skriftspråk skiljer sig väsentligt från hur vi talar. Det finns dock flera skäl till att vi valt att hålla oss nära originalformuleringarna. Ett skäl är att det i många sammanhang kan få betydelse *hur* man talar. Vi vill ge läsaren möjlighet att själv reflektera kring detta, genom att möjliggöra inblick i vilken språklig stil och ton projektledaren beskriver att hon använt i kontakten med boende. Ett annat skäl är att vi velat minska risken för att vi omedvetet skulle förvränga innebörden i citat. Detta då vi själva saknar erfarenheter från de sammanhang intervjuade berättar om och vi riskerar att hamna fel om vi omformulerar citat filtrerat genom våra egna

³⁹ Undantag har varit enstaka uttryck vars betydelse framstått mycket annorlunda när intonation och dylikt gått förlorade i texten. Där har vi ”översatt” uttrycken för att bättre spegla citatens innebörd.

erfarenheter. Mindre justeringar har vi dock gjort i citaten; vi har putsat dem från småord som saknat betydelse i sammanhanget, ibland ändrat ordföljd för att få ökat flyt i läsningen, och vi har klippt ihop delar av citat från olika delar av intervjuer i den ordning vi tyckt att de bäst förmedlat sammanhanget.

Projektledarens arbete – en kronologisk berättelse⁴⁰

En konkret del av projektledarens uppdrag i *Projekt Hjällbo* var att skapa lokala hyresgästföreningar (LH) i varje bostadsområde. Tanken var att det var dessa LH som i sin tur skulle både mobilisera boende och därefter bli deras kanal för att kunna förbättra sina livsvillkor. År 1998, vid projektets början, fanns redan lokala hyresgästföreningar i tre av fem bostadsområden – Bergsgårdsgärde, Bondegärdet och Hjällbo Lillgata. Två av dessa LH hade dock problem med representativitet och relevans för majoriteten boende – trots hög andel boende med invandrarbakgrund i Hjällbo fanns i stort sett bara etniska svenskar i dessa LH.

I två av bostadsområdena – Sandspåret och Skolspåret – fanns ingen LH. På Sandspåret hade tidigare funnits en, och i väntan på att en ny LH skulle bildas hade Hyresgästföreningens Angeredsavdelning – som ansvarar för alla LH inom sitt område – övertagit ansvar och nycklar för deras lokal.

Projektets första fas: Skapa kontakt, hitta lämplig grupp att arbeta med, bygga förtroende

Skapa kontakt

Inledningsvis hade projektledaren Kicki Persson sex månader på sig att prata med folk för att lära känna Hjällbo och skapa sig en bild av hur hon skulle jobba. Vid projektstart fanns alltså redan lokala hyresgästföreningar i tre av bostadsområdena. Dessa träffade hon för att få en uppfattning om vilket stöd de eventuellt var i behov av, samt för att göra sig en bild av om hon kunde basera sitt arbete på någon av dessas verksamhet.

Vad jag gjorde i början var att ta kontakt med de lokala föreningarna och prata med dem... Vad de gjorde... Och då fanns det en på Hjällbo Lillgata där det var en man som [var ordförande, som inte ville] /.../ ha någon inblandning – och det funkade jättebra där uppe, det fanns ingen anledning för mig [att blanda mig i]. Så hade vi Bergsgårdsgärde. De hade en lokalförening där det bara satt svenskar, men de hade verksamhet och... Jag hade en känsla av att jag inte skulle jobba med dem. Du vet... en så'n där magkänsla. [J]ag vet inte varför men jag bara: 'Nej, håll dem liksom... Prata med dem, men... det är konstigheter där'. Och det visade sig ju sedan att det var det. Och så hade vi en på Bondegärdet /.../ [som var mestadels etniskt svensk], fast... lite Balkan också. Och där gällde det att man... tillhörde "rätt sida" på Balkan om man skulle vara med.
(Kicki Persson, Intervju 101206)

Representativiteten för de boende var något Kicki reagerade på.

Jag funderade mycket kring hur representationen var. I ett område med 98 procent andra kulturer och så... bara svenskar [i lokalföreningarna]. Det var ju lite så där: 'Men vad konstigt!' /.../ Jag var helt fascinerad över var man hade hittat de här svenskarna någonstans. (Kicki Persson, intervju 101206)

⁴⁰ Berättelsen bygger främst på intervjuer och samtal med Kicki Persson, under perioden december 2010 – maj 2011.

Kicki lade mycket tid på att gå runt på gårdarna och prata med folk som rörde sig ute.

Jag tror det var bra väder. Jag var ute och pratade med folk som bodde där. Och ställde hundra frågor: 'Hur trivs du här? Hur länge har du bott här? Vad är bra här, och vad är dåligt här?' och 'Vad gör ni?' och... 'Åker ni till simhallen...?', ja du vet. Jag ställde alla sådana här konstiga frågor – jag hade ju skrivit frågor. Man kan säga att... folk var inte så benägna att prata. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki reflekterar utifrån sina erfarenheter idag:

Men det är de inte fortfarande... Faktiskt! Det gäller ju att komma *innanför* det där. Alltså... de *är* trötta på folk som gräver i dem. Jag hade en journalist med mig uppe för ett par veckor sedan, som skrev från Sydsvenskan om det här med mutorna [i fastighetsbolagen]. Och då sa de: 'Ja men vi kan gå runt och fråga folk här.' 'Ja gör ni det...', sa jag '...men det är ingen som kommer att svara...' 'Jo, det är klart de gör', sa de. 'Nej det gör de inte.' Och så kom de fram till en gubbe som var ute med sitt barn... 'Ja vi kommer från... skulle vi kunna få ställa...?' 'Jag är turist.', sa han. 'Jaha? Var kommer du ifrån då?' 'England.' 'Jamen, du pratar ju svenska?!' 'Ojdå!', sa han då. Alla var turister de träffade. Alltså... man har blivit upp-och-nervända så många gånger och man upplever att man har blivit blåst så många gånger. Det kommer stora projekt och... ingen ser något... Förstår du? (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki tror att oviljan att tala handlar både om att det finns en misstro mot det etablerade svenska samhället, och om att man inte vågar prata av rädsla för att "Familjen" – den gruppering Kicki beskriver som "syndikatet som styr i Hjällbo" – ska tycka att man säger fel saker.

Från några av de källor som studerats tornar även "rädsla för svenska samhällsaktörer" fram som en av möjliga orsaker till människors ovilja att tala i områden som Hjällbo. Sådan rädsla torde ibland vara obefogad, utifrån att invandrade svenskar kan ha bristande kunskap om vilka roller olika aktörer i det svenska samhället har och då tar det säkra före det osäkra när de väljer att inte prata med någon. Andra gånger kan den vara befogad, utifrån den beroendeställning boende ofta befinner sig i gentemot svenska aktörer, för möjligheten att kunna förbättra sina livsvillkor – kunna byta bostad när familjens behov förändras, få kontakter som kan leda till arbete, få välvilligt bemötande av myndigheter man är beroende av (handläggare på Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, socialtjänst, etcetera).

Projektledarens inledande intryck var alltså att folk inte ville prata, och definitivt inte om hur det var i Hjällbo. Hon upptäckte också bristande tillit till svenska samhällsaktörer:

Någonting jag hörde väldigt mycket när jag kom till Hjällbo var att... svenska samhället lämnar Hjällbo när klockan är fem på eftermiddagen. Och jag fattade inte i början vad de menade. Man *sen* fattade jag vad de menade, och jag höll med... Jag höll jävligt mycket med. Vad jag upplevde var att man inte hade tilltro till det svenska samhället. Det har blivit mycket mycket bättre, det har det blivit... Men när jag kom dit så var tilltron 0,00 ungefär. ...Och den tilltron... alltså det finns fortfarande [bristande tillit]... (Kicki Persson, intervju 101206)

Bristande tilltro till det svenska samhället är alltså något som ännu finns kvar idag i Hjällbo, menar Kicki. Att misstron fanns 1998 är kanske inte så konstigt att döma av vittnesmålen om att Hjällbo då upplevdes övergivet av det svenska samhället. Men att misstron finns kvar idag kan vara värt att notera, då – som vi ska se – oerhört mycket har gjorts från svenska samhällsaktörers sida sedan 1998, med intentionen att bidra till integration, inflytande och utveckling för boende i området. Utifrån de intervjuer vi gjort, bland andra med boende, har vi fått intrycket att Kicki Persson är en av få svenska aktörer som lyckats nå boende och få deras fulla förtroende. Vi tycker därför det kan vara intressant att i den fortsatta berättelsen reflektera över vad som kan ha gjort att hon lyckats nå tillit, och utifrån detta fundera vidare kring vad som ska till för att svenska aktörer ska kunna bygga reellt förtroendefulla relationer med människor med utländsk bakgrund i stadsdelar av Hjällbos karaktär.

När det inte visade sig vara någon framkomlig väg att bara prata runt med folk för att höra vad de behövde, och vad de eventuellt ville förändra, gav sig Kicki ut för att söka upp olika slags grupper som fanns i Hjällbo. Hon slogs då av hur vanligt det var att svenskar företrädde invandrade boende:

[Det] satt massa invandrarkvinnor som inte *sade* något, och någon svensk. 'Ja, jag är expert på det här förstår du.' /.../ Och det var det som mötte mig väldigt mycket – alltså 'proffs på invandrare'. Jag var helt fascinerad av alla svenskar som levde på detta. Det var en kvinna: 'Jag har gjort en utredning om hur somalier borstar tänderna'. Och man bara: 'Borstar de tänderna på...?' Alltså du vet: 'Va??' ...Mycket sådant var det när jag kom till Hjällbo... /.../ Och min fascination var... varför företräder de inte sig själva? För mig handlade det om att ge dem redskapen att *faktiskt* företräda sig själva.
(Kicki Persson, intervju 101206)

Vad var det då för grupper som fanns i Hjällbo, som projektledaren träffade? Hon berättar:

Jag frågade ju [runt]... och tog även kontakt med föreningslivet. Men det var ju svenskar och... sådant som: 'Ja, vi har en förening här för afrikanska kvinnor. Det är jag som är ordförande; Greta'. Förstår du? Man bara liksom...[KP pustar] Och jag fortsatte fråga. Men... nej. (Kicki Persson, intervju 101206)

Det var alltså inte så att boende med invandrarbakgrund inte alls fanns med i föreningar projektledaren besökte. Problemet var istället att de inte förde sin talan, och att hon därför inte kunde nå dem genom dessa föreningar. Kicki fick syn på en mekanism bakom många boendes passiva deltagande i föreningar där svenskar sa sig representera dem:

Det var nog mycket [så här] tror jag: 'Om ni kommer hit fem gånger, och jag kan skriva det på papperet här, så åker vi och badar en gång', eller [liknande]. Förstår du? Man villkorar på det sättet. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki jämför i efterhand med hur boendes deltagande varit betydligt mer aktivt i de föreningsaktiviteter hon och andra i Hyresgästföreningens *Projekt Hjällbo* så småningom varit med och organiserat. Där kom initiativen från boende själva, som svar på behov de själva upplevde att de hade. Kickis roll blev istället ofta den som katalysator, där hon genom att ställa frågor för reflektion "planterade frön" som hjälpte boende att upptäcka och bli medvetna om behov de hade. Utöver skillnad i vem som initierade aktiviteterna fanns också en skillnad i atmosfären som omgärdade dem tror Kicki; en atmosfär av frivillighet:

[Efter ett par år i Hjällbo hade vi] jättemycket aktiviteter; vi hade simskola och vi hade barnverksamhet, och vi hade samhällskunskap och... Det fanns inte en kväll ledig, eller det fanns inte en tid du kunde trycka in, men vi sa också att alla var välkomna och – du vet, det var inga tvång eller måsten eller... (Kicki Persson, intervju 101206)

Något annat projektledaren upptäckte under sina första månader i Hjällbo när hon försökte lära känna området och skapa sig en bild av hur hon skulle jobba, var att det fanns en intern hierarkisk ordning bland de boende i området:

I området finns ju en struktur, också en rangordning bland dem som bor där... där de från Balkan tycker att: "Ja men vi är ju svenskar alltså. Det är inga problem". Och så kommer du till araberna som tycker: "Ja men vi är inte *svarta*; vi är *mer lika*". Och längst ned finns somalierna och under dem finns zigenarna då.⁴¹
(Kicki Persson, intervju 101206)

Både Kicki och Abbas – en av de boende i området som intervjuats – vittnar om att denna rangordning, och differentiering etniska grupper emellan, var oerhört stark under de första åren av *Projekt Hjällbo*. Enligt Abbas var det då otänkbart att araber och somalier överhuvudtaget skulle prata med varandra, även när de bodde grannar på Sandspåret. Idag har spänningarna och hierarkiseringen grupper emellan minskat kraftigt i betydelse. De finns kvar och blommar upp emellanåt vid kritiska händelser, exempelvis i samband med mordet på Nancy Tavsan vid nyår 2009/2010. Efter denna händelse – då en ung man av somaliskt ursprung visade sig vara den skyldige till mordet på 18-åriga Nancy, av syriskt ursprung – ökade misstron etniska grupper emellan för en tid. Överlag har dock mycket positivt hänt vad gäller integration etniska grupper emellan i Hjällbo, sedan 1998.

Även om säkra orsakssamband är svåra att slå fast, finns skäl att tro att arbetet som bedrivits i Hyresgästföreningens *Projekt Hjällbo* haft en viktig roll i den positiva utveckling som skett. Stöd för detta finns i berättelsen Abbas kommer att ge senare i kapitlet, om den lägerverksamhet med mera som projektledaren varit med och bedrivit för ungdomar, och konsekvenserna han berättar att den verksamheten fick. Stöd finns dessutom i det faktum att Sandspåret – det område Kicki Persson arbetat mest intensivt med – idag är det område hon ser kommit absolut längst vad gäller integration mellan boende av olika etniskt ursprung.

Inte alla projektledaren mötte var ovilliga att prata – det fanns också de som tvärtom gärna ville prata. Men hon avfärdade samarbete med många av dessa då hon bedömde att de inte motsvarade den slags aktör som hon kunde bygga på för projektets syften.

⁴¹ Det var inte bara bland *boende* i Hjällbo som "somalier" som grupp betraktades med mer negativa förtecken än de flesta övriga etniska grupper i området. Som vi snart ska se kom Hyresgästföreningen i *Projekt Hjällbo* att inleda sitt arbete i området med just somalier. Enligt Marianne Fagberg fick Hyresgästföreningen under *Projekt Hjällbos* inledande år en hel del ifrågasättanden kring varför man valt att arbeta med specifikt denna grupp. Åsikter som uttrycktes bland exempelvis personer som arbetade i området var att "somalier var den svåraste gruppen att jobba med", och att "somalier går nästan inte att ha boende ihop med andra". Att det blev just somalier Hyresgästföreningen började arbeta med hängde samman med att man valde att inleda med att bygga upp verksamhet runt bostadsområdet Sandspåret. Som beskrivs på sidan 18, hade alltså tidigare bostadsbolag låtit olika etniska grupper koncentreras till olika bostadsområden, som en följd av hur flyktingströmmarna råkat se ut vid tidpunkter bostadsbolagen behövt fylla tomma lägenheter. På Sandspåret hade nästan enbart somalier hamnat. Frågan "Varför jobbar ni bara med somalier?" kunde därför lätt besvaras med "Där finns ju bara somalier". (Marianne Fagberg, intervju 110125)

De som ville prata hade ofta en annan organisation bakom sig – en politisk organisation. Alltså det är jättebra att de arbetar politiskt men jag var inte ute efter dem. Så jag avfärdade jättemycket grupper jag träffade som jag kände: 'Nej'. /.../ Jag liksom bara... träffade dem och kastade dem. (Kicki Persson, intervju 101206)

Det var först när hon träffade en grupp somaliska kvinnor boende på Sandspåret som projektledaren uppfattade något av det hon sökte för att bygga vidare på. Kvinnorna hade sökt upp henne för att få hjälp att skapa förändring de ville se i området. Hon berättar:

De hade en önskelista som den man ser på tomtens julverkstad – en lika lång lista: 'Här! Det här vill vi ha!' Ja, så kände jag: 'Nämen, de är inte styrda av någon och de vill något'. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki insåg att detta var den typ av grupp hon letat efter och valde därför att börja bygga *Projekt Hjällbos* verksamhet runt denna grupp, utifrån projektets metodinriktning och mål. Önskelistan kvinnorna kommit med – en detaljerad lista på förändringar de ville se i området – gav henne chans att introducera för dem både självhjälpsmetoden och utbildning kring det svenska samhället.⁴²

Så sa jag: 'Men vi jobbar inte så i Sverige, att ni kommer med listor och jag fixar. Man måste liksom jobba själv.' (Kicki Persson, intervju 101206)

Det fanns också en strategisk tanke bakom valet att börja bygga mobiliseringsarbetet utifrån en grupp somaliska kvinnor, som både utifrån etnisk tillhörighet och kön stod bland de lägsta i rang i Hjällbos hierarki:

Så tänkte jag: Somaliska gruppen är jättebra, för kan jag få dem att göra någonting, då kommer det att röra runt runtom. /.../ 'Hur kan *de*? *Vi* som är så bra', och så.... Det fanns faktiskt en liten tanke i det när jag började. (Kicki Persson, intervju 101206)

Efter hand har Kicki Persson också kommit att inse att kvinnor i sin roll som praktiskt ansvariga för sina familjers liv och vardag generellt är en grupp som står nära dels boendefrågor, dels de övriga målområden (stärkt egenmakt och inflytande för individer, individuell och samhällelig socioekonomisk utveckling, ökad integration) som Hyresgästföreningen hade för *Projekt Hjällbo*.

Hennes erfarenheter stöds här av studier av utvecklingsbistånd världen över. Det har återkommande visat sig att utvecklingsinsatser riktade till just kvinnor stärker dessas förmåga att organisera sig och hävda sina rättigheter, och att förbättringar som kommer kvinnor till godo även kommer barnen, familjerna och samhället till del.

I kapitel 2 berörde vi att utvecklingsprocessen som påbörjades i Hjällbo i slutet av 1990-talet kom till stånd efter att olika aktörers intressen sammanföll kring att förbättra förhållandena i stadsdelen. Det är viktigt att i sammanhanget påpeka att även dessa somaliska kvinnor var aktörer vars intressen sammanföll i samma riktning. Det kan annars i en studie som denna – som specifikt fokuserar på *Hyresgästföreningens* roll för utvecklingen i området – lätt framstå som om boende vore

⁴² Önskelistan var utformad som något av en detaljerad kravspecifikation, innehållande punkter av typen: "två gungor vid buskarna på gården mellan första och andra huslängan på Sandspåret"; "en rutschkana för större barn på gräsmattan utanför port x på gatan y och en rutschkana för mindre barn på gård z", "plats i barnomsorgen och möjlighet till språkträning för alla barn från x år".

passiva mottagare av utifrån kommande mobiliseringsinitiativ. Så är naturligtvis inte fallet. Projektledaren har istället byggt verksamheten runt starka individer och grupper i området – aktörer som själva varit, eller haft potential att bli, mobiliserande krafter.

När projektledaren kom till Hjällbo och sökte individer och grupper att kunna bygga verksamheten kring, hade en mobilisering redan påbörjats inom denna grupp somaliska kvinnor. De hade lärt känna varandra ute på gårdarna när de exempelvis var ute med sina barn. De hade blandad bakgrund vad gäller utbildning och tidigare erfarenhet av organisering, men särskiljde sig som grupp inte väsentligt från andra somaliska kvinnor. En kvinna – utbildad sjuksköterska i Somalia – hade tidigare bott på annan ort i Sverige, och hade lite mer erfarenhet av det svenska samhället än övriga i gruppen. Hon var den som först tog initiativ till organisering, och som inledningsvis blev något av en ledare internt i gruppen. En annan hade under sin uppväxt sett sin mamma – som fått studera, kunde läsa och skriva och kunde flera språk – vara starkt engagerad i en kvinnorörelse i Somalia, och där kämpa för kvinnors rättigheter. Ytterligare någon hade inte mycket formell utbildning men erfarenheter som affärskvinna i Somalia. Dessa och övriga kvinnor började prata sinsemellan om problem de upplevde i sin vardag, och funderade ihop kring hur de skulle kunna komma på lösningar. Gruppen hade dock svårt att hitta vägar vidare, och när Hyresgästföreningens projektledare kom till området och erbjöd stöd för att åstadkomma förändring, blev hennes erbjudande en välkommen väg framåt. (Aisha, intervju 110401)

Somaliska kvinnornas önskelista – påbörjan av demokratiutbildning

Projektets utgångspunkt var alltså att arbeta med mobilisering med hjälp av *självhjälpsmetoden*. *Självhjälpsmetoden* innebar att projektledaren inte skulle gå in och göra saker för de boende, eller tala om hur de skulle göra och vad de behövde. Istället skulle de ges möjlighet att själva komma på detta med stöd av projektledaren, och därefter avgöra vad de ville göra, när och hur. Syftet med att använda metoden var att bidra till att de boende skulle kunna ta makten över sin egen tillvaro, och både uppleva och reellt få ökad *egenmakt*. Syftet var vidare att se till att de boende blev så delaktiga i det arbete som skulle göras i Hyresgästföreningens regi, att de själva sedan skulle kunna ta över och föra arbetet vidare på egen hand, utan att bli beroende av hjälp utifrån.

Detta innebar samtidigt för projektledaren att hon behövde ge dem nödvändiga verktyg för att kunna driva förändringsarbete i Sverige. I praktiken kom självhjälpsmetoden därför att bli en kombination av att boende själva upptäckte vad de behövde, och att Kicki Persson dolt eller öppet introducerade verktyg hon bedömde att de behövde ta till sig. Praktisk och konkret föreningskunskap var ett sådant verktyg som hon tidigt började introducera för den första gruppen somaliska kvinnor. Önskelistan de hade presenterat gav henne en "ursäkt" att börja utbilda dem i hur man gör i Sverige när man vill arbeta för förändring. Kicki hade jobbat i området i cirka ett halvår när hon initierade att en styrgrupp bildades – ett slags interimstyrelse – i det som kom att bli *Somaliska kvinnonätverket*.⁴³ Så här beskriver hon vägen dit:

[När den här gruppen dök upp] kände jag: 'Det här kan [bli bra]. Vi börjar på Sandspåret.' Så då började vi resonera om [hur vi skulle gå till väga]. Och jag förklarade liksom att... 'Man måste jobba för saker' och 'Man får jobba tillsammans med andra' och 'Hur kan man göra det?' och 'Det är bra om vi har en styrelse'. Så vi bildade en styrelse, vi var sex personer tror jag... Och att allt som sas på styrelsen skulle stanna i rummet – det var en regel. Och att det skulle vara högt i tak – att vi verkligen skulle kunna *prata* om allting och att vilka frågor som helst var okay att ställa. Och *de reglerna* kan jag ju säga – det var

⁴³ I rapporten kommer termen *Kvinnonätverket* att användas synonymt med *Somaliska kvinnonätverket*, liksom senare även med *Kvinnonätverket i Hjällbo* (som *Somaliska Kvinnonätverket* kom att byta namn till).

det bästa vi gjorde... Alltså så här efteråt... *gud* vad klokt att vi gjorde så! Vi förstod inte hur kloka vi var. (Kicki Persson, intervju 101206)

Formellt var gruppen när den bildades 1998 bara ett nätverk, och någon formell styrelse hade man inte förrän man beslutade sig att göra en formell förening av *Somaliska kvinnonätverket*, omkring år 2000.

Kicki reflekterar i efterhand kring att detta med att bilda nätverk kan vara ett ganska strategiskt sätt att börja på. Hennes tankar kretsar då *inte* främst kring – som man kanske kunnat tro – att nätverksformen skulle göra det lättare för *boende* att vilja komma med i verksamheten. Istället är det risken för att Hyresgästföreningens egen organisation ska kunna sätta käppar i hjulen för den nystartade verksamheten som minskar genom nätverksformen, ser Kicki:

Det var ju lite klokt att ha nätverket, för man kunde inte gå på oss på samma sätt som man hade kunna göra med en lokal förening. Där hade man kunnat [styra]: 'Så – det här ska ni göra!' Och där hade [den här gruppen] fallit. Protokoll och dagordning och... ja du vet, 9000 grejer. /.../ För det är ett *jättehinder*. Sedan lärde sig ju de som satt i nätverket: 'Nu ska vi börja med protokoll.' 'Nej, vaddå Kicki?!' 'Ni måste lära er protokoll nu när ni ska ut och jobba!' 'Jaha, ja det måste vi ju.' Så alltså... de lärde [och] fick ju träna sig... i nätverket. (Kicki Persson, intervju 101206)

Att Hyresgästföreningen själva tidigt propsar på att verksamheten ska bedrivas i en särskild och statisk form är alltså något som kan bli till hinder för mobilisering av boende med utländsk bakgrund, ser Kicki Persson. Detta då deltagarna inte upplever formen meningsfull innan de fått kunskap om – och utifrån egna erfarenheter kan se värdet av – de värden formen tjänar.

En annan väsentlig erfarenhet Kicki gjort som ligger till grund för hennes reflektion, är att det många gånger kan finnas ett mer eller mindre aktivt motstånd från en del förtroendevalda "etablerade svenskar" inom Hyresgästföreningen, mot att låta nya boende komma med och få reellt inflytande inom organisationen. Huruvida sådant motstånd skulle vara riktat generellt mot personer med utländsk bakgrund eller riktat mot nya boende oavsett etnisk bakgrund, framgår inte. Däremot att "propsandet på formerna" i praktiken kan tjäna som ett effektivt maktmedel för etablerade svenskar att utestänga boende med utländsk bakgrund som saknar tidigare erfarenheter av demokratisk organisering och svenska föreningsformer.

Förtroendeskapande: På vems sida står Hyresgästföreningen?

En av de första sakerna som kom upp var att skaffa en lokal för kvinnorna att mötas i. Hyresgästföreningens Angeredsavdelning var den som beslutade över lokaltillgång för Hjällbos lokala hyresgästföreningar, och som också formellt beslutade om nya förenings bildande.

Vi [hade] en lokal på Sandspåret som var stängd – för det fanns ingen lokal förening. Då skulle jag ju gå till [Angereds-]föreningsavdelningen här, och [det var] en grupp somaliska kvinnor [det gällde]. Jag tog med mig en [person] härifrån [regionkontoret], som var ombudsman [som det] hette på den tiden... (Kicki Persson, intervju 101206)

I mötet med Angeredsavdelningens förtroendevalda blev det tydligt att dessa motsatte sig att de somaliska kvinnorna skulle få tillgång till en lokal. Skälen som angavs – exempelvis att man inte ville ha "svarta" i lokalerna av rädsla för att de skulle stjäla – gjorde Kicki och hennes kollega övertygade om att fördomar gentemot somalier låg bakom motståndet. Händelsen kom att utvecklas till en kon-

flikt inom Hyresgästföreningen som via GöteborgsPosten (GP) utspelades i offentlighetens ljus. Angeredsavdelningens ordförande uteslöts ur Hyresgästföreningen av regionstyrelsen, bland annat för att ha åsikter som stred mot föreningens grundvärderingar. Han valde då att överklaga till förbundsstyrelsen. Under tiden för överklagandeprocessen skrevs mycket i GP med perspektivet ”den lille mannen gentemot den stora, starka organisationen”. Regionstyrelsen valde i sin tur att inte ”hänga ut” avdelningsordföranden genom att offentliggöra alla skäl till uteslutningen, utan nöjde sig med att internt föra den diskussion som gjorde dem säkra på beslutets riktighet.⁴⁴ Bland många boende i Hjällbo kom misstron mot ”det etablerade Sverige” fram i ljuset, i samtalen kring konflikten:

Ja, så det blev ett *jävla* liv i organisationen. Och det spred sig också i Hjällbo vet du. Och alla bara: ’Ni kommer inte få någon lokal alltså... det är svennar och så, ni kommer liksom inte... det går åt helvete’. /.../ Och det var ett jävla liv i GP fram och tillbaka. Och i Hjällbo bara: ’Ni kommer aldrig få rätt! Ni vinner inte’. (Kicki Persson, intervju 101206)

Angeredsavdelningen mötte situationen med att i GP kritisera Kicki Persson för sådant hon gjorde som de hävdade inte var okej. Enligt Marianne Fagberg var detta en jobbig tid, också för att offentligt riktade anklagelser inte kunde bemötas offentligt, i och med Regionstyrelsens beslut att inte hänga ut avdelningsordföranden. Anklagelserna mot Kicki gav henne dock sympatier från boende:

’Stackars dig Kicki!’ Det var ju mig man gick åt, så va. /.../ De tog inte [upp] det där med ’[att] svarta [stjäl]’ – så dumma var de inte. De tog andra saker. /.../ Jag vet inte... jag kommer inte ens ihåg vad man [sa]... Men du vet jag är lite så där – det är hålla vatten på en gås. Jag bara: ’Ja, ja, de är inte kloka’. (Kicki Persson, intervju 101206)

Förbundsstyrelsen kom småningom att ställa sig bakom Regionstyrelsens beslut, och *Somaliska kvinnonätverket* kunde därmed i början av 1999 få tillgång till en lokal – en trerumslägenhet på bottenplanet i en fastighet på Sandspåret.

...och det är nog enda gången jag vet att man har uteslutit någon. /.../ Och alla bara: ’Åh, ni vann! Åh, grattis!’ Ja det var en seger liksom... [för] alla boende – för det här hade ju spridit sig vet du. (Kicki Persson, intervju 101206)

I efterhand säger både Kicki Persson och Marianne Fagberg att de känner sig övertygade om att det fick stor betydelse för Hjällbo att Regionstyrelsen ställde sig på kvinnornas sida, och att Angeredsavdelningens ordförande uteslöts.

Vi vann, och det tror jag... var viktigt för vårt område – för de trodde inte på det. (Kicki Persson, intervju 101206)

Det hade en enorm betydelse för hur människor i Hjällbo såg på Hyresgästföreningen. Vilken sida stod vi egentligen på? Ställde vi egentligen upp på våra egna grundvärderingar? Vi fattade nog inte själva hur stor betydelse det hade. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

En annan uppfattning har dock Gun Holmertz, som varit verksam i Hjällbo för föreningen Caritas sedan 1994, och som därför fanns i området under tiden för konflikten och följde den via media. Holmertz hade tidigare varit aktiv i Hyresgästföreningen och kände till Angeredsavdelningens för troendevalda. Hon fick inte bilden att rasism låg bakom Angeredsavdelningens motstånd, utan

⁴⁴ Marianne Fagberg, intervju 110125

istället att de – utifrån föreningens stadgar – försvarade principen att Hyresgästföreningen inte skulle ha verksamhet riktad till enbart *en* etnisk grupp utan istället verksamhet öppen för alla boende oavsett etnisk bakgrund. Hennes perspektiv är att uteslutningsärendet skadade Hyresgästföreningens anseende och att avdelningsordföranden råkade illa ut i onödan.

Författarens reflektioner är att det symboliska dramat runt denna händelse kan ha bidragit till att skapa och sprida projektledaren Kicki Perssons personliga förtroendekapital i området, som "en som står på Hjällbobornas sida" och kämpar för deras rättigheter och möjligheter.

Leker vi med den tanken, kom projektledaren i detta drama att hamna på de somaliska kvinnornas (och därmed "Hjällbos") sida i striden för deras rättigheter att släppas in i samhället (i detta fall symboliserat av att få rätt att bilda en förening och få tillgång till föreningslokal) på samma villkor som etablerade svenskar. Motparten i striden kom generellt i Hjällbo att beskrivas som "svennar" – personer som är del av det etablerade svenska samhället och som det, i många Hjällbobors perspektiv, "inte går att få rätt emot". Att konflikten fick publicitet i media, och genom överklagandeförfarandet fortgick under flera månader, gjorde det möjligt för hela Hjällbo att få vetskap om det drama som pågick. När Kicki – efter att ha blivit hårt åtgången av Angeredsavdelningen, så småningom "gick segrande ur striden", är det möjligt att många Hjällbobor kunde identifiera sig med henne, och i någon mån uppleva hennes och de somaliska kvinnornas seger som "vår seger".

Att boende känt genuint förtroende för projektledaren och sett henne som en vän de kunnat reflektera ihop med utifrån sin egen situation som den verkligen sett ut; detta framstår som en viktig nyckel för framgångarna i Hyresgästföreningens *Projekt Hjällbo*. På så vis kan denna händelse ha tjänat som en första viktig byggsten i det projektledaren varit med och bidragit till i området.

Denna incident belyser något som är viktigt att ha i åtanke: Den rangordning och de spänningar som finns mellan olika etniska grupper i invandrartäta förortsområden – och som ofta är bidragande orsaker till konflikter – kommer även till uttryck *inom* Hyresgästföreningen när lokala hyresgästföreningar bildas i dessa områden. Här blir förstas även "svenskar" en etnisk grupp med en position i den lokala hierarkin. Det är viktigt att vara uppmärksam på vilka uttryck sådan rangordning och spänning kan ta sig i en förenings arbete. Där det finns etniskt eller klanmässigt baserade grupperingar är det likaså viktigt att ha i åtanke att svenska demokratiska folkrörelseprinciper inte med automatik fungerar i dessa sammanhang.

Projektets andra fas: Somaliska Kvinnonätverket tar form, Kicki lär sig om lokala maktstrukturer och om kulturskillnader

Arbetet den första tiden med de somaliska kvinnorna

Projektledarens inledande arbete ihop med *Somaliska kvinnonätverket* handlade mycket om att lotsa de somaliska kvinnorna in i svenska förenings- och påverkansformer:

'Hur jobbar en styrelse?', pratade vi om litegrann. [Men], kan jag säga; vi höll inte så mycket det i början... Vi tog A4-block och så fick vi ta *några* punkter... 'De här punkterna jobbar vi med – alltså man kan ju inte ta alla – och så fick vi pricka av listan. Och då hade vi barnverksamhet, de hade sömnad, och i början var det *bara* somalier som kom till verksamheten. Alltså fatta mig rätt; inte *bara*, men alltså... och jag lät det vara så. Men jag var ju där och petade hela tiden. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki berättar att praktiska och konkreta exempel på hur demokrati fungerar var viktiga i början.

Då sa man så här: 'Vad är demokrati?' 'Vi vet inte var det *är*?' Så då jobbade vi mycket med... 'Vad *är* demokrati?' 'Vi röstar på ett möte.' 'Men nu röstade alla utom *du*. Jamen då blir ju beslutet så här.' 'Men hon gjorde ju inte det Kicki'. 'Nej, men alla behöver inte tycka det – men vi är *flest*. Då vinner vi...' Så det var ju mycket *praktiska situationer*. Sedan vet jag att *lokalen var jätteviktig i början*, för... ja, gardinerna var så viktiga i köket. Det var jätteviktigt med de där jävla gardinerna. /.../ De köpte gardiner flera olika par... Och då säger den ena tjejen: 'När Jamilla jobbar, då har hon de röda gardinerna, men när jag jobbar vill jag ha de blå gardinerna. Då måste det ju vara *jag* som bestämmer det?' 'Ja, det är *du* som bestämmer det.' Ja, så de bytte gardiner för fan varje dag beroende på... – för det var ju 'demokrati'..., 'så man fick ju bestämma sina jävla gardiner själv'. Ja, du vet man bara [Kicki signalerar att hon blev less]: 'Ah, håll...' /.../ Jättetransigt, men jag tror inte det var så tramsigt [*egentligen*], för man kunde plötsligt sätta teorin i praktik. /.../ Och i slutet så [struntade] alla i gardinerna för då var det andra frågor som blev så viktiga, så gardinerna – det var ju ingen som hann med det. Det [blev] inte ens viktigt. (Kicki Persson, intervju 101206)

Sommarläger för kvinnorna i nätverket och deras barn

En av de första aktiviteter som *Kvinnonätverket* genomförde var att åka på läger. På fritidsförvaltningens anläggning på Tjörn fick kvinnor och barn – cirka tio mammor ihop med fyra till fem barn per mamma – leva lägerliv med bad, simning, matlagning, fotboll, och andra aktiviteter. Till lägret hade också olika föreläsare bjudits in. De berättade om olika delar av det svenska samhället och därefter följde diskussioner ihop med kvinnorna.

ABF var och pratade om folkbildning, för det var ju bra om vi kunde använda studieförbunden... Vad pratade vi mer? Jo... socialtjänsten – alltså vi hade inte så bra relation till socialtjänsten... Många som hade problem med socialtjänst... Det har blivit mycket bättre, men då var det... det var faktiskt katastrof under den perioden. (Kicki Persson, intervju 101206)

En av föreläsarna som bjudits in var också Marianne Fagberg. Hon kom en förmiddag för att berätta om folkrörelsens bakgrund och historia i Sverige. Denna föreläsning satte igång många tankar hos kvinnorna, som fortsatte diskutera hela kvällen. Mitt i natten blev Kicki sedan väckt av kvinnorna som euforiskt berättade om sin nya insikt: "Det är *vi* som är folkrörelsen Kicki! Det är *vi*!"⁴⁵

Denna typ av sommarläger – där en del av de kvinnor som varit aktiva i nätverket under året fick följa med – kom sedan att bli en återkommande aktivitet från 1999 till 2006. I *Projekt Hjällbos* slutrapport framgår att lägerverksamheten kom att fylla en viktig funktion för nätverket:

Framför allt har vi kunnat lösa många konflikter vid sådana tillfällen. Vi har då kommit in i vardagens sysslor och haft tid att prata med varandra på djupet. Det har projektledaren haft nytta av hela året.⁴⁶

Men lägerverksamheten hade många fler viktiga funktioner för den verksamhet projektledaren började bygga upp. De föreläsare som bjöds in var strategiskt valda för att ge kvinnorna "input" som kunde bidra till utveckling av arbetet med frågor som var aktuella. Utbildning och reflektion kring demokrati, folkrörelser, folkbildning och studiecirkel var sådant som sedan bildade en bas för av

⁴⁵ Kicki Persson, intervju 110120.

⁴⁶ Fagberg, Persson (2004), s.3.

verksamheten väl tillbaka i Hjällbo. Snart efter första sommarens lägerverksamhet började de somaliska kvinnorna dra igång verksamhet – i form av studiecirkel – riktade till boende kvinnor och barn i området. Inledningsvis var det "ofarliga" aktiviteter, som grupper som träffades för att sy, baka, gympa, samt barnverksamhet som startades. Dessa aktiviteter blev i sin tur tillfällen projektledaren kunde använda för att dels bygga relationer, skapa förtroende och prata med kvinnorna om deras behov och önskemål, dels "så frön" till ökad egenmakt bland deltagarna. Genom att ställa frågor och utbyta tankar som stimulerade till reflektion, samt genom att "försätta" boende i situationer där de fick chans att erfara sin egen kompetens, skapade hon tillfällen där de kunde växa.

Tre herrar besöker projektledaren

Några månader efter att kvinnorna fått lokalen på Sandspåret fick Kicki ett besök som hon först långt senare skulle förstå betydelsen av. Vi återkommer till detta senare i kapitlet, men så här berättar hon om besöket av tre herrar; ett besök som lämnade henne med en hel del frågetecken:

Efter ett tag kom en av kvinnorna och sa: 'Det är några män Kicki som vill träffa dig'. 'Vad är det för män då?' 'Akta dig nu Kicki! Akta dig nu!' 'Ja men vad är det?' De ville inte säga det. 'Men, jamen...' 'Nej, nej, akta dig nu! Akta dig nu, var rädd...' 'Ska ni vara med när jag träffar...?' 'Nej, nej, nej!' De var livrädda. ...Och in kommer tre män, olika nationaliteter och så slog de sig ner i lokalen. Och det var ju inte en människa i lokalen så långt jag kunde nå./.../ De är väldigt trevliga även när de hotar i Hjällbo [Kicki ler], det är verkligen så... Och då säger de: 'Ja, vad bra ni har fixat och grejat'. /.../ 'Vad tjänar du?' Och som svensk frågar man inte någon annan det, du vet, man... whoa. 'Nämen jag tjänar inte så mycket', jag svävade på det. 'Men du kan tjäna mycket mer om du samarbetar med oss.' /.../ 'Du kan få 25 tusen svart i månaden – och det är inga stora grejer vi vill ha hjälp med; lite kontakter och så. Och du får pengarna varje månad.' 'Åh, men så kan man ju inte...' – alltså jag fastnade ju i *det* – 'man ska *skatta* och...' [Kicki skrattar] Ja man kan ju flabba åt det efteråt... Och jag tänkte 'Det är någon sådan här kultur... Jag får *förklara* för dem hur det är'. Men du vet de lyssnade ju inte på det... Så jag tackade nej då. Och när de gick ut sa de: 'Antingen är man med i Hjällbo eller så står man utanför, och du har tydligen valt... du kommer inte jobba här länge. ...Vi kommer skapa *ett helvete* för dig ska du veta.' 'Ja, ja, ja' – det [struntade väl] jag i. Men alltså, de gjorde liksom ingenting. ...De hade [väl] fullt upp med annat, för alltså vi fortsatte...

(Kicki Persson, intervju 101206)

De somaliska männen

Kvinnorna i den ursprungliga somaliska grupp som började jobba med Kicki hade hela tiden sina makars stöd för att vara med i verksamheten. Ofta var detta också en förutsättning; att männen gick med på att ta hand om familjens barn när kvinnorna samlades för att arbeta tillsammans. Att kvinnornas makar stödde verksamheten, tror en av dessa kvinnor som intervjuats, berodde på att de genom vardagens samtal med sina fruar hade god inblick i både orsakerna till kvinnornas engagemang och i vad verksamheten handlade om. Det fanns därför inget hotfullt kring verksamheten i deras ögon.

Men när styrgruppen började arrangera verksamhet som nådde ut till kvinnor och barn utanför deras egna familjer blev det allt mer tydligt att de somaliska männen generellt i Hjällbo var misstänksamma gentemot den verksamhet som startats. Detta påverkade Kickis arbete med kvinnorna i den större gruppen:

Så började *männen* motarbeta oss... och det hängde ju egentligen ihop med att jag var

med... Då fattade inte jag det. Så männen förbjöd sina kvinnor att vara i verksamheten. (Kicki Persson, intervju 101206)

Och det var inte bara de egna kvinnorna de ville stoppa. Aisha berättar så här om motståndet:

Andra män ville stoppa detta. 'De där kvinnorna måste stanna hemma. Om *våra* fru-
ser dem så kommer de göra likadant. Så innan de bryter [normen] så måste vi stoppa
det här'. [Vi blev ett hot mot deras familjer]. /.../ Det var folk som försökte stänga loka-
len, försökte skapa osanna rykten om den lilla gruppen kvinnor. Vi drabbades men vi gav
inte upp. (Aisha, intervju 110401)

Men några män bestämde sig ändå snart för att stötta verksamheten. Detta blev startskottet för ett
bredare stöd bland de somaliska männen för *Kvinnonätverkets* arbete. Kicki berättar:

Men då var det några män som faktiskt ställde upp så vi kallade och bjöd in alla *männen*
till ett möte – det var jag och några gubbar och alla männen – och berättade om verk-
samheten. Och de fick ställa du vet... alla de där frågorna. [Paus] Ja, så de... tyckte [väl
att] det var ok. Så hade vi betat av några frågor [och] kom in på nästa... och det var
barnomsorgen. Alltså det var *jättedålig* barnomsorg då i Hjällbo. ...Och plötsligt så bör-
jade gubbarna engagera sig i detta, för de tyckte också att det var viktigt. Så plötsligt
kom gubbarna och skulle dela ut lappar när vi skulle hålla möten och du vet... Det var
jättebra. (Kicki Persson, intervju 101206)

Barnomsorgsfrågan blir utbildningstillfälle kring påverkansarbete inom det svenska demokratiska systemet

Barnomsorgsfrågan blev alltså – omkring 1999 – den första stora fråga som *Kvinnonätverket* beslöt
sig för att driva. Bakgrunden var att det i slutet av 90-talet fanns alldeles för få barnomsorgsplatser i
Hjällbo, och att de somaliska kvinnorna hade svårt att ta del av utbildning i svenska och annat då de
saknade barntillsyn. Kvinnorna kände även oro över att barnen skulle hamna på efterkälken i skolan
då de inte haft tillgång till svenskundervisning via förskola innan skolstart. Flera barn, födda i Sverige,
hade ännu vid fem års ålder inte fått plats i barnomsorgen. När kvinnorna tidigare stött på för lösning
av problemet – genom telefonsamtal med ansvariga tjänstemän för barnomsorgen i stadsdelen –
hade de alltid mötts av besked om att de stod i kö, och att de var tvungna att ha tålamod tills det
blev deras tur.

Kicki använde tillfället till att samtidigt utbilda i hur det svenska systemet fungerade:

Jag har alltid jobbat så och kommer alltid att jobba så; det spelar ju ingen roll om *jag* kan
grejerna, det viktiga är ju att *de* förstår hur *de* ska påverka. Så momenten tar ju lång tid,
om du förstår vad jag menar. (Kicki Persson, intervju 101206)

Hon berättade att man i Sverige – i situationer som denna – brukar kalla till ett möte med berörda
medborgare och lokala politiker, för att diskutera problemet. Arbetsuppgifterna – med att ringa poli-
tiker med mera – fördelades mellan de somaliska kvinnorna. Männen var fortfarande inte med i
verksamheten men stöttade vid sidan av.

Motstånd från oväntat håll väckte Kickis förvåning och bestörtning. De lokala politiker som kontakta-
des var inte villiga att komma på något möte för dialog runt frågan:

Då bjöds ju alla in, men... då kom [kvinnorna] tillbaka och [sa]: 'De... ville inte komma'.
Och jag bara: 'Men herregud det är klart de...' Politiker som inte går ut och möter sina

[väljare]? Alltså det är klart de [vill komma]! /.../ Det är språkförbistring', tänkte jag. Så då fick jag ta över och ringa upp: 'Nej.' ...De *ville* verkligen inte komma. Jag bara: [Kicki förvånat:] 'Okej...!?' (Kicki Persson, intervju 101206)

Men detta gav Kicki tillfälle att visa mer av hur det går till med påverkansarbete i Sverige:

Jaha, hur gör man då i Sverige? Då tar man ju ett snäpp upp, så vi bjöd in... Margareta Winberg.⁴⁷ Och... hon *kom*! [Kicki ler] Och sa att: 'Naturligtvis ska politikerna gå ut och träffa sina medborgare. *Naturligtvis*!'. Och [det] fick ju *GP* [GöteborgsPosten, förf. anm.] att komma – fattar du; blev ju världens grej – så det var bara för dem att gå ut. Alltså de var ju tvungna. ...Men det var ju en seger – först få nej och så: 'Vi grejade det!'. (Kicki Persson, intervju 101206)

Denna väg lyckades *Kvinnonätverket* alltså till slut få till stånd ett möte med lokala politiker för att diskutera problemet med alldeles för få platser i barnomsorgen i Hjällbo. För att hitta en snabb lösning på de somaliska kvinnornas egna barnomsorgsbehov lämnade man (*Kvinnonätverket* ihop med Hyresgästföreningen) även in en ansökan till stadsdelsnämnden om att få starta en föräldra-kooperativ förskola. Frågan drevs under åren 1999 – 2001, och skulle vara ett samarbetsprojekt mellan Hyresgästföreningen i Västra Sverige och Kooperativ Konsult. Ansökan avslogs av stadsdelsnämnden i flera omgångar, men i nära anslutning till detta byggdes plötsligt barnomsorgen i Hjällbo ut kraftigt, så att alla barn som stått i kö (ofta flera år) fick plats i förskola. Frågan blev då inaktuell för *Kvinnonätverket* att driva vidare.

Verktyg för egenmakt

För många kvinnor i Hjällbo upplevs "makt och inflytande" som något främmande och skrämmande inledningsvis, har Kicki erfarit. Ofta har hon därför varit tvungen att smyga in nya tanke sätt – att i någon mån jobba med en dold (positiv) agenda – för att människor ska upptäcka sin egen kraft och kompetens, och ibland även sin vilja att vara med och påverka.⁴⁸ Tillfällen att arbeta med detta – att sakta men säkert börja utrusta boende med kunskap och attityder för att kunna välja att vara med och påverka om de vill – skapades till exempel i samband med olika aktiviteter och verksamhet som *Kvinnonätverket* bedrev. I Projekt Hjällbos delrapport år 2001 beskrevs att studiecirklar, matlagning, sömnad, gymnastik, svenska och samhällskunskap anordnades i *Kvinnonätverkets* lokal och att cirka 200 kvinnor besökte lokalen varje vecka.⁴⁹

Ett av de verktyg projektledaren rustade kvinnorna i *Kvinnonätverket* med, var mer övergripande kunskap om hur det svenska samhället fungerar. Efter en inledande tid av mer "ofarliga" aktiviteter, kunde hon introducera studiecirklar med innehåll som gav mer redskap för egenmakt. Hon började bedriva utbildning i samhällskunskap med kvinnorna kring frågor som var relevanta för dem, och stimulerade dem på så vis till medvetenhet om sina levnadsförhållanden. Projektledaren både utbildade själv och bjöd in andra som fick berätta.

Att uppmuntra, uppskatta och bygga på boendes egna idéer om lösningar på problem, har varit ett av projektledarens sätt att arbeta. Ett vanligt scenario har varit att fånga upp vardagshändelser och göra dem till situationer där boende kunnat växa. Ett exempel på detta hängde samman med en konflikt 'på gården' på Sandspåret. Kicki berättar:

⁴⁷ Margareta Winberg var vid denna tidpunkt jordbruks- och jämställdhetsminister i den socialdemokratiska regeringen. http://sv.wikipedia.org/wiki/Margareta_Winberg

⁴⁸ På sidan 78 – 79, under *Informella aktiviteter*, beskrivs ett exempel på hur Kicki arbetar med "dold positiv agenda".

⁴⁹ Fagberg, Persson (2001), s. 5.

Man sköt mycket på gården... År -99 där någonstans./.../ Det började med bråk med barnen... och så var det gubbarna som kom ut sedan och slogs... eller sköt eller vad de gjorde, de var inte kloka... Och då samlades alla kvinnor. Då kallade jag till ett bomöte, och sa: 'Vad ska vi göra med konflikterna mellan barnen?' och så drog det igång. Men då var det en kvinna som sa: 'Skulle vi inte kunna köpa in lite demokratileksaker?' För vi hade pratat mycket om *demokrati*. 'Vad är det?', sa jag. 'Vi har leksaker så lär man barnen att det är allas leksaker. "Och du får låna 20 minuter, sen får du låna 20 minuter" Kan ju vara ett sätt att träna dem att vara tillsammans.', [sa kvinnorna]. Ja, och du vet... de löste det så jävla bra. Och det som hände sedan när barnen började bråka och gubbarna kom ut... då slängde ju kärringarna in gubbarna; 'Vad är det ni kommer ut och lär våra barn?' Så man löste ju det. (Kicki Persson, intervju 101206)

Exemplet visar även hur projektledaren ofta lät utbildning av boende bli till verktyg för ökad egenmakt, utöver att ge "ny kunskap". Detta genom att se till att deltagare gavs möjlighet att i sin tur utbilda andra, och då också att föra in egna erfarenheter och perspektiv i sammanhanget. Arbetsmetoden var ibland mer uttalad, till exempel i samband med en föräldrautbildning *Kvinnonätverket* bestämde sig för att hålla några år senare. Man anlidade då Sonia Sherefay – som tagit fram ett studiematerial (Barnen i våra hjärtan) för Rädda Barnen – för att utbilda cirkelledare som i sin tur skulle hålla utbildningarna för föräldrar i området. Föräldrautbildningen, som startades cirka 2004, kom att bli mycket uppskattad av boende, med många (totalt cirka 400 – 500) deltagare. Kicki berättar:

Vi utbildade tio kvinnor [om hur det är] att vara förälder i Sverige... /.../ Skillnaderna mellan oss – alltså stadsdelsförvaltningen gjorde också [föräldrautbildningar], men de fick inget folk på sina – det var ju att vi utbildade kvinnorna som bodde där. Vi tog tio som... hade kommit lite längre... De höll i de här föräldrautbildningarna. /.../ För vad vi [föräldrar som själv bor i området] tyckte, var viktigt. (Kicki Persson, intervju 101206)

Tanken när det somaliska *Kvinnonätverket* startades var att Hyresgästföreningen först skulle utbilda kvinnorna i nätverket, för att sedan föra ut erfarenheterna till andra. Detta gjordes också; i takt med att de somaliska kvinnornas erfarenheter av det svenska systemet ökade, kom deras verksamhet – i lokalerna på Sandspåret – att utvecklas allt mer till en resurs för andra boende som behövde stöd i att navigera i sin vardag i en svensk kontext:

Sen hade vi ju öppet för alla kvinnor som bodde i Hjällbo i princip, men det kom också kvinnor [från andra områden]. ...Man hade problem på många olika sätt. ...Och vårt mål var att – vi jobbade inte för Soc; vi skulle inte anmäla folk dit – utan vi skulle... finnas där. Du vet: 'Nämen, oj... Ja men försök så här då'. Alltså vi skulle vara den där – dit man kunde gå utan att bli angiven eller... (Kicki Persson, intervju 101206)

Kvinnorna i nätverket hade fått utbildning i svensk lagstiftning, regler och praxis, vilket gjorde dem kunniga om vad man får och inte får göra i olika sammanhang. Denna kunskap delade man med sig av till människor som kom till dem för kostnadsfri rådgivning. En del visste inte vad som gällde i det nya hemlandet, och kvinnorna i nätverket kunde påpeka för människor när de inte följde lagen.⁵⁰ Efter något år kom så många som cirka 100 kvinnor i veckan för att få råd av kvinnorna i Somaliska *Kvinnonätverket*.

Under 1999 arbetade de aktivt drivande i *Somaliska kvinnonätverket* också med en seminarierie där man bjöd in boende att vara med och diskutera aktuella frågor. Seminarierna – som hölls en gång i månaden – var oerhört välbesökta. Cirka 200 deltagare per gång var vanligt och seminarierna bru-

⁵⁰ Fagberg, Persson (2001), s. 7.

kade hållas i tre skift efter varandra samma kväll, för att alla intresserade skulle få chans att vara med.

Parallellt med att verksamheten växte och riktade sig till allt fler boende, fortsatte projektledarens arbete med den mindre gruppen kvinnor, i att utbilda i demokrati och föreningskunskap. Hon beskriver hur hon och kvinnorna gemensamt lärde sig mer om hur demokrati i den svenska kontexten går till, och vad kring detta som blir viktigt att förmedla till personer som är 'nybörjare i demokrati'. Kicki exemplifierar med en händelse från ett par år senare när en lokal hyresgästförening bildats på Sandspåret och hon pratade med en av styrelsemedlemmarna efter att styrelsemöte hållits:

Vi kunde inte fatta några beslut, Kicki...', sa [styrelsemedlemmen] /.../ [Kicki förvånat:] 'Jasså?' [Medlemmen formellt:] 'Det var *en* som hade *sjukt barn*, och då blev det *inte demokratiskt* – så vi kunde inte fatta något...' [Kicki förvånat:] 'Men... ni kunde ju ha fattat [beslut ni som var där?]' [Medlemmen strängt:] 'Det har du *inte sagt* till oss! Du har *inte sagt* hur det var om någon var sjuk!' [Paus] Ja, i det *lär* man sig... och där blev de *grymt* duktiga tror jag. (Kicki Persson, intervju 101206)

De tre herrarnas ärende i nytt ljus

Omkring 1999 inträffar en händelse som ger Kicki nya tankar om de tre herrarnas ärende, vid deras tidigare besök. En av Hyresgästföreningens förtroendevalda i området häktas för inblandning i kriminell verksamhet:

Samtidigt så händer någonting med [en av områdets] LH. [Paus] Det erbjudandet *jag* fick du vet, det fick ju *hon också*. Man upplåter våran föreningslokal för kriminell verksamhet... Ja, så hon häktades ju – det var ett *jävla* liv. Så då förvann ju *den* lokala föreningen. ...Och då fattade jag att det *var* så... alltså det var så de gjorde /.../ ...att man fick 25 000, och förstår du alltså... /.../ Det hade inte jag fattat... jag trodde att de bara tuggade lite [Kicki skrattar till.] Jag förstod inte att det var *sant* /.../ Och jag fattade ju att hon hade tagit det där erbjudandet. Och då [började jag tänka]: 'Men herregud – hur *fan* funkar... alltså jag måste ju få koll på det här. Det *är* så här det *är*!' (Kicki Persson, intervju 101206)

Frågar runt – får koll på Familjen

Att förstå dynamiken i Hjällbo blir alltså så småningom något projektledaren börjar inse är viktigt för att hon ska kunna göra ett bra arbete. Och omkring år 2000 känner hon att hon byggt tillräckligt mycket förtroendekapital med människor i området för att kunna börja fråga runt kring hur maktstrukturerna i Hjällbo egentligen ser ut.

År 2000 började jag ställa frågor kring det här – så kan man väl säga. Och år 2000 så hade jag ju... sådana relationer till väldigt många... så att jag kunde göra det. Så jag fick ju koll på strukturen hur det såg ut /.../ [till exempel på] *Familjen* som styr – *syndikatet* som styr i Hjällbo. /.../ Och det tror jag är jätteviktigt! Att förstå det. ...Vi ska inte jobba med det – absolut inte! – vi ska hålla oss ifrån det, utan... vi ska stå för det andra på något sätt. Men jag tror du måste veta, för du kan råka *jävligt* illa ut. Jag gjorde ju det senare... (Kicki Persson, Intervju 101206)

Så här beskriver Kicki en del av vad hon upptäckte:

De är *väldigt* strukturerade och organiserade. Och det är det vi alltid tror när vi kommer, att: 'De kan inte någonting'. Alltså 'Det är bullshit!', säger jag då... De är väldigt organise-

rade... och man har möten och man går igenom, och man säger vilka personer... [Kicki dunkar tre gånger i bordet.] Och det är också... genomförs *inte* så bra saker mot folk som... Men... jag fattade ju liksom inte. Jag fattade inte varför folk inte vågade prata... Jag fattade inte hur starka familjerna *är*... och alltså vilken makt de *har*... och vad de kan *göra*. Det förstod jag inte [i början]. Men jag lärde mig det sen, så... det var lärdom i det också [Kicki ler menande]. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki förstod också att Familjen fungerar som en ordningsmakt över hela Hjällbo:

Man sätter inte fast varandra. Man *gör* inte det, då är det Familjen som tar i sådant. (Kicki Persson, intervju 101206)

Familjen, förstod Kicki, är bara till en del etniskt organiserad. De som befinner sig högst upp i hierarkin och som organiserar området i Hjällbo är av samma etniska ursprung. Längre ned i hierarkin finns plats även för övriga etniciteter.

Jamen alltså, det är så jävla konstigt för att... de största tillhör ju en etnisk, men sedan har ju de grupper som träffas, och där ingår ju många etniska grupper i den gruppen som träffas. (Kicki Persson, intervju 101206)

Mer vill Kicki inte berätta då den informella överenskommelsen att inte röja information om exempelvis personers identitet eller aktiviteter är en av framgångsfaktorerna för att kunna jobba parallellt med dessa maktstrukturer. En sak hon berättar dock, är att hon så småningom förstod att de "tre herrarna" som besökte henne tidigare med erbjudande om 25 000 kr i månaden svart, var skickade på uppdrag av Familjen. Hon berättar också att hennes erfarenheter övertygat henne om att oerhörd tydlighet med vad hon står för – att inte vara öppen för några samarbeten eller utbyte av tjänster i lagens gråzon – varit en viktig faktor för framgång i arbetet. Har man väl påbörjat samröre med Familjen är det annars lätt att de får hållhakar på en och att man i små steg blir allt mer insnärjd i deras verksamhet och maktsfär.

Jag har aldrig haft problem med dem. Efter ett tag så var det lite så där svajigt... men de insåg nog att jag var ganska hopplös. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kännedom om att strukturerna finns, och ungefär hur de ser ut, ser Kicki alltså som en framgångsfaktor av betydelse för arbetet:

Och *det* tror jag är jävligt viktigt att man *vet* – vilka tillhör de här, för de har en *oerhörd* makt i området. (Kicki Persson, intervju 101206)

Vad är det då Familjen har makt över? (Vad behöver man eventuellt vara rädd för och vad inte?) På detta område vill Kicki och andra intervjuade inte gå in på närmare detaljer. En någorlunda kvalificerad gissning från författarna, utifrån den helhetsbild som framträtt under utvärderingen, är att denna typ av verksamhet kan höra till sådant som Familjen har makt över:

- Utlåningssystem, som delvis uppfattas som legitima då de utgör en lösning på kreditbehov för boende (bland annat för muslimer som utifrån sin religion inte kan använda banktjänster innefattande hantering av ränta), men som också kan användas för att finansiera illegal och illegitim verksamhet.
- Bordeller, indrivningsverksamhet, droghandel, och annan väletablerad, välorganiserad kriminell affärsverksamhet.

Kvinnonätverket uppmärksammar svarta rådgivares verksamhet i Hjällbo

Många av de som sökte sig till *Kvinnonätverkets* lokaler för att få stöd, hade med sig delvis ifyllda blanketter som de ville ha hjälp att bli klara med. Fenomenet uppdagade en utbredd verksamhet med svart rådgivning i Hjällbo – där personer tog betalt för att hjälpa boende att komma åt stöd och resurser de hade rätt till från det svenska samhället och där dessa rådgivare tjänade stora pengar på folks okunskap. Boende som inte fick tillräckligt med stöd från det svenska samhället för att till exempel kunna ställa sina barn i dagis, anmäla sig arbetslösa, fylla i blanketter för att kunna få socialbidrag, bostadsbidrag, uppehållstillstånd etcetera, blev ibland lurade till, och saknade ibland alternativ till, att använda sig av svarta rådgivares ”betalservice” för att få hjälp.

Vad vi såg efter ett tag var att vi fick... ja, de hade papper och sådant som de behövde hjälp med, *hälften var gjort...* och hälften var liksom *inte* gjort. 'Men vem har hjälpt dig med det då?' 'Jamen jag hade inte mer pengar.' Och då upptäckte vi att det fanns svarta rådgivare i Hjällbo, som levde på att hjälpa människor... och tog betalt för det.
(Kicki Persson, intervju 101206)

Hjälpen kunde kosta alltifrån några hundra kronor till flera tusen kronor. Att få sina barn i dagis eller få hjälp med en ansökan om socialbidrag kostade 500 kr svart. Det fanns också en taxa för olagliga tjänster, som att t.ex. skrämja eller hota någon.

Kvinnonätverket bestämde sig för att uppmärksamma det svenska samhället på verksamheten för att kräva att boende gratis skulle få tillgång till den hjälp de behövde.

Så vi tog kontakt med [GöteborgsPosten]. Herregud vad naiva vi var! ...Och han bara: 'Vad fan, men detta måste vi...' du vet. /.../ Det var på förstasidan i GP... 'Hyresgästföreningens kvinnonätverk säger...' /.../ Och vi tog upp detta och så va. /.../ Och det blev ett *jävla* liv... Herregud! /.../ Men vi blev ju mordhotade hela gruppen vet du. Det var ju folk som levde gott på det. (Kicki Persson, intervju 101206)

Priset för avslöjandet som *Kvinnonätverket* fick betala blev högt – en av kvinnorna misshandlades svårt. På väg till föreningens lokal en morgon överfölls Jamilla med ett järnrör bakifrån och fick ta emot flera slag mot huvudet. Hon fördes till sjukhus och tvingades till lång sjukskrivning.

På frågan om misshandelshändelsen påverkade hur de i gruppen tänkte kring arbetet de bedrev, säger Kicki, efter en tung fundersam suck:

Det är klart att det *påverkade* jättemycket. [Paus] Folk blev ju jätterädda. [Paus] Framförallt de som satt i styrelsen – alltså 'När är det min tur?, och... ja du vet. [Paus] För mig var det mer en bekräftelse på ... hur *jävla* illa det *var*. Alltså... jag tyckte det var *fruktansvärt* utifrån henne, *naturligtvis*. Men också en bekräftelse på hur *jävla* farligt det var. /.../ Sen hade det varit... inte *så* allvarliga, men... Sen har man ju sett *andra* som har blivit drabbade, men alltså... det här var ju så nära – det var ju en i våran grupp... Och alltså det värsta i det, det var på något sätt att... man förstod att ingen kunde hjälpa en. Eller förstår du? Vi pratade jättemycket och länge om ... och för första gången fick jag ge dem rätt i att... vi kan inte... 'Lämnar vi de här uppgifterna... då är det kört va... /.../ då är det ju våran tur nästa gång... och då blir det värre /.../ som jag aldrig trodde att jag skulle säga. /.../ För på den tiden hade vi ingen polis närvarande ... vi hade verkligen ingen som förstod att det *var* så här... mer än de som bodde där. /.../ Och polisen ... de åkte inte in på kvällarna hos oss. Så var det. Fanns ju ett stort förakt för poliser och... [paus] Ja. Så det var ingen... (Kicki Persson, Intervju 101209)

Men stöd från oväntat håll ledde sannolikt till att konsekvenserna inte blev värre än de blev,

tror Kicki:

Men då hade jag ju sådan jävla tur – alltså man kan ju säga att man har tur i allt elände – då var ju inte Familjen inblandad i detta vet du... (Kicki Persson, intervju 101206)

Det visade sig att rådgivarverksamheten i Hjällbo baserades på enskilda, fristående personer. Deras verksamhet var inte sanktionerad av Familjen.

Så där gick ju *Familjen* in och stöttade och sa att... 'Det är helt rätt – de ska bort!' /.../
Men vi var mordhotade allihop i den gruppen. ...Ja, det var *jätttufft* var det faktiskt.
...Men vi fick bort dem! (Kicki Persson, intervju 101206)

Regionchef Marianne Fagberg beskriver hur hon i samband med mordhoten agerade för att stötta projektledaren och *Kvinnonätverket*. Hon valde då att som Hyresgästföreningens chef besöka Hjällbo oftare och visa upp sig ihop med projektledaren för att visa människor i området som eventuellt var hotfulla att Kicki och kvinnorna inte stod ensamma utan hade en hel organisation bakom sig. Hon berättade inte då för Kicki att detta var hennes tanke, då hon inte med sin egen oro ville bidra till ökad rädsla.

Marianne Fagberg hade rollen som handledare och chef för projektledaren under de inledande åren av *Projekt Hjällbo*. Kicki Persson berättar att hon kände starkt stöd från Marianne, och i henne hade någon att bolla tankar med – någon med god inblick i Hjällbo som förstod dynamiken i området.

Två aspekter av Mariannes ledarskapsfilosofi verkar ha präglat hennes samarbete med projektledaren: Den ena handlade om att vara en tillgänglig och lyssnande chef – att finnas där för medarbetare när de behövde ett bollplank för att kunna sortera sina tankar och komma vidare i sitt arbete. Marianne tror från sitt perspektiv att det snarare var detta än att hon hade så stor inblick i dynamiken i Hjällbo, som gjorde att Kicki kunde känna starkt stöd från henne. Svaren på sina funderingar brukade Kicki själv komma på under samtalens gång, berättar Marianne. (Marianne Fagberg, intervju 110125).

Den andra aspekten handlade om att ha en tydlig tanke bakom när hon skulle gå in aktivt och agera i en situation och när hon skulle hålla sig i bakgrunden. I *Projekt Hjällbos* delrapport (s. 10) beskriver Marianne hur denna filosofi kommit till uttryck i arbetet:

Många [eldsjälar] ger upp när de slagit pannan blodig i den kommunala byråkratin några gånger. Trots denna vetskap blev jag överraskad över det vi fann av brister i ansvar från samhällets sida i Hjällbo. Det var viktigt att gruppen själv fick upptäcka och agera i sådana situationer. Därför var det ett fåtal gånger jag gick in och agerade. Det skedde bara när det blev låsningar som kunde hindra projektets utveckling.

Även internt inom Hyresgästföreningen inträffar ibland låsningar som blir till hinder för projektet, och även där har Marianne agerat på sätt som stött utvecklingen i Hjällbo. Projektledaren beskriver en situation då en av Hjällbos LH varit utan lokal i ett halvår på grund av vattenskador, och Hyresgästföreningens egna interna regler och rutiner (och tillämpningen av dem) var på väg att sätta krokben för verksamheten:

Och då skulle vi få en ny lokal av HjällboBostaden – det har de godkänt och vi har godkänt – men det måste vara någon [från Hyresgästföreningen] som skriver på, men

det är ingen som har gjort det. /.../ Jag får inte skriva på de papperen utan det är [tjänstemän på Regionkontoret som ska sköta det.]

Enligt stadgarna skulle ett möte hållas i september för att inhämta medlemmarnas åsikter. Att papper från mötet sedan skickades in till regionkontoret var ett villkor för att LH:n skulle få verksamhetsmedel. Denna LH jobbade mer aktivt med att inhämta åsikter genom att kontinuerligt prata med medlemmarna om vad de ville att föreningen skulle driva. Något formellt möte kunde dock inte hållas i september, i brist på lokal. Därmed kunde inte heller några papper skickas in. Kicki berättar vidare:

Nej då får de inga pengar – 'för de har inte haft något möte'. Då säger hon som är ordförande: 'Men det är för fan inte *mitt* fel. Jag kan ju inte ha möte *på gatan*. De har ju inte *skrivit på*. /.../ Vad fan ska jag *göra*? /.../ 'Nej det är reglerna' [hävdar berörda tjänstemän]. /.../ Och då går jag till [en tjänsteman som säger]: 'Jag kan ju inte skriva på Kicki.' 'Jamen alltså *någon* måste ju *göra* det.' /.../ 'Det är [NN] som ska...' 'Jamen det är ingen som har sagt att jag ska skriva på', säger [NN], '...Har ni något underlag?' 'Underlag? Vem tar fram underlag?' [säger jag], och då har jag jobbat där i tio år. Och då blir man alldeles matt och så hoppas man att vi ska lösa det. Men man håller på sina regler. Och då får Marianne gå in och säga: 'Jo men de har inte haft någon lokal, och det är okej – ge dem pengarna.' Hade hon inte varit regionchef och det varit en regionchef [som sagt] 'Nej vi håller oss till reglerna.', så hade de inte fått några pengar och då hade vi dödat dem. (Kicki Persson, intervju 110120)

Förutom i låsta situationer gick Marianne också in och tog vissa delar av arbetet som skulle kunna vara förknippat med negativ uppmärksamhet. Ett sådant tillfälle gällde att presentera Hyresgästföreningen och dess verksamhet som organisation, inför övriga medlemmar i HjällboForum. På grund av starkt fientlig stämning gentemot Hyresgästföreningen från vissa medlemmar, tog Marianne på sig att göra presentationen, för att låta Kicki slippa onödiga negativa projiceringar från aktörer i Hjällbo, och därmed underlätta för henne att fortsätta samarbete i positiv anda med aktörer i området. (Marianne Fagberg, intervju 110125).

Misshandelshändelsen fick också betydelse för hur gruppen konkret valde att gå vidare med frågan om svarta rådgivare:

Naturligtvis drev vi ju i rättegång sen, *hennes* grej – vem *det* var och så. Men vi skulle inte lägga någon [i gruppen att arbeta vidare på frågan om] rådgivare. Det var inte vårt jobb bestämde vi oss för – det var polisens. Och ville de gå vidare fick de göra det, men *vi* skulle inte göra det. (Kicki Persson, intervju 101209)

Priset blev alltså högt, men *Kvinnonätverket* fick så småningom se resultat av sitt arbete. Ett medborgarkontor öppnades i Hjällbo, dit boende kunde vända sig för att få hjälp. Dessutom hade *Kvinnonätverket* lyckats skapa medvetenhet bland de boende om att de hade rätt till gratis hjälp. Detta gjorde att grundförutsättningarna för de svarta rådgivarnas verksamhet i praktiken försvann.

Som en följd av hoten och misshandeln blev *Kvinnonätverket* efter detta både tydligare och försiktigare. De började ta in aspekten om det var värt att driva en viss fråga, utifrån det faktum att de ju också var privatpersoner som skulle leva och bo i Hjällbo och inte skulle behöva råka illa ut. Resultatet blev inte att de lät bli att ta upp ämnen de tyckte var viktiga. Istället blev de mer försiktiga och noggranna med hur de valde att formulera de ämnen de tog upp. *Kvinnonätverket* blev tvunget att förhålla sig till – hålla i medvetande – att det *finns* strukturer i Hjällbo som gör *sina* saker, och samti-

digt bli tydliga mot sig själva och andra att *de* i *Kvinnonätverket* på samma sätt fortsatte göra *sina* saker.

Och det blev nog ännu starkare på något konstigt sätt... *Vi* blev väldigt mycket *starkare* i det... [paus] ...och försiktigare tror jag. [Paus] När vi skulle göra grejer så – vi släppte ju upp många ballonger i luften som vi pratade om. Och en del ballonger... blev bara ballonger... Andra ballonger... vi kanske vred på dem [några] gånger till /.../ tio gånger istället för fem /.../ 'Vilka är det vi utmanar *egentligen* nu?' /.../ vi blev *mer analyserande* i det. (Kicki Persson, intervju 101209)

Kvinnonätverket utarbetade också en policy om hur de skulle hantera egen kunskap om lokala maktstrukturer gentemot företrädare för svenska myndigheter. Den gick ut på att man inte skulle agera angivare av kriminella aktörer eller kriminell verksamhet till myndigheter. Sådant hörde inte till *Kvinnonätverkets* uppgifter, utan polis, sociala myndigheter och dylika fick själva skaffa sig information de ville ha, utan *Kvinnonätverkets* hjälp. Tanken var att man på så vis skulle kunna undvika att bli betraktade som ett hot för krafter som agerade i lagens gråzon, och därmed också undvika att utsätta sig själva för onödiga risker.

Arbete med att skapa goda relationer mellan boende och närpolis

Strax efter avslöjandena om svarta rådgivare, och händelserna kring detta, fick Hjällbo närpolis i området. Närpolisens etablering (fyra-fem polismän) var i hög grad ett resultat – om än indirekt – av *Kvinnonätverkets* avslöjanden om svart rådgivarverksamhet. Publiciteten frågan fick i GöteborgsPosten ledde till att den hamnade högt på politikernas och tjänstemäns dagordning och som respons på detta beslutade polisedningen att inrätta närpolis i Angereds-området, inklusive Hjällbo.

Efter misshandeln mot Jamilla hjälpte alltså Hyresgästföreningen henne att driva fallet i rätten. Att förövaren där fälldes, upplever Kicki och Marianne blev något slags exempel i området på att "här i Sverige gäller svenska regler – inte några andra regler". Att närpolisen kom till området snart därefter var något Kicki upplevde lyckat:

Det blev en *följd* på det på något sätt, som jag tror var jävligt bra. /.../ Jag tycker ju att det är *oerhört* viktigt med en polis i området... att man har *samma* strukturer [som i övriga samhället] – och *speciellt* i de *här* områdena. (Kicki Persson, intervju 101209)

Både det faktum att det nu faktiskt *fanns* polis i området och de *specifika förhållningssätt* denna närpolis hade, upplevde projektledaren bidrog mycket positivt till det arbete hon själv försökte göra. Hon började nu jobba med att etablera goda relationer mellan boende och polis, genom att bjuda in Mats Palmgren – närpolisens chef – för att berätta om den svenska polisen och föra dialog med boende. Syftet var att försöka minska boendes rädsla för den svenska polisen och öka förståelsen hos boende för hur det svenska samhället fungerar. Syftet var även att öka förståelsen hos polisen för boendes tidigare erfarenheter och bilder av polisen.

[Mats] var *jävligt bra* /.../ man började föra en *dialog*... För jag *tror* ju det är viktigt att /.../ [boende med invandrarbakgrund] vet vad en svensk polis *är*. /.../ Första gången /.../ jag sa att vi skulle bjuda in polisen och att han fick berätta [kommer jag ihåg att alla sa]: 'Nej, nej, vi kan inte bjuda in *polisen*, Kicki. Du är inte *klok!*' Och jag sa till honom: 'De kommer inte säga *någonting!*' Och jag lovar dig – det satt nästan hundra personer, alldeles tysta. De sa *inte* ett ljud. Och han: 'Hur tycker *du* det är att bo här?' [Boende ynkligt:] 'Bra' [Paus] Alltså de sa *ingenting*. *Andra* gången, då kom de till mig och sa: 'Kan vi inte bjuda in han polisen?' 'Nej men ni *säger* ju inget!?' 'Men vi *ska* säga något denna gången.' Så han kom en

gång till. Och *då* började man *prata* med honom... där han berättade... alltså det blev ett *samtal*... (Kicki Persson, intervju 101209)

Kicki upplevde att de boendes tidigare tystnad och rädsla var baserad mer på erfarenheter och bilder av polisen i sina ursprungsländer än på erfarenheter av den svenska polisen.

Och det tog man ju upp mycket också: 'Men du vet hemma där *jag* kommer ifrån, där gjorde polisen...' 'Jamen *så* gör inte polisen [här]...' 'Gör de inte det?', och så va. /.../ Och... 'Hur jobbar den svenska polisen?' /.../ 'Jaha?! Hur tänkte *ni* då?' /.../ Och så fick *han* prata om hur han resonerade. 'Jaha, men *då* fattar vi'. Så det blev jävligt *bra*... Och jag tror det är *skitviktigt* i våra områden./.../ De fick *ställa* alla de där frågorna, och jag tror att det är viktigt att få göra det. Alltså det är jävligt viktigt. /.../ Så då började *Kvinnonätverket*... [få en mer positiv bild av svenska polisen] men man började också... säga att 'Du det är mycket narkotika i sista...' – alltså... det blev jävligt bra. (Kicki Persson, intervju 101209)

Projektledaren bidrog alltså på detta sätt till att goda relationer och förtroende etableras mellan boende och närpolisen; något hon upplevde i sin tur stödde det arbete hon själv och goda krafter bland de boende utförde.

Men så småningom drogs närpolisen i området in:

Sedan slutade han /.../ det är ju ofta så. /.../ Sedan var vi utan poliser ett par år igen. Man bara 'åhhh!'. (Kicki Persson, intervju 101209)

Daniel Norlander, chef för områdespolisen Hjällbo/Hammarkullen, berättar om polisnärvaron där-
efter:

Mellan 2002 – 2009] fanns det två grupper med ungdomspoliser [som] jobbade över *hela* Angered, och Ale och Partille./.../ De hade fokus på ungdomsbrottslighet /.../ [och jobbade] mera ärendeinriktat. Sedan så *var* de på fritidsgårdar och så också, men deras område var så mycket större så det blir inte alls samma intensiva närvaro.

I slutet av 2009 avlöstes dessa av den "områdespolis" han själv nu är chef för, berättar Daniel:

Vi är sex poliser [på Hammarkullen och Hjällbo], det är en stor resurs egentligen. /.../ Vi har ett områdesansvar, och vi jobbar mycket mer med samverkan med de andra [lokala] aktörerna och är [mer] en naturlig del i närområdet, än vad övriga polisenheter är och har varit. /.../ [Traditionellt] är [vi inom polisen] väldigt repressiva, eller vi agerar på saker som har *hänt*: 'Ja, nu har det hänt ett brott', och då agerar vi. /.../ Vi [inom områdespolisen] ska [istället] jobba förebyggande... vi ska se till att det *inte händer*.

Goda relationer mellan boende och polis för att stödja goda krafter i området är idag en uttalad strategi hos områdespolisen, berättar Daniel:

Vi vill vara en polis som jobbar *för* de boende /.../ Det är [den lilla minoritet som sysslar med kriminalitet] som /.../ vi ska jobba *emot* och de andra ska vi jobba *för*/.../ ...och då handlar det mycket om att *stärka* [majoriteten] /.../ i sin roll att... ja ta över torget liksom och vara ute och känna att de känner sig trygga och att polisen finns där, att man har en direktkontakt med polisen och så. /.../ 'Okej, nu är problemen narko-

tika på Sandspåret', till exempel – då är det klart att vi ska jobba mot *det* om de boende tycker *det* är det största problemet. Eller om det är mopeder på Bergsgårdsgärdet, eller alltså... (Daniel Norlander, intervju 110307.)

Mer om områdenspolisens arbetsmetoder i Hjällbo idag finns att läsa i appendix 3.

Kulturella skillnader som blir tydliga i mötes- och organiseringskultur

Kicki menar att ett öppet och nyfikat förhållningssätt från både henne som projektledare och från de boende hon jobbade med var viktigt för att de skulle kunna mötas och tillsammans skapa ett fruktbart samarbete. Hon beskriver sina erfarenheter från arbetet ihop med den första gruppen somaliska kvinnor på Sandspåret:

Diskussionerna... det gav ju åt bägge håll. Vi brukar bråka ibland: 'Jag lärde mig jättemycket av *er*', säger jag. 'Nej, vi lärde oss mer av *dig* Kicki'. 'Nej, nej', säger jag. Och det är säkert så att vi har lärt oss lika mycket bägge två. För jag har fått lära mig att tänka på ett annat sätt. Jag kommer ihåg första gången... vi skulle kalla till ett möte bland alla kvinnorna. /.../ Och du vet det var ju flera hundra kvinnor som kom. De fick ju fan komma tillbaka efter en halvtimme så fick vi köra om det. Det var ju *hur* mycket folk som helst. Och det var ju inga lappar uppsatta; 'Nej, vi kan inte sätta upp lappar', sa de. /.../ 'Det är bara svenskar som sätter upp lappar. /.../ Vi sprider det själva.' Och de gjorde ju det. Idag sätter de upp lappar själva. Men, det var väldigt mycket så.
(Kicki Persson, intervju 101206)

Att de idag sätter upp lappar när de ska kalla till möten i området har att göra med grundförhållningssättet i Hyresgästföreningens och HjällboBostadens arbete; att alla boende formellt ska ha haft möjlighet att nås av information om möten genom exempelvis affischer i trapphus. Men fortfarande är det på annat sätt de i praktiken når ut och ser till att många boende kommer till möten som angår dem. För att sprida informationen använder de sig av sina nätverk och sprider informationen till ett antal nyckelpersoner där, som i sin tur sprider det vidare inom sina egna nätverk. Det är detta sätt att kalla till möten som även Kicki använder sig av när hon vill samla boende för att diskutera någon viktig fråga.

Hur går då detta konkret till? För Kickis del för hon ut budskapet till några centrala aktörer bland de boende som sedan för det vidare. Under vintertid brukar denna sorts kommunikation i hög grad ske via telefon. Under den varmare delen av året händer det ofta att man kommunicerar genom att ropa ut budskapet över gårdarna, och att andra boende då får del av det när de är ute med sina barn, sitter på balkonger eller har öppna fönster. Någon får sedan i uppdrag att sprida budskapet vidare till nästa gård.

Det fanns fler tillfällen som gav tillfälle till ömsesidigt lärande:

När vi skulle fatta beslut... 'Ja... då har vi bestämt oss', sa de. 'Men det är ju ingen som har sagt någonting?' Nej men... man har olika knep för att kommunicera i rummet utan att prata – [och sedan] är det klart. Och innan jag lärde mig *det*... Och sedan var det ju vissa personer som var viktiga som avgjorde. Och så *är* det ju inte hos oss.
(Kicki Persson, intervju 101206)

Denna kunskap om tyst kommunikation för beslutsfattande fick projektledaren och kvinnorna nytta av i samband med svenska myndighetsföreträdarens besök hos *Kvinnonätverket* efter deras avslöjande om svarta rådgivare i Hjällbo. Efter avslöjandena var det flera från myndighetshåll som via *Kvinnonätverket* ville få reda på fler detaljer kring rådgivarverksamheten, och därför besökte kvinnorna i deras lokal. Genom att använda sig av denna somaliska kommunikationstradition kunde projektledaren och kvinnorna kommunicera kring vad de skulle och vad de inte skulle säga till myndighetsföreträdarna, samtidigt som dessa var i rummet.

Ett annat exempel på kulturskillnader och det lyckade i att möta dessa med att lägga bort egna föreställningar kring hur saker "ska" vara, ger Kicki när hon berättar om en städdag i bostadsområdet på Sandspåret:

Alltså jag kan säga ibland, jag kände bara: 'Jag tappar *håret* på dem!' ...När den lokala föreningen bildades /.../ då skulle de ha *städdag*... [paus] Då hade vi pratat om det här med *demokrati, fatta besluten*, hur man *gör* och /.../ vem som gjorde vad och så. [paus] Och då hade de en städdag, och jag lovar dig; det var *inte en hyresgäst* som var inne! *Alla* var ute. Och det var *sådana bråk* – de *slogs* ju om vem som skulle ha *sopborsten*... fanns ju *jättelite* sopborstar: 'Ja, ja, men ni får sopa var sin stund'. De *löste* ju det! Men för mig blev det ju... 'Jag får gå härifrån! Jag fixar inte detta!'. De blev ju som barnen... Eller, ja du fattar? Men... de hade *skittrevligt* och *skitroligt*. Men med *mina svenska ögon*... så var det *kaos*. Men det var det ju inte! De löste det alldeles *galant*! ...Och de pratade *jättelänge* om den där städdagen – hur trevligt de hade. Så man får ta bort sina... ögon, hur det ska vara – att alla har varsin sopborste och man inte skriker på varandra och så. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki reflekterar vidare, med hjälp av ett par exempel betydligt senare i tid:

Och så tror jag inte man skriker på varandra *heller* faktiskt. Jag känner själv det; vi hade bomöte och så skulle jag gå på bio med en kompis och hon åkte med mig. Så sa jag: 'Men häng med – det tar inte så lång tid'. Och då var det någon diskussion med en gubbe jag hade – och... man *mäter* varandra på något konstigt sätt, [Kicki skrattar] det låter lite konstigt, jag kan inte förklara det men... ja. Och då sa jag till honom: 'Men *lyssna* här nu... alltså *så* kan man inte tänka... Så *här* får du tänka...'. Och han... skällde lite på mig, och jag skällde lite på honom. 'Jahaaa...', sa han sedan '...jaaa nu fattar jag! Åh, vad bra!' Han fattade vad jag menade. 'Ja, du har rätt i det, och jag har inte tänkt på att *det* tillhör *det*', sa han då. [Paus] Efteråt sa [min kompis]: 'Men *gud* vilken otrevlig gubbe!' 'Neej, han är ju *jättetrevlig*!', sa jag. Och då tänkte jag: 'Nu har jag varit i Hjällbo för länge', du vet... Men man *pratar* lite så... Och i början kunde jag reagera på det. Men varför måste vi ha det på *vårt* sätt? De hade lösningar... (Kicki Persson, intervju 101206)

[Hjällbo] *är* ett konfliktstyrt område. Det var någon gubbe som sa till mig [om] en tjej som hade börjat [jobba i området]: 'Åh den jävla lilla tösen, hon kan aldrig jobba här – hon kan ju inte bråka'. För det är också att mäta... Kan man inte bråka så kan man liksom inte... ja. Man kodar varandra. (Kicki Persson, intervju 101209)

I samtal om vad det är Kicki *gör* när hon – som hon beskriver det själv – "kan vara lite hård mot dem", kommer vi fram till att det handlar om att hon *visar* boende: "Jag *kan* den här kulturella koden". I och med att hon kan kulturkoden blir hon också "inläppt" och kan lättare ta sig fram. Men för Kicki blir det viktigt att se till att hon under "bråkandet" *låter bli* att försätta den hon talar

med i underläge. Istället är det likvärdig kommunikation som ska till för att ge människor chans att växa:

Och det är oerhört viktigt tror jag... att man liksom inte... sänker någon. För *det* ska vi inte *göra*, utan de ska få växa och... *växa förbi en* gör inget heller.
(Kicki Persson, intervju 101209)

Kvinnonätverket lär sig mer om hur samhället fungerar i Sverige, och blir en mobiliserande kraft som påverkar hela Hjällbo

Kvinnonätverkets – och projektledarens – kunskap om både svenskt samhälle och om samhällets organisering och kulturer i de boendes tidigare hemländer, gjorde att de ofta fick agera rollen som medlare. Under de inledande åren Kicki var i Hjällbo upplevde hon exempelvis att Socialtjänsten hade mycket dåliga kunskaper om de boendes verklighet. Detta gav upphov till många situationer av medlande för henne och *Kvinnonätverket*:

Jag höll på tappa håret på dem ibland. /.../ Veldig många är muslimer... och när du har familjeproblem eller du har problem, så går man inte till socialtjänsten – man går till imamen. Och imamen tänker ju inte på socialtjänst. Då var det en kvinna som hade pratat med imamen – hennes man, han var fördjävlig alltså – att hon skulle skilja sig. Men då hade hon inte skickat in skilsmässopapprena så då fick hon inget socialbidrag. Jamen du vet... det hade ju imamen sagt. – Det är så många saker att ta hänsyn till. – Och då fick jag ju förklara [för socialtjänsten]: 'Imamen har sagt det.' 'Jamen hur kan imamen säga...?' 'Jamen det vet jag inte hur han kan säga, men jag får *prata* med imamen'. [Så] fick jag prata med imamen, [och] sa [till honom]: 'Nu får hon inget socialbidrag' 'Jamen det är klart att hon ska skicka in papperen', sa han då.

(Kicki Persson, intervju 101206)

Under åren 2000 – 2002 (efter att *Kvinnonätverket* blivit känt i och med mediauppmärksamheten kring svarta rådgivare) kom ofta så många som 30 – 40 personer i veckan som behövde hjälp med kontakter med socialtjänsten. Projektledaren lade en stor del av sin arbetstid på att besöka eller ringa socialtjänstens handläggare i Hjällbo för att hjälpa boende att få hjälp de hade rätt till. Två till tre gånger per vecka var hon på Socialkontoret. Det kunde exempelvis gälla någon som inte beviljats bidrag för medicin till sitt barn. Ibland räckte det med att projektledaren förmedlade den boendes behov till den handläggare hon upplevde inte *ville* förstå den boende. Andra gånger fick hon hota med anmälning till Socialstyrelsen innan handläggaren var beredd att se över ärendet på nytt. Men idag upplever Kicki alltså att socialtjänstens kunskap har blivit mycket bättre.⁵¹

Vården i Hjällbo samt hotet om stängning av vårdcentralen

Erfarenheter hos en av kvinnorna i nätverket av hur svårt det var att få tillgång till vård när hennes lille son var magsjuk, ledde till att *Kvinnonätverket* tidigare bjudit in medierna för att visa på hur dåligt vården i Hjällbo fungerade, och vilken stor brist på sjukvårdsresurser som rådde. Mammor med sjuka barn hade hänvisats runt till stans olika mottagningar, och när de väl kommit till den anvisade vårdcentralen hänvisades de tillbaka till Hjällbo igen.⁵²

När vårdcentralen i Hjällbo senare hotades av nedläggning engagerade sig kvinnorna. Dels tog sig

⁵¹ Kicki Persson, intervju 101206.

⁵² Fagberg, Persson (2001), s. 6.

kvinnorna i nätverket till torget utanför vårdcentralen och genomförde en demonstration där. Dels bjöd *Kvinnonätverket* – genom mun-till-mun-metoden – in alla boende i Hjällbo till ett möte:

Och där kallade man ju till presskonferens. Det kom så mycket press... och herregud... det kom så mycket boende. /.../ De kom ända från Hisingen faktiskt. /.../ Och alla var jätteupprörda och tyckte att det var jätteviktigt att *Kvinnonätverket*... ja, lyfte frågan. Så vi fick behålla vårdcentralen. Och det var ju bra. (Kicki Persson, intervju 101206)

Både Kicki och en av de somaliska kvinnor som var med vittnar om att *Kvinnonätverket* efter denna händelse fick mycket högre status i området – och började betraktas som en viktig kraft i Hjällbo.

Frågan kom även att diskuteras av deltagarna i HjällboForum. I vilken mån Hjällboborna skulle vara överens om att vårdcentralens nedläggning stoppades som ett resultat av *Kvinnonätverkets* engagemang i frågan är oklart. Ingen av de aktörer utanför Hyresgästföreningen som intervjuats för denna utvärdering har någon minnesbild av *Kvinnonätverket* kring detta. Å andra sidan är det inte ovanligt att många anser en fråga "lyft" först när en aktör med tillräckligt hög status talar om den. Att *Kvinnonätverket* skapat uppmärksamhet kring frågan via demonstrationer, möten och media måste sannolikt åtminstone ha gjort dem till en katalyserande kraft som bidrog till att vårdcentralen fick vara kvar.

I anslutning till vårdcentralens fråga diskuterade *Kvinnonätverket* så småningom också fram en policy kring vilka frågor de skulle arbeta med:

När vi var ute med vårdcentralen började det komma alla möjliga konstiga... *tjänstemän* till oss och sa att vi skulle driva frågor, och då sa vi så här: 'Vi ska driva frågor som kommer från de boende, men vi ska känna när vi sätter upp fingret att det blåser lite kring frågan – *då* ska vi driva den'. Och *den* regeln finns kvar; det ska blåsa kring frågan och den ska komma underifrån. För blåser det inte/.../ finns det ju inga behov i området för den. (Kicki Persson, intervju 101206)

Projektets tredje fas: LH bildas på Sandspåret; ungdomsläger startas; deltagande i HjällboForum

*Lokal hyresgästförening bildas på Sandspåret*⁵³

När projektledaren började arbetet med kvinnorna på Sandspåret använde hon sig av möjligheten att arbeta utan formella regler, i nätverk. I utbildningssyfte formade hon redan från början mötena som styrelsemöten, men det var inte förrän omkring år 2000 som det Somaliska *Kvinnonätverket* blev en formell förening. Denna föreningsform fungerade väl för att driva många av de frågor kvinnorna ville påverka, men för projektledaren var det tydligt att boende på Sandspåret först med en *Lokal hyresgästförening* skulle kunna få verkligt inflytande över sin boendesituation:

För mig är det en maktfråga. Du har inte samma makt med en gårdsförening [eller ett nätverk] som du har med en lokal hyresgästförening. Du kan [exempelvis] inte kräva möten med [fastighets-]bolaget /.../ Och då bestämde vi oss för att man skulle bilda en lokal hyresgästförening på Sandspåret. 'Vi ska ha en *man* som ordförande, Kicki!' Jag blev så

⁵³ Utifrån det material från Hyresgästföreningen vi fått del av, är det något oklart om den lokala hyresgästföreningen på Sandspåret bildades år 2000 eller år 2002. I Projekt Hjällbos slutrapport står att läsa att föreningen bildades år 2002 (Fagberg, Persson, 2004, s. 5). I Hyresgästföreningens interna statistik över förtroendevalda medlemmar i Sandspårets LH, hittar man dock valda styrelsemedlemmar redan från år 2000. I ljuset av denna källa gissar Kicki att det var år 2000 som Sandspårets LH bildades.

förvånad /.../ Jättemycket starka kvinnor hade vi. '[Va?] En *man?* Varför en *man?*'. 'Jag tänker mer på svenskarna, Kicki. Ni säger att ni är så jävla jämställda och så, svenskar – men det *är* ni inte. Ni tror bara det. Och ska den personen kunna tackla du vet... och annan hudfärg och så, så får det nog fan *vara* en gubbe.' Så de tog fram en gubbe som ordförande – Simeon – han är fortfarande ordförande. Jag liksom... jag fattade ingenting, men efteråt fattade jag faktiskt vad de menade... /.../ alltså den här strukturen, när vi kommer in *här* [på högre nivåer i Hyresgästföreningen] och... man träffar avdelningsstyrelser... och då är det *gubbar* – du vet de här som har varit aktiva i *facket* och *politiken*, och... sista anhalten är fan-i-mej Hyresgästföreningen... Och alltså det är väl så – det *är* inte så jävla jämställt alltid, som vi tycker... Så Simeon skaffade sig den respekt han på något sätt ... – alltså det blev ingen fight *där också*. Och det var nog så kvinnorna tänkte. De hade fightats mot så många så de kände: 'Nu kan fan-i-mej någon *gubbe* gå in och ta i detta!'... Så jag förstår det.... Faktiskt. Och så tänkte de på den där konflikten med avdelningen – för den ska man ju ha kontakt med när man bildar en LH. Och du vet, när de skulle bilda sin förening; jag tror hela avdelningsstyrelsen var där... och protesterade så fort man... sa ett fel eller... /.../ 'Ordningsfråga: Det kan inte vara så och så'. Du vet... åh! [Kicki pustar]

AT: Har du fått någon uppfattning om varför de var så negativt inställda till just den här lokalföreningen?

KP: Det handlar ju mycket om det här bråket som var. Som de förlorade. Fast det är bara rycka på axlarna. Man kan liksom inte... /.../ Så han blev ordförande, och [inledningsvis var det enbart] /.../ somaliska [boende som var med]... Idag har vi en blandad förening på Sandspåret... men det var *viktigt*. (Kicki Persson, intervju 101206)

Ungdomsläger

År 2001 inledde projektledaren ihop med HjällboBostadens dåvarande utvecklingschef Bosse Strandberg arbete med ungdomar. Idén föddes ur upptäckten att inga aktiviteter alls fanns för ungdomar i Hjällbo under sommaren, utan att allt stängdes. Ett sommarläger anordnades, där 27 flickor och pojkar i åldrarna 14 – 17 år fick möjlighet att delta. Även socialtjänsten var inblandade och var de som valde ut vilka ungdomar som skulle få åka första året. Socialtjänstens urval av unga med särskild social problematik gjorde att Kicki och Bosse – som både hade tidigare erfarenhet av arbete som fritidsledare och av arbete med socialt utsatta ungdomar – fick med sig en grupp med särskilda behov.

I Hjällbo är det generellt stor skillnad på flickors och pojkars rörelsefrihet, enligt Kicki. Pojkar betraktas tidigt som män och får stor frihet att gå vart de vill. Flickor å andra sidan är mer hårt hållna i familjerna och får sällan gå ut på egen hand. Många föräldrar föredrar också att aktiviteter för ungdomar hålls för tjejer och killar separat. Som projektledare hade Kicki dock vid detta lag fått till stånd så mycket tillit mellan sig och föräldrar i Hjällbo, att de lät sina döttrar följa med på samma läger som killar åkte på.

Det är inte vem som helst som får åka med deras tjejer. Nu känner ju de flesta mig, så det [blev mer ett sådant här samtal]: 'Ja men Kicki, har du tänkt på *det* nu?' 'Det är klart jag har tänkt på det...' säger jag då, '...så *här* har jag tänkt...' 'Ja men det är bra Kicki'. (Kicki Persson, intervju 101209)

Under första årets läger – utifrån erfarenheterna man gjorde där – utformade Kicki och Bosse modellen för hur lägerverksamheten skulle bedrivas kommande år. Totalt fyra läger kom att hållas ihop med HjällboBostaden. Därefter – från 2005 – höll projektledaren själv, ihop med sex stycken "mini-ledare", läger i ytterligare två somrar.

Det var under första året vi kom på idéerna [om] hur vi skulle göra till andra året. Att vi skulle utnyttja kulturkompetensen – alltså vi såg ju grejer vi råkade ut för som vi ville styra upp. Och där var ju några, som hade ledarskapsförmågor. /.../ Och då började vi prata om att vi skulle ha miniledare som blev lite brygga [mellan å ena sidan Bosse och mig som lägerledare, och å andra sidan ungdomarna] /.../ och få med kulturkompetensen. Så första året utformade vi nog hur de andra tre åren skulle vara. (Kicki Persson, intervju 110505)

Inför lägret satte Kicki och Bosse upp regler som kommunicerades tydligt till ungdomarna och deras föräldrar. Så här berättar Kicki om dessa regler:

Jag brukar säga så här: 'Jag *har* inga krångliga regler när jag åker med ungdomar. Jag *har regler* så va, och det är att det inte får förekomma något våld. Inga *hot* mot någon annan. För då *får* man åka *hem*. För man ska inte hota andra och så'. Och då säger föräldrarna: 'Nej det är klart de inte ska'. Och de får inte stjäla. För det är jätteviktigt för mig att jag inte åker ut med en massa unga som stjälar. (Kicki Persson, intervju 101209)

Att utgå ifrån möjligheter istället för att se hinder var ett förhållningssätt som präglade verksamheten under lägervistelsen. Detta gjorde det möjligt att arbeta effektivt med ungdomarna kring samhällskunskap och demokrati trots vissa synbara svårigheter. Kicki berättar om några av aktiviteterna under det första årets läger:

[När] vi hade bestämt att vi skulle åka på läger med ungdomarna från Hjällbo [sa] alla: 'Du är inte *klok*. Åka med så många ungdomar från Hjällbo, *fan* det går ju inte. De kan inte det'. 'Jojomen, *det* går bra'. Jag är ju sådan: 'Det ordnar sig'. /.../ Det spelar ingen roll vad som händer. Gör du det inte konstigt så löser det sig. /.../ Och då bestämde vi att vi skulle göra en tidning... och släpade ut datorer och våran journalist härifrån [Hyresgästföreningens regionkontor]. /.../ Och det visade sig ju att vissa gick i skolan, och det var ingen som hade fattat: de kunde ju *fan* inte läsa, de kunde ju inte skriva. Men vi *löste* ju det. Det fanns alltid *någon* som kunde läsa och skriva. [Kicki pustar av lättnad]. 'Jamen då hjälper du till och fyller på, och så jobbar ni två ihop och...'. Du fick ju vara smart i det. (Kicki Persson, intervju 101209)

[Vad gäller demokratiarbetet] säger Bosse till mig: 'Hur *fan* ska du lösa...? – vi är gamla fritidsledare både jag och Bosse, vi *älskar* ju detta – 'Nej men jag ordnar det' sa jag, 'jag vet precis...' Och då tog jag mycket ur ROKS program – du vet det här "ställa sig i hörnen" och 'Om du tycker [si] så ställer du dig *där*'.⁵⁴ Och så skapade vi debatter mellan [olika hörns åsikter]... korsade så. De tyckte ju det var skitroligt. Och så *lekte* jag mycket med demokrati, alltså det här med att *alla* skulle prata och *tycka* och så. De *älskade* ju detta. Och då säger en kille: 'Jag kommer från Bosnien. Jag *kan* det här med demokrati. Det är samma som Sverige.' /.../ Men de här som tyckte att de kunde demokrati, de kunde ju inte det. På kvällen hade vi stort seminarium med alla ungdomarna: 'Vad är demokrati?' Då sa den här killen: 'Jag visste inte att demokrati... att det var att alla skulle tycka och att... om man röstade så var det majoritet... *Det* har jag aldrig fattat. Men det är ju *jävligt smart*.' (Kicki Persson, intervju 101209)

Ett förhållningssätt Kicki hela tiden haft som projektledare, och som enligt hennes erfarenhet är viktigt för förtroende-byggande, är att – utöver att *sätta* tydliga regler – *upprätthålla* reglerna och vara noga med att behandla alla lika.

⁵⁴ ROKS står för "Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige".

Första året hade /.../ vi en kille som stal. [Jag] hittade kartongen inne i hans rum. /.../ 'Ja men det är klart att det är *du*', säger jag till honom. 'Nej' säger han. 'Jo. Så du vet ju vad som gäller – du får åka hem. Alltså jag är så jävla besviken på dig, att du stjal när jag är ute med dig /.../ Det här är jätteallvarligt'. Och jag drog den här du vet A- och B-karriär – /.../ det går bra i livet eller det går dåligt: 'Här är en A-karriär och här är en B-karriär, och *du* är ju faktiskt *där* nu. Och *det* är inte bra, och *du* som är så klyftig, och jag som trodde på dig', och... ångesten liksom *rann* ju ur rummet. ... Ja, så han fick åka hem. Och alla var jättearga på oss för att han fick åka hem. Men jag sa: 'Det är reglerna'. När vi hade kommit hem igen, gången efter, så öppnade han dörren och tittade på mig – och då har jag *tagit* det, då är det över – och jag bara: 'Hej Ahmad!' [Försiktigt:] 'Hej, får jag komma in här?' 'Ja'. Och så körde vi som vanligt. Och så [försiktigt]: 'Får jag prata med dig sen Kicki?' 'Ja visst får du det'. Och så sa han: 'Är du arg på mig nu?'. 'Jag är inte arg, jag blev bara så ledsen på dig'. Då sa han: 'Jag har stulit hela mitt *liv*. Det är aldrig någon som har sagt till mig att jag kan hamna på B-karriären och bli dålig – jag *vill* inte bli dålig Kicki, jag vill liksom vara på *A-karriären* där. Jag ska *aldrig* mer ta något i hela mitt liv Kicki!'. 'Jag hoppas du *menar* det...', sa jag '...för jag *tror* på dig.' Och sen nu när han är vuxen – han kan ju flabba åt det idag – 'Fy fan vad du bråkade! Men, fan jag hade aldrig tänkt så; att det är klart att inte jag ska göra så. Och min morsa – det var ju aldrig någon som sa till henne [något om att jag stal]. Och efteråt så var det ju skitbra det som hände – men fy fan vad jobbig du var.' Och det är ju för att man bryr sig. (Kicki Persson, intervju 101209)

Andra året så var det en kille som drog kniv mot en annan. Och då fick han också åka hem – vi kan inte ha folk som drar kniv, alltså man får inte lov, det är... kriminellt. Det är inte okej att bära sig åt... Och så har vi samtal med föräldrarna efteråt. (Kicki Persson, intervju 101209)

Kicki visar föräldrar nya sätt att hantera problem med ungdomar

Att ha uppföljande samtal med föräldrarna var något projektledaren alltid hade om någon incident inträffade runt en deltagare under lägervistelsen. Detta blev en del i att tydligt markera de regler som gällde och som ungdomarna i förväg kommit överens om att ställa upp på under lägret. Samtidigt blev det ett tillfälle att ge föräldrar möjlighet att reflektera kring och växa i sitt föräldraskap och att lära mer om vägar att möta sina barn på sätt som är förenliga med svenska lagar. Kicki berättar:

Jag vet en kille – det var också något som hände där – *jättego* kille. Men det bar iväg där, och så skulle jag: 'Nu får jag prata med din mamma när jag kommer hem.' Och han bara 'Nej inte min *mamma*!' 'Jo, det gör jag alltid.' 'Nej, inte min *mamma*, oohhh', sa han. 'Jo, så är det!', sa jag.

Visst, så tog jag hans mamma, och hans mamma bara: 'Ja, ja, han får åka hem till sin morbror och så får han stryk som fan.' 'Nej, så ska vi *inte* göra', sa jag. 'Alltså du är i Sverige nu och du har en *jävligt go kille*. Men, vi *gör* inte riktigt *så* här. Kan vi inte försöka göra *så* här istället?', sa jag. /.../ [Jag föreslog att] vi skulle ta ett samtal med honom och tala om att detta var jätte-allvarligt, och att det fick inte hända en gång till. Och att jag *inte* skulle ta honom ur *gruppen*, men att nu var det *väldigt* viktigt att visa oss både i skolan och liksom *så* va. Och så skulle vi ha ett möte *till, följa upp* det – att vi *hade* ett möte i månaden med honom. /.../ 'Ja, jag tror inte på detta', sa [hans mamma] 'Jag *tror* inte på detta Kicki, men okej då'. /.../

Och han var skiträdd när han kom hem vet du: 'Jag ska sköta mig!' Och varje gång han såg mig: 'Jag har varit i skolan Kicki. Det har inte hänt något, jag har skött mig', så va.

Och efteråt sa [hans mamma] till mig: 'Det *funkade*!'. Och det var ju roligt för henne

också att se att det fanns en annan *väg* i det. För jag *sa* ändå: 'Fan han är *jättego*, och det bär iväg ibland, men man får säga att det är allvarligt då, och du vet... spänna ögonen i dem, att man är arg och så va'. Ja, det tror jag är viktigt.
(Kicki Persson, intervju 101209)

På frågan om Kicki märker att historier som denna går vidare till andra föräldrar, och att hennes arbete med en familj leder till "ringar på vattnet", svarar hon:

Oh, ja! Jag kan dra ett exempel. Då har jag haft de här lägren och föräldrarna *vet* att jag har föräldramöte *innan* lägret, och jag *går igenom*, och jag *ringer* om det inte funkar... och de får reda på... Vi åker med dem hem och lämnar av dem hos föräldrarna – det är villkoret. Har de inte skött sig ska vi liksom titta på föräldrarna... och sedan har vi ett uppföljande samtal.

Så hade vi två tjejer från socialhögskolan som jobbade. /.../ Det är något år sedan /.../ – *jättegoa* tjejer – som hade tjejgrupp. Och den ena av de tjejerna – hennes bror har varit med i mitt ungdomsråd – det är ofta så, det är inte så stort. Och det var kanon... [ungdomarna] åkte till Stockholm, och ... ja du vet, hade jätteroligt med de där tjejerna från socialhögskolan.

Och [när de slutade] ville *fältarna* ta över. Men då kom föräldrarna och sa: 'Är det så bra att *fältarna* tar över – det är ändå en *myndighet*?' 'Ja alltså, det är en myndighet och det ska man *veta*. Så är det.', sa jag. 'Ja, för jag tänker om det går fel någonstans...' sa de här föräldrarna '...så har ju du konfronterat och bråkat med oss ibland, men... det har ju blivit *bra*, för vi har ju fattat vad du har *menat* och vi har faktiskt kunnat *lyssna* på det'.

Ja. Men de fortsatte [– fältarna tog över gruppen]. Och så blev det anmälan mot en av tjejernas familj. Åhhh! Ett sådant *jävla* liv! Och föräldrarna ringde mig: 'Vad är detta för någonting? Det är inte så lätt att vara förälder i Sverige. Då får man göra som *du* gör; tala om att så här kan man inte göra, man får göra så här *istället*. Men en anmälan till socialförvaltningen – *det var inte bra!*'

Och det är ju det som blir skillnaden när vi jobbar så här, att jag kan ju *prata* med dem... det blir ofta att man följer upp det – går upp och *fikar* hos *hennes*, och frågar: 'Hur *går* det nu då?' Och man kan skoja lite – men *lite*, för man har ju ett *ansvar* i det.

Ingen tjej [fick] gå kvar i tjejgruppen, så den dog ju. Då ville de att *vi* skulle ta över. Men då kände jag, det var inte läge att ta över den gruppen... så jag lät den rinna. Och *då* var [föräldrarna] *väldigt* upprörda över det här, [och sa]: 'Men som *du* har jobbat med föräldrar – vi *vet* ju att du har pratat med Jamals mamma och hon gjorde som du sa, det blev ju *jättebra*. Gör vi några fel vill vi ju *höra* det, men vi vill liksom... *prata* om hur vi ska göra.' Och det var ett *jävla* liv om detta. (Kicki Persson, intervju 101209)

Det faktum att Hyresgästföreningen inte har något myndighetsuppdrag med skyldigheter att ingripa enligt fastlagda procedurer när missförhållanden uppdragas, verkar alltså ge föreningen möjlighet att spela en viktig roll genom att kunna reflektera ihop med föräldrar kring deras föräldraskap *som deras vän*.

För då blir ju processen mjuk på något sätt. Alltså du gör det utan att liksom: [hotfullt] 'Nu kommer Soc in!' Vi har aldrig sagt det. (Kicki Persson, intervju 101209)

Det finns också gånger när Kicki upplever att Hyresgästföreningen fyllt en funktion i samband med att Socialtjänsten har omhändertagit barn.

Jag har haft kvinnor som har gråtit [när Socialtjänsten] har tagit barnen och så. Alltså det viktiga är att de förstår *varför*. 'Men vad hände *då då*?', kan jag säga. 'Ja men då sa...' 'Jamen *är* det så då?' 'Jamen lyssna här på mig då Kicki...' Och då behövs det någon som finns där som inte är den onde, utan faktiskt kan reflektera med dem. Så de *förstår*. Och *där* tror jag vi fyller en funktion. (Kicki Persson, intervju 101209)

Deltagande i HjällboForum

När *Storstadssatsningen* kom till Hjällbo såg projektledaren en möjlighet för kvinnorna att både söka pengar för frågor de ville arbeta med, och få möjlighet till ytterligare utbildning i hur det går till att vara med och påverka i Sverige, genom att delta i HjällboForum.

Då tyckte jag att mina kvinnor skulle söka storstadspengar – de var ju *som givna* för det! Så jag: 'Gå till HjällboForum' – de hade samlat alla föreningar där – 'och så gör vi en ansökan'. (Kicki Persson, intervju 101206)

HjällboForums bakgrund

Omkring år 2000 kom *Storstadssatsningen* till Hjällbo. *Storstadssatsningen* var ett resultat av den nya storstadspolitik som den socialdemokratiska regeringen beslutat om 1998, som bland annat hade som mål att bryta segregationen och motverka de sociala klyftorna i storstäderna. Hjällbo utpekades som ett av 24 särskilt socialt utsatta bostadsområden i Sverige, och ett lokalt utvecklingsavtal tecknades mellan Göteborgs kommun och staten för att stimulera utveckling i området. Lärjedalens stadsdelsförvaltning fick en stor summa pengar som skulle fördelas på olika projekt i Hjällbo med syfte att gynna integration och lokal utveckling. I direktiven från regeringen ingick att man i arbetet skulle använda sig av underifrånperspektiv – en dialog med de boende i de aktuella bostadsområdena – och samverkan.

HjällboForum – ett forum för samverkan mellan olika aktörer som hade betydelse för den lokala utvecklingen i Hjällbo – hade bildats 1998 under ledning av HjällboBostadens blivande VD Sture Wernersson. Inledningsvis fanns där centralt placerade företrädare för olika verksamheter – polis, försäkringskassa, arbetsförmedling, stadsdelsnämnd osv – tillsammans med representanter för föreningar, näringsliv och boende. Syftet var då att "kommunala och statliga aktörer skulle kunna träffa föreningsrepresentanter och boende och att det skulle stimulera till debatt och samverkan om problem och utveckling". Alltför stora skillnader i möteskultur mellan aktörerna gjorde dock mötena tungrodda, vilket ledde till att flera av de inflytelserika statliga företrädarna valde att lämna forumet. Gradvis förändrades HjällboForums sammansättning till att inkludera fler boenderepresentanter. När storstadspengarna kom övergick HjällboForum i praktiken till att bli ett inofficiellt beslutandeorgan över hur storstadspengarna skulle fördelas.

(Olsson, Lind, Björk (2005), s. 53f; Sture Wernersson, intervju 110323; Borelius (2004), s. 8f; Nilsson (2003), s. 22ff)

För att kvinnorna skulle kunna delta med inflytande på HjällboForum, men även i andra sammanhang (inklusive föreningsmöten internt i Hyresgästföreningen), propsade projektledaren på att kvinnorna

skulle drillas i styrelsearbete och demokrativerktyg.

Jag kommer ihåg, vi skulle bygga om gårdarna. Vi har jobbat med en metod som heter ARVID... där man sätter lappar på en tavla och så ska alla tycka och så sätter man ihop det, och så: 'Ja nu är det klart', så va. Och jag kommer ihåg, första gången den ena tjejen skulle hålla i – Jamilla heter hon – hon hade tagit sig igenom halva mötet, så sa hon: 'Men Kicki, kan vi inte *skita* i demokratin? Det är *jättejobbigt*! De här *jävla* lapparna! Kan vi inte göra som vi brukar?' 'Näej' sa jag, '...nu ska vi göra...' Alltså för mig var det viktigt att... Vi hade den diskussionen sedan: 'Det är inte det viktigaste att ni gör på mitt *sätt*, men när *ni* kommer till HjällboForum sedan så måste ni kunna det svenska sättet. Därför måste ni lära er... för att kunna klara er...' Alltså, *idag* skriver de ju under på det, men *då* var det ju skitjobbigt med den här *jäkla* demokratin. (Kicki Persson, intervju 101206)

Det var inte bara det som rörde formella mötesformer projektledaren lärde ut. Hennes idé var att kvinnorna, genom kunskap om hur det *i praktiken* kan fungera i en förening, skulle få ökad möjlighet till reellt inflytande. Hon använde sig bland annat av rollspel för att förmedla hur det kan gå till. Kicki tog då rollen av hur hon förväntade sig att "svenskar" i en förening skulle agera. Så här kunde det gå till när hon skulle lära ut om "stadgar", genom rollspel:

Kicki spelar ordförande: 'Hejsan små flickor! Det är våffeldagen och jag tänkte lägga 3000 kronor på våfflor.'

Kvinnorna: 'Jamen det är ju ingen av oss som gillar våfflor'

Kicki går sedan ut ett tag och kvinnorna får läsa i stadgarna och fundera ihop.

Kvinnorna sedan: 'I stadgarna står det att majoriteten bestämmer. Vi vill hellre att vi köper in...'

För att stötta kvinnornas deltagande i HjällboForum valde man att lägga *Kvinnonätverkets* egna styrelsemöten direkt efter möten i HjällboForum. Syftet var att kunna gå igenom och förklara sådant som hänt på mötena. Men kvinnorna kunde också ringa projektledaren under HjällboForums pågående möten för att få något förklarat.

Efter forum så hade vi alltid styrelsemöte: 'Vad betyder det ordet, Kicki?', och så va. /.../ Och gick igenom... om någon hade *råkat ut för något* eller om det *var något* – och ibland ringde de mig i pauser också – men ja... vi brukade *följa upp* liksom. /.../ [På forumet körde man] mycket sådana där *föreningsspel*. [Det] var ju *riktiga* sådana där föreningsrävar [som satt där]; 'Det dokumentet är inte...' Och de fattade ju *ingenting*... så de insåg ju... 'Vi är tvungna att lära oss!' (Kicki Persson, intervju 101206)

Men trots goda förberedelser från kvinnornas sida, och trots HjällboForums syfte att vara en mötesplats för dialog och samverkan med boende, blev deltagandet i forumet svårt:

Det var ju pengar till allt möjligt jävla konstigt där. Vårt mål var ju att vi skulle... Kommer inte ihåg vad den ansökan, men den handlade väl om att försöka få människor att vara aktiva själva, ta makten över sina liv, och... ja lite sådant här. ...Men du vet *herregud*... De ringde mig från mötet: 'Kicki...' [ynkligt tonfall] '...det är bara svenskar här. De är jätteotrevliga och...' /.../ Och jag bara: 'Nej, skojar du eller?' Men då hade jag ju lärt mig att när de sa så, *var* det så. /.../ Jag hade bestämt mig: jag skulle inte gå in och säga att jag var ordförande för deras förening. De skulle fan-i-mej stå kvar, förstår du? Men jag kunde ju röja i ridåerna. Jag pratade med folk och alla bara: 'Jamen de har *helt rätt*', och: 'Det var för jävligt', och: 'Folk betedde sig så illa'. /.../ 'Kamelskötare', 'Bättre att ni åker till Afrika igen', ...ja det var *riktiga* jävla grejer alltså. Man bara: 'Åh!'. /.../ Och

då blir vi ändå mer taggade: 'Nu jävlar', förstår du? /.../ Och det var ju pengar och det handlade om att få dem och så va. Men alltså folk var ju inte kloka. /.../ Och de blev så jävla illa behandlade på det här jävla HjällboForum. Då var det en forskare som – han satt ju med på alla de här mötena /.../ och han var också och besökte oss... Och jag vet en gång, då var det HjällboForum-möte och då sa den ena tjejen: 'Alltså jag vet inte om jag fixar att gå dit. Jag har sådan jävla ångest ibland av de där mötena... för att de är så jävla vidriga'. Och han bara: 'Åh, du *måste* fortsätta gå'. 'Nej...', sa jag 'vet inte om man ska betala så här höga pris...' Alltså man är ju människa också. /.../ Tillslut fick vi pengar, men det kan jag säga: de satt hårt inne och det var mycket restriktioner för oss, och det var massa konstigheter. /.../ Och så mycket energi, och så mycket trams... Men sen kom den här rapporten och den var jävligt bra... faktiskt! Det trodde inte jag, att någon skulle skriva hur *fan* det var... /.../ Sen var det också tror jag en revolution att de företrädde sig själva – det var inte vanligt. /.../ Det gav också startskottet för många andra. '[Vad] fan behöver vi svenskar med för?' Så det var många som började företräda sig själva, mycket föreningar bildades av dem som bodde där själva. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kvinnorna tilldelades alltså så småningom pengar för att driva några olika projekt för kvinnor i Hjällbo:

- Matlagningskurs för deltagare i *Kvinnonätverket* (2001): Kvinnofolkhögskolans kokerska lärde boende laga svensk mat, och gav dem därmed möjlighet att bekanta sig med mattraditioner barnen fick del av på förskola och skola. På köpet fick kvinnorna inspiration att börja utbilda sig, på Kvinnofolkhögskolan eller annan skola.⁵⁵
- Hälsoprojekt (2000 - 2003) där man arbetade med 'kvinnors hälsa, stöd och råd till behövande, arbete med kvinnor och barn tillsammans, information om det svenska samhället, droginformation, hjälp till äldre samt stöd till kvinnor som inte kan svenska'.⁵⁶ Somalier och araber deltog i projektet.⁵⁷

Somaliska kvinnor återfanns alltså längst ner på skalan i Hjällbos sociala statushierarki bland boende. Att de representerade sig själva i HjällboForum och lyckades få igenom några av sina ansökningar, är Kicki övertygad om bidrog starkt till att många andra boende snart därefter började representera sig själva. Även Ulf Boerlius – den forskare från Göteborgs universitet som fanns med vid HjällboForums möten för att utvärdera arbetet, fick betydelse för att människor började representera sig själva tror hon.

Under 2001 var projektledaren också med och initierade projektet *Grannsamverkan*, som skulle drivas av Hyresgästföreningen i samarbete med HjällboBostaden, där HjällboBostaden bland annat skulle stå för finansieringen av en externt rekryterad projektledare. Projektet som drevs november 2001 – september 2003 hade som syfte att öka delaktighet och inflytande i boendet, med särskilt fokus på att få fram gemensamma regler för gemenskap och trivsel i området. Projektet kom i slutändan att finansieras av storstadspengar från HjällboForum istället för av HjällboBostaden. Utvärderingen av projektet visade att projektmålen varit svåra att nå, av orsaker som att de boende var projektrötta och ville arbeta på andra mer hållbara sätt; att den externa projektledaren – som enligt

⁵⁵ Projektledaren hade en bakomliggande tanke med denna matlagningskurs. Det faktum att den kvinnliga kocken råkade brinna för idén om att kvinnor skulle utbilda sig för att få ökad egenmakt var något hon visste i förväg. Utan att Kicki behövde be henne tala med kursdeltagarna om fördelarna med att utbilda sig, förstod hon att detta tema skulle komma upp helt naturligt under deras träffar. Och att inspirera kvinnorna att studera var ett av huvudsyftena med denna kurs. (Kicki Persson, intervju 101206).

⁵⁶ HjällboForums dokument (2003-04-11): *Avtal mellan SDF Lärjedalen och Kvinnonätverket i Hjällbo och Hyresgästföreningen Västra Sverige inom Storstadssatsningen LUA*

⁵⁷ Fagberg och Persson (2004): *Redovisning av Projekt Hjällbo till regionstyrelsen i januari 2005*, (slutrapport för Projekt Hjällbo).

utvärderingen hade ”gedigen bakgrund för att arbeta med projekt där man måste arbeta med att söka nya vägar” – saknade erfarenhet av att arbeta med projekt i områden av Hjällbos karaktär; att HjällboBostaden haft svårare än planerat att få fram utlovade samlingslokaler för projektet; att projektledaren till följd av lokalbristen tvingats sitta på HjällboBostadens kontor och därmed blev svår för boende att uppfatta som skild från HjällboBostaden; m.m.⁵⁸

Fjärde fasen: Kvinnonätverket blir mer självständiga, LH bildas på Bergsgårdsgårde och på Skolspåret, projektledaren arbetar med ungdomsråd och ledarträning för ungdomar

Kvinnonätverket blir mer självständiga

Som ett led i att skapa egenmakt bland kvinnorna i *Kvinnonätverket*, började projektledaren så småningom trappa ned sitt deltagande i deras aktiviteter. Resonemanget bakom var att hon – om hon skulle bli trovärdig i sin ståndpunkt att kvinnorna kunde representera sig själva – var tvungen att visa att hon verkligen menade det hon sa. Hon valde därför att sakta allt mer smyga sig iväg från kvinnonätverkets styrelsemöten med ursäkter som att hon hade andra ärenden hon behövde uträtta, så att kvinnorna fick alltfler tillfällen att märka att de kunde stå på egna ben

För Kicki personligen fanns det stor sorg i att dra sig ur *Kvinnonätverket*. Kvinnorna i nätverket hade blivit hennes personliga vänner, och de hade upplevt mycket – både roligt och svårt – ihop. Ändå kände hon tydligt att hon ville stå upp för den princip hon trodde på – att de boende kunde och skulle representera sig själva helt och hållet.

Det var en *sorg* att lämna [*Kvinnonätverket*] kan jag säga. Där gjorde vi *väldigt mycket*. Och när jag *visste* att jag var tvungen att dra mig ur, *det* var... inte *alls* kul! Jag *kände* det att... ska jag stå för det jag säger – att de ska driva saker *själva* – så måste man ju *mena* det också. Fast... jag hade *helst* velat stanna kvar, för det [*var*] *jättemysigt*. Och fortfarande när vi träffas så är det något speciellt. Och det var så mycket svårigheter /.../ Så man blev en väldigt tät grupp. Så när jag skulle lämna; det var en *jättesorg* i det alltså. (Kicki Persson, intervju 101206)

Under perioden 2001 till slutet av 2003 hade Hyresgästföreningen ett par av kvinnorna i *Kvinnonätverkets* ursprungliga kärna, anställda för att driva projekten man tilldelats storstadspengar för via HjällboForum. En del av Kickis arbete handlade då om att stötta dessa kvinnor i sina roller som projektledare.

De sju kvinnorna från *Kvinnonätverkets* begynnelse var hela tiden ”synnerligen aktiva i nätverket”, men överlät efterhand sina styrelseplatser till nya kvinnor som skolades in i verksamheten. Att arbetet Kicki gjorde ihop med de första kvinnorna på Sandspåret, verkligen har lett till egenmakt och integration styrks av att alla dessa idag har arbete. Detta var aldrig något mål i sig, enligt Marianne Fagberg. Ändå kunde hon och Kicki konstatera för något år sedan att detta faktiskt var något som hänt, och mycket tack vara projektet. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

En av de kvinnor som intervjuats bekräftar att hon och många andra genom arbetet ihop med Kicki lärt sig hitta vägar i det svenska samhället, och på så sätt haft stor nytta av erfarenheterna även för att senare få jobb och för att komma in i samhället. (Sharifa, intervju 110408)

⁵⁸ Fagberg, Marianne (2003): *Redovisning av projektet Grannskapsarbete i Hjällbo*, Hyresgästföreningens delrapport av projektet till Hjällboforum; dokumentet daterat 2003-05-13.

Samtidigt som detta är något Kicki gläds över, innebär det svårigheter för det arbete hon själv ska bedriva i området:

Problemet är ju ... när *de* får lite kunskap och det bär iväg – de får ju kunskap under tiden – så skaffar man sig jobb och så ... [Kicki pustar] ...den ena tjejen hon sitter i HjällboBostadens styrelse. Ja du vet, alltså: man växlar om och gör andra saker, för man får kunskaper som man... *Jätteroligt för dem!* Naturligtvis... men det är ju inte så roligt för *mig*... som får börja om. (Kicki Persson, intervju 101206)

Marianne, som följt Kickis tankar kring sitt arbete genom åren, ser att detta är något som varit ansträngande för Kicki i hennes projektledarskap, och som hon kanske inledningsvis inte varit helt förberedd på:

Kicki kan ju ibland känna att hon... börjar om igen, ungefär som... en lärare säkert kan känna, att man jobbar i tre år med en grupp och sedan försvinner de och så kommer en ny grupp och så ska man *börja om*. Men en lärare vet ju åtminstone det från början. Men Kicki kunde ju känna att: 'Men herregud vi har ju gått igenom det', men *de nya* hade inte gått igenom det. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

Under de första åren var Kicki väldigt tålmodig i sitt arbete med att utbilda i och utveckla demokratin bland de boende hon arbetade med, är Mariannes bild. Hon uttrycker dock funderingar kring i vilken mån man kan förvänta sig att någon ska *orka* ständigt börja om från början. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

Att verktygen Kicki som projektledare rustade kvinnorna med är betydelsefulla för att kunna delta aktivt i samhället får hon bekräftelse på även idag – ofta från situationer där boende *inte* har dessa verktyg och därför får svårigheter att delta konstruktivt. Hon berättar om två sådana situationer som varit aktuella under våren 2011.

Den första handlade om ett bomöte Hjällbobostaden höll i ett av bostadsområdena, och där Hyresgästföreningen – genom Kicki – som brukligt ansvarade för att skriva protokoll. Hon berättar:

I Hjällbo gapar man och skriker när det är något. [På bomötet gapade boende i munnen på varandra]: 'HjällboBostaden är orättvisa. Vi får aldrig bänkar till våra gårdar, det är alltid bara Hjällbo Lill som får!' [Kicki:] '[Var tysta!] Ni kan inte bara ställa er upp och gapa och skrika. Jag hör ju inte vad ni säger! Ni får ju prata en i taget, räcka upp handen och så. Jag ska ju skriva protokoll över det här. När du skriker sju saker på några sekunder hinner jag ju inte få med det du säger. Och gapar ni i munnen på varandra tre personer samtidigt så hör jag ju inte vad ni säger. Är det viktigt för dig att det du säger kommer med i protokollet?' [Boende:] 'Ja, det är viktigt att det kommer med.' [Kicki:] 'Ja men då får du ju prata lugnt så jag har chans att kunna höra och skriva ner det.' (Kicki Persson, telefonsamtal mars 2011)

Den andra situationen Kicki berättar om är ett samtal hon haft med socialtjänstens Bettan Byvald, som var med och drog igång föräldranätverket Aktiva föräldrar i Hjällbo omkring 2007, och som sedan dess stött nätverket. Inledningsvis fungerade nätverkets styrelse bra. Då var bland andra ett par av kvinnorna ur det ursprungliga Somaliska *Kvinnonätverket* med i styrelsen. Under senare tid

har dock allt mer hetsiga konflikter uppkommit inom nätverket. Våren 2011 uttryckte Bettan tankar om att "ge upp" och lägga ned nätverket. Kicki bidrog då med sina tankar om att det egentliga problemet sannolikt är att det finns ett stort behov av demokratiutbildning bland nuvarande medlemmar, och att det därför vore bättre att ge dem detta än att lägga ner nätverket. Hon berättar att hon fick mycket positiv respons från Bettan kring dessa tankar, och medhåll om att detta nog var problemens kärna. (Kicki Persson, telefonsamtal mars 2011)

Även i slutrapporten för *Projekt Hjällbo* (Fagberg, Persson, 2004) kom liknande tankar till uttryck:

I framtidsdiskussionerna inom *Kvinnonätverket* finns tankar om att starta en demokratiskola. Vilken grupp som borde göra det vet vi inte idag men vi är klara över att det finns ett stort behov av det. Utifrån projektledningsperspektiv så handlar vårt arbete med invandrargrupper i stor utsträckning om demokratins innehåll på djupet och demokratins uttrycksformer och praktisk övning. (S. 4)

År 2003 och 2004 trappades projektledarens tid i *Projekt Hjällbo* ned även officiellt, och fördes över till andra projekt, varav ett var *Projekt Ungdomsråd i Hjällbo* som vi går in mer på nedan.

LH bildas på Bergsgårdsgärde och på Skolspåret

På Bergsgårdsgärde bildades en LH i slutet av 2003, på boendes eget initiativ. De blev dock av med sin lokal snart efter bildandet, och fick vänta omkring ett år på ny lokal. Under tiden gick föreningens aktiviteter på sparlåga. I *Projekt Hjällbos* slutrapport (skriven december 2004) gjordes denna jämförelse mellan boende på Bergsgårdsgärde och på Sandspåret, gällande frågor de lokala hyresgästföreningarna i respektive område valt att driva:

De boende [på Bergsgårdsgärde] är väldigt angelägna om att komma igång. Bergsgårdsgärde har en svårare situation med mycket mer kriminalitet än på Sandspåret. De måste börja från början. Nu pratar de om sådant som rör individen, ställer krav på oss att lösa deras personliga problem. På Sandspåret har de kommit förbi den fasen och är nu mer inriktade på krav om utveckling av bostadsområdet. Det kommer bli en svår tid när Bergsgårdsgärdes boende och den lokala hyresgästföreningen skall ta ställning mot kriminalitet och droger. Där kommer behövas mycket stöttning. Nu startar vi en kväll i veckan där det är öppet för alla boende i boendefrågor. Vi vill, med expeditionens hjälp, kunna hjälpa till vid felanmälan för då når vi många. Självklart måste man vara medlem om man ska få hjälp.⁵⁹

När projektledaren senare skulle ta sig an uppgiften att bilda en LH på Skolspåret, utan att ha jobbat så intensivt med boende i detta område och utan att boende själva efterfrågade en sådan, valde hon en annan metod än vid starten av Sandspårets LH.⁶⁰ På Skolspåret handplockade hon istället boende som hon trodde kunde vara lämpliga för styrelseposter i föreningen. Denna LH kom att bli mycket välfungerande och självständigt arbetande, tack vare en ordförande – med latinamerikansk bakgrund – som redan vid start var väl insatt i föreningskunskap, demokrati och påverkansarbete.

⁵⁹ Fagberg och Persson (2004): *Redovisning av Projekt Hjällbo till regionstyrelsen i januari 2005*, s. 6.

⁶⁰ Det har varit svårt att få fram precisa uppgifter vad gäller tidpunkten för bildandet av Skolspårets lokala förening. Enligt *Projekt Hjällbos* slutrapport (Ibid, s. 6) hade någon LH ännu inte bildats på Skolspåret vid årsskiftet 2004/2005. Ett annat dokument (över förtroendevalda medlemmar som lämnat en förtroendepost inom olika LH i Hjällbo) visar att en LH fanns på Skolspåret 2008. Tidpunkten 2005/2006 är en uppskattning, baserad på Kickis totala kronologiska berättelse.

Material till Boskola arbetas fram

Under denna fas av projektet började projektledaren ihop med *Kvinnonätverket* ta fram material till en Boskola, som man planerade sjösätta ihop med HjällboBostaden. Genom Boskolan skulle nyinflyttade enkelt och praktiskt få lära sig om rättigheter och skyldigheter i boendet, praxis och annat som var viktigt för att undvika konflikter och stora ersättningskrav från HjällboBostaden när någon flyttade. Materialet färdigställdes, men kom att fastna hos HjällboBostaden då den nya ledningen som tillträdde 2005 – 2007 hade andra tankar kring hur de ville arbeta med denna typ av frågor.⁶¹

Från Hyresgästföreningens sida togs denna tråd så småningom upp igen genom ett nytt projekt år 2007, kallat *Medlemsärendet Hjällbo*. I detta projekt anställdes Susanne Razul, jurist och av irakiskt ursprung, som projektledare för att jobba en del med hyresgästers rättigheter och skyldigheter i boendet. Det material som tagits fram för Boskolan var utformat med utgångspunkt i att fastighetsägaren var del i projektet. Nu tog man istället delar av materialet och gav ut som "Bo info" – ett material som också översattes till flera av de språk som var aktuella för Hjällbo. Att – från Hyresgästföreningens sida – arbeta i denna "lightversion" av Boskolan på egen hand, visade sig dock inte vara så enkelt. Kicki tror dock att Boskolan i dess ursprungliga form hade varit något mycket bra för området.⁶²

Förändrat mentalt klimat bland boende på Sandspåret från omkring 2003

På Sandspåret skedde en transformering av det mentala klimatet i bostadsområdet under denna fas. Kicki och Abbas, som från 2002 var aktivt deltagande i ungdomsarbetet Kicki bedrev, berättar om den förändring som skedde:

I början av 2000-talet var det otänkbart för araber och somalier att ens hälsa på varandra, trots att de bodde grannar i samma uppgång. (Abbas, intervju 110505)

Somaliska *Kvinnonätverket* hade dock, ungefär samtidigt som de började fungera som en resurs för kvinnor i Hjällbo av olika etniskt ursprung, också börjat fundera kring sin egen förenings etniska sammansättning.

Plötsligt så började man säga att: 'Det kan ju inte bara vara *somalier* här. Det är många som bor här som vill sy och som vill vara med på gympan och...' – man hade väldigt mycket aktiviteter. Så då öppnade man upp och kallade sig... förut var det *Somaliska kvinnonätverket*. Nu tog man bort *somaliska* och så blev det *Kvinnonätverket i Hjällbo*. (Kicki Persson, intervju 101206)

Inom det Somaliska *Kvinnonätverket* öppnades alltså attityderna kring att släppa in kvinnor av annat etniskt ursprung i nätverket. Parallellt började ledande individer inom den arabiska gruppen på Sandspåret, strax därefter ta initiativ för ökad kontakt med somaliska boende. Abbas tror att Hyresgästföreningens ungdomsarbete i *Projekt Hjällbo* kom att ha en viktig funktion i denna process.

Kicki hade alltså – ihop med HjällboBostadens Bosse Strandberg – vid denna tidpunkt redan hållit ett ungdomsläger där ungdomar av olika etnicitet deltagit och därefter funnit varandra som vänner. Att få delta på 2002 års lägerverksamhet var något Abbas hett ville. Han mer eller mindre tvingade därför sina föräldrar att sätta sig in i vad verksamheten handlade om och att sedan ge honom tillstånd att delta, berättar han. Då Abbas föräldrar hade hög status bland araber i Hjällbo blev deras acceptans samtidigt en godkännandestämpel av verksamheten som öppnade för fler familjer att låta sina barn delta, tror han.

⁶¹ Kicki Persson, intervju 101209; Fagberg, Persson (2001), s. 5.

⁶² Kicki Persson, intervju 101209; Hyresgästföreningen: *Bo info*.

Detta med att föräldrar i Hjällbo inte gärna släpper iväg sina barn på läger, som beskrevs på sidan 50, är något som inte bara gäller flickor. Abbas beskriver att föräldrar i Hjällbo generellt är mycket ovilliga att låta barnen åka iväg och sova borta utan familjen, och ser med viss misstänksamhet på idén att barnen ska delta i verksamhet föräldrarna inte väl känner till, utifrån omsorg om barnens väl. Men i och med sommarlägren för ungdomar fick Kicki kontakt med en massa föräldrar som undrade vad Hyresgästföreningen var och vem Kicki var. Ungdomar som ville delta i Hyresgästföreningens verksamhet på plats i Hjällbo kunde få lov från sina familjer, eftersom familjerna kunde följa med till verksamheten för att känna sig säkra och för att få en känsla för både verksamheten och för projektledaren Kicki. Utifrån sådan nyetablerad kontakt efter det tredje årets sommarläger startade så småningom den arabiska gruppen kvinnor på Sandspåret verksamhet i lokalen. Många undrade vem Kicki var och man knöt relationer.

Ordförande i Sandspårets LH, Simeon, var också en person som var ovanligt fördomsfri, som "köpt" idén om demokrati och allas lika värde och som brann för idén att alla etniska grupper skulle vara välkomna i verksamheten. Simeon började skapa etniskt organiserade arbetsgrupper, vilket bidrog till förtroendebyggnad bland områdets boende gentemot varandra.

Även Abbas syster – Almas – hade en mer fördomsfri hållning än de flesta i Hjällbo. Hon blev banbrytande i området genom att anordna läsläsning som var riktad till alla barn, oavsett etnisk ursprung. Det hade ingen gjort tidigare eftersom verksamheten inledningsvis tillåtits kretsa enbart kring den somaliska kvinnogruppen. Att arabiska Almas startade sin verksamhet i lokalen och att Somaliska Kvinnonätverket hade verksamhet där, väckte intresset hos medlemmarna i det arabiska Kvinnonätverket att komma åt lokalen för att starta verksamhet även de. De började träffas en kväll i veckan ihop med Hyresgästföreningen för att prata om samhället, utemiljö, för att starta stödverksamhet till nyanlända araber som hjälp för dem att komma in i livet i Sverige, och för att hålla verksamhet för barn.

Jag tror inte den somaliska gruppen hade mött Almas och [det arabiska kvinnonätverket] på det sättet om man inte hade jobbat med [de somaliska kvinnorna] innan. Men där blev en kommunikation mellan Almas och dem. Hade jag inte haft [de somaliska kvinnorna] innan, så hade inte den dialogen skett. /.../ För de hade ju börjat att öppna upp lite. Samtidigt så går jag in och öppnar upp en annan *del*. Och där var man [i det somaliska Kvinnonätverket] lite: 'Varför är du med *dem*? Du *kommer* inte lika ofta till *oss*.', och *de* frågorna började komma. (Kicki Persson, intervju 110505)

Projektledaren verkar här ha fungerat som katalysator som – genom samtal med de olika grupperna – öppnade deras attityder gentemot varandra, och därmed gjorde det möjligt för kvinnorna att ta initiativ som så småningom kom att leda till samarbete dem emellan. Att lokalen fanns och därmed lockade grupper som ville bedriva verksamhet, och att projektledaren fanns med och stöttade sådana grupper och då kunde jobba med att öppna deras attityder gentemot övriga etniska grupper, var nycklar till den ökade kontakten mellan olika etniska grupper på Sandspåret och till det allt öppnare klimat som skapades i bostadsområdet, tror Abbas. Omkring 2004 blev Sandspårets LH sedan etniskt blandad.

Kicki ser spår än i dag av tankarna som utvecklades då:

Just på Sandspåret var det ju [som] vi hade lokal, [det var] där man jobbade. Där tror jag också man har kommit längst med det här även idag... i olika etniska grupper. För ett år sedan var det ganska tydligt för då hade det varit en stor omflyttning. ...Mycket irakier som kom hit. Och de ville ju inte bo nära svarta och så. Och då var det en arabisk

kvinnor som talade om: "Här... i Hjällbo... där är alla lika mycket värda, och här pratar vi inte i de termerna som svarta och så utan... det är 'våra barn i Hjällbo'. /.../ Det är en stökig gata... men man gör saker ihop som man inte gör i andra områden, på Sandspåret. Och det var nog att *Kvinnonätverket låg* där nere... som har präglat väldigt mycket tycker jag. Mer än vad de fattar själva. (Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki ser fler exempel på hur utvecklingen på Sandspåret under *Kvinnonätverkets* inledande aktiva tid fortsatt präglade atmosfären på Sandspåret:

När de [firar] Eid... det är liksom... 'Nej, vi gör inte bara för *våran* grupp'. Kommer du till de andra gatorna, så blir det alltid ett "jag-tänk" i det. Eller mer "grupp-tänk". Men de [på Sandspåret] har inte det: 'Ja vi ska ha Eid-firande.' 'Vilka ska det vara för?' [frågar jag]. 'Ja *alla* barnen som bor där naturligtvis, Kicki – vi ska ju inte skilja dem åt!' Och de delar på en lokal – och det ser ut som fan ibland, man bara dör och så, men de *gör* det, förstår du? Och de bråkar sinsemellan om städningen, och så löser det sig och så gör de saker ihop. Det finns där. (Kicki Persson, intervju 101206)

När Kicki funderar kring orsakerna till att man kommit längre på Sandspåret än i övriga bostadsområden vad gäller etniskt blandad verksamhet nämner hon både att det var där *Kvinnonätverket* hade sitt centrum i och med att lokalen låg (och fortfarande ligger) där, och att tongivande enskilda individer som bodde där råkade vara mindre fördomsstyrda gentemot andra etniska grupper än vad som var vanligt bland Hjällbobor. Säkra orsakssamband är förstås svåra att slå fast, men att arbetet projektledaren gjorde ihop med *Kvinnonätverket* haft betydelse för att öppna boendes attityder gentemot varandra över etniska gränser på Sandspåret, verkar hon och intervjuade boende vara överens om. Likaså att enskilda boende haft betydelse när de "trotsat fördomar" genom initiativ de tagit.

I Somalia har individers klantillhörighet stor betydelse i samhällets organisering. Vad gäller klaner som somalier i Hjällbo tillhör finns två stora som dominerar. De flesta i den ena bor på Sandspåret och de flesta i den andra på Bergsgårdsgårde. Generellt upplever Kicki att religionen har en något starkare roll och (kanske därför) att värderingarna generellt är något mer konservativa i klanen som dominerar på Bergsgårdsgårde, jämfört med klanen på Sandspåret. Man kan spekulera kring vilken betydelse en mindre konservativ miljö hade för att det var just på Sandspåret Kicki kunde hitta gruppen kvinnor att börja med. Med en annan grundmiljö kanske kvinnorna inte sett som sin uppgift eller fått imamens tillåtelse att engagera sig i samhällsfrågor.

Mobiliseringsarbete och förtroendeskapande med hjälp av andra boende

Abbas och Kicki berättar om hur Kicki som projektledare arbetat med att bygga förtroende i området med hjälp av andra boende:

Abbas: När Kicki hade med sig någon från området, då var det inga problem – alla dörrar öppnades för henne direkt. Och då gäller det att fånga "huvudet på den där ormen" [högsta ledaren, författarens anm.]

AT: Att bygga förtroende med nyckelpersoner, som i sin tur har förtroende hos andra boende?

Kicki och Abbas: Ja

(Kicki Persson och Abbas, intervju 110505)

Men Kicki beskriver också att det finns ett "finlir" i hur och när hon som projektledare "visar upp sig" ihop med boende, och genom dem får legitimitet i området. Det är viktigt att välja naturliga situationer, för att få till stånd processer som ökar legitimiteten för både den boende och för Kicki. Kicki beskriver hur hon som projektledare förhållit sig för att stödja boende att driva mobiliseringsarbetet vidare av egen kraft:

Om Almas har kaffe för kvinnor här – och *det* tror jag är *skitviktigt* – då ska inte jag vara här varje jävla gång, för då måste jag tillåta Almas att utveckla det. För kommer jag hit varje gång så blir det inte naturligt. Du måste släppa iväg det. Och i det så blir det ju att Almas [ibland kunde få behov av att be om råd och] kunde komma till mig och säga: 'Jag har fått ett problem i lokalen. Jag vet inte hur vi ska lösa det.' 'Jamen vi kanske ska prata med *dem* då?' [kan jag föreslå]. 'Ja men det gör vi. Kan inte du vara med Kicki?' *Då* kan jag vara med. Så har [vi] löst problemet, [och sättet vi hanterade det på, där Almas fick chans att behålla sin ledarroll] kanske gjorde att Almas fick in *en grupp till*. Men du måste låta dem... Och där tror jag att vi som projektarbetare ibland... inte släpper iväg. (Kicki Persson, intervju 110505)

Ungdomslägren bidrar till positiva utvecklingsprocesser för ungdomar i hela Hjällbo

Både Abbas och Kicki tror att lägerverksamheten för ungdomar på somrarna hade stor betydelse för de positiva utvecklingsprocesser som började ske bland ungdomar från hela Hjällbo. Från och med andra sommarens ungdomsläger hade Kicki och Bosse noga planerat verksamheten för att kunna understödja positiv utveckling på hemmaplan.

Inför lägervistelser arbetade de väldigt mycket med förberedelsearbete som skulle bidra till struktur under lägret. En del av detta handlade om att ha ledarutbildningar för ungdomar som skulle få rollen som miniledare.⁶³

Vi hade ju miniledare på lägret. Dels satt de i ungdomsrådet, sedan skulle de träna ledarskap. Och då hade jag en ledarskapsutbildning för dem innan. 'Vad innebär det att vara ledare? När ni har mött ledare i era liv; hur är en bra ledare?' Så skriver de ju då. 'Ja, hur tänker du när du säger "rättvis"?' 'Jamen att man inte gör så att *den* får och inte *den* – så kan man väl inte göra?!' Ja, och så när vi har brainstormat lite: 'Nu ska *vi* ta ut hur *vi* ska vara.' Och det är ju väldigt enkelt att sätta det på tavlan. Men så konfronterar jag dem lite. Och så pratar vi om konflikter: 'Vad händer liksom [om]...? För det är ju folk du känner, som ligger nära dig i ålder och så.' Och de har varit *jätteduktiga* [på lägren] de här miniledarna. Det har fixa det skitbra. Men ibland gungar det, och man ser när det gungar. Då får man gå in – då får jag bli den där häxan du vet. Då talar jag om: 'Alltså nu är det så här! Jag *bestämmer* det. *Du* bestämmer inte det – *jag* bestämmer det!' (Kicki Persson, intervju 101209)

Men genom det grundläggande förberedelsearbetet där miniledarna i förväg fått möjlighet att reflektera kring om de ska hålla med sina kompisar eller ledarna vid eventuella kritiska situationer, har projektledaren skapat möjlighet att hantera många situationer *innan* de börjar "gunga". Det gör hon sådana gånger genom att återkoppla till det arbete de gjort tillsammans innan lägret: "Men det här har vi ju pratat om på ledarutbildningen..."

Miniledarutbildningen inför lägren innebar också att en arena skapades där projektledaren bland en

⁶³ Att identifiera ungdomar med ledaregenskaper hörde till sådant Kicki och Bosse gjorde. I detta såg de till ungdomars *potential* att bli positiva ledare, vilket ledde till att även ungdomar som ledde bus kunde få chans att komma med i ledarutbildningen och få hjälp att kanalisera sina ledarförmågor åt positivt håll.

grupp ungdomar i Hjällbo kunde samtala om och medvetandegöra normer och regler som bidrar till en positiv samhällsutveckling. Även under lägren ägnades tid åt att prata om sambanden mellan ungdomars beteenden och utvecklingen av lokalsamhället; då med hela lägrets deltagare. Abbas beskriver ett sådant seminarium där HjällboBostadens Bosse Strandberg gick igenom hur kostnaderna HjällboBostaden hade för skadegörelse på fastigheter och utemiljö, hängde samman med vilka pengar som blev över för investeringar i utrustning och annat som ungdomarna ville ha på gårdarna. Sedan ungdomarna fått sambanden klara för sig bidrog de – väl hemma i Hjällbo igen – till att sprida kunskapen om detta till andra ungdomar i området.

Bosse talade om att [HjällboBostadens kostnader för skadegörelse är] ungefär en miljon per år – fönsterrutor som går via fotboll, vandalisering, staket och det ena och det andra kostar så här mycket. Den här resan kostar ungefär 30 000 kronor. För [den där miljonen] kan vi göra till exempel *tio* resor. [När man kom hem sa man till ungdomar man såg spela fotboll nära glasrutor]: 'Det är ju bara onödigt att [spela] fotboll [just här] när du har två fotbollsplaner exempelvis i det *där* området, och i det där har du *en*', och så vidare. Så gick man ju hem och tänkte på [lägererfarenheten]: 'Åh, brorsan det var så roligt! Jag svär!' Och så kryddade man... – i Hjällbo, man lägger alltid till några ord: 'Åh det var så roligt, vi gick på bowling och vi gjorde så, och han min negerkompis han fick vara med och vi hade *så roligt!*' – alltså man kryddade alltid till det så där. Det är så de säger. 'Och nästa år ska vi åka med igen!' [sa de som deltagit]. 'Vi har tänkt ut folk', tänkte *vi* [miniledare då]. 'Ja men om du inte spelar fotboll här och det här fönstret inte går sönder, så kan vi göra så här för de där pengarna. Om ni inte förstör de här staketen så kan vi göra det här. Om ni inte slänger soporna så behöver inte HjällboBostaden anställa fler – då kan vi göra så här.' Och så blev det mycket så att det spreds vidare. (Abbas, intervju 110505)

Något annat Abbas och Kicki är ense om att lägerverksamheten bidrog till, var att överbrygga etniska klyftor mellan ungdomarna och istället skapa en gemensam identitet. Från att vid avfärd ha klivit på lägerbussen som "araber", "syrier", "kurder", "bosnier", "somalier" och så vidare, så var ungdomarna vid hemkomst "svenskar från Hjällbo". Genom att sätta fasta och väl genomtänkta ramar för verksamheten, liksom ha ett väl utarbetat program under lägren, skapade Kicki och Bosse förutsättningar för en integrerande process mellan ungdomar av olika etniskt ursprung och utvecklandet av en positiv gruppidentitet som ett "*vi* svenskar från Hjällbo". Kicki berättar om processen under lägren – som hölls i Danmark – från ankomsten till lägerplatsen:

Och så hamnar vi sedan i diskussion när vi delar upp rummen: 'Jamen jag vill inte sova med en jävla kurd!'/.../ 'Jag ska inte sova med en somalier. De luktar illa'. Och jag: 'Det är så. Alltså vi har *bestämt* det, det är inget att *göra åt*.' 'Du är fan dum i huvudet', [och liknande, blev deras reaktion]. Och dagen efter när vi var i Danmark, då hade vi gruppuppgifter /.../ så kommer vi ut, och så kan de inte danska./.../ Ja då kom de ju tillbaka: 'Vad fan, de pratar inte svenska Kicki'. 'Jaha, vad är *du* då?' 'Men jag är ju *svensk*.' 'Nej, igår var du *kurd*'. 'Nej men *lägg av*.' Och så på kvällen så *pratade* vi om det. Och då kom alla fram till: 'Nämen, vi är ju *svenskar egentligen*. Vi bor ju och lever... Vi är *svenskar* och *kommer från Hjällbo*.' Och då fortsatte man ju bygga kring känslan... att "*vi*" kommer från Hjällbo. Och så tredje dagen, då hade vi lagt in en fotbollsmatch med några danska ungdomar. [Härmar ungdomar:] '*Vi* är bra, kom igen nu!' Det var ju *jätteroligt*. Så du byggde liksom att det var "*vi*", så va. (Kicki Persson, intervju 101209)

Abbas beskriver hur ungdomarna när de var i Hjällbo – innan ungdomslägren – i stort sett aldrig samarbetade eller hade samsyn kring någonting.

Abbas: Men när vi var i Danmark, då var det mer: 'Du ska ha svart sopsäck, du ska

springa med den och man ska samarbeta. En potatis i munnen med en sked – du får inte ramla.’ ‘Kom igen! Kom igen!’ Det var *där* allting bara *vände*. Det var ingen ’svarta sidan, vita sidan’; det var svart-vitt tillsammans liksom.

AT: Vad var det som *gjorde* det? Du som *var med* i det; vad var det som *hände*?

Abbas: Jag *tror* så här: ‘Jag tror Kicki högg tag i den stora ormen [”ledaren”, författarens anm.] från arabernas sida, den som var mer... engagerad, och somaliernas sida, och kommunicerade och sa: ‘Jag tycker vi ska se [det så här]: Vi bor i samma område, vi har ändå samma mål.’ Almas satte upp barngruppen – där *kom* ju somalier, där *kom* ju araber – familjerna började acceptera det *mer*. Och det där med samarbetet som Kicki tog in */.../* är också en viktig grej; att någonstans börja samarbeta, någonstans ska vi [mot] samma mål. Vi hade roligt tillsammans [på lägren], vi kunde kommunicera där – vi hade inget *val* [att säga] ‘Nej vi vill inte ha svarta’, ‘Nej vi vill inte ha vita’. Det *var* bara så, punkt slut liksom.

AT: Det Kicki gjorde [möjligt] genom att visa ‘Det här är ramarna’?

Abbas: Ja, jag skulle vilja *tro* det, att det var *där* allt skedde. Tack vare Kicki, kvinnogrupperna, läxhjälpen, samarbetet mellan HjällboBostaden och Hyresgästföreningen */.../* [Kickis och Bosses] stöd */.../* bestämda regler: ‘Om ni ska åka med – så här och så här funkar det.’ Man hade inte så stort val. Jag tror det var *där* allting byggdes upp *egentligen*.

Kicki: Alltså den här diskussionen har jag haft med *ungdomarna*, jag har haft den med *kvinnorna*... Den som inte har suttit fast i det är nog Almas framför allt, som inte hade de förutfattade meningarna. Men många araber hade ju de här: ‘Men de är somalier, Kicki. Det går inte. De är sådana, och sådana’ */.../* Bland somalierna: ‘Jamen den araben är sådan, vet du’. Alltså det var ju ett *jävla* tuggande på detta... */.../* ‘Jamen, era barn växer upp här och det är bråk på gårdarna. Hur löser vi det?’ [När jag kallade till möte på gården för att prata om konflikterna mellan barnen från *den* utgångspunkten, istället för från de fördomar och rädslor kring varandra som grupperna bar på, då fick de plötsligt ett projekt att samarbeta kring, de lärde känna varandra och började prata.] Och *i* det skedde *mötet* [mellan grupperna]. Framför allt [bland] kvinnorna. */.../* Och i de här resonemangen med verksamheten, tror jag du [Abbas] har helt rätt... */.../* Och i slutet så kom de ju till mig och sa: ‘Vi ska ha åttonde mars-firande ihop.’ Du vet jag höll på att *svimma*. Och då gällde det att inte visa *någoting*. ‘Jaha vad trevligt. Hur har ni lagt upp...’ ‘Nej men du vet vi *har* ju olika sätt, det kan ju vara kul att blanda. Skulle du kunna tänka dig att lägga lite pengar...?’ Jag [tänkte]: ‘Jag lägger *en miljon*...’. Och de fattade inte själva att det var ett sådant *jävla genombrott*. Men framför allt det att jag fick igång *den* gruppen efter *den* gruppen. Annars hade de inte kunnat [mötas]. Och det var de själva som gjorde att de *möttes*. *Helt* klart. Så det är ju inte *jag*. */.../* [Men det spelade roll att] jag var där och tog de där resonemangen: Jag lade *oerhörd tid* på det. Jag var här *jämt* [även kvällar och helger].

AT: Så den här *halvtiden* som det pratas om [som omfattning på projektledartjänsten]...?

Kicki: Nej, *den* finns inte. Alltså ska du lyckas; du måste vara närvarande, du måste vara här, du måste kommunicera, du måste klura på sätt... Sedan dök det ju upp grejer, och jag fångade ju chansen [när] det hände saker: Då tänkte jag: ‘Nu ska jag inte prata om’... – för alla pratade liksom: ‘Hade inte araberna bott här...’, och ‘...inte somalierna...’ – ‘utan nu ska jag prata på ett *annat sätt*’. Och när jag började prata på ett annat sätt, då

fick jag ju med mig de här kvinnogrupperna där jag hade varit närvarande på bägge sidor.

(Intervju med Kicki Persson och Abbas, 110505)

Kickis roll i den utveckling som skedde blev alltså att vara något av en katalysator för att få andra goda krafter att hitta varandra och starta positiva utvecklingsprocesser ihop, tror både hon och Abbas.

Vad gäller urval av vilka ungdomar som fick följa med på lägren var Kicki som projektledare noga med att å ena sidan behandla alla lika – alla skulle ha chans att åka oavsett om deras föräldrar exempelvis tillhörde Familjen eller var involverade i kriminell verksamhet. Å andra sidan valde hon aktivt blandningen av deltagare. En stabil kärna av ungdomar som kunde antas gå in i en positiv process ihop med kompisar och ledare på lägret, men också ett antal ”struliga” ungdomar som behövde stöd att hitta en ny livsväg.

Abbas berättar att han känner till åtminstone ett tydligt fall där en ungdom – tack vare lägret – kunde lämna ett kompisgäng och en livsväg som styrde mot allt tyngre kriminalitet. Tack vare det nya sociala umgänge han fick tillfälle att utveckla på lägret kunde han utan dramatik skapa sig en ny livsarena med vänner med positiva normer och värderingar, i stark kontrast till hans tidigare livsstil och kompisgäng.

Abbas berättar också att vänskapen över etniska gränser – som utvecklades mellan ungdomar på lägren – kom att revolutionera ungas sätt att umgås i hela Hjällbo efter lägren. Tidigare hade ungdomarna enbart umgåtts inom sin egen etniska grupp. Aldrig sågs ungdomar göra aktiviteter ihop över gränserna. När lägerungdomarna kom tillbaka och samlades ute för att spela basket eller fotboll alla tillsammans blev detta något som starkt bidrog till att normalisera bilden av ungdomar som umgås och är goda vänner över etniska gränser. Inledningsvis kanske mest genom att fler i deras egna olika kompisgäng kom med i den etniskt blandade gemenskapen. Senare kanske även genom att ”modellen” att umgås över etniska gränser togs efter av andra. På så sätt kom detta mönster så småningom att spridas allt mer bland Hjällbos övriga ungdomar. Idag umgås unga i Hjällbo mycket mer blandat, utan hänsyn till etniskt ursprung, menar Abbas.

Boken BREAK – unga röster om livet i Hjällbo

Något annat som hände 2004, som rörde ungdomarna och deras verksamhet, handlade om att göra en bok om ungdomarnas tillvaro i Hjällbo. Redan i samband med det första ungdomslägret år 2001 hade projektledaren ihop med HjällboBostadens Bosse Strandberg lovat ungdomarna att de skulle få göra en bok om Hjällbo. ”Vi åker på tre läger, tre år, och sedan gör vi en bok om ungdomarna i Hjällbo”. Boken – BREAK – kom till stånd år 2004, och några av ungdomarna var engagerade i att ta fram den. Där porträtterades sju olika ungdomar i Hjällbo, och intervjuades om sin syn på livet i stadsdelen och om sina tankar om framtiden.

Ungdomsråd

Under en lägervistelsen 2003 föddes idén att man ville jobba med ungdomsråd väl hemma i Hjällbo, för att bidra till ungdomars inflytande i området. Ungdomar upplevde att man inte blev lyssnade på, och Ungdomsrådet skulle tjäna som ett forum och en mötesplats där de kunde få stöd och hjälp att föra sin egen talan och få träna på att använda demokrati som arbetsform. En ansökan gjordes till HjällboForum för att få storstadspengar till en projektledartjänst (Kicki) för att bygga upp verksamheten. Pengar beviljades och *Projekt Ungdomsråd* började drivas från mars till december 2004 som ett samarbete mellan Hyresgästföreningen och HjällboBostaden. Tolv ungdomar i åldern 13-18 år –

tjejer och killar, tillhörande olika grupper i Hjällbo – skulle vara med i Ungdomsrådet enligt planen. De äldre skulle fungera som ”bra förebilder och ledargestalter”. Att hålla bostadsmöten där ungdomarnas bostadssituation togs upp, driva frågan om mer ytor för lek och sådant i förhållande till det stora antal ungdomar som bodde i Hjällbo, att hålla utbildning i styrelsemötesteknik och mediateknik ingick i vad Ungdomsrådet skulle syssla med. Bristen på etniska svenskar i Hjällbo upplevdes som ett problem bland ungdomar och deras föräldrar, och att få tillgång till en lokal dit ungdomarna kunde bjuda in ungdomar från andra områden för exempelvis konserter eller filmvisning, ingick i planerna för Ungdomsrådet.⁶⁴

Ungdomsklubben och barnbostadsmöten – arenor för barns inflytande kring boendet.

På Sandspåret ville lokala hyresgästföreningen ihop med HjällboBostaden lösa frågan om en ny lekplats. För detta engagerade de barnen och ungdomarna i ”Ungdomsklubben” som fick vara med och rita sina önskemål. Det visade sig att flickor och pojkar tyckte olika, och lekplatsen kom så småningom att utformas efter barnens önskemål, så att den passade både flickor och pojkar. Ungdomarna bistod barnen aktivt i processen, och tanken var att de även efter lekplatsprojektet skulle fortsätta leda viss verksamhet för yngre barn och i och med detta även komma att känna ett större ansvar för alla barn i området.⁶⁵

Att arbeta med barnens möjlighet till påverkan på sin närmiljö blev något som fortsatte:

Vi hade mycket barnbostadsmöten – jag älskar barnbostadsmöten – det är ett bostadsmöte fast det är barnen som kommer dit /.../ och så ställer man frågor: ’Tycker ni att det är bra här?’ ’Nej’, säger barnen då, ’...vi skulle vilja ha... det är bara *en* gunga där nere, Kicki’. ’Kan inte ni *rita* till mig hur ni skulle vilja att det...? Och så sätter vi upp hela väggen bara full med teckningar.’ ’Jaja, det gör vi då’. Och du vet de ritade... och de är så kreativa. Sedan tittar den lokala föreningen på vad det är de har gjort, och så driver de det för barnen. (Kicki Persson, intervju 101209)

Under arbetet berättar hon också enkelt för barnen om processen vidare, och får på så vis in en del utbildning i hur påverkansarbete går till. Så här berättar Kicki om arbetet på Sandspåret:

Och då berättar jag för barnen att: ’Nu går jag till Simeon; vet alla vem det är?...’ ’Jaaaa!’, för alla känner alla där, ’...och så berättar jag vad ni har sagt. Och då har Simeon sagt att det är viktigt att vi träffar barnen nu’ /.../ Och så kan han träffa barnen, och han kan också komma in på barnbostadsmötet och då får de berätta. Och så har man drivit de frågorna. Vi gjorde ju en sådan där liten gräsplätt nedanför, och då var det invigning, och då klipper *barnen* bandet. (Kicki Persson, intervju 101209)

Projektledaren får Familjens acceptans

Arbetet projektledaren gjorde med och för ungdomarna bidrog också till att hon så småningom fick Familjens acceptans. Detta blev tydligt i samband med en incident där en man började bete sig hotfullt mot henne på gatan:

Det finns en kille här uppe som är missbrukare och lite oberäknelig. Då hade han stört sig på någon i Hyresgästföreningen – inte mig då, men någon annan – och han är lite farlig. Han kom gående på gatan och började gapa och skrika på mig, lite påtånd. Och då

⁶⁴ Gullbergs (2004): *Ungdomsråd i Hjällbo*, Hyresgästföreningens beskrivning av projektet.

Fagberg och Persson (2004): *Redovisning av Projekt Hjällbo till regionstyrelsen i januari 2005*, s. 7; Intervjuer med Kicki Persson och med Abbas.

⁶⁵ Fagberg och Persson (2004): *Redovisning av Projekt Hjällbo till regionstyrelsen i januari 2005*, s. 7.

blev mina ungdomar jag hade med mig – för jag hade haft ungdomsrådet – de blev så jävliga rädda så de sprang upp och hämtade honom, den här mannen som är medlem i Familjen. Då kom han springande: 'Du rör inte Kicki! Hon är jävligt konstig...', sa han, '...och hon har konstiga idéer och hon fattar ingenting, men hon gör jävligt bra grejer för ungarna här i Hjällbo. Låt henne vara.' (Kicki Persson, intervju 101206)

Principen Kicki haft att behandla alla lika har hon varit noggrann med att tillämpa även vad gäller barn till medlemmar i Familjen.

Men jag tror du måste kunna strukturerna så du inte trampar på en sten. Sedan säger jag aldrig – de här människorna i Familjen har barn – jag säger *aldrig* nej till deras barn. Deras barn är som alla andra barn i Hjällbo. Sedan gäller reglerna för dem precis som för alla andra. Och *det* har de ju svårt med. För jag vet, vi skulle åka till England, ungdomsrådet.⁶⁶ Och då ville han ha med *två* barn. 'Nej', sa jag. 'Jamen jag betalar. Du får liksom... du får tiotusen extra som du kan stoppa ner i fickan och kan shoppa för.' Och du vet, det förstår de inte att: 'Nej, så kan inte jag göra. Så kan man inte göra.' Men jag tror det är viktigt för de andra att *se* att det är *samma som gäller*. Och jag har bråkat med *hans* barn, förstår du? ...När de inte har uppfört sig. Att man inte gör skillnad i det. Men jag tror du måste *kunna* [maktstrukturerna för att göra detta] – jag tror det. (Kicki Persson, intervju 101206)

För samtidigt *finns* det tillfällen när Kicki gör avkall på principerna – i fall där individers säkerhet annars hotas. Hon berättar om en föräldragrupp hon ledde i en annan Göteborgsförort, där en mamma tillfälligt hade övertagit ansvaret för lokalen för att hålla öppet under semestertiden:

Men då är hennes son med i [ett organiserat kriminellt gäng], och då hade de lånat lokalen och burit ut varenda grej där. Då kom hon till mig och sa 'Jag gör ingen polisanmälan för då lever inte jag.' 'Nej, det gör du inte', sa jag. 'Så är det. Gör ingen polisanmälan. Jag får ta det med min chef bara'. Alltså vi får tänka på att människor bor och lever där, och det är en maktstruktur som är stark där. (Kicki Persson, intervju 101206)

Inbjudan att tala om projektarbetet på bostadskonferens i England

Omkring 2003 blev Marianne Fagberg och Kicki Persson inbjudna att komma och berätta om Hyresgästföreningens sätt att arbeta i projektet i Hjällbo, på en bostadskonferens om "inflytande i boendet", i England. Respons de fick från publiken efter att de berättat var: "Varför pratar ni så mycket om integration? Det räcker väl med att vi får bestämma lokalt här i området där vi bor?" Marianne berättar:

På planet hem kom jag på: De bryr sig bara om mikronivån. De har gett upp ambitionerna att påverka på makronivån. I projektarbetet i Hjällbo vill vi påverka på makronivån, och därför spelar integration roll – annars hamnar man i hopplöshetens hav. Vi får aldrig hamna i det. Det spelar roll särskilt för ungdomarna. Det gör så ont i dem att de kommer från ett annat land eller har en annan hudfärg och därför inte får samma möjligheter. Det är förfärligt. (Marianne Fagberg, intervju 110125)

⁶⁶ Se sidan 76 angående ungdomsrådets Englandsresa.

Förändringar i Hjällbos miljö under åren 1999 – 2005

Hjällbo genomgick också en stor fysisk upprustning under dessa år. I dialog med boende gjorde HjällboBostaden om husfasader och utemiljöer för att både se trevligare ut och för att bättre möta hyresgästernas önskemål. Även invändigt i lägenheter och gemensamma utrymmen skedde upprustningar.

Exteriörer från Hjällbo efter HjällboBostadens upprustning av området ihop med boende
Foto: HjällboBostaden

Inom ramen för sitt utökade uppdrag att arbeta även för social utveckling i området drev HjällboBostaden en rad utvecklingsprojekt med betoning på fastighetsutveckling, arbete och samhällsinformation, trygghet och socialt arbete, demokrati och inflytande samt ungdomar. Flera av dessa genomfördes i samverkan med stadsdelsförvaltningen och arbetsförmedlingen. År 2002 listade bolaget omkring 20 olika utvecklingsprojekt man drev, varav 11 finansierades av HjällboBostaden och övriga med statliga medel. År 2004 listade man 17 projekt och år 2005 pågick 15 stycken. Flera av utvecklingsprojekten lades ned året därefter, dels som resultat av att ledningen byttes ut och nya tankar kring HjällboBostadens arbete kom att prägla bolaget, dels som resultat av att storstadssatsningen – som finansierat delar av projekten – avslutades.

Källor:

Informationsbroschyrer från HjällboBostaden: "Nytt arbetssätt i utsatt bostadsområde: Hjällbo, Göteborg"; "Utvecklingsprojekt inom HjällboBostaden – del 2".

HjällboBostaden, Årsredovisning 2005, s. 4.

Sture Wernersson (VD HjällboBostaden 1999 – 2005), intervju 110323.

Gunilla Eriksson (Chef hyresgästservice, HjällboBostaden, sedan 2007), intervju 110310.

Kicki Persson, intervjuer och samtal december 2010 – maj 2011.

4. Perioden 2005 – 2011

År 2005 inleddes en period som utifrån lärosynpunkt kring hur effektivt folkrörelsearbete i invandratäta utsatta bostadsområden kan bedrivas, är mycket intressant. Projektledarens upplevelse i efterhand är att de positiva processer som påbörjats i Hjällbo avbröts ungefär vid denna tidpunkt. Detta trots att Hyresgästföreningen hade betydligt större resurser än 1998 vad gäller erfarenheter, kunskap och förtroendekapital som kunde användas i projektarbetet. Flera faktorer ligger sannolikt bakom att utvecklingsprocessen bromsades, och vi ska i detta kapitel – utöver fokus på den fortsatta berättelsen om hur projektledaren arbetade – även kort gå igenom några av de huvudsakliga förändringar som skedde i projektets omgivning och som i någon mån kom att påverka projektarbetet.

Genom jämförelser med perioden 1998 – 2005 torde intressanta lärdomar kunna dras kring förutsättningar som ger goda respektive sämre möjligheter att bedriva effektivt folkrörelsearbete i relation till "nya" befolkningsgrupper. Sådana jämförelser går vi mer in på i kapitel 6, där vi mer analyserande ska titta på arbetsmetoder och förutsättningar under projektiden.

Vi ska i detta kapitel istället fortsätta berättelsen om hur projektledaren arbetat i Hjällbo; här med fokus på perioden 2005 fram till våren 2011. Även fortsättningsvis kommer vi ta upp en del huvudsakliga konkreta arbetsområden under perioden. Men om fokus i förra kapitlet låg mer på hur olika delar i projektet understödde och byggde på varandra, framstår beskrivningen av arbetsområdena under denna period som något mer separerade. Projektledarens beskrivningar av olika arbetsområden och situationer som uppstått under denna period har också varit betydligt mer summariska jämfört med beskrivningarna av arbetet under föregående period. Resonemangen har istället ofta glidit in på sådant som förhållningssätt hon haft i mötet med boende i olika situationer, tankar hon har kring vad som fungerar bra och vad som fungerar sämre i olika sammanhang, och idéer kring hur man skulle kunna göra i framtiden. Vi ska ändå försöka ge en bild av ungefärliga arbetsområden under denna period, men avvika något från det kronologiska upplägget och tillåta en del av projektledarens *exempel* på hur hon brukar jobba komma med, även om situationerna som beskrivs inte är daterade tidsmässigt. Hennes tankar kring vad som fungerat bra och sämre, liksom hennes idéer kring framtida arbetssätt kommer vi tillbaka till i efterföljande kapitel.

Nya förutsättningar både i Hjällbo och inom projekt

Flera förhållanden som på ett eller annat sätt hade väsentligt inflytande över händelseförlopp i Hjällbo förändrades omkring 2005. Inga av dessa förändringar kan betecknas som dramatiska i sig, eller varandes entydigt positiva eller negativa för utvecklingen. Snarare är dessa förändringar bara vardagliga exempel på hur förutsättningar ständigt förändras i vår omvärld – naturliga inslag i en värld som inte är statisk. Syftet med att beskriva dessa i detta sammanhang, är att teckna bakgrundsbilden kring vilka förutsättningar som gällt under den period av projektarbetet då Kicki upplevt att hennes ansträngningar inte alls givit samma utdelning som fram till 2005.

Vilka var då dessa förändringar? Vi ska i detta kapitel kort beskriva de viktigaste. Inledningsvis genom att titta på förändringar i projektets *omgivning*. Därefter, i den fortsatta kronologiska berättelsen, på förändringar även *inom* projektet och inom Hyresgästföreningens organisation.

Omgivande förändringar

Storstadssatsningen avslutades (i enlighet med ursprunglig plan)

Regeringens storstadssatsning som finansierat en rad utvecklingsåtgärder i Hjällbo avslutades om-

kring 2005.⁶⁷ I och med detta kom flera utvecklingsprojekt som drivits av HjällboBostaden, av Lärjedalens SDN och av andra aktörer, att avslutas på grund av avsaknad av finansiering. Hyresgästföreningens projekt som finansierades av storstadspengar tog alla slut redan 2003.

HjällboForum lades ned

HjällboForum lades ned omkring 2005 i brist på bärkraftiga idéer kring vad det skulle ha för funktion, möjlighet till inflytande och kring forumets administrativa former. Inledningsvis hade HjällboForum skapats av HjällboBostadens VD Sture Wernersson för att bli en arena för samtal om hur Hjällbo skulle kunna utvecklas och förbättras, där höga chefer för relevanta samhällsinstitutioner under informella former skulle kunna prata med varandra och med representanter för boende, föreningsliv och näringsliv. I samband med storstadspengarna fick forumet dock rollen att besluta över hur dessa medel skulle fördelas mellan olika aktörer och projektidéer, och dess sammansättning förändrades till att främst bestå av aktörer för föreningsliv, boende och näringsidkare. Borelius, sociolog vid Göteborgs Universitet som deltog i HjällboForums möten utifrån uppdrag som utvärderare av en del av *Storstadssatsningen*, beskrev att mötena i hög grad kom att utvecklas till konfliktfyllda tillfällen för kamp om resurser till den egna organisationen. Lärjedalens SDN finansierade med hjälp av storstadspengar en projektorganisation som såg till att hantera administrationen kring HjällboForum när det tjänade som forum för beslut om storstadspengarna. När pengarna var slut fanns dock ingen självklar funktion för HjällboForum – inga självklara frågor som hamnade på deras bord som de skulle kunna tänkas ha mandat att besluta över, ingen organisation för administration av forumet och därmed ingen som tog ansvar för att föra och sprida protokoll och dylikt. Trots inledande ambitioner att hitta nya former för att kunna ha forumet kvar lades det därför ned i juni 2005.⁶⁸

Hjällbobostaden byter personalstyrka

I augusti 2005 lämnade VD Sture Wernersson HjällboBostaden för nya uppdrag. Kickis Perssons nära samarbetspartner Bosse Strandberg (utvecklingschef) hade lämnat bolaget året innan, 2004. I samband med Stures avgång valde även flera övriga i HjällboBostadens personal att sluta på bolaget. Detta kom att innebära att HjällboBostaden bytte ut större delen av den personalstyrka som haft inblick i de former utvecklingsarbetet bedrivits i sedan bolagets bildande. Sture Wernerssons ledarstil under hans tid som VD hade varit mycket informell. Han hade rekryterat personal han hade stort personligt förtroende för och lät sedan dessa få stor frihet att forma utvecklingsprojekt "organiskt", genom att i dialog med honom och utifrån egen kompetens och bedömning tillgodose behov och önskemål från boende. Även samarbetet mellan HjällboBostaden och Kicki Persson präglades av denna typ av fria arbetsformer. Inga kontroverser låg bakom personalens avgång när de valde att sluta i samband med Sture Wernerssons avgång. Förändringen blev dock tydligt märkbar för Kicki Persson och Hyresgästföreningen i och med att så många på HjällboBostaden som haft inblick i tidigare arbetsformer valde att sluta samtidigt. Först och främst innebar det förstas ett avbrott i arbetet under den tid som en ny ledning rekryterades och skulle sätta sig i verksamheten. Väl installerade – VD Bettina Öster Tunberg började på hösten 2005; Gunilla Eriksson, chef för hyresgästservice och en av Kicki Perssons närmaste samarbetspartners på bolaget idag, började under 2007 – valde den nya ledningen en mer strukturerad ledarstil än tidigare, med tydligare uppdrag och ansvarsfördelning för olika anställda.

⁶⁷ I praktiken kom "avslutet" att vara lite flytande. Flera olika projekt hade fått pengar inom flera olika målområden. Pengarna för respektive målområde tog slut vid lite olika tidpunkt, och dessutom hade respektive projekt inom målområdena, olika tidplan för när beviljade anslag skulle användas.

⁶⁸ Årsredovisning 2005, HjällboBostaden, s. 4.

Nya vindar inom allmännyttiga bostadsföretag: ökad kontroll över användning av boinflytandemedel

Inom allmännyttan generellt kom omkring 2005 nya strömningar kring att man ville ha större kontroll och insyn över hur de boinflytandemedel man betalade ut kom till användning. Även hos HjällboBostaden kom detta till uttryck, genom att den nya ledningen önskade ett förändrat upplägg kring boinflytandemedlen, där de själva hade en mer aktiv roll i att vara med och besluta över utformningen av Hyresgästföreningens projektuppdrag för Kicki Persson.

Projektledarens arbete – den fortsatta kronologiska berättelsen⁶⁹

Projektets femte fas: Bilda och stödja LH, påverkansgrupper i boendefrågor, ungdomsråd

Nytt boinflytandeavtal (2005 – 2008) och förändrat uppdrag

De förändringar som skedde inom HjällboBostaden sammanföll även med att *Projekt Hjällbo* i dess ursprungliga form avslutades. Under *Projekt Hjällbo* – som slutrapporterades till Regionstyrelsen i januari 2005 – hade projektledaren haft stor frihet att själv välja arbetsformer utifrån sin bedömning av vad som gjorde mest verkan för olika ändamål i olika stunder. Inför det fortsatta projektarbetet valdes en ny inriktning för arbetet i samråd med HjällboBostaden. Ett nytt boinflytandeavtal skrevs där projektledarens uppdrag nu blev att koncentrera sig på att få igång och stötta lokala hyresgästföreningar så att en sådan fanns i varje bostadsområde, att de fungerade väl och var representativa för de boende. Tanken var att bygga upp en väl fungerande organisatorisk ”infrastruktur” i Hjällbo, där dessa LH sedan skulle kunna ta ett allt större ansvar att själva stötta och mobilisera Hjällboborna i boendefrågor. Projektledaren hade också i uppdrag att bilda arbetsgrupper /påverkansgrupper i olika boendefrågor, och att arbeta med ungdomsråd.

Förändrad organisatorisk placering

Någon gång under projektets gång – oklart exakt när – förändrades också projektets organisatoriska placering inom Hyresgästföreningen. Under hela *Projekt Hjällbo* (det vill säga fram till 2005) hade projektet varit underställt Regionens högsta chef Marianne Fagberg som ju dessutom personligen initierat projektet och därför hade stor inblick och personligt engagemang i arbetet. Hon var samtidigt *alla* projektarbetarens närmast chef, och insåg med tiden att hon själv inte kunde hinna med allt sitt arbete om hon fortsatte att personligen handleda dessa. En ny projektorganisation byggdes därför upp, där en chef tillsattes som fick i uppgift att stötta projektledarna. Kicki kom därmed att ingå i en projektavdelning som visade sig bli turbulent under inledande år, där chefskapet växlade, där kunskap och engagemang kring just Hjällbo blev lägre än tidigare, och där Kicki Persson som projektledare därmed fick lägre grad av mentalt stöd kring projektarbetet.

Beslutsvägarna kring projektet blev också trögare. Den nya inriktningen att huvudsakligen arbeta i området genom lokala hyresgästföreningar gjorde Kicki beroende av att förankra beslut dels hos LH-medlemmar, dels hos Angeredsföreningen (som formellt ansvarar för Hjällbos LH) istället för att som tidigare huvudsakligen kunna ta egna beslut inom projektets ramar.

Bilda och stödja LH

Utöver projektarbetet i Hjällbo har Kicki Persson varit anställd på halvtid av Hyresgästföreningen för att arbeta med ”metodstöd för projekt”. En del av hennes arbete har där handlat om att utveckla metoder och verktyg som fungerar i invandrartäta förorter. Delar av dessa arbetsuppgifter har glidit

⁶⁹ Berättelsen bygger främst på intervjuer och samtal med Kicki Persson, under perioden december 2010 – maj 2011.

ihop med projektledararbetet i Hjällbo. Så här berättar hon om en metod hon utvecklat som hon använder när hon stöttar – och samtidigt utbildar – LH i verksamhetsplanering och demokrati i Hjällbo:

Jag kan inte dra en utbildning för lokala föreningar [i Hjällbo] på samma sätt som jag gör med andra lokala föreningar, för de [i Hjällbo] har inte historien. /.../ [Så när] vi har en lokal förening [som] ska verksamhetsplanera – och då vet nästan alla att då ska man ju planera sitt uppdrag – då brukar jag rita ett hus: 'Det här är vårt uppdrag; att vi ska planera verksamhet för dem som bor i *huset*' säger jag. 'Är alla överens?' 'Ja', säger alla då. 'Ja då tar vi brainstorming. *Kasta* upp det på tavlan och så skriver vi, och så suddar vi *sedan*.' Och du vet det är nittio grejer de skriver på tavlan. Och [*sedan*] skriver jag summan: 'De här pengarna *har* vi'. 'Jaha...', säger de då. Men då har man en *diskussion*: 'Ja Ullared *måste* vi ha, *det* kan vi inte vara utan. Så det måste du skriva upp.' Och då skriver jag... 'Ullared. Hur många gånger?' 'Ja, *två* gånger måste vi... /.../ Det är så många som vill ha det. Vi är stora barnfamiljer och de behöver kläder, och det är billigt och vi har inga bilar...' 'Okej', säger jag då, 'då har vi de här pengarna som gick åt skogen. Vad ska vi ha mer?' Men de diskuterar varje punkt de har satt upp, och så suddar vi då, tills vi har det klart. Och så borde man egentligen göra med lokala föreningar när vi jobbar [i "etniskt svenska" delar av staden] också. (Kicki Persson, intervju 110120)

Kicki beskriver hur man i kontrast till detta brukar göra mer traditionellt vid verksamhetsplaneringsmöten bland "etniska svenskar":

Då säger man så här: 'Nu ska ni verksamhetsplanera, och då är det viktigt att ni har koll på hyresgästerna där ute – vad de tycker och vad de vill ha. Och sen har ni ett möte på hösten när ni lyssnar in medlemmarna.' (Kicki Persson, intervju 110120)

Kicki jämför vidare med hur det fungerar i Hjällbo:

Fast det gör inte mina, utan... de pratar *hela tiden*. 'Nej, nej, nej...' säger de, 'vi *har* det mötet [på hösten]. [Men] då *fikar* vi istället. För det är mycket bättre att höra hela tiden vad vi vill.' (Kicki Persson, intervju 110120)

Kicki beskriver återigen hur det ofta fungerar i styrelser bestående av mest "etniska svenskar":

Egentligen skulle [jag] behöva få in den modellen *där* också, för *de* missar ofta *sitt* uppdrag – det blir en liten grupp som jobbar för sig själva, och ingen får komma in i lokalen och så va. (Kicki Persson, intervju 110120)

Detta att råka bli en grupp som främst jobbar för sig själva, är något som är lätt hänt ser Kicki, och något som också tenderar att inträffa på de planeringsmöten hon leder bland lokala föreningar i Hjällbo. Hon beskriver hur hennes utbildningsmodell med "bilden av huset" då är till hjälp för gruppen:

Ibland bär det iväg med dem, och då säger de så här: 'Vi kanske skulle ta och...' – och då [tänker] de på styrelsen – '...vi kanske ska åka till Landskrona och äta... Sambusa?' Och så pekar jag på huset till dem. 'Nej det kan vi inte göra Kicki. Det är för *dem* vi ska ha verksamhet!' Jag behöver inte säga mer. Förstår du? Med svenskarna skulle vi egentligen behöva samma koncept. Men vi gör inte det. Fast med dem [i Hjällbo] har jag ju hittat egna modeller nu för att få in det. (Kicki Persson, intervju 110120)

Vi återkommer till utbildningsfrågan senare i kapitlet. Här ska vi först kort gå in något mer på projektledarens arbete med att stödja de olika lokala hyresgästföreningarna i Hjällbo.

Stötta och störa

HjällboBostadens tidigare utvecklingschef Bosse Strandberg beskriver hur Hyresgästföreningen – som bostadsbolagets samarbetspartner i Hjällbo – förändrades i och med projektstarten 1998. Bosse Strandberg jobbade för HjällboBostaden 1999 – 2004. Dessförinnan jobbade han för Bostadsbolaget i Hjällbo med ansvar för ett socialt perspektiv på boendet. När Hyresgästföreningens projekt kom till Hjällbo hade han alltså redan jobbat i några år med försök till stöd för social utveckling i Bostadsbolagets fastigheter på Sandspåret och Bergsgårdsgärde. Han beskriver att samarbetet med Hyresgästföreningens representanter i dessa bostadsområden då var svårt eftersom de (etniskt svenska) förtroendevalda i dessa lokala föreningar antingen inte ville samarbeta eller hade djup personlig problematik som gjorde samarbete svårt. Med *Projekt Hjällbos* ankomst fick Hyresgästföreningen i projektledaren en "ambassadör" som marknadsförde Hyresgästföreningens grundvärderingar och som blev en aktiv och nära samarbetspartner till HjällboBostaden vad gäller att arbeta med att utveckla boendes miljö i vid bemärkelse i Hjällbo, berättar Bosse.⁷⁰

Uppdraget att arbeta med *alla* Hjällbos LH parallellt, från 2005, kom att innebära minskat utrymme att jobba med de metoder projektledaren dittills använt och funnit verksamma. Istället för att ha hög närvaro under lång tid hos *en* grupp boende, och därmed få tillfälle att jobba bredare och djupare i utbildningsprocesser ihop med dessa, kom arbetet att bli lite mer "på ytan" utan att tillräckligt kunna stödja någon LH att bli riktigt självgående i enlighet med Hyresgästföreningens intentioner. Ramarna för arbetet gjorde också att projektledaren blev mer styrd i vad hon kunde göra jämfört med tidigare:

För mig var det ganska enkelt den perioden när jag jobbade med *Kvinnonätverket*, för det var ju inte massa beslut inne i huset, och organisation och... ja du vet. Jag behövde inte gå in och förankra beslut, utan *Kvinnonätverket* – vi ägde ju [frågorna]. Vi var en styrelse, vi låg under Hyresgästföreningen, men vi var inte beroende av – som det blev när jag jobbade med lokala föreningar; "Man ska *bo* på samma gård, och *pengarna* – det är *verksamhetsmedel*..." – utan jag kunde bestämma väldigt mycket *själv*. Eller jag kunde *påverka* själv, jag kunde *få igång* gruppen; att man *ringde* lokala politiker, och *det* var målet, och *det* strök vi, och så va. (Kicki Persson, intervju 110120)

Den nya inriktningen hade också kommit att innebära större fokus på arbete med *traditionella* boendefrågor, till skillnad från tidigare fas när projektledaren kunnat mobilisera boende helt utifrån frågor som engagerade dem. De boende som hon redan "lärt upp" – de som tillägnat sig kunskapen om hur föreningsarbete går till, vad nyttan med demokrati är och hur det går till att påverka i samhället – de började lämna Hyresgästföreningen för att gå vidare till andra saker – jobb, utbildning och så vidare. Detta innebar att hon behövde börja om från början med utbildning med nya boende.

Hans Lindgren, socionom och utbildare inom ledarutvecklingsfrågor, Göteborgs universitet, har sagt att ledarskap handlar om att "stötta och störa".⁷¹ När projektledaren alltmer kommit att jobba som en resurs för alla Hyresgästföreningens grupper i Hjällbo, så har hon använt båda dessa angreppssätt. Hon har stöttat föreningarna i att kunna fungera i enlighet med Hyresgästföreningens intentioner, och där grupper själva velat fungera på annat sätt (exempelvis jobba mer för den egna gruppens intressen än för alla boendes intressen) så har hon "stört" dem genom att återkommande påminna dem på olika sätt om deras egentliga uppdrag.

⁷⁰ Bosse Strandberg, Intervju 110309.

⁷¹ Hans Lindgren arbetar vid Institutionen för Sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet.

De är inte så representativa, om jag säger. Men, där... jag stör dem... i alla fall. Det är jag nöjd med. (Kicki Persson, intervju 101206)

Hon berättar om två LH som fungerat dåligt och som boende framfört mycket klagomål på under senare tid, med önskemål om att hon som projektledare ska göra något åt saken. Men i en medlemsstyrd organisation saknar en projektledare mandat att göra förändringar i en illa fungerande LH. Kicki har heller inte haft möjlighet att arbeta tillräckligt mycket med boende i dessa områden för att de tydligt ska se sina egna möjligheter att styra upp situationen, genom att bli medlemmar och rösta bort förtroendevalde de ej är nöjda med. Hon berättar även om en tredje LH som fungerat väl vad gäller att ordna verksamhet för boende, men som inte klarat av att hantera administrationen kring sin ekonomi. Så här beskriver hon föreningen:

Jättebra på verksamhet och lokalen används dygnet runt, och [ordföranden är mån om att alla bostadsområdets etniska grupper ska vara med i verksamheten]. Men papper och kvitton... vi har försökt två gånger, och de fixar inte det. Alltså vi bromsar dem istället för [att stötta dem, om vi propsar på det]. Så nu har jag hand om... De talar om för mig vilka pengar jag ska ta ut, och så tar jag ut och handlar. /.../ Funkar jättebra. Så /.../ *våran* modell *passar* inte dem. *Den passar inte dem!* (Kicki Persson, intervju 110120)

Det är både utifrån de boendes perspektiv och utifrån sitt eget perspektiv – som projektledare med uppdrag att se till att boendes engagemang kan tas tillvara och bli till en mobiliserande kraft i området – som Kicki funderar över lämpligheten med befintliga arbetsformer. Hon har en hel del tankar kring arbetsformer som bättre skulle kunna tänkas tjäna sina syften, i invandrartäta utsatta förortsområden. Vi lämnar dessa för stunden och återkommer till dem lite längre fram.

Projektledaren och miniledarna håller sommarläger för ungdomar

Från år 2005 valde HjällboBostaden att inte längre vara med och finansiera ungdomslägren man hållit ihop med Hyresgästföreningen sedan 2001. "Ni kan ju fan inte *lägga ner* lägren!", blev ungdomarnas reaktion till Kicki, när beslutet blev känt, berättar hon. Efter en hel del inledande tvekan från hennes sida beslutades så småningom att hon på egen hand, med stöd av enbart sex miniledare, skulle fortsätta lägerverksamheten på Hyresgästföreningens bekostnad. Två somrar i rad kom man att arrangera dessa läger som fick ett något förändrat upplägg jämfört med tidigare år, som svar på förändrade förutsättningar. En av skillnaderna var att projektledaren jobbade än mer med att ha en stark struktur på lägren. En annan var att hon involverade miniledarna mer *inför* lägren för att få in "ledartänket" hos dem. Varje miniledare fick i uppdrag att rekrytera tre deltagare var, enligt ett antal uppsatta kriterier. Kicki och Abbas – en av miniledarna – berättar:

Kicki: Alla fick olika grupper de skulle välja [ut], och så fyllde man på [med fler lägerdeltagare] därefter. Men normen för [hur deltagarna skulle väljas ut] – [den sattes i] diskussioner vi hade i ungdomsrådet: Vi kunde inte ha *bara* sådana som hittade på skit i området, men vi behövde ha några sådana också för de behövde också komma iväg. Och då fick man inte ta mer än *en* sådan...

Abbas: En sådan, en tjej och en fritt. Och vi har ju fem områden i Hjällbo. Då [fick varje miniledare i uppdrag att] plocka tre från [varsitt område]. Sedan ökade [Kicki] och jag på gruppen [därefter].

Kicki: För vi ville ha de här diskussionerna [bland miniledarna]; hur man skulle tänka och att vi skulle ha olika etniska grupper och så. Och vi hade jättekonstiga diskussioner ibland: 'Jag har hittat en kines!' 'Jahaa?' *Jättekonstiga* diskussioner ibland, men de var ju

nödvändiga för att vi skulle få... att miniledarna hade med sig redan *från början*. Hade vi inte *det* tänket hos *dem*... då var det kört liksom.

Abbas: Vi fick med oss två eller tre personer som var "katastrof", om man säger så. Men där fick vi in dem i... nya vänner... alltså nya kontakter – bort med de andra liksom. 'Här är du med... de här är bättre!' De fick ju gå med olika grupper då, för att alla skulle få lära känna de här "dåliga personerna", och sedan delade vi på dem. Alla dessa 30-40 ungdomar vi hade med oss visste att det var de här två som gjorde problem. Men när vi var ute i Danmark så var de som gjorde problem egentligen de lugnaste och snällaste personerna. De hade inga vänner – de var inte så tuffa som de var i Hjällbo liksom. De kom in med de andra som vänner, de fick vänner, och sedan förändrades allting sakta men säkert. När [dessa "problem-ungdomar"] kom tillbaka till Hjällbo började de sakta men säkert släppa [sin tidigare umgängeskrets]. De vågade säga till folk: 'Gör inte sådär. Så här gör inte vi, vi kan ju resa för de pengarna'. Man sa till mycket mer och *vågade* säga till. Och en efter en så blir det bara så. Och så fort de hör att det är ett sommarläger på gång så springer de: 'Ja vill också, jag vill också!', och så där. Och så försöker man. För man får ut *så* mycket utav det.

Kicki: Ja, det är kärnan i allt tror jag. Ungdomsråd och kvinnogrupper och blanda det så.

(Intervju med Kicki Persson och Abbas, 110505)

Ungdomsråd

Projektledarens arbete med ungdomsrådet fortsatte även under denna fas, med stöd av HjällboBostaden.⁷² En av de aktiviteter man genomförde var en studieresa till England:

2005 var vi på studieresa och tittade på [övervaknings]kameror i London. Och de ville inte ha det när de åkte och de ville ha det överallt när de kom hem. De tyckte det var jättebra. (Kicki Persson, intervju 101209)

2005 var också året då våldsamma kravaller utbröt i förorter i Frankrike; kravaller där ungdomar från invandrartäta, socioekonomiskt utsatta områden var drivande. Året därpå gjorde projektledaren och ungdomsrådet en studieresa till Paris för att titta på framgångsrika sätt att arbeta som utvecklats i kravallernas spår, och för att dra lärdomar av den utveckling som skett i Frankrike. Exempel på frågor man hade med sig var: Vad gjorde man efter kravallerna? Vad kan vi lära av dem som gått igenom det? Vad säger att det inte kommer till Sverige/Hjällbo? Hjällbo-ungdomarna träffade bland annat ungdomar som bodde i en av de mest nedgångna förorterna, och blev guidade av dem runt i området för att se och samtala kring deras livsvillkor och reflektera kring sina egna. Kicki berättar att Hjällbo-ungdomarna fascinerades över att unga under kravallerna hade bränt bostäder i sina egna områden, men inte gått in i de vitas bostadsområden. De guidande ungdomarna, som ofta refererade till sig själva som "fransmän", fick också frågan av Hjällbo-ungdomarna:

'Ni säger hela tiden att ni är "fransmän"; *känner* ni er som fransmän?' 'Nej, det gör vi inte.' 'Varför *säger* ni det då?' Vi har *lärt oss* att säga det', svarade de guidande ungdomarna. '*Känner* ni några fransmän?', undrade mina. 'Nej, det gör vi inte.'
(Kicki Persson, intervju maj 2011)

Hjällbo-ungdomarna reflekterade över att de själva inte heller kände sig som svenskar, utan som olika andra nationaliteter, precis som ungdomarna i Frankrike, men att de i Sverige inte behövde

⁷² HjällboBostaden Årsredovisning 2007, s. 10.

säga att de var "svenskar". Ungdomarna fascinerades – och förfärades – också av berättelserna om hur livsvillkoren i bostadsområdet såg ut. Kicki berättar om samtalen som fördes mellan de franska och svenska ungdomarna, medan de gick runt bland de stora och kraftigt nedgångna höghusen i området:

'Där uppe på tionde våningen bor en handikappad kvinna som inte har varit ute på tre år.' 'Varför inte det?', frågade mina ungdomar. 'Hissen fungerar inte.' 'Men varför lagar de den inte?' 'Så är det här', svarade de franska ungdomarna, och berättade vidare: 'Och där uppe är en lägenhet som har brunnit, men den ordnar de inte till.' Det var en nyttig lärdom. Man såg definitivt vad som var bra med den svenska bostadsmarknaden. (Kicki Persson, intervju maj 2011)

När ungdomarna kom tillbaka till Hjällbo gick de fram till husfasader och pussade dem. Känslan de fått med sig var att de jämförelsevis hade ett väldigt bra bostadsområde och att problemen i Hjällbo inte var direkt jämförbara med problemen som fanns i de förorter där kravaller utbrutit året innan.

Utöver studieresor arbetade ungdomsrådet också vidare med frågor som rörde ungdomar i Hjällbo. På Sandspåret har den lokala hyresgästföreningen haft två ungdomsgrupper som tillsammans med HjällboBostaden arbetat med att skapa fler aktiviteter för unga i området.⁷³

Lokala bomöten

Att vara med på lokala bomöten – möten HjällboBostaden haft i varje område tillsammans med de lokala hyresgästföreningarna i syfte att föra ut information och samla in synpunkter från hyresgästerna – är sådant projektledaren varit delaktig i under perioden sedan 2005.⁷⁴ På dessa möten brukar hon ta rollen som sekreterare och föra protokoll över de synpunkter som kommer fram. Både denna typ av bomöten och bussresor till Ullared (se nedan) är sådant HjällboBostaden i sin årsredovisning listar som "relationsskapande aktiviteter", vilket indikerar att även HjällboBostaden fortsatt – under den "nya" ledningen från 2005 – ser relationsskapande med boende som en viktig fråga.⁷⁵

Ullaredsbussar

Att vara med på Ullaredsbussar är sådant som projektledaren gjort under hela projekttiden i Hjällbo. Det brukar bli två bussresor per år för vart och ett av Hjällbos fem bostadsområden. Dessa resor är typiska exempel på arenor som varit viktiga i projektarbetet.

Resorna används för det första till information och utbildning – olika teman brukar väljas för varje bussfärd, ofta i samråd med HjällboBostaden. Våren 2011 var exempelvis temat "skadeinsekter i lägenheterna", efter larm om kackerlackor i någon lägenhet. Projektledaren höll information om hur detta skulle hanteras och om vikten av att snabbt anmäla att de finns där så att de inte får chans att sprida sig. Andra resor har temat handlat om hantering av sopor, eller andra aktuella frågor. Även information om Hyresgästföreningen – vad föreningen står för och vad man kan göra för boende brukar projektledaren ge under bussfärderna. Sedan ungdomslägren lagts ned, berättar Abbas, har det också varit här (liksom på bomöten) som mycket av informationen givits kring sambanden mellan hyresgästers beteenden och HjällboBostadens kostnader, och hur hyresgästerna kan påverka områdets resurser genom att förändra beteenden.

Jag åkte ju med i tisdags förra veckan. Då var det /.../ soporna, tvättstugan – att vi inte tar med vagnarna, vi förstör inte, vi tar inte mopp-set. De nämnde det med fönsterrutor,

⁷³ HjällboBostaden Årsredovisning 2008, s. 14.

⁷⁴ HjällboBostaden Årsredovisning 2008, s. 1.

⁷⁵ HjällboBostaden Årsredovisning 2007, s. 8.

fotboll, /.../ staket – man går inte in i någon annans trädgård liksom även om det är en boll – knacka på och fråga. Sådana enkla grejer. Man kissar inte i uppgången /.../ Alltså mycket sådant tar de upp varje gång på Ullared. Och vad jag har sett – alltså jag bodde 14 år här i Hjällbo – så har det ändå blivit bättre. /.../ Där fångar du rätt mycket av folk här. Via resor... (Abbas, intervju 110505)

För det andra används resorna till att bygga relationer med boende: "Kicki kom till mig när du har pratat färdigt med henne!", berättar projektledaren att hon ofta brukar få höra när hon ägnar tid åt små förtroliga samtal med boende om hur de har det. "Det är ju där du tjarar med folk – hur det är med barnen och... ja du vet. Och alla vet vem man är."⁷⁶

För det tredje brukar projektledaren använda bussresor till att påverka boendes egen och övriga samhällets bild av Hjällbo. Genom att fokusera på att minimera kostnader för nedskräpning och skadegörelse, försöker hon stärka resenärernas positiva identitet kring att vara Hjällbobor, samtidigt som hon jobbar för att hålla kostnaderna för resorna nere.

Folk ska säga: 'Hjällbobor är de bästa resenärerna i hela Göteborg! De skräpar inte ner, förstör inte, utan när de åker är bussarna rena och snygga!', säger jag när boende kliver på bussarna.⁷⁷ Först går jag igenom det här med reglerna: 'Man äter inte på bussen, och... [Kicki rabblar reglerna] – det här kan ni...', säger jag, /.../ för de sköter det, det är så jävla snyggt i bussen. /.../ Så jag brukar säga: 'Ni är ju *bästa* hyresgästerna, och vi är *bästa* området – Hjällbo. (Kicki Persson, intervju 101209)

Att komma i tid – något som ju är mycket viktigt i den svenska kulturen men som många andra kulturer förhåller sig betydligt friare till – är också något Kicki "utbildar" boende i, i samband med bussresorna. Bussen går när det är sagt, och är man inte där då så missar man bussen:

'Och så kom i tid!'. Och [de] kommer i tid, står där en kvart innan. /.../ De har missat i början. Och jag har åkt. Och jag har stått kvar i det. 'Ja, ja, passar man inte tiden... Om du har ett jobb...', säger jag, '...kan du komma klockan tio då?' 'Nej.' 'Nej. Alltså det är klockan i Sverige /.../ Det är lika bra att gå in i det.' 'Ja, ja, ja.' /.../ Vi har liksom bråkat klart [om det]. (Kicki Persson, intervju 101209)

Badbussar

"Badbussar" är ytterligare en arena för kontakt med boende som projektledaren ser som betydelsefull. Hyresgästföreningen har under många år turats om med HjällboBostaden att arrangera badbussar i området, en gång i veckan under 6 veckor på sommaren. Syftet med dessa har varit att bistå familjer som inte har tillgång till bil att kunna komma iväg till en badplats emellanåt på somrarna. Ingen utbildning brukar ges på dessa resor. Däremot bidrar de till kännedom om Hyresgästföreningen bland boende i Hjällbo, vilket i sin tur brukar underlätta kontakt kring andra frågor senare under året, menar Kicki.

Informella aktiviteter

Andra informella aktiviteter – som korvgrillning, att plantera med barnen, att träffas i lokalen för att fika tillsammans – är också arenor projektledaren använt under hela projekttiden, där hon fått möjlighet att "så frön" till mobilisering och engagemang hos boende.

⁷⁶ Kicki Persson, intervju 110505.

⁷⁷ Refererat från samtal med Kicki Persson under våren 2011.

Du kan inte bara komma och säga: 'Nu ska ni lära er, och gå en föreningskurs med Kicki'. Alltså det är ingen som *går* på det. Däremot, säger du så här: 'Jag tänkte vi skulle träffas en gång i veckan och ha öppet lokalen. Sedan kan inte jag ha öppet varje gång; du får ha öppet ibland och du får ha öppet ibland. Och så fikar vi, och så... vad ska vi göra mer?' 'Ja vi kan göra *det*' [ger förslag på aktivitet], säger någon då. 'Jamen det gör vi'. Och så utgår vi ifrån det. Sedan får du "haka" så. Och så kör du igång. Och sedan lägger du ut allt [som ska göras på deltagarna]: 'Ja, *jag* vet inte – jag vet inte hur vi gör. Vi får *kolla* här. Har vi någon dator?' 'Ja, jag har min dator med.' 'Konstigt... [vad står det här...]', så. [Och så släpper Kicki fram boende att vara de som tar reda på hur saker ska göras.]
(Kicki Persson, intervju 110120)

Små uppdrag som dessa har för vissa boende blivit de första stegen in till ökat engagemang och inflytande. Projektledaren har alltså skapat arenor och tillfällen för dem att gradvis ta ökat ansvar och samtidigt få erfara sin egen kompetens och förmåga, vilket givit dem ökat självförtroende att ta vidare steg. Likaså har exempelvis "korvgrillning" varit en arena där projektledaren kunnat glida in på och samtala om problem och konflikter på mindre laddade sätt, och då "så frön" till att kunna titta på aktuella frågor på mer konstruktiva sätt än de dittills hanterats på.

År 2008 invigdes Barnens Trädgård – en egen planteringslott för områdets barn – på Sandspåret. Där har barnen tillsammans med HjällboBostadens trädgårdsgrupp planterat blommor och bärbuskar.⁷⁸ Om det är där eller på andra platser Kicki har "planterat med barnen" har inte framgått, men att plantera med barnen, uttrycker hon återkommande under intervjuerna, är ett mer effektivt sätt att arbeta med mobilisering än att delta på formella möten.

Kontinuerligt arbete för att få individer att se sin potential, utvecklas positivt, och tro på sig själva

Den uppväxtmiljö Kicki själv hade i ett arbetarklassområde har många beröringspunkter med miljön i Hjällbo, upplever hon. Den erfarenheten är något hon använt sig av i arbetet i Hjällbo. Dels delar hon en del av boendes erfarenheter, vilket hjälper henne att förstå deras situation. Dels får erfarenheten henne att brinna för att motivera ungdomar till att arbeta för att skapa sig ett bra liv. Ofta genom att ställa krav på dem samtidigt som hon pekar på deras möjligheter, förmågor och på att hon tror på dem. Så här berättar hon:

Jag känner igen mig väldigt mycket... Där jag växte upp – jag är uppväxt i Partille – fanns det två sidor: den dåliga sidan och den bra sidan, och där var villorna och här var hyreshuset. Och vi umgicks ju inte. Hade någon sagt till mig: 'Du ska gå ut med Sandra', hade jag sagt: 'Är du klok eller? Den jävla...' Fastän vi gick i samma skolor och vi pratade med varandra, men vi skulle ju aldrig umgås med varandra. Det fanns en respekt så, men inte... ja... de tyckte vi var idioter och vi tyckte de var idioter, du vet lite så. Men i det bostadsområdet där jag växte upp... Det var så roligt för *min* mamma – alltså bara för att du ska förstå min spegling i det – hon gifte sig med en arbetare. Mamma kom från en lite *fin* familj, och hon var *sjuksköterska* och *utbildad* och *jobbade*. De andra mammorna *jobbade* ju inte men *min* mamma jobbade /.../ Så gick min pappa ifrån oss och så hamnade hon i det här bostadsområdet. Och min mamma *fattade* ju inte vad hon *bodde* i, förstår du vad jag menar? Så var det en sådan här tättar-familj som hette [NN] – och det var ju jättemycket barn på gatan – och då vet jag att han hade ett lik i en säck med sig en gång som jag berättade om för min mamma. Han *hade* det alltså; jag *ljög* inte. Och min mamma [sa]: 'Ja, ja'. Och när jag gick ut så sa mamma: 'Gå till polisen om du får problem eller det är någonting.' Alla de andra mammorna sa: 'Spring för helvete om snuten kom-

⁷⁸ HjällboBostaden Årsredovisning 2008, s. 13.

mer!' Förstår du vad jag menar? Men det fanns någonting bland oss som växte upp där. En *jävla stolthet*, alltså: 'Det är *vi!* Den finns i Hjällbo. Jag känner igen den jävligt mycket. Om man pratar med folk eller... För *petar* man på den – 'Jag bor i Hjällbo. Du vet vad folk säger om Hjällbo.' – petar man *lite* på den så kommer det fram. Så jag känner igen mig mycket i det här som vi hade. Jag kan nästan få flashback ibland när jag pratar – särskilt när jag pratar med ungdomarna: 'Jamen det fattar du väl Kicki...' 'Nej! Alltså det här köper inte jag. För lyssna nu här på mig...', då går jag igång vet du, 'Det är *du* som bestämmer vilket *jävla* liv du vill ha. Om du vill gå med i de *kriminella* gängen, om du vill ha en *utbildning*, eller om du vill bli statsminister!' 'Jag kan fan inte... Du är ju dum i huvudet, jag kan inte bli statsminister!' 'Det är *ditt val!* Det är *ditt val!* Man kan det man vill', så va. Och jag känner igen de här *argumenten* som man *sitter fast* i. Det kan jag känna igen i Hjällbo. Alltså det är nästan otäckt ibland. Och då blir jag en *jävla tiger*. Jag *accepterar* inte [att de har synsättet att de är maktlösa]. Jag *köper* inte det. 'Nej! Så är det inte! Lyssna här nu...', säger jag då. Men jag känner igen det. Och jag känner igen den här... som man *trodde* var någon *stolthet i skiten* – [att man skapar sig en identitet att vara kvar i det och sitta fast i det]. Det känner jag igen.

AT: Så *det* blir ett *hinder* för att ta sig vidare mot något som man *vill* ha?

KP: Ja. Och de kan säga så här till mig: 'Men du fattar inte, jag är ju bara en blatte Kicki!' 'Vad är det för *jävla argument...*' säger jag, '...att du är blatte? Vad är det för *jävla argument*? Det var det *dummaste* jag har hört. Du får klara dig bättre, jag *köper* inte detta!' Alltså du vet, jag blir vansinnig. Och lite så är det nog att man känner igen det. *Jättemycket*. Du vet: 'Vad ska jag skaffa mig utbildning för, jag tänker fan inte bo där borta ändå.' Hur många av oss sa inte det? Det var ju min mamma som sa: 'Men du *måste* gå gymnasiet.' 'Vad då *måste*? Det är *inga* av mina kompisar som...' 'Jag *skiter* i dina kompisar. Så länge du bor här så går du gymnasiet.' Jag tyckte hon var dum i huvudet. Och jag hade *aldrig* gått det [om hon inte hade krävt det]. Förstå du? Och det är likadant om man pratar om det här med jobb eller... 'Men jag får inget jobb ändå Kicki.' 'Nähä, varför inte då?' 'Jamen lyssna här...' 'Nej men alltså allvarligt talat; du har ju *världens chans!* Du kan gå till arbetsförmedlingen – *det* har ju du sagt till mig att du skulle vilja göra...' 'Ja.' 'Prata med dem om det.' 'Nej men det kan jag ju inte.' 'Varför inte då?' 'Nej, jag vet inte.' 'Det är ju ett *jättebra* förslag. Jag tror du skulle *passa utmärkt...* Du är ju...' Alltså... *det* känner jag igen. Där kan jag *bli* triggad. Jag kan bli *jättearg*. Och det är nog tur – jag *ger* mig liksom inte. (Kicki Persson, intervju 110220)

Att bara finnas där för boende – vuxna och ungdomar – lyssna på dem, reflektera med dem och bekräfta dem i både problem och framgångar är ett annat sätt projektledaren använt för att stötta individer:

Det är en tjej som jag liksom... ja vi har pratat så många gånger, hon har haft så... Ja du vet hon har kommit med sina grejer, hon har funderat, hon har kommit till Sverige, och så sa hon: 'I *mitt land* så är det ju *så här*.' Och så har jag sagt till henne: 'Men fan, våga för din egen skull och för barnens skull'. Och hon har verkligen tagit tio kliv. Och så brukar jag säga till henne: 'Fan vad jag beundrar dig! Fan vad jag tycker du är en *stark* kvinna, som *tar för dig av livet*. Och jag är så *stolt* över dig!' Och då skrattar hon alltid: 'Nej men det... herregud, *det* är jag inte Kicki.' 'Jo det är du', säger jag. Och det är gott att *kunna säga* det. (Kicki Persson, intervju 101209)

Det var en kille... Och jag *visste* ju hur han hade det. Och så var det jävligt struligt kring honom /.../ De sitter ofta *kvar* när man *gör* något i lokalen /.../ och han satt kvar – jag såg ju att han väntade in mig. 'Får jag prata med dig?', sa han. 'Ja', sa jag. 'Jag mår inte

så bra.' 'Okej. Vad är det som är jobbigt då?' 'Vet inte...'. 'Är det hur det är hemma?' 'Vad menar du då?', sa han. 'Ja det här med att pappa har två fruar'. [Chockat] 'Vet du det?!', sa han till mig. 'Ja.' 'Vet fler det?' 'Ja, det tror jag'. 'Varför vet inte jag att nå'n vet det?' 'Jag vet inte', sa jag till honom. 'Vad säger folk då?' 'Alltså, det är ju inte så man lever i Sverige. Och det vet ju du också, att det är inte så man lever i Sverige. Men du kan ju inte hjälpa att din pappa är en skit.' Och han bara: 'Nej. Det kan jag faktiskt inte.' 'Nej. Det är din pappa som väljer det. Du kan inte stå för hans handlingar'. 'Nej, det kan jag inte'. 'Du skulle väl aldrig ha två fruar?' 'Neej...', sa han då, '...han är så dum mot min mamma, och lyssna här...', och du vet han bara spydde och så. 'Det är inte okej att göra det...', sa jag, '...och de är i Sverige, och jag har sagt till din mamma...' 'Har du gjort det?' '...ja, att hon ska polisanmäla din pappa. Så är det.' Han bara: 'Gud vad skönt att någon vet det! Så du menar att jag kan gå och prata med min kurator på skolan?' 'Ja. För de vet det. Alla vet ju, förstår du? 'Då ska jag banne mig göra det!', sa han. Nu är han lite vuxen så, och så kom han till mig: 'Kicki jag tänker på en grej...' 'Okej?' 'Jag tänker så här: Tycker du att jag tänker litet...' – för ibland: 'Tänk inte så litet!', säger jag till dem, 'Tänk större!' – '...min dröm är att få en lägenhet [i Hjällbo], och träffa en svensk tjej att gifta mig med, för jag skulle så gärna vilja ha... Tycker du att jag tänker litet eller stort?' 'Men om det är det du vill, så är det det du ska göra, och du kommer att göra det...', säger jag, '...för du är en sådan go och bra kille. Det går bra i skolan, du håller på att ta körkort. Titta vad bra det går för dig! Det är klart – det är väl inte litet – det är väl stort att tänka på sitt liv. Det är klokt.' 'Ja. Trots att man har haft det som man har haft det.' /.../ Så jag tror det är viktigt att finnas och reflektera, och vara rak i det och ändå tycka om dem. Och inte vara dömande i det. /.../ Men det är speciellt. Och det är klart, finns det ingen... Och där skulle behövas mer... flottar tror jag. (Kicki Persson, intervju 101209)

Sjätte fasen: Vara process-stöd till LH; bilda gårdsföreningar (2009 – 2011)

År 2009 ändrades projektuppgiften igen i och med ett nytt boinflytandeavtal med HjällboBostaden. Projektledaren skulle nu sluta arbeta aktivt med de lokala hyresgästföreningarna och istället vara "process-stöd" för dem – finnas till hands men i mindre utsträckning än tidigare. Utöver detta skulle hon stödja engagemang i friare former än LH, genom arbete med att bilda gårdsföreningar. Hon skulle också fortsätta delta på HjällboBostadens bomöten i de olika bostadsområdena och följa med på Ullaredsresor.

Uppdraget att bilda gårdsföreningar

Det nya boinflytandeavtalets fokus på att starta gårdsföreningar var ett försök, på HjällboBostadens initiativ, att öka kontaktytorna till boende de hade svårt att nå via bomöten eller via ett områdes LH. Man ville ge fler möjlighet till inskolning i hur det fungerar med föreningar i Sverige, och man ville även stärka områdets identitet genom att stimulera folk att ta ansvar för sitt område, eller göra någonting för eller ihop med sina grannar.⁷⁹ Genom att vända sig direkt till boende och erbjuda dem pengar för att kunna hålla en aktivitet ville man stimulera hyresgästernas engagemang för sitt närmaste bostadsområde. Försöket har dock inte fungerat så bra hittills, berättar projektledaren:

Jag tror det är så här att... [paus] det blir så lösryckt. /.../ När vi säger att hyresgästerna ska komma och få pengar och ha en aktivitet: 'Varför då?', säger de då. Alltså [det är ryckt ur ett sammanhang] /.../ Det enda [område där] det har fungerat, det är på Hjällbo

⁷⁹ Gunilla Eriksson, intervju 110310.

Lillgata – där fungerar gårdsföreningar *väldigt* bra. Men det är tack vare att vi inte har fått någon lokal förening tror jag. Där har vi *flest* gårdsföreningar.
(Kicki Persson, intervju 110525)

På Hjällbo Lillgata utbröt nämligen under 2009 stora konflikter inom den lokala Hyresgästföreningen. Konflikterna hade med maktfrågor inom föreningen att göra, sedan en ny ordförande valts att efterträda den som tidigare suttit i decennier, men som avgått efter en längre tids sjukdom. Konflikterna urartade så pass mycket att Regionstyrelsen så småningom krävde att föreningen skulle läggas ned tills konflikterna lagt sig. Istället har gårdsföreningar startat i området. Dessa tar till vara boendes engagemang och driver verksamhet för barn och unga på Hjällbo Lillgata. På en del andra gårdar har dock boende varit mer avvaktande till konceptet. Kicki berättar om när hon i ett bostadsområde pratade om att man kan bilda gårdsföreningar:

'Det är inte så krångligt, utan är man några stycken så kan man bilda något och göra något', [sa jag]. 'Nej', [sa de]. Det vågade de inte. 'Men varför vågar...?' 'Nej, du vet tänk om HjällboBostaden...'. 'Jamen det är HjällboBostaden och jag som har det tillsammans. De tycker det är bra.' 'Nej men det vet man inte ser du.' 'Jamen... varför då?' 'Nej, nej du vet... så kanske inte jag får flytta och jag står på kö till en...'. Alltså det är så mycket spöken, på något sätt. Och då satt [jag och HjällboBostadens Gunilla Eriksson] och pratade om det: 'Jag skulle behöva jobba med det nästa termin. Jag vet inte hur jag ska...'. 'Ja då kom vi på olika aktiviteter som vi skulle... Men ibland känns det som: 'Vi har inte kommit ett steg', men det *har* vi ju, *naturligtvis*. /.../ [Men] det är svårt.
(Kicki Persson, intervju 101209)

Att bilda gårdsföreningar har dock aldrig varit något självändamål, understryker projektledaren:

Målet för oss i Hjällbo är inte att bilda 40 gårdsföreningar, för det skulle jag kunna göra på tre dagar med den erfarenheten [jag har]. /.../ Det viktiga för oss är [istället] att bryta dåliga strukturer som gör att människor /.../ blir tillgängliga... att man får gemenskap. Det är mitt mål på något sätt. Och att man ska veta om: 'Vill jag kunna påverka, då ska jag gå dit. Vill jag *inte* det utan jag vill *vara* där, så ska jag kunna vara där också.'
(Kicki Persson, intervju 110120)

Problemen som varit med att få gårdsföreningar i Hjällbo att fungera bra har i hög grad också varit kopplat till att Kicki – med flera nystartade gårdsföreningar i olika bostadsområden – fått ett alltför splittrat uppdrag för att kunna stötta någon av dem tillräckligt mycket för att bli självgående, menar hon:

Nu känns det bara skruvat. Först är jag *där* och så blir jag inte färdig där, så går jag *dit-bort* och så blir jag inte färdig där, och så får jag gå upp och ta *där* emellan. Alltså ingenting blir *färdigt*. Så nästa termin så ska vi försöka fokusera – ligga kvar i ett område tills vi har löst de hinder vi ser för att boende... att det ska bli ett aktivt flöde i verksamheten.
(Kicki Persson, intervju 110525)

Men även om man ändrar arbetssätt och riktar stöd till en gårdsförening i taget lite längre, är Kicki tveksam till om detta är en form som passar i Hjällbo. Hon är istället inne på att använda koncept som redan visat sig verksamma för att engagera boende.

'Jag tror vi *har* ett bra koncept.' Som förra gången, då sa vi det: 'Fan, vi skulle behöva komma åt...', *ett* hus, behövde vi komma åt. /.../ Alltså det kan ju vara att ... det är så *anonymt* där och det har varit stökigt utanför huset. Hur ska vi få fram hyresgästerna – vad tänker och tycker *de*, och hur kan vi liksom få med dem på *tåget* så det inte *blir* så?

/.../ 'Jamen... jag kör en Ullared där', sa jag. Så jag satt och tog anmälningar till Ullared innan bomötet – en timme innan – och du vet, hade alla de som kom och anmälde sig till Ullared... Och jag fick ju *hälften* av dem att gå på bomötet sedan. 'Men *gud* vad bra! Varför kommer du inte och säger det på bomötet?' Det här har jag aldrig hört, men det är ju *jätteviktigt!* Så jag fick ju dit en del folk. Och då säger de: 'Vi skulle vilja ha en arbetsgrupp Kicki', och så skriver de upp sig. Sedan har det varit så jävla mycket på Bondegärdet så jag har fan-i-mig inte hunnit ta tag i ... Alltså, istället för att *göra klart* där och säga: 'Nej jag kan inte *gå* dit förrän jag är *klar* här', för det är bättre... att rycka i de trådarna vi brukar. Alltså det här [med att starta gårdsföreningar] gav inte så mycket. (Kicki Persson, intervju 110525)

Att samla folk via Ullaredsresor är alltså en verksam metod men det finns fler:

Det är ju *en* metod. En annan kan ju vara att jag... grillar *korv*... tre kvällar. Du får *jättemycket* information när du grillar korv. När folk kommer fram och pratar och tjötar. Tar med sig en termos. Alltså... /.../ det beror ju på vilken målgruppen är. Vilka är det jag vill åt? Det enklaste... det är ju att tänka "kvinnorna först". De är ofta kopplade väldigt mycket till boendet, på *ett annat sätt* än vad männen är, i våra områden. Ska du nå männen får du ändå gå via kvinnorna för du kan inte *ta* dem i första ledet. /.../ Då ber jag kvinnorna att de fixar ett möte för mig. Då är det jättelugnt. [Men jag kan] liksom inte *själv* [som kvinna] rodla runt det. Det är 'lite fräckt!'. (Kicki Persson, intervju 110525)

Näridrottsplats

Sedan lång tid tillbaka har ungdomsrådet ihop med Kicki varit drivande i att få till stånd en näridrottsplats i Hjällbo. Trots den stora mängden barn och ungdomar som bor i Hjällbo och som skulle ha stor nytta av en sådan, var det långt ifrån självklart att få igenom det, berättar Kicki:

Det här har ungdomsrådet drivit säkert i tio år, att de vill ha en näridrottsplats. Och efter ett tag så upptäckte vi ju att vi får höja nivån på det, för de kom ingenstans. Jättesvårt för dem att ta sig fram. /.../ En av Sveriges barnrikaste stadsdelar, och man bygger i fan-i-mig hela staden, men däruppe [i Hjällbo] gör man ingenting – det är en stor skam för Göteborgs Stad. /.../ Så vi kallade in Park- och Natur[förvaltningen i Göteborgs Stad]. (Kicki Persson, intervju 101209)

Då beviljades så småningom resurser. Under 2009 arbetade man tillsammans med att utse en plats för näridrottsplatsen, ta fram ritningar och samverka kring en framtida finansiering av platsen. Samarbetspartners i projektet var HjällboBostaden, Park- och Naturförvaltningen, LFF, Idrotts- och Föreningsförvaltningen, SDF Lärjedalen och Hyresgästföreningen. I juni 2010 invigdes den nya näridrottsplatsen, på Bergsgårdsgärde.⁸⁰

Och det var en sådan jävla *seger!* (Kicki Persson, intervju 101209)

Man hade också tryckt på för att få plats för fotbollsspel på Sandspåret, och en konstgräsplan anlades där under 2009.⁸¹

⁸⁰ HjällboBostaden Årsredovisning 2009, s. 17.

⁸¹ HjällboBostaden Årsredovisning 2010, s. 15.

Förtroende att få veta vad som pågår

På sidan 26 beskrev vi hur Hjällbobor överlag är ovilliga att prata med "svenskar" om förhållanden i Hjällbo och om hur de ser på tillvaron. Detta var ju något även Kicki fick erfara när hon försökte föra samtal med Hjällbobor i början av projekttiden. Idag är det dock annorlunda. I samband med att hon berättar om de förtroliga samtal hon brukar föra med boende på Ullaredsresorna, uttrycker hon sig så här:

Och det viktigaste är nog ändå att... idag kan jag gå ut och få ett svar, som man inte ger vem som helst. Alltså, jag blir en del av [Hjällbo] på något sätt.
(Kicki Persson, intervju 110505)

Inspirera andra till engagemang och till fredlig samvaro

Att Kicki Persson inte bara påverkat boende i sin formella roll som projektledare, utan att även hennes personliga engagemang spelat roll, är något flera intervjuade vittnar om. Så här berättar Sharifa som var med i början:

Hade det inte varit Kicki som var projektledare hade vi inte kommit framåt [som vi gjort], tror jag. Helt och hållet! Marianne Fagberg [som] var bakom Kicki [var också betydelsefull] men ändå – det är Kicki som är en engagerad person, som hela tiden är på gång. /.../ Varför hjälpte Kicki oss? Om man frågar henne varför; det är inte bara för att få lön – pengar är inte värt något, men hennes person vill engagera sig för en annan människa så att det blir gott. Och varför gör inte vi likadant då? Hon är född som vi är födda; hon är en kvinna, vi är också kvinnor. Varför gör inte vi som hon gör? Av hennes engagemang har jag själv lärt mig väldigt mycket. (Sharifa, intervju 110408)

Och kvinnornas engagemang har i sin tur inspirerat andra – både i och utanför Hjällbo – att engagera sig för att förbättra sin egen situation. Aisha, som också var med från början, berättar hur *Kvinnonätverket* blev förebilder på många olika sätt i början av 2000-talet:

Vi fick samtal från Biskopsgården, Bergsjön... 'Hur lyckades ni med det? Hur gjorde ni det?' De fick veta att man kan förbättra den situation man är i. 'Titta *de* gjorde det – varför kan vi inte göra det?' /.../ *Kvinnonätverket* kom [till] HjällboForum och sa själva:

'Vi vill vara med och påverka, vi vill vara med och bestämma. Hur kan vi komma in i HjällboForum och företräda oss själva, sitta med beslutsfattarna och visa att vi boende i Hjällbo, vi har behov. Ni måste lyssna på oss!'

[N]är folk ser att en sådan grupp gjorde det så var det många andra som ville göra likadant. Ta upp behov de har och försöka engagera olika föreningar att själva stå upp och visa på den problematik som finns, och försöka *göra* något för att förbättra. /.../ [Och] det var många kvinnor som såg vad den här gruppen gjorde. 'De lämnar barnen på dagis, och de försöker komma in i det svenska samhället, och de försöker påverka. Varför kan inte vi göra det också?' Många ville först inte skicka sina barn till förskola, men när de fick se de här kvinnorna som gärna ville komma ut, och studera, söka arbete, läsa svenska språket, så [tänkte de]: 'Jaha, de gjorde det. Jag kan också göra det.' Det är många som fått arbete idag, studerar... Man kan säga att *Kvinnonätverket* har öppnat ögonen för boende här i Hjällbo och andra delar i Göteborg. (Aisha, intervju 110401)

Sharifa som 2007 var med och startade *Aktiva föräldrar* i Hjällbo, berättar om reaktioner hon fått från en boende som senare gick med i föreningen:

En arabisk tjej som är med nu berättade för mig: 'Jag tyckte 2007 att du var *knäpp*! Att du var en som inte bryr sig om sina barn, som inte tänker på sin familj. Du var hela tiden

engagerad, engagerad, engagerad.' Men nu sitter hon precis i mitt ställe. Om man ringer är hon alltid upptagen: 'Jag pratar med någon som kommer från Chalmers, jag är upptagen' 'Vad gör du då? Varför tyckte du att jag var dum i huvudet?' 'Jag vet inte Sharifa – ursäkta mig. Du har smittat mig!' (Sharifa, intervju 110408)

Också Kicki ser tecken på att *Kvinnonätverket* och hennes eget arbete ihop med dem inspirerat till engagemang i vidare kretsar:

Kvinnonätverket det är *grunden* för hela mitt projektarbete. Det spelar nästan ingen roll vart jag kommer – kommer jag till Bergsjön så efter att jag har pratat en stund: 'Är du Hjällbo-Kicki?', säger de då. 'Ja', säger jag. [Entusiastiskt:] 'Dig har vi hört talas om! Kan inte du komma och jobba här också?' Så du vet *där* lade jag *grunden*.
(Kicki Persson, intervju 101209)

Nuläge 2011

Ett av projektledarens centrala uppdrag under projekttiden i Hjällbo har varit att starta och stötta lokala hyresgästföreningar, representativa för de boende, i de olika hyreshusområdena. Generellt kan sägas att Hyresgästföreningens medlemsstatistik inte visar på någon större skillnad i antal medlemmar i Hjällbos lokala föreningar 2011 jämfört med när projektverksamheten påbörjades 1998. Däremot finns fler föreningar och framför allt, mycket och aktiv verksamhet som erbjuds boende i några av dessa, liksom ett mycket större antal deltagare i den verksamhet Hyresgästföreningen erbjuder än vid projekttidens början. Om vi tittar mer i detalj på respektive bostadsområde ser det våren 2011 ut så här i Hjällbo, enligt projektledaren:

- Lokala hyresgästföreningar finns på Sandspåret, Skolspåret, Bergsgårdsgårde och Bondegårdet. På Hjällbo Lillgata finns gårdsföreningar istället för den tidigare lokala hyresgästföreningen. Boende här har önskan om att få bilda en lokal hyresgästförening igen, men Hyresgästföreningen vill avvakta ett tag för att låta konflikterna från den tidigare föreningen lägga sig ordentligt innan man tittar över detta önskemål igen.
- Föreningen på Sandspåret är den som fungerat bäst i enlighet med Hyresgästföreningens intentioner vad gäller verksamhet för boende i det lokala bostadsområdet, till och med år 2010. Föreningen har varit mycket aktiv, dragit mycket folk (en vanlig siffra har varit bortåt 100 deltagare) till sina aktiviteter, och vänt sig aktivt till alla boende oavsett etniskt ursprung. På årsmötet våren 2011 "kuppades" föreningens styrelse bort genom mobilisering av en konkurrerande grupps väljare, i kombination med att få av övriga aktiva medlemmar valde att delta på mötet. Projektledaren tror att missuppfattningar – antaganden att föreningen förfogar över stora summor pengar – var motivet för de nya styrelsemedlemmarna att vilja ta över ledningen. Där finns dock inga stora pengar, och Kicki gissar att det är förklaringen till att den nya styrelsen sedan varit mycket inaktiv i att bedriva verksamhet. Resultatet är att verksamheten på Sandspåret i stort sett ligger nere, till många boendes missnöje. Som projektledare ser Kicki dock denna utveckling som ett steg i demokratiutbildningen på Sandspåret, där det inträffade illustrerar viken av att verkligen utnyttja sin rösträtt om man vill kunna påverka beslut och samhällets utformning. Sannolikt är att sittande styrelse kommer att röstas bort vid nästa årsmöte, och att verksamheten därefter återigen kommer igång, tror Kicki. En gårdsförening har bildats som driver verksamhet för barn och unga. (Kicki Persson, intervjuer perioden december 2010 – maj 2011)
- Skolspårets lokala hyresgästförening har under åren varit den som fungerat mest "traditionellt"

utifrån hur en välfungerande aktiv LH brukar fungera i svenska områden. I styrelsen har funnits flera föreningsvana och högutbildade förtroendevalda, delvis av svenskt ursprung. Föreningen har arbetat temamässigt utifrån till exempel "sopsortering", "miljöfrågor" och "information om Hyresgästföreningen". Föreningen har aktivt riktat sina aktiviteter till alla boende, i enlighet med Hyresgästföreningens intentioner. Enligt Kicki har det dock ofta varit svårt att få folk att komma på möten de förtroendevalda utlyst. Hon tror att detta kan bero på att alltför "svenska" metoder använts för att kalla till möten, som affischering eller liknande, till skillnad från de mycket aktiva påstötningarna att delta som används på Sandspåret. Skolspårets LH har sedan 2010 tappat fart efter att de mest aktiva i styrelsen flyttat respektive haft privata omständigheter som försvårat aktivt arbete. På föreningens årsmöte 2011 valdes ny styrelse, och som projektledare kommer Kicki finnas med och stötta dem i deras arbete framöver för att se att de kommer igång som avsett.

- Föreningen på Bergsgårdsgårde fungerar men de aktiva här har fortfarande stark tendens att organisera aktiviteterna utifrån etniska skiljelinjer. Dessutom finns en tendens – från de aktiva förtroendevalda av somaliskt ursprung – att vilja använda Hyresgästföreningens lokal för den somaliska föreningens aktiviteter istället för att ge lika plats åt alla hyresgäster. Ett fåtal aktiviteter per år brukar ordnas för samtliga boende gemensamt, exempelvis resor till Ullared. I övrigt hålls aktiviteter regelbundet för olika etniska grupper separat. Dessa brukar då vara välbesökta av boende. HjällboBostaden har nyligen ställt krav på denna LH att de måste öppna verksamheten så att den välkomnar alla boende oavsett etniskt ursprung. Enligt projektledaren är situationen på Bergsgårdsgårdens LH att jämföra med hur den var på Sandspåret den första tiden. Skillnaden är dock att hon då hade utrymme att aktivt jobba med att öppna gruppens attityder utåt, vilket hon alltså har svårt att göra idag.
- Bondegårdets lokala hyresgästförening är den enda som projektledaren inte jobbat särskilt nära under projekttiden. Föreningen fanns och fungerade redan innan Projekt Hjällbo och har inte velat ha stöd eller inblandning från Kicki. Föreningen har hela tiden fungerat främst för de egna medlemmarna istället för att verka för alla boende i området. Föreningen anordnar sällan aktiviteter för samtliga boende. När så ändå sker brukar informationsspridningen till boende vara alltför dålig för att nå ut. Efter mycket klagomål från boende på Bondegården även nyligen, har projektledaren under våren kallat föreningens förtroendevalda till möte, för att arbeta för att föreningen ska börja verka mer i enlighet med Hyresgästföreningens intentioner. En fristående – så kallad "gul" – hyresgästförening har bildats av några boende i området för att företräda hyresgästernas behov i kontakten med HjällboBostaden.

Ett möte hölls i januari 2011 för att diskutera de lokala föreningarna i Hjällbo:

Marianne Fagberg var med, [Angereds-]avdelningen var med /.../ och jag, och förhandlaren var där, och alla var där... Där jag sa: 'Jag jobbar inte med de lokala föreningarna längre, men jag kan ju säga att det *funkar* inte så bra.' Nej, det höll de med om.
(Kicki Persson, intervju 110120)

Man kom därför överens om att titta över de arbetsformer som används i området, och försökte hitta en modell som fungerar bättre.

Kvinnonätverket finns kvar. De har tillgång till en egen lokal på Sandspåret. De är inte lika aktiva som när projektledaren började sitt arbete med dem, utan engagerar sig emellanåt i vissa frågor de finner angelägna. För närvarande – våren 2011 – engagerar de sig exempelvis i utformandet av en planerad ny basar i Göteborg – en slags saluhall fast med mat från olika länder. De jobbar också ihop med en annan – arabisk – förening vet Kicki, och sökte pengar ihop med dem under 2010.

Det hade varit otänkbart när vi började [att de skulle jobba tillsammans]. 'Det går ju inte!' Men de har gjort mycket sådant... som är bra. (Kicki Persson, intervju 101209)

Riktigt vad detta projekt gäller vet hon däremot inte, då hon i dagsläget inte är engagerad i deras verksamhet. När *Kvinnonätverket* väl arrangerar möten brukar de dock dra mycket folk, berättar Kicki.⁸²

Ungdomsrådet ligger nere, men projektledaren funderar på att ta upp detta arbete igen nästa år. Även barnbostadsmötena har upphört, och dessa hoppas hon komma igång med igen redan hösten 2011.⁸³

Överlag beskriver projektledaren att det under våren 2011 varit lite turbulent i Hjällbo: "Det är mycket konflikter – om allt och inget – i Hjällbo just nu". Ett av de områden det varit strid om, har varit att få rollen som ordförande i Skolspårets lokala hyresgästförening i samband med årsmötets val av styrelse. "Folk är som galna. Det är som om det handlade om Brasiliens presidentval istället för valet av ordförande till en lokal hyresgästförening", berättade hon förundrat medan arbetet med valet pågick. Å andra sidan reflekterade hon över att det *skulle* kunna betyda att fler har börjat inse att man i en lokal hyresgästförening *kan* ha en viktig roll att spela.⁸⁴

Vad gäller aktörer utanför Hyresgästföreningen som präglar området, är projektledarens intryck att Socialtjänsten idag fungerar betydligt bättre än tidigare. Hon tycker att de har blivit bättre på att möta boende, bättre på att kommunicera så att de förstår varandra, och att det inte alls lika ofta händer att de tar beslut över huvudet på boende – beslut som dessa sedan inte förstår.

Som tidigare beskrivits har Hjällbo också sedan slutet av 2009 fått områdespolis. (Se s. 44 – 46 och Appendix 3). Dessa, upplever projektledaren, har kommit att spela en mycket positiv roll i området.

En förändring i Hjällbo som beslutats om under våren 2011 är att AB HjällboBostaden ska gå ihop – fusioneras – med Bostads AB Poseidon. Fusionen ska vara klar 1 april 2012. Syftet med fusionen är att "HjällboBostaden ska få en långsiktig ekonomisk hållbarhet och kunna utveckla sin verksamhet. /.../ Som del i Poseidon kommer man att få tillgång till kompetens inom vissa områden som man som eget bolag har haft svårt att hålla sig med. HjällboBostaden kommer också att få en mer långsiktig förvaltning efter 11 år som utvecklingsbolag", stod att läsa i bolagets pressmeddelande kring sammanslagningen.

www.hjallbobostaden.goteborg.se/sv/Soka-bostad4/Nyheter/HjallboBostaden-gar-samman-med-Poseidon/ (Inlagt 110517; hämtat 110523).

Tankar kring problem och möjligheter

Projektledaren har som sagt en hel del tankar om förändrade arbetsformer som hon tror skulle göra det lättare för boende med invandrabakgrund att bli mer delaktiga i det svenska majoritetssamhället. Hon har även tankar om andra slags förändringar som skulle kunna tjäna Hyresgästföreningens verksamhet och samhället i stort. Några av dessa tankar får komma med här då de belyser både problem och möjligheter som de framstår i projektledarens perspektiv våren 2011.

⁸² Kicki Persson, intervju 101209.

⁸³ Kicki Persson, intervju 1101209.

⁸⁴ Kicki Persson, telefonsamtal maj 2011.

Vikten av utrymme att kunna utgå ifrån var folk befinner sig

Att i projektverksamheten ha utrymme att möta och stötta individer i den situation de befinner sig är viktigt, menar Kicki. Där finns möjlighet att dels stötta dem för att kunna ta steg mot en bättre livssituation, dels fånga upp deras vilja till förändring och genom den hitta tillfällen där de kan börja utrustas med verktyg som kan öka deras möjligheter att påverka sina liv. En del av stöttningen handlar bara om att se till att tidsutrymme finns för att lyssna och bekräfta människor i deras situation:

Ibland kan ju en kvinna skrika på mig som om hon håller på att dö. 'Åh, herregud vad har hänt?', säger jag då? Och så gapar hon och skäller på mig: Socialbidraget har inte kommit och jävla Soc är en idiot, och hennes man har inte hört av sig på tolv veckor och hennes mamma är sjuk hemma i Afrika och... Alltså du vet, jag hinner få 14 sådana tunga... 'Nej men oj då! Oh! Det var inte roligt för dig! Vad jobbigt för dig.', [möter jag det då]. Och så efter en stund: 'Vad var det du ville?' 'Ja torktummlaren har varit sönder i sex veckor, vad kan man göra åt det Kicki?' Så människor har ju en annan förutsättning. (Kicki Persson, intervju 110525)

Att Kicki funnits i området långsiktigt, återkommande lyssnat och reflekterat ihop med boende och att hon fått deras förtroende, har också givit henne möjlighet att emellanåt påverka individer att ta viktiga steg för förbättrade livsförhållanden. I detta sammanhang betonar hon det väsentliga i att hon varit tydlig i sin roll som icke-myndighet, och att hon inte samarbetat med sociala myndigheter:

Mitt mål [är] att få [individen jag pratar med] att förstå vad det handlar om. Känner hon att hon kan berätta: 'Kicki det är så här jag *har* det', då ska ju inte jag *döma* henne utan säga: 'Ja, ...alltså du vet jag är ju *svensk*, jag har aldrig varit med om det, men... jag förstår inte riktigt, så får jag fråga...?' Och när jag ställer frågor så: 'Det låter inte *klokt* när vi pratar om det Kicki' säger hon då. 'Nej det *gör* det ju inte', säger jag. '*Har* kvinnor det så i Sverige?' 'Nej, inte någon jag vet i alla fall, men... Alltså vi har ju inte det där med månggifte och så... Men du är ju i Sverige... ska man behöva *ta* det, då?' 'Nej, det ska man inte.' Då får du *resonerandet* som jag tror är viktigt. Jag tror det är jätteviktigt./.../ [Och] jag tror det är viktigt att vara den där... jag är ingen myndighet och jag tjallar inte till Soc eller... Soc har ju försökt: 'Kan du lämna uppgifter?' 'Aldrig! Aldrig!' /.../ Alltså om det inte är något – förstår du – jag ser något *riktigt* jävla; då *måste* jag göra det. /.../ [Men vet boende att jag ibland lämnar uppgifter till myndigheterna], då slutar ju Fawzia komma och gråta hos mig, där jag kan säga: 'Nu slänger vi ut gubben. Nu är det dags. Du ska inte ha det så här – det är inte okej! Du är svensk...' 'Jag är inte svensk', säger hon. 'Jo, det är du! Du har bott här i femton år, och så här får man inte ha det – framför allt för barnen.' 'Ja men du har rätt Kicki, vi gör så.'

(Kicki Persson, intervju 101209 och 110120)

Missbruk, och problem som följer i dess spår, hör till ett av de stora problemområden som drabbar många i Hjällbo. När det gäller delar av dessa problem menar Kicki att samhället verkar blunda för att det *är* missbruk som ligger i botten:

Matpengarna går åt, de är frånvarande och får inga jobb och... Det är ett *stort* problem alltså. Men det hanteras inte på något bra sätt av samhället idag. Jag önskar att man skulle se det och försöka få någon som jobbade med problemen mer utifrån ett missbruksperspektiv och hjälpte de här personerna. Så blir det ju de här hemligheterna – ofta bär ju de andra i familjen – det *vet* vi ju [från] alkoholistfamiljer; alltså det är ju samma sak. Och så är det *business*. Då närmar vi oss farliga vägar [men] det är jag i sig inte så rädd för, för jag tror man skulle kunna [jobba med det på andra sätt]. Jag skulle vilja få in det på läkarmottagningen – att man kunde komma och *prata om sitt missbruk* med någon som hade den kunskapen. Och få både den som missbrukar och de övriga i

familjen att säga: 'Nu jobbar vi – det här är ett missbruk.' Jag tror det hade hjälpt jävligt många alltså, som sitter i skit. Det är mycket anmälningar och... mycket kvinnor det är synd om. Jag har också varit inne på – det blev aldrig något – att ROKS skulle vara ett projekt.⁸⁵ (Kicki Persson, intervju 101209)

Inte heller socialtjänsten, menar Kicki, jobbar med detta problem. Istället menar hon att de jobbar med symtomen hos familjemedlemmar till den missbrukande – att barnen strular, att de går med trasiga kläder, att mamman inte har några pengar, etcetera.⁸⁶

Att många människor har det svårt och mår dåligt i sina dagliga liv är alltså en aspekt att ha i bakvudet som folkrörelse, menar Kicki. Även Zan Jankovski, enhetschef för Mötesplatser och fritidsgårdar i Angered, pekar på detta och menar att föreningsengagemang kanske inte är det som står högst på dagordningen för människor med personliga problem att brottas med.⁸⁷

En annan aspekt att tänka på är att människor från andra kulturer har med sig andra referensramar kring hur det går till i samhället, än de vi är vana vid i Sverige. Även detta gör att man som folkrörelse behöver möta boende med lyhördhet kring hur de ser på sin livssituation, för att kunna fånga upp motivation till förändring.

Dynamik, förhållanden och referensramar är alltså annorlunda jämfört med hur det ser ut i traditionella svenska medelklasssamhällen. Hade man byggt en folkrörelse utifrån *deras* situation och *deras* engagemang så hade man kanske valt andra former för engagemanget. Nu förväntas de boende istället komma in i Hyregästföreningens mall för engagemang som är satt utifrån en svensk kontext, men som kanske inte är den som skulle passa dem bäst, tänker Kicki.

Utbildning

Vad gäller att skapa delaktighet – och *ge människor förutsättningar* att vara delaktiga – pratar Kicki om vikten av att "planta in folk"; att lära dem *från grunden* vad det är att jobba i en förening och sitta i en styrelse.

När jag startade *Kvinnonätverket* så startade vi en styrelse – det var ju inte vad vi behövde, men jag ville få in ett arbetssätt. Och om boende går hos mig kanske vi håller lite kurs: 'Vad är en sekreterare, vad är en styrelse, vad gör en ordförande, hur skriver man ett protokoll och varför ska man skriva det?' Ge dem verktygen att kunna förstå och använda sig av svenska föreningsformer. Vi glömmer ofta den delen. [Med *Kvinnonätverket*] visste jag att föreningsråvarna skulle ta död på dem om de inte hade verktygen. (Kicki Persson, telefonsamtal maj 2011)

En erfarenhet Kicki gjort i *Projekt Hjällbo* är nämligen att föreningspråket kan användas som ett maktverktyg av etniska svenskar, vilket effektivt utestänger människor med utländsk bakgrund från delaktighet i en förening och möjligheter till påverkan. Hon ger ett aktuellt exempel från en lokalförening i ett annat förortsområde i Göteborg hon har inblick i:

De är inte kloka. De fattar inte att de är i [ett bostadsområde] där det är... ja du vet, 96 procent andra kulturer. [Där] sitter några svenskar och bara bromsar och... jävlas och så. /.../ Vad de gör när de kommer på möten – det lärde vi oss också i [Hjällbo] – det är att de använder föreningspråket, för... alltså det blir ju också en maktfråga. /.../ 'Men det

⁸⁵ ROKS – "Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige".

⁸⁶ Kicki Persson, intervju 101209.

⁸⁷ Zan Jankovski, intervju 110323.

är faktiskt så här det går till! Ni får lära er det innan ni kommer.' /.../ Och gör *allt* för att jävlas: skapar egna ordningsregler, skapar allt för att de inte ska *få in dem*.
(Kicki Persson, intervju 110120)

Denna typ av utmaning kan mötas med att utbilda boende med utländsk bakgrund i föreningskunskap, menar Kicki. Personer som visat intresse för att engagera sig i påverkansarbete – så att de blir väl rustade att möta denna typ av maktutövning.

Vi måste vara förberedda... och ha folk som vi tar in i styrelsen. Vi kan inte sätta dem där och folk vet inte: 'Hur funkar en styrelse?'. Alltså, det funkar inte! /.../ [Men] när *de* lär sig att hantera... *det här*... då *tar* de också makten för det finns ingen som kan... du vet, trycka till dem. Och när folk säger – och då använder de gärna föreningspråket – 'Ja, ska vi ha en justerare nu eller?'/.../ [så ska de boende med utländsk bakgrund] få vara bekväma när de hamnar i [en sådan] situation. För då tar ju de för sig. Då är det inte så lätt att bara trycka till [dem]. (Kicki Persson, intervju 110120)

Hyresgästföreningens professionella avdelning erbjuder ju idag regelbundet kurser i bland annat föreningskunskap. Men Kickis erfarenhet är att dessa ofta alltför dåligt tar hänsyn till grundförutsättningarna för att förortsboende med utländsk bakgrund ska kunna ta till sig utbildningen. En brist hon ser i exempelvis de traditionella utbildningarna för förtroendevalda, är att man utgår ifrån att kursdeltagarna redan har historien bakom det uppdrag de fått sina väljares förtroende att utföra. Man gör ingen skillnad på om kursdeltagarna invandrat till Sverige för ett par år sedan eller om de befunnit sig i det etablerade svenska samhället under lång tid.

Detta får till följd att kurser inom Hyresgästföreningens traditionella kursutbud utelämnar pusselbitar som behövs för att fler invandrare ska kunna ta till sig kursinnehållet. Att rikta ett och samma kurs-tillfälle till exempelvis "förtroendevalda kassörer i lokala hyresgästföreningar" skapar dessutom onödiga problem. Gamla föreningsrävar som kommit för att putsa upp sin kassörskunskap har mycket annorlunda behov och förväntningar på kursen än en som nyligen invandrat till Sverige, och som kanske varken har tidigare erfarenhet av föreningsliv eller demokrati och som kanske har begränsade kunskaper i svenska språket. Resultatet, menar Kicki, blir ofta irritation hos "föreningsrävarna" över invandrarnas "dumma frågor", och som följd av detta en tilltagande tystnad hos invandrarna som upplever att det är de som inte kan, trots att de egentligen inte fått någon rimlig chans att ta till sig kursinnehållet.

Jag skulle vilja anpassa utbildningen till dem som bor i Hjällbo – alltså, lite det med huset. Att vi inte bara tar för givet... och det *gör* våran organisation – vi tar för givet att alla kan och att alla förstår – oavsett om du kommer från Bergsjön eller har varit i Sverige i två år. Alltså alla har olika förutsättningar. /.../ Det viktiga är att man gör det utan att idiotförklara folk – det tycker jag är så jävla viktigt./.../ Ibland kan jag rita hus: 'Ja nu kommer lilla huset igen', säger jag 'Jag vet att ni kan detta, men jag tycker huset är så bra; jag tycker om huset.', säger jag. 'Men det gör vi också Kicki! Ha huset kvar!', så va. Men lite av den här... för det är en maktfråga för mig – att planta in dem – för jag tror att planter vi in dem... vi vet att de går iväg till andra saker men det spelar ingen roll; vi har ändå vunnit de människor [som förstått hur det fungerar i Sverige]. Som hon Sharifa – nu sitter hon i HjällboBostadens styrelse. Det är skitbra att man vidgar världen. Och alltså de är med i grejer /.../ Som den här basaren – de ska bygga en basar i Göteborg, finns det ett projekt nu... där alla kulturer ska sälja sina matvaror./.../ ungefär som Saluhallen fast det är med olika länder. /.../ Och där är de [i *Kvinnonätverket*] engagerade. Men om du inte får människor att förstå att det är så här det funkar, så [engagerar de sig] ju inte. (Kicki Persson, Intervju 110120)

En annan erfarenhet Kicki gjort är att formerna har betydelse vid utbildningstillfällena. Hon berättar om ett nära förestående utbildningstillfälle för boende i en annan av Göteborgs förorter, där hon är med och stöttar:

Jag tycker det är så viktigt att vi gör de utbildningarna trevliga – det ska vara bra mat, vi ska inte vara i bostadsområdet... /.../ Mina [boende i Hjällbo har älskat] att åka till Danmark. Och de dricker ju ingen alkohol, alltså det är inget sådant. Det är en affär ombord, och [de tycker] det är så trevligt. Och då kommer vi ifrån. /.../ Vi har ett projekt i [en förort] som en somalisk kvinna har. Och hon jobbar ju egentligen så som vi jobbade i Hjällbo – lite annorlunda, men ungefär så som vi startade där. Och då hjälper jag henne. /.../ Nu ska vi åka till Danmark/.../ vi åker iväg med sex stycken /.../ där vi berättar: 'Vad är en LH?' 'Varför har man en LH?' 'Vad är en avdelning?' 'Vad är stadgar? Alltså [på det viset]. De här har aldrig åkt med [tidigare]; 'Ska vi åka båten? Nej... nej kan vi inte vara i [bostadsområdet]?' 'Neej! Vi ska åka härifrån', sa jag. För är jag i [bostadsområdet] så tar det en halvtimme så går de. /.../ Så vi är *tre* personal som åker med; hon som jobbar i projektet, jag och så en tjej till. Och så har man trevligt, och pratar och så förklarar vi också att det är en *maktfråga*.... (Kicki Persson, intervju 110120)

En annan aspekt av detta med "att åka iväg" vid utbildningar, är vikten av att anpassa även detta till boendes förutsättningar. Som projektledare har Kicki förlagt resorna till Danmark så att gruppen varit borta enbart över dagen. Detta har underlättat mycket för kvinnors deltagande, då många av dem har flera barn hemma och behöver finnas till hands för familjen vid kvällsprocedurer och läggning.

Här jämför Kicki med Hyresföreningens traditionella utbildningar, där man också åker iväg under utbildningstillfället, men med den avgörande skillnaden att man ofta är borta över natten. Detta utestänger kvinnorna med små/ minderåriga barn från deltagande.

Denna typ av utbildning för att ge förutsättningar för människor att vara delaktiga, är viktig inte bara i Hyresgästföreningens eget arbete, tycker Kicki, utan även för att ge människor möjlighet till delaktighet i samhället överlag:

För vad man också säger i Hjällbo, det är att 'Svenskarna kommer hit och de *tar jobben*, och så ska de *lära oss*'. Istället för att vända på det då – att lära [de boende med utländsk bakgrund] och låta dem få möjligheterna. (Kicki Persson, intervju 110120)

Kicki berättar också om ett projekt hon bestämt sig för att driva ihop med boende, på sin privata tid, för att möta en utveckling de ser där svenskar återigen "ska lära invandrare":

Nu är det på gång igen [allmänt inom kommunerna] att en massa svenskar ska in och lära våra invandrare. /.../ Göra jobbet och få pengarna /.../ Du vet säger man det bara – åh!, folk blir alldeles galna. /.../ Så nu ska vi försöka gå in med någon skugg[utbildningsorganisation]... Vi har haft ett möte, vi ska ha ett till. Och då ska vi försöka få personer [i Hjällbo] som är duktiga på olika saker att *lära* någon från Hjällbo. Man lär upp den man har – någon som är duktig på att skriva ansökningar – så lär den [en ytterligare person som går bakom]. Förstår du? Och sedan går hon in, så det finns en person bakom varje person /.../ För jag kände mig nästan som en boende ibland: 'Neej!

[Vad] trött jag blir på de här jävla *svenskarna* som alltid tjänar pengar på våra människor'. Vi har så jävla mycket duktigt folk själva – vi *har* det. Vi har *jättemycket* duktigt folk. Men de kommer inte fram på något sätt. /.../ Och då sa vi: 'Vi kan själva'. Vi har bevisat det *hundra* gånger att vi kan själva. ... Så det är vi på gång med. [Paus] Men ja, det är min privata [plan]....

Hyresgästföreningens organisation och förhållningssätt

Vad gäller Hyresgästföreningens organisation i Hjällbo har Kicki tanken att en LH för hela Hjällbo skulle vara en bättre form, i kombination med minskat ansvar för det administrativa:

Jag skulle vilja testa en metod där vi har *en* lokal förening. Låt dem slippa det här med ekonomin och så. Det är bättre att [knyta det till] punkter och så låta mig ge dem pengar, in och ut men inte [att de ska] behöva [syssla med] bokföring och sådant, utan ta bort det. *Fokusera* istället på maktfrågan tycker jag. /.../ Det är kanske någon av dem som ska vara med på ett annat [fastighets-]bolag vid en förhandling, och *sitta med* en gång och se hur det går till, och höra resonemangen. Alltså att man förstår att man jobbar med de frågorna – för det är lite maktfrågor för mig – och skit i det här med kvitton och bokföring och ja du vet. Och då kan man säga: 'Kan inte *du* testa det? Och så kanske man kan få testa *två gånger*. Det gör ju också att man [lättare kan få syn på att detta är viktiga frågor]... för då är det inte *jag* som säger: 'Det här är *jätteviktigt*, att förhandla hyror!' 'Nej...' säger Simeon till mig, '*det* är inte viktigt. Det är ju hur *vi* har det på *vår*an gård som är det viktiga'. Alltså *det* har de anammat. Men /.../ jag hoppas att det här kan bli en metod som faktiskt kan passa... Bergsjön,... förstår du? Att vi hittar: '*Så här* ska vi jobba'. För då kan man också gå ut i andra områden och få till alla de här demokratiska [bitarna] och... att vi hittar en *modell* som passar [boende i dessa områden]... Vi utgår alltid ifrån att det *passar dem*. ...Men jag ska vara ärlig: det *gör* inte det. Yaasmiin säger: 'Ni är inte kloka, vad träd ni faller för att ni ska ha sju papper på allting'. [Paus] *Måste* vi verkligen *ha* det? Kan vi inte hitta en modell där vi är kreativa och jobbar... att de förstår *helheten istället?* /.../ Och så en liten plantskola – att vi *tydliggör* den – med folk /.../ där vi jobbar med demokrati... Förstår du vad jag menar? Alltså stjäla tillbaka lite kvinnonätverkstankar. Och låta dem *vara* där och greja och pyssla och dra iväg med andra frågor och så. *Så* skulle jag vilja göra. (Kicki Persson, intervju 110120)

Även HjällboBostadens Gunilla Eriksson är inne på tanken att en central LH skulle fungera bättre i Hjällbo:

Vad som kanske *inte* är så bra [idag] – och det beror ju på hur det ser ut här – det är att det är så många olika lokala föreningar, med lokala förmågor och olikheter som gör att hyresgästerna inte får samma sak. Kanske skulle [det] vara bättre att ha en central hyresgästförening för Hjällbo, med representanter från olika områden såklart. Och att man sedan arbetar med... kanske gårdsföreningar, arbetsgrupper, verksamhetsgrupper eller vad man nu vill kalla det, ute i de olika områdena, beroende på vad medlemmarna vill ha i respektive område. (Gunilla Eriksson, intervju 110310)

Vad gäller tanken att förenkla det administrativa arbetet för de som vill engagera sig tänker Gunilla:

Javisst, förenkla gärna. /.../ Och det tror jag man kan göra, för jag tror faktiskt att det är ganska komplicerat och byråkratiskt. Men då ska vi förenkla för *alla*. Jag tror inte att det

är så himla lätt att få till det att vissa får göra på det sättet men det får inte andra. Då tror jag man bygger in någon form av vi-och-de-tänk. Men man kan förenkla för alla. Frågan är om vi behöver ha det så komplicerat i mångt och mycket. (Gunilla Eriksson, intervju 110310)

Gunilla jämför här med en egen erfarenhet, när hon ihop med en kollega hade lagt ned mycket arbete med en EU-ansökans alla blanketter och sedan fick veta att de som kommunalt bostadsföretag inte ens var berättigade att söka:

Och då tänkte jag: 'Vem orkar med det här? Och hur ser regelverket ut i andra europeiska länder som har fått väldigt mycket EU-pengar? Har alla suttit med de här blanketterna? /.../ Vi är ju ändå ganska välutbildade och är vana vid blanketter och allt möjligt.' Det var det värsta jag har varit med om. Och den känslan – ja då kan jag ju förstå att man känner: 'Varför ska vi hålla på med det här? Det är ju fullständigt meningslöst! Vi kanske inte får något ändå.' [Så] lite förenklingar, men ändå struktur [tror jag skulle vara bra]. (Gunilla Eriksson, intervju 110310).

En dröm Kicki har är också att Hyresgästföreningen skulle kunna börja se boende från andra kulturer som en resurs som kan berika den egna organisationen. Detta är något hon inte ser sker nu:

Att kanalisera in [dem] i våran [folkrörelse], det sker *bara på våra villkor*. Och värderas också *med våra värderingar*. /.../ Hade vi kunnat mötas på lika villkor så tror jag att de hade berikat våran folkrörelse. /.../ För de är jävligt duktiga på att samla folk och göra saker – det är de skitbra på! /.../ Varför kan inte vi ta till oss, och göra på ett annat sätt för att få våran folkrörelse att växa, och få in lite av – för de står verkligen för /.../ ja, gamla folkrörelsen. De mobiliserar, de fixar och de grejar /.../ det är mycket puls, /.../ Och det är mycket, du vet... de ifrågasätter och de... Men man måste få göra det, tycker jag. Alltså... det gjorde vi en gång i tiden, och debatterade med varandra. Och man fick göra det. Men man får inte göra det [idag], utan: 'De få väl anpassa sig!' /.../ Men, ändå säger vi i våra dokument: "Vi ska möta nya målgrupper, och vi ska..." Men fan-i-mig på *vårt sätt!* Förstå du? /.../ [Men] det handlar ju [istället] om att ta till vara bägge gruppernas resurser, för att nå framgång i arbetet. Det finns inte den där 'svenska vägen *bara*'. /.../ Och då säger inte jag att vi ska ändra på allting och vända upp och ner, men jag tycker att vi kan... /.../ 40 000 muslimer har vi. Då borde man ju tänka till, att det är en del av våran stad. Och hur kan vi möta dem, hur kan vi kommunicera och så va /.../ Våran folkrörelse *passar* inte dem för att... vi *gör* inte så att de *passar in*. (Kicki Persson, intervju 110128)

Svårigheten att prata om hur det ser ut i Hjällbo

Kicki har som projektledare i Hjällbo många gånger blivit väldigt ensam med sina upplevelser och sina beslut. För att med hjälp av självhjälpsmetoden få människor att bli allt mer delaktiga och allt mer upptäckta sin egenmakt att kunna förändra sin situation, har hon alltså erfart att hon ofta behövt smyga in nya tankesätt, med något av en "dold positiv agenda". Detta har inneburit att hon inte kunnat dela sina tankar med boende fullt ut. Utöver med Marianne Fagberg har hon inte heller bland kollegor inne på Regionkontoret kunnat dela sina tankar fullt ut.

När [boende] växer – för det gör [de] ju när man sätter igång ett projekt – [får] man [som projektledare] rätt mycket *skit* under tiden. Dels skäller ju de boende på dig emellanåt för de vill ändå ha det på sitt [gamla vanliga] sätt, för de är trygga i *det* – det är inte att de är *dumma* – [Kicki pustar] ... och sedan skäller de *här* inne för att: 'Vad *fan*,

det är väl bara att *göra* så?!’ Man förstår inte finliret i att det tar lång *tid*, för det gör det – det tar *lång* tid – för jag gör det inte själv, utan jag ska ha *andra* till att göra det. Och så tänker man ibland: ’Japp, där satt det!’ Och du vet, så satt det inte alls; man bara [Kicki tungt]: ’Åhhh’, så va. (Kicki Persson, intervju 101209)

Den dynamik som finns i Hjällbo är inte heller känd bland projektledarens kollegor på Regionkontoret. Detta gör att de inte kan relatera till de saker som blir problem och möjligheter i Hjällbo som Kicki tar upp.

Jag känner ju inte... att jag pratar... på *det sättet* med mina kollegor. Ska jag prata om något som jag liksom [funderar över]... då väljer jag HjällboBostaden eller så. För de fattar vad jag pratar om. [Paus] Jag blir inte konstig eller så utan de förstår vad jag menar. Och det i sig kan jag ju tycka är illa *egentligen*. De förstår inte *min värld*. Och det tycker jag är så jävla jobbigt att de inte gör det. (Kicki Persson, intervju 110120)

Istället kan hon mötas av viss kritisk oförstående kring sådant hon tar upp, eller också mötas av samma fenomen som boende vittnar om hos ”svenskar”: de ”går igång” på fel sak när man berättar något för dem, och blir sedan så upptagna med sin egen upprördhet att de inte längre förmår lyssna efter det egentliga budskapet.

Alltså [svenskar] dömer direkt på något sätt. Exemplet var ju den här kvinnan – hennes man hade flera fruar. Han bodde här i Sverige. Och han var ganska dum mot sina fruar/.../ Och hon visste inte riktigt hur hon skulle göra för att ta sig ur det. Men hon visste att hon inte kunde säga till en svensk att han hade flera fruar, för man fastnar i det: ’Hur fan kan du ha det så’, ’förtryckta kvinnor’, och så. Det var bättre att säga att han slog henne för det hanterade *vi svenskar*. Men det var väl inte så farligt – alltså hon gillade ju inte att han slog henne – men hon var mer intresserad av hur hon gjorde för att ta sig ur det här för att [hon] och hennes barn [skulle] må bra. Men då fastnade svenskarna i att: ’Hur fan kan du gå med på det?’, och ’Vi är faktiskt i Sverige’, och hon fick *inga svar*. Och då var det lättare att prata om att han slog henne, för det var rumsrent i Sverige. (Kicki Persson, intervju 110128)

Upplevelsen Kicki har är att många svenskar – i samhället överlag, liksom bland kollegor inne på Regionkontoret – *värderar* och *dömer* direkt istället för att *ställa frågor*, när man ser något man inte förstår. Även HjällboBostadens tidigare VD Sture Wernersson vittnar om det problematiska i att berätta öppet om hur det egentligen ser ut i Hjällbo. Han pekar på risken att detaljer i berättelsen kommer att tangera och tolkas in i helt andra berättelser som finns i den offentliga debatten – resonemang som har helt annan bakgrund och andra syften. I sådant ljus skulle det man berättat kunna misstolkas totalt, och komma att framstå som exempelvis främlingsfientlighet.

Konsekvensen av svårigheten att bli förstådd blir att Kicki, boende och andra med god kännedom om dynamiken i förortsområden tystnar, eller tillämpar någon form av självzensur i det som förs fram. En följd av det i sin tur blir att Hyresgästföreningens organisation liksom samhället överlag går miste om viktig kunskap om förhållanden i svenska förortsområden.

Och då blir det ju liksom... att jag tar upp vanliga [saker]... för man orkar inte hålla på. För här är det viktigast *hur* många möten du har haft med de boende – inte innehållet eller metoden. /.../ För mig är det oviktigt [att räkna aktiviteter och antal boende]. Däremot, kan jag rubba på den strukturen där borta som inte är bra för dem som bor där... det är värt miljoner – för *alla* boende. Men skulle jag *säga* det skulle [kollegorna]: ’Vad menar du med struktur?’ ’Ja det är människor som sitter och blockerar andra människor [att få] möjlighet att organisera sig på olika sätt – att göra saker.’ ’Ja med det

är väl... ta bort dem då!' De hade inte fattat grejen en gång. 'Det är inte bara att plocka bort... Alltså jag är ju inte Gud'. (Kicki Persson, intervju 110120)

Istället delar Kicki denna kunskap med exempelvis HjällboBostadens Gunilla Eriksson och Socialtjänstens Bettan Byvald, och samtalar därför hellre med dem än med sina kollegor när det gäller problem som uppstår.

Sedan kan jag ju inte lämna ut allt till dem. Vissa saker *kan jag inte lämna* till dem, av massa olika skäl. Dels är vi motparter, men det handlar också om förtroende med dem du jobbar. Jag får ju oerhört mycket som folk berättar för mig. Det handlar om respekt för andra människor. De har ju berättat jättemycket nära saker och jag kan inte lösa det för dem, utan bara dela med mig av mina tankar kring ämnet och på så sätt stötta boende att kunna ta steg vidare för att lösa problemen. /.../ Men vi kan [exempelvis] inte jobba *ihop* med socialtjänsten, som omhändertar barn. Vi är [hyresgästernas förening] – där ska ju alla kunna komma och *vara med*. /.../ [Vi kan] skälla på föräldrar när [vi] ser saker /.../ men jag kan inte lämna till alla allting jag vet, utan det är mycket jag bara får [Kicki pustar], så. (Kicki Persson, intervju 110120)

5. Resultat av Hyresgästföreningens arbete i Hjällbo

Vilka resultat kan man då tänka sig ha uppnåtts genom Hyresgästföreningens arbete i Hjällbo? I detta kapitel ska vi presentera en översikt över olika typer av resultat som projektarbetet säkert eller sannolikt bidragit till, enligt de perspektiv som kommit fram i studien.

Skulle man anlägga ett kritiskt perspektiv på studien skulle man här påpeka att många av dem som använts som källor för studien själva varit djupt involverade i projektarbetet och därför torde ha ett egenintresse att rapportera stora och goda resultat av arbetet. Kanske skulle man till och med hävda att någon egentlig resultatredovisning inte är möjlig utifrån det material studien vilar på, utan att en betydligt större studie skulle behöva göras – som tar in mycket mer av vad som hänt i Hjällbo under projektiden – för att kunna uttala sig om resultat. I Hjällbo har ju många aktörer arbetat aktivt för att bryta den negativa utvecklingen, under större eller mindre delar av den period Hyresgästföreningen bedrivit sitt projektarbete i området. Det kan då förstås vara svårt att med säkerhet fastställa vilka resultat som kan kopplas till någon enskild aktör. Fler aktörer skulle behöva höras och mer arbete skulle behöva läggas ned på att skaffa objektiva, eller åtminstone externt, stöd för de uppgifter om resultat som intervjuade kopplade till projektarbetet lämnat.

Denna studie är dock inte avsedd att vara en objektiv resultatutvärdering i traditionell mening. Istället är syftet att ta tillvara de erfarenheter som gjorts i projektet, och försöka dra lärdomar av dem. I ljuset av syftet blir det därför, menar vi, högst relevant och intressant att reflektera över och beskriva vilka resultat personer inom projektet tänker att arbetet lett till.

Vad gäller kvantitativa, synbara, mätbara resultat som rapporteras har vi i den mån vi kunnat försökt hitta kompletterande källor som bekräftat eller motsagt de rapporterade resultaten, och resonerat en del kring detta. Men ytterst har det varit projektledarens (och andra med god inblick i projektet) erfarenheter och perspektiv vi velat fånga och tydliggöra genom studien. I den mån andra aktörer har andra perspektiv hoppas vi att denna studie kan tjäna som underlag för samtal och debatt med studiens presenterade perspektiv, i ett senare skede.

Resultat inom olika sfärer

För en meningsfull diskussion om resultaten av projektarbetet, kan det hjälpa att först titta lite på några olika sätt att betrakta resultat. En enkel figur kan illustrera fyra olika sfärer inom vilka resultat kan uppmärksammas:

Figur 1:
Olika sfärer inom vilka resultat kan uppmärksammas. Modellen, som är en bearbetning av Ken Wilbers figur för att beskriva "holoners fyra olika delar", är hämtad ur Jordan (2006): *Tryggare och Mänskligare Göteborg*, s. 32.

Figuren kombinerar två aspekter. Den första handlar om huruvida man framför allt fokuserar på resultat i människors inre (vänstra halvan av figuren), eller resultat i "det yttre", det vill säga sådant som enkelt kan observeras utifrån (högra halvan av figuren). Den andra aspekten gäller om man riktar uppmärksamheten främst mot individen (övre halvan) eller mot kollektiven (nedre halvan).⁸⁸

Den övre vänstra kvadranten – själen – handlar om förändringar som utifrån bara kan upptäckas genom att interagera med en individ och på olika sätt förstå mer om hur denne tänker, känner eller konstruerar sin mentala föreställningsvärld kring sig själv och sin omvärld.⁸⁹ Förändringar i självkänsla, självförtroende, motivation, kunskapsnivå eller hur en individ skapar mening kring sådant den möter, är resultat som kan uppmärksammas inom denna sfär.

Den övre högra kvadranten – situationen – handlar om *förändringar vad gäller observerbara fakta kring en individ*. Förändringar av exempelvis formell utbildningsnivå, uppvisade språkfärdigheter eller sysselsättning hos en individ hör till resultat inom denna sfär.

Den undre vänstra kvadranten – kulturen – handlar om förändringar i det kollektiva tänkandet och meningsskapandet hos en grupp eller i ett samhälle. Det kan handla om förändringar i normer, värden och förhärskande idéer.

Den undre högra kvadranten – samhället – handlar om *observerbara förändringar kring en grupp eller kring samhället*. Hit hör både förändringar av typen "medlemsantal i en förening", "andel arbetslösa i samhället", och förändringar som rör hur samhällssystem, institutioner, politikområden, m.m. i samhället är uppbyggda och fungerar.

Vilka sfärer man finner flest/störst resultat inom hänger förstås ihop med vad man valt att arbeta med i projektet. Detta hänger i sin tur ihop med vilka synsätt på hur man uppnår förändring, som dominerat bland inflytelserika personer i projektet.

Även här kan vi peka på fyra olika möjliga synsätt, kopplade till var och en av de fyra sfärerna.

Överst till vänster finner vi synsätt där individers inre processer – det som försiggår i själen – ses som orsaker till individernas beteende, och där dessa inre processer därför blir nyckeln till förändrat beteende. Barns uppväxt och familjemiljö, normer de tagit till sig, grad av självkänsla och trygghet, deras resurser vad gäller förmåga till kommunikation och konfliktlösning hör till typiska förklaringsmodeller i denna ansats. Typiska åtgärder utgår ifrån frågor som: Hur stärker vi individen? Hur stödjer vi individen att utveckla de inre resurser i form av normer, färdigheter, trygghet, stabil identitet och liknande som gör att individerna styr sig själva som ansvarsfulla medborgare i samhället?

Överst till höger finner vi synsätt där egenskaperna i den situation individer möter i sin vardag – de alternativ och konsekvenser individer står inför om de agerar på det ena eller andra sättet – ses som orsaker till deras beteenden. En människas beteende vad gäller t.ex. brottslighet påverkas enligt detta perspektiv av hur stor risken är att åka fast, vilken grad av social kontroll som finns och vilka belöningar det finns för önskvärda beteenden. Åtgärder utifrån detta synsätt handlar om att påverka den situation de enskilda personerna möter, och utgår ifrån frågor som: Hur ser individens

⁸⁸ Beskrivningen av de olika sfärerna att uppmärksamma resultat inom, och de resulterande synsätt på hur man uppnår förändring som blir naturliga utifrån fokus på var och en av dessa sfärer, är hämtad ur Jordan, Thomas (2006): *Tryggare och Mänskligare Göteborg*, s. 32ff.

⁸⁹ Ordet "själen" har här ingen religiös betydelse, klagör Jordan. Istället är det en samlingsbeteckning för individens inre, psyket.

valmöjligheter och vinst- och förlustkalkyler ut i den situation han eller hon befinner sig?

Nere till vänster återfinns synsätt som förklarar beteenden med de normer som finns i subkulturer eller i samhället i stort, eller i de gruppidentiteter som bildas och vad dessa kollektiva identiteter betyder för individerna. Åtgärder som fokuserar på arbete med normer, identitetsföreställningar och kulturella uttrycksformer blir typiska utifrån detta synsätt: "Hur hittar vi sätt att engagera och påverka grupperns gemensamma identiteter, värderingar och uttryck?"

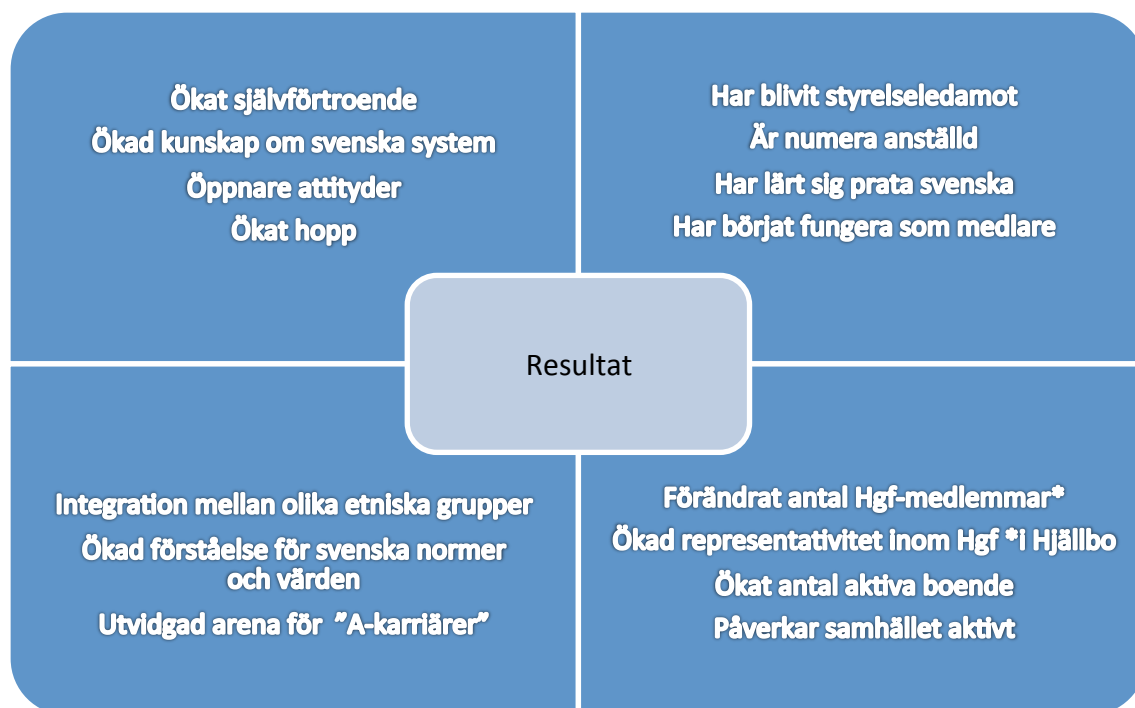
Nere till höger finner vi slutligen synsätt som framför allt tittar på hur samhället ser ut som helhet. Orsaker till problem kan med detta perspektiv förklaras utifrån sådant som arbetslöshet, bostadssegregation, utbildningssystemets utformning, hur lagar och rättsväsende fungerar. Typiska åtgärder för att åstadkomma förändring utgår därmed från frågor som: Hur förändrar vi utbildningssystemet? Hur skapar vi sysselsättning? Hur reducerar vi segregation och diskriminering?

Erfarenheter från Hjällbo: Arbete med inre processer ger hållbara yttre resultat

Projekt Hjällbo tog – när det initierades 1998 – sin utgångspunkt i framför allt två av dessa synsätt. Sfären "samhället" (nedre högra kvadranten) betonades i projektets utgångspunkter: det var segregation, socioekonomisk fattigdom och brister i hur samhällets etablerade system tog sig an problematik i Hjällbo som projektet avsåg bedriva förändringsarbete kring. Även projektmålet – "att få fler invandrare som bor i Hjällbo att engagera sig i hyresgäströrelsen och att de därmed ska kunna påverka sin situation i allmänhet och sin boendesituation i synnerhet" – utgår delvis ifrån denna sfär. Genom att öka både föreningens styrka i området och genom att bli mer representativa för boende i Hjällbo, skulle Hyresgästföreningen kunna bedriva arbete som kunde bidra till positiv samhällsförändring.

Den huvudsakliga *metoden* som valdes för projektet – *självhjälpsmetoden* – utgick däremot från sfären "själen" (övre vänstra kvadranten): "Vi skall inte göra saker för dem och vi skall inte tala om hur de skall göra och vad de behöver. Allt det skall de komma på själva med stöd av oss. Men det är de själva som avgör vad de vill göra, när och hur". Valet av Kicki Persson som påtänkt projektledare redan under projektets planeringsfas förstärker denna utgångspunkt, då hon valdes just utifrån att hon ansågs ha goda färdigheter att jobba med människors inre. Uppdraget att skapa fler lokala hyresgästföreningar kan också ses som en del av den metod som valdes. Denna del utgick från sfären "situationen" (övre högra kvadranten), kopplad till tanken att individer skulle engagera sig i förändringsarbete om de bara fick en kanal (exempelvis Hyresgästföreningen) för detta, och att fler LH – fler och lättillgängligare kanaler – skulle resultera i att fler individer valde att engagera sig.

Resultat från projektarbetet i Hjällbo kan hittas inom alla de fyra sfärerna, enligt vad som framkommit i studien. För att illustrera vad de olika sfärerna konkret står för, kan följande exempel på resultat från projektarbetet stoppas in i figuren:

Figur 2: Exempel på resultat inom de olika sfärerna.

* I figuren förkortas Hyresgästföreningen "Hgf"

Vilka resultat finns skäl att tänka att Hyresgästföreningens projektarbete kan ha bidragit till?

Resonemangen nedan kring vilka resultat projektarbetet sannolikt bidragit till, bygger först på att vi accepterar att undersöka detta ur perspektivet från personer som stått projektet nära. Detta då väsentliga delar av källmaterialet som resultatdiskussionen grundar sig på är Hyresgästföreningens eget eller aktörers som varit knutna till Hyresgästföreningens projektarbete. Utifrån detta perspektiv, finns stöd menar vi för att föra trovärdiga resonemang kring att Hyresgästföreningens projektarbete starkt bidragit till resultat på samhällsnivå i Hjällbo. Dessutom finns förstås en rad resultat inom Hyresgästföreningens egen verksamhet att redovisa. Slutligen finns stöd för att projektet gett resultat på individnivå, både resultat "inom" individer, och resultat som är utifrån synliga för omgivningen. Vi ska här titta lite närmare på projektarbetets resultat, med utgångspunkt i de fyra sfärer som beskrivits ovan.⁹⁰

Resultat i kollektivets yttre/ "samhället"

Det vi först ska resonera kring är resultat som är synliga "utifrån" och som rör kollektivet/samhället (nedre högra kvadranten). Vi börjar då med att titta på projektledarens arbete med *Kvinnonätverket*, och vilka "mätbara" resultat de i sin tur med stor sannolikhet bidragit till på samhällsnivå. Här får vi

⁹⁰ Att vi ser att Hyresgästföreningen bidragit till resultat i Hjällbo innebär inte att vi uttalar oss om andra aktörers betydelse för utvecklingen i Hjällbo under perioden. Utveckling över tid i ett bostadsområde sker ju i dynamisk växelverkan mellan olika aktörers initiativ, där det blir svårt att isolera orsakskedjor kopplade till enskilda aktörer. Men samtidigt som detta är ett faktum, tror vi att vi kan föra meningsfulla resonemang kring bidrag Hyresgästföreningen kan tänkas ha lämnat till utvecklingen.

inledningsvis konstatera att, av de aktörer utanför Hyresgästföreningen och som intervjuats för denna utvärderingsstudies räkning och som var aktiva i området perioden 1998 – 2005 när *Kvinnonätverket* var som mest aktiva, är det få som har någon egentlig bild av *Kvinnonätverkets* verksamhet och eventuella påverkan på utvecklingen i området. Kicki Persson känner man dock till, och att hon för Hyresgästföreningens räkning "jobbade med somaliska kvinnor" i området. Men att frågor som *Kvinnonätverket* förde upp på dagordningen verkligen påverkat Hjällbos utveckling bekräftas dock indirekt från flera olika källor. En av dessa är boken *Framtidens Stadsdelsutveckling* (2005), där forskare analyserat Framtidskoncernens utvecklingsarbete åren 1993 – 2004. I ett längre avsnitt om HjällboForum skriver de, angående forumets roll som beslutsorgan och allmänt debattforum, bland annat följande:

En hel del frågor som kommit upp har senare lett till åtgärder och förändringar. Diskussionen om "svart rådgivning" som senare lett till ett rådgivningskontor är ett sådant exempel. Möten om vårdnedläggning är ett annat, men det finns fler.⁹¹

Både frågan om rådgivningskontor/ gratis samhällsvägledning, och frågan om att stoppa nedläggningen av vårdcentralen, fördes inledningsvis upp på dagordningen av *Kvinnonätverket* visar Hyresgästföreningens egna dokument liksom intervjuer med Kicki och med boende. Att *Kvinnonätverket* låg bakom avslöjandena om svarta rådgivare framgår även av tidningsartiklar från bland annat GP från åren 2000 och 2001. Att dessa avslöjanden i sin tur resulterade i samhällsvägledningsprojekt framgår i följande text från SDN Lärjedalen.

"Samhällsvägledningsprojektet kom till i samband med att det uppdagades att det förekom så kallad "svart rådgivning" inom området. Ett brett informationsmaterial har sammanställts i en pärm som innehåller information som efterfrågas av boende i området. Informationen kommer att finnas på biblioteket och HjällboBostadens Boservice. Den personal som ansvarar för materialet vid respektive informationspunkt har erbjudits utbildning kring materialet och en kurs i kommunikation, information och service. Man har också sett över skyltningen inom stadsdelen för informationspunkterna och annan offentlig service för att underlätta för dem som söker samhällservice. (Källa: Anna-Karin Wikman, Göteborgs Stad, SDN Lärjedalen/HjällboForum (2004): *LÄGESRAPPORT ÖVER STORSTADSARBETET I HJÄLLBO - OKTOBER 2004*, Dnr 262/01; s. 17)

Under sina första aktiva år bistod *Kvinnonätverket*, enligt Kicki Persson och Hyresgästföreningens interna dokument, hundratals boende i Hjällbo – framför allt kvinnor – med rådgivning kring hur det svenska samhället fungerar och hur man kan göra för att ta sig fram i det. Även boende från andra av Göteborgs förorter har besökt *Kvinnonätverket* i deras lokaler på Sandspåret för tips och råd. Dessutom har mängder av aktiviteter hållits för boende – framför allt för kvinnor och barn – under vilka deltagarna utöver själva aktiviteten i sig, givits verktyg som kunnat bidra till ökad egenmakt på sikt, framgår av intervjuer och Hyresgästföreningens dokument.

Så här beskrevs *Kvinnonätverkets* resultat av Marianne Fagberg, i en ansökan om bidrag till verksamheten, till HjällboForum, daterad 2001-10-30 (diariernr 199/01):

Kvinnonätverket har funnits nu i tre år /.../ Verksamheten har utvecklats till en mycket viktig träffpunkt för kvinnor och barn i Hjällbo. Dit kommer man för att få råd i många frågor. Det kan gälla boende, kontakter med myndigheter, bostadsbolag, andra organisationer m.fl. Man ger också hjälp hur man skriver ansökningshandlingar etc. Verksamheten omfattar gymnastik, sömnad, matlagning, studiecirklar och föreläsningar i sam-

⁹¹ Olsson, Lind, Björck (2005), s. 54.

hållsfrågor. Nya frågor väcks och leder till nya engagemang. Till nätverket är det enkelt att gå. Barnen kan följa med och det finns inga språkproblem. Isoleringen har brutits vilket gör att kvinnorna mår bättre. Detta leder till ett ökat engagemang i samhället och man vågar söka arbete och utbildning.

Att åtminstone delar av detta varit synligt för omgivningen i Hjällbo framgår av följande text från SDN Lärjedalen:

Kvinnonätverket i Hjällbo arbetar med rådgivning framförallt till kvinnor boende i området Sandspåret. Man har lyckats nå fram till många som har mycket dåliga kunskaper om det svenska samhället. Verksamheten omfattar också gymnastik, sömnad, matlagning och studiecirkel. Föreningen har disponerat en lokal och en kvinna har arbetat heltid med individuell rådgivning och med den öppna verksamheten. Cirka 100 kvinnor och 200 barn har varit engagerade i föreningens aktiviteter. Positivt har bland annat varit att studiecirkelarna har ändrat inriktning i samma takt som gruppen har utvecklats. Från början handlade det om ämnen som kvinnorna var bekanta med som sömnad och bakning men senare har det handlat om samhälls- och demokratifrågor. När LUA-finansieringen upphör fortsätter verksamheten men i mindre omfattning eftersom man inte längre kommer att ha någon anställd. Huvudman har varit Hyresgästföreningen i Västa Sverige.⁹² (Wikman, Göteborgs Stad, SDN Lärjedalen/HjällboForum (2004): *LÄGES-RAPPORT ÖVER STORSTADSARBETET I HJÄLLBO - OKTOBER 2004*, Dnr 262/01; s.18)

Av intervjuer, interna dokument från Hyresgästföreningen och en artikel i GP (030414) framgår att *Kvinnonätverket* initierade en föräldrautbildning i studiecirkelform utifrån Sonia Sherefays modell "Barnen i våra hjärtan" (Rädda Barnen). Att denna resulterade i mätbara resultat på samhällsnivå stöds av följande text från SDN Lärjedalen:

Inom samhällsvägledningsprojektet har man också startat ett arbete med studiecirkel för föräldrar enligt Sonia Sherefays modell "Barnen i våra hjärtan" vilka kommer att fortsätta även efter storstadssatsningens finansiering. Tretton studiecirkelledare, rekryterade från olika verksamheter i stadsdelen, har utbildats och ett antal cirklar har genomförts under våren där man har nått ut till ett hundratal föräldrar." (Wikman, Göteborgs Stad, SDN Lärjedalen/HjällboForum (2004): *LÄGES-RAPPORT ÖVER STORSTADSARBETET I HJÄLLBO - OKTOBER 2004*, Dnr 262/01; s. 17)

Utbyggd barnomsorg, så att alla barn i Hjällbo fick plats, hör till de frågor Hyresgästföreningen själva anger att *Kvinnonätverkets* arbete bidragit till. Kicki och de två kvinnor ur *Kvinnonätverkets* första styrgrupp som intervjuats är alla övertygade om att deras arbete för utbyggd barnomsorg hade avgörande betydelse för att antal platser plötsligt – efter flera år – byggdes ut så att alla barn som stått i kö i flera år fick plats i förskola. Här finns flera interna dokument och tidningsurklipp som visar att *Kvinnonätverket* aktivt engagerat sig i frågan, både genom att sprida information om den dåliga tillgången till barnomsorg och konsekvenserna av detta, liksom att de arbetat för att starta alternativa former av barnomsorg. Några spår av dokument som beskriver jordbruks- och jämställdhetsminister Margareta Winbergs besök, som reaktion på att lokala politiker inte var villiga att delta på möten om barnomsorgen, har inte hittats. Däremot dokument som stödjer att SDN Lärjedalen på allvar tog sig an frågan om att möta de reella behoven av barnomsorg under 2002.⁹³ Att *Kvinnonätverket* – genom att hålla frågan högt på sin egen dagordning, bland annat genom att söka tillstånd från SDN Lärje-

⁹² LUA = Lokala Utvecklingsavtalet

⁹³ Intervju med Tomas Olsson, SDN Lärjedalens områdeschef i Hjällbo, GP 020210.

dalen om att få starta alternativ verksamhet – åtminstone *bidragit* till att frågan fått prioritet är en försiktig tolkning. Att barnen skulle få möjlighet att lära sig svenska innan de började skolan var en fråga *Kvinnonätverkets* medlemmar återkommande tog upp. Konstateras kan att "språkförskola" var ett av de projekt som så småningom kom att prioriteras och som tilldelades storstadspengar i Hjällbo. Huruvida detta kan anses styrka att *Kvinnonätverket* bidragit till att frågan kom på politikerns officiella agenda är dock en tolkningsfråga, då "språkutveckling och skolresultat" var ett av de uttalade målområden som fanns inom *Storstadssatsningen*.⁹⁴

Kvinnonätverket finns kvar idag, som tidigare beskrivits, och engagerar sig punktvis i vissa frågor som engagerar dem och brukar då dra mycket folk till möten de arrangerar.⁹⁵

Kvinnonätverkets styrgrupps ursprungliga medlemmar har idag alla arbete, enligt Kicki Persson och Marianne Fagberg. Förutom att de själva på det viset lyckats ta sig in i det etablerade svenska samhället, har de också påverkat andra boende på olika sätt. En av kvinnorna – Sharifa – har exempelvis kommit att spela en medlande roll i Hjällbo, sedan hon genom *Kvinnonätverkets* arbete fått mer inflytande i bostadsområdet. Det har hänt att områdespolisen "delegerat" medlingsuppdrag i någon konflikt till henne, när de själva haft mycket annat.⁹⁶ Andra gånger har hon själv tagit initiativet att medla i konflikter bland boende. Dels ligger personliga egenskaper – att man har en inre drift att man vill att alla ska ha det bra – bakom förmågan och viljan att agera medlare, menar Sharifa. Men hon framhåller också betydelsen av att ha *fått kunskap* och att Kicki haft en stor roll i att visa henne och andra boende på modeller att *samtala* för att lösa konflikter, och att det är dessa hon inspirerats av och sprider vidare till andra idag.

Jag har en granne som *ofta* bråkar med folk här. När jag hörde att hon bråkar med folk knackade jag på hennes dörr och gick in och frågade: 'Jag hörde att du bråkade med någon. Vad känner du nu? Det var med några barn. Jag var på jobbet men hörde det, att du bråkade med dem.' Och så sa hon: 'Jo hon retade min [dotter], hon gjorde si och så och jag bråkade med henne.' Så sa jag: 'Vad känner du nu då?' Och de första två dagarna sa hon: 'Vad jag känner? Nej, jag måste försvara mina barn!' Och sedan nästa dag såg jag hennes barn och den andra kvinnans barn leka tillsammans. [Då gick jag hem till båda barnens mammor – de pratade inte med varandra – och bad dem komma ut och titta på barnen.] Och så sa jag: 'Ni har bråkat i förrgår kväll, och det här är era barn, och ni har bråkat på grund av era barn. Lyssna! [Paus] De leker och har så roligt!' Och de hade så *kul* och skrattade. 'Och ni två pratar inte med varandra. Och ni är arga på varandra fortfarande och ni ville *slå* varandra. Om ni tänker på att barnen är *barn...*' Efter den dagen – jag tror det är mer än tre år sedan – har den tjejen inte bråkat med *någon*. Och så berättar hon för andra: 'Tack för Sharifa. Jag var så arg när någon tittade på mina barn eller bråkade med dem, men efter den dagen sa jag: Äsch, de kommer att leka igen. Jag orkar inte med dem. Och när någon kom hem och grät: Mamma det är någon som har slagit mig! Äsch ingen fara. Kom till mamma. Ta en glass i [frysen] och gå och lek igen!' Hon var en *jättejobbig* kvinna faktiskt. Jättejobbig här i området. Men hon blev lugn. Hon blev lugn efter den dagen. Så man lär sig. Det är viktigt faktiskt. (Sharifa, intervju 110408)

Ibland – det var inte länge sedan – två familjer hade bråkat och [polisens områdeschef] pratade med mig och sa: 'Kan du ta det Sharifa? Det är inget stort problem, vi har

⁹⁴ Borelius (2004) skriver att det fanns två nationella mål för detta målområde: "det svenska språket bör stärkas såväl bland barn och ungdomar som bland den vuxna befolkningen och alla elever bör ges förutsättningar att nå målen i grundskolan" (s. 9).

⁹⁵ Kicki Persson, intervju 101209.

⁹⁶ Att låta civilsamhällets aktörer spela en aktiv roll i att reducera spänningar i området, ingår som en uttalad strategi i områdespolisens arbete. (Daniel Norlander, intervju 110307).

mycket annat att göra. Är du snäll och tar dem?’ Och jag sa: ’Jo jag kan ta dem.’ Så jag tog hand om dem och pratade med dessa familjer. På två dagar hade jag pratat med dem och vi kom överens om att inte bråka längre. Och så tar jag barnen och pratar med dem: ’Har ni lust att bli kompisar? Ni får inte bråka’, och så. Och det blir bra. Så sådana saker... det är bra faktiskt – där gör vi ett bra jobb. /.../ Man måste förklara för barnen att man inte *vinner* när man bråkar, att man inte *vinner* när man *slagit* någon. Då bär du inom dig att du skadat någon, och det ger inte glädje. Då lever man istället med rädsla eller någonting – att du har gjort något dumt: ’Vad har jag gjort?’
(Sharifa, intervju 110408)

Hon har även varit med och – ihop med fyra-fem somaliska kvinnor och socialförvaltningens Bettan Byvald – startat föräldraföreningen *Aktiva föräldrar i Hjällbo*. Föreningen organiserar föräldravandringar vissa kvällar och nätter och arrangerar också verksamhet för ungdomar. I dag har föreningen vuxit och har flera hundra föräldrar som medlemmar. Föräldrarna kommer från hela Hjällbo och har olika etnisk bakgrund. En majoritet av dem är sprungna ur Hyresgästföreningens verksamhet, berättar Kicki. Att *Aktiva föräldrar* i sin tur påverkar Hjällbos lokalsamhälle vittnar flera källor om.

Ur externa dokument går att utläsa:

Aktiva Föräldrar i Hjällbo är en ideell förening som startades på initiativ av bl.a. Bettan Byvald, Individ- och familjeomsorgen i Lärjedalen, och en handfull somaliska boende i samband med en period av oroligheter i Hjällbo omkring 2007. Byvald har en aktivt stödjande roll i nätverket. I augusti 2009 hade föreningen bortåt 250 medlemmar, av olika etniskt ursprung. I samband med oroligheterna i augusti 2009 – efter att sms-kedjor gått bland ungdomar över staden som viskade om att mosa Hjällbo och att förstörelsen skulle bli mer omfattande än den i Rosengård – var *Aktiva Föräldrar* del av det nätverk av vuxna som gick ut i Hjällbo och såg till att förebygga och avvärja allvarlig skadegörelse. Utöver föreningens föräldrar engagerade sig även skola, socialtjänst, fritidsgårdspersonal, polis, personal från HjällboBostaden, imamer, präster, handlare och folk från fotbollsklubben Lärje IF i detta tillfälliga nätverk som uppstod på initiativ av Bettan Byvald. Den flera kilo tunga sten som skadade tre brandmän på sin väg genom en krossad framruta i en brandbil under utryckning, var en av få incidenter man inte lyckades se i tid och stoppa.

Många i Hjällbo är helt övertygade om att det hade brunnit mycket mer och att det hade fortsatt brinna om inte Hjällboborna gått man ut huse för att skydda sitt bostadsområde från ungdomars framfart.

– ’Vi satte inte bara stopp för en massa bränder; vi visade de som kastar sten och eldar att de har Hjällboborna och oss som arbetar här emot sig. Det har skett en tydlig moralisk skiljelinjeförflyttning’, menade polisen Walter Holm vid Angeredspolisen.

Källor:

SR P4 Göteborg (2009): *Hjällboföräldrar har organiserat sig*

(sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=45&artikel=3054015)

Ung & Trygg i Göteborg (2009): *Nätterna då folket återtog Hjällbo*

www.utg.goteborg.se/sv/Aktuellt/Tva-manader-av-brander-stenar-och-krossat-glas/Natterna-da-folket-atertog-Hjallbo/

DirektPress Göteborg Nordost: *Behövs det mer vuxenansvar?*

www.direktpress.se/goteborg/Nordost/Nyheter/Aktiva-foraldrar-i-Hjallbo/

I nära anslutning till avslöjandena om svarta rådgivare, och till den allvarliga misshandel en av kvinnorna utsattes för som följd, fick Hjällbo närpolis i området. Detta verkar vara ett mer eller mindre direkt resultat av kvinnornas arbete. I *Projekt Hjällbos delrapport 2001* (s. 6f) drar man slutsatsen:

Artiklarna om rådgivarna i Hjällbo fick en enorm uppmärksamhet i hela mediasverige. /.../ Media kunde konstatera att de sk rådgivarna även finns i andra invandratäta områden i landet. Genomgående var att där samhället övergivit sina invånare tvingas invånarna lösa sina problem på sitt eget sätt. /.../ Stadsdelsnämnden /.../ [och] Göteborgs kommunstyrelse beslutade [båda göra utredningar]. /.../ Stadsdelsnämnden fattade beslut om att inrätta ett medborgarkontor för rådgivning till medborgarna i Hjällbo. /.../ Även från polishåll har man reagerat. Det har resulterat i en prioritering av fler närpolis i området.

I en artikel i GP (020330, s. 8) bekräftar Mats Palmgren, som blev närpolischef i Angered-Ale, att det var artiklarna om den svarta rådgivningen som så småningom resulterade i en förstärkt närvaro i området.

Mycket av *Kvinnonätverkets* verksamhet handlade om att få igång andra grupper och former. En del av avtrycken från deras verksamhet kan därför spåras genom att titta på annan verksamhet som kommit igång i stadsdelen.

Förutom att kvinnorna var med och drog igång den lokala hyresgästföreningen på Sandspåret – den av alla Hjällbos LH som fungerat bäst i enlighet med Hyresgästföreningens intentioner och som fortfarande är mycket aktiv idag enligt Kicki Persson – så startade man exempelvis, matlagningskursen ihop med *Kvinnohögskolans* kock och *Hälsoprojektet* som båda finansierades med *Storstadspengar*. När *Hälsoprojektet* drivits, var det även andra grupper i Hjällbo som ville ha stöd för sådan verksamhet står att läsa i *Projekt Hjällbos* slutrapport.⁹⁷ En inte alltför vågad gissning är väl då att *Kvinnonätverket* med denna verksamhet i någon mån påverkat människor även utanför *Hälsoprojektets* egna deltagare – kanske inspirerat vissa att göra liknande, politiserat andra att begära resurser till sin egen grupp, eller åtminstone skapat så pass bra verksamhet att den blivit känd utanför *Hälsoprojektets* egna deltagare.

Vad gäller resultat i Hyresgästföreningens egen verksamhet, redovisas mer detaljerade siffror kring uppskattat antal deltagare i delar av den verksamhet som bedrivits i appendix 4. Noteras kan att trots att Hyresgästföreningens verksamhet dragit ett stort antal boende som deltagare, så har Hyresgästföreningens medlemsantal i Hjällbo ändrats mycket marginellt sedan projektarbetets start.

Abbas vittnar också resultat på två områden som kanske är svåra att säkert påvisa utifrån. Det ena handlar om att lägerdeltagarna på ungdomslägren, när de kom tillbaka till Hjällbo började säga till andra ungdomar de såg, att vara försiktiga med den fysiska miljön (inte spela fotboll nära glasrutor, inte vandalisera, etcetera) och berätta om sambanden de fått koll på under lägren, mellan kostnader HjällboBostaden hade för underhåll och resurser som ungdomarna kunde få använda till läger eller inköp av utrustning. Även Sharifa vittnar om att skadegörelsen i Hjällbo minskat.⁹⁸

Ett annat resultat Abbas vittnar om är den mentala förändring som påbörjades bland unga vuxna kring idén att vilja ha jobb. Han menar att det blivit allt vanligare med Hjällbobor som har jobb, och detta i sin tur påverkar personer i dessas omgivning att också de vilja söka jobb.⁹⁹

Marianne Fagberg pekar på att ett av projektets riktigt stora resultat är att både *Kvinnonätverket* och Sandspårets LH idag tillämpar (och ser fördelarna med) demokratiska arbetsmetoder.

Kicki Persson lyfter fram den ökade egenmakten och dess betydelse för att få till stånd förbättrade livsvillkor, som projektets främsta resultat: "Det som vi har lyckats mest med, det är det här att vi har

⁹⁷ Fagberg, Persson (2004), s. 4.

⁹⁸ Sharifa, intervju 110408.

⁹⁹ Abbas, intervju 110505.

visat att det går – med egenmakt. ” (Kicki Persson, intervju 110120)

Resultat i individens yttre/ ”situationen”

Vad gäller resultat på individnivå, som är synliga utifrån (övre högra kvadranten), kan vi kort lista några exempel:

- Sysselsättning och egenförsörjning – samtliga medlemmar i *Kvinnonätverkets* ursprungliga styrgrupp har idag arbete och därmed egenförsörjning.¹⁰⁰
- Två av medlemmarna i *Kvinnonätverkets* ursprungliga styrgrupp har varit styrelsemedlemmar i AB HjällboBostaden. (En var medlem år 2004 – 2007, den andre har varit medlem sedan 2008 och är våren 2011 fortfarande styrelseledamot.)¹⁰¹
- Att barnomsorgen byggts ut har möjliggjort för kvinnor att delta i utbildning. Ett direkt resultat av detta har blivit att kvinnor kunnat förbättra sina svenskakunskaper genom att delta i SFI (Svenska För Invandrare).
- Kicki Persson berättar i intervjuerna om hur boende som deltar i verksamheten växer vad gäller självförtroende och motivation till att förbättra sin livssituation, och hur flera av dem så småningom tagit steget till att utbilda sig, exempelvis inom Kvinnofolkhögskolans utbildningsutbud. En inte alltför vågad gissning är att Hyresgästföreningens projektverksamhet – bland annat genom projektledarens sätt att ”plantera tankefrön” hos boende – bidragit till en del individers ökade utbildningsnivå sedan projektstarten.
- Skilsmässor som en generell lösning på problem i förhållanden verkar Kicki Persson motsätta sig, att döma av hennes kritik av Socialtjänstens tidigare ”uppmaningar till många somaliska kvinnor att skilja sig”. Däremot vittnar hon om hur hon stött enskilda kvinnor att komma fram till beslut om att lämna destruktiva relationer, när hon sett kvinnor fara alltför illa inom relationer.

Resultat på individnivå kan förstås diskuteras betydligt längre, men här nöjer vi oss med dessa exempel för att konstatera att resultat inom denna sfär tydligt går att hitta.

Resultat i individens inre/ ”själen” respektive kollektivets inre/ ”kulturen”

Resultat i *individens* inre (övre vänstrakvadranten) som intervjuer med Kicki Persson, Marianne Fagberg och boende som deltagit i verksamheten vittnar om, handlar om sådant som:

- Ökad självkänsla, självförtroende
- Ökad reflektion och medvetenhet kring sig själv och sin livssituation
- Ökad kunskap och personliga erfarenheter av demokratiska samarbetsformer, föreningskunskap, samhällspåverkan, Hyresgästföreningen, folkrörelse, folkbildning, etc.
- Identitetsskapande: ”Jag är en ’god’ samhällelig kraft”

Resultat i *kollektivets* ”inre liv” (nedre vänstra kvadranten) – i det tankegods människor i grupp i någon mån skapar och återskapar gemensamt – som studien pekar på att arbetet bidragit till är:

- Gemensamt värdesättande av demokratiska arbetsmetoder
- Öppnare attityder mellan etniska grupper i Hjällbo

¹⁰⁰ Marianne Fagberg, intervju 110125.

¹⁰¹ HjällboBostadens årsredovisningar 2004 – 2010. ”HjällboBostadens styrelse utses av Förvaltnings AB Framtidens styrelse och består sedan 2004 av sex personer, varav fem är hyresgäster. Ordförande i bolagets styrelse utgörs av Framtidenkoncernens VD.” (HjällboBostaden Årsredovisning 2006, s. 15).

- Förändrade normer kring att:
 - Umgås över etniska gränser
 - Barnuppfostringsmetoder
 - Konflikthantering
 - Nedskräpning
 - Skadegörelse
- Identitetsskapande: "Vi är Hjällbobor – vi är trevliga och justa"

För kvinnorna i det ursprungliga Somaliska *Kvinnonätverket* finns dessutom stöd för att flera av de frågor som gruppen tog sig an inom projektarbetet, bidrog till att de som grupp fick ökat självförtroende, att deras status ökade i andra Hjällbobors ögon – att de blev en kraft som "räknades" av andra i området. Exempel på sådana frågor är kvinnornas protester mot hotet om vårdcentralens nedläggning, deras avslöjanden om svarta rådgivare, deras egen rådgivarverksamhet, etcetera. Ett annat tecken på att projektledarens arbete med *Kvinnonätverket* skapade värdefulla resultat i området var att andra invandrargrupper i Hjällbo, enligt Kicki, började efterfråga att hon skulle starta liknande projekt för dem.¹⁰²

Dessa inre sfärer är de som förstås utifrån är svårast att med säkerhet uttala sig om vad gäller uppnådda resultat. Helhetsbilden vi fått fram tyder ändå starkt på att projektarbetet i hög grad bidragit till resultat inom dessa sfärer, är vår uppfattning. Dessutom pekar mycket på att det är resultat inom dessa sfärer som kommit att utgöra nyckeln till många av de långsiktigt hållbara resultat som återfinns inom de utifrån synliga sfärerna, både på samhällsnivå och på individnivå.

Till grund för detta antagande ligger exempelvis:

- Vittnesmålen från boende själva, från Kicki Persson och från Marianne Fagberg om arbete och resultat inom dessa sfärer.
- Att många av de aktörer utanför Hyresgästföreningen som vi intervjuat delar projektledarens bild av att det är dessa områden man behöver jobba med för att få positiva resultat vad gäller integration och delaktighet från boende.

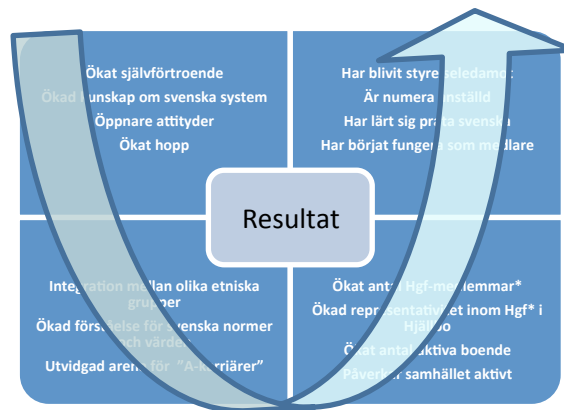
Effekterna sprids: En plantskola där projektledaren ständigt får börja om från början

Det viktiga arbete som skett inom ramen för Hyresgästföreningen vad gäller att få boende med utländsk bakgrund att på djupet förstå demokratiska arbetsformer i svensk tappning, förstå och kunna bedriva föreningsarbete i enlighet med svenska traditioner, och att utrusta boende med andra nödvändiga verktyg som gör det möjligt för dem att aktivt kunna vara med och påverka i samhället, verkar inte till fullo kunna bli synligt inom ramen för intern rapportering om föreningens verksamhet. När boende väl "plantats in" går de vidare till andra sysslor: får jobb, blir aktiva i annat påverkansarbete, får styrelseuppdrag i annan organisation, börjar studera, etcetera. De försvinner då också ut från Hyresgästföreningens verksamhet och statistik.

Det som börjat med projektledarens arbete med inre processer hos individer, verkar ofta ha lett vidare till förändrade inre processer hos *den grupp* individen varit (eller blivit) del av. Detta i sin tur (alternativt *parallella* inre processer i individens och i kollektivets sfärer) verkar ha bidragit till resultat som syns på kollektiv nivå i det yttre – resultat som kan räknas och mätas; "antal aktiviteter", "antal deltagare", etcetera. Så länge läroprocessen pågått har deltagarna här varit "synliga" i verksamheten – blivit siffror i Hyresgästföreningens statistik över projektarbetets resultat. Men därefter –

¹⁰² Fagberg, Persson (2001), s. 4f.

när de gått vidare till andra uppdrag och effekterna av projektarbetet spridits till andra i området – har de blivit ”osynliga” för Hyresgästföreningens statistik över vad man bidrar till i Hjällbo.

Figur 3: Utvecklingen börjar med inre förändringar hos individen och i grupp-kulturer, och manifesteras sedan i synliga resultat på individ- och samhällsnivå. När boende ”förstått hur det fungerar” lämnar de ofta Hyresgästföreningen för annan verksamhet.

Osynliga i statistiken:

Projektledaren uppskattar att detta är ungefärligt antal individer som deltagit i Hyresgästföreningens arbete tills de ”förstått grejen”, och sedan försvunnit till annat:

- Ca 200 personer på Sandspåret
- Ca 600 ungdomar från hela Hjällbo

Samtidigt: ”Vi blir ändå vinnare”

Ändå finns det mycket som talar för att dessa sannolikt fortsätter att bidra till att skapa goda förutsättningar för Hyresgästföreningens verksamheter i Hjällbo, om än indirekt, genom att bidra till ett positivt samhällsklimat runt den projektverksamhet Hyresgästföreningen bedriver:

- Dessa finns kvar i Hjällbo,
- bidrar till positiv utveckling,
- blir förebilder, och
- har god kännedom om Hgf.

Att behålla integrerade inom Hyresgästföreningen: Kickis tankar om vad som krävs

För projektledaren innebär dock denna rörelse ut ifrån Hyresgästföreningens verksamhet att hon i sitt arbete måste räkna med att ständigt behöva börja om på nytt, med nya boende som ska introduceras till det svenska samhällets system. För henne personligen blir detta ett tungt sätt att arbeta, då hon inte kan bygga på de resultat som skapats i projektet i form av ökat antal individer som förstår föreningsarbetet och har möjlighet att vara drivande i det. Kicki har därför tankar om hur fler skulle kunna lockas att vara kvar inom Hyresgästföreningens verksamhet:

Vi måste alla visa att vi menar allvar när vi säger att vi vill att de ska organisera sig för att påverka – vi behöver föra dialog med de lokala organisationerna och vi behöver skapa karriärvägar inom Hyresgästföreningen för förtroendevalda. Annars kommer ju frågan: Varför ska vi vara medlemmar? Önskan om medlemskap måste växa inifrån, av att man ser behovet/poängen. (Kicki Persson, telefonssamtal maj 2011)

Som exempel för att illustrera vad hon menar nämner hon den förestående sammanslagningen av HjällboBostaden med Poseidon våren 2011. Här har boende inte tillfrågats kring vad de vill och vad de haft för synpunkter på en eventuell sammanslagning hävdar Kicki. Istället har politiker och tjänstemän fört samtal "över dessas huvuden" med Hyresgästföreningen på regional nivå – trots att lokala organisationer nu finns. Det är i sådana situationer som frågan lätt uppstår kring vad meningen egentligen är med ett medlemskap i Hyresgästföreningen. Boinflytande får boende ändå möjlighet till genom möten som HjällboBostaden ordnar. 'Så vad blir mervärdet av medlemskap om man organiserar sig men sedan som organisation inte blir tillfrågad i frågor som gäller boendet?', går tankarna hos boende i Hjällbo, menar Kicki.

6. Projektledarens arbetssätt – vad inbegriper det?

Baserat på resonemangen i föregående kapitel kan vi alltså hävda att det är troligt att Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo väsentligt bidragit till positiva resultat både på individ- och samhällsnivå. I detta kapitel ska vi titta närmare på vilka lärdomar som kan dras, baserat på de erfarenheter som gjorts av dem som varit involverade i projektet, och då främst utifrån projektledarens perspektiv. Utgångspunkten i kapitlet är att projektledaren Kicki Persson genom sitt arbete samlat på sig stor erfarenhet kring vad som fungerar och vad som inte fungerar för att stödja positiva utvecklingsprocesser mot ökad integration och egenmakt för boende i områden som Hjällbo. Vi ska därför titta närmare på och analysera hennes arbetssätt för att tydligare lyfta fram huvudlinjer i det arbete hon bedrivit, liksom aspekter som inte enkelt blir synliga i den kronologiska berättelsen.

Det vi kommer lyfta fram är vad det är i hennes arbetssätt som framstår som verksamt för att stödja att en positiv utvecklingsprocess kan komma igång, samt lärdomar om vad det är som verkar bidra till att "nya" befolkningsgrupper ska kunna ta sig in i det svenska samhället och kunna få inflytande över sina egna liv.

Vi kommer också lyfta fram lärdomar och slutsatser kring vad som verkar ha bidragit till att den positiva utvecklingsprocessen "avstannat" (eller åtminstone saktat ner) i Hjällbos fall, och utifrån detta resonera kring möjliga framtida vägar Hyresgästföreningen skulle kunna välja som skulle kunna påverka processen i positiv riktning.

Som vi tidigare påpekat var det flera samtidiga aktörer som engagerade sig för att vända den negativa utvecklingsspiralen i Hjällbo i slutet av 1990-talet. Detta innebär med stor sannolikhet att ett flertal positiva processer interagerat med varandra, och på så vis skapat förutsättningar för varandras framgång på sätt som annars inte varit möjliga, eller som åtminstone haft betydligt svårare att lyckas. Att fokus så starkt hamnar på Projektledaren Kicki Perssons arbete hänger här förstås samman med att denna studie fokuserar på Hyresgästföreningens roll i sammanhanget. Detta innebär förstås inte att vi ser hennes roll som ensamt avgörande för den positiva utveckling som påbörjades.

Innan vi går in på analysen vill vi dock återigen påminna om hur vi ser på detta med perspektiv, och på vad vi hoppas att denna studie ska bidra med.

Olika aktörer beskriver verkligheten på olika sätt just för att de har olika perspektiv och uppmärksammar olika saker. Det vi vill bidra med i denna studie är att utförligt beskriva ett av flera möjliga perspektiv på utvecklingen i Hjällbo under perioden, med tanken att detta ska kunna användas för dialog med andra perspektiv, baserade på andra erfarenheter. Genom dialog mellan olika perspektiv, och aktiv användning av kontrastverkan mellan de olika perspektiven, kan man få syn på blinda fläckar i olika rådande synsätt, och därefter utveckla mer genomtänkta strategier för framtida områdesarbete.

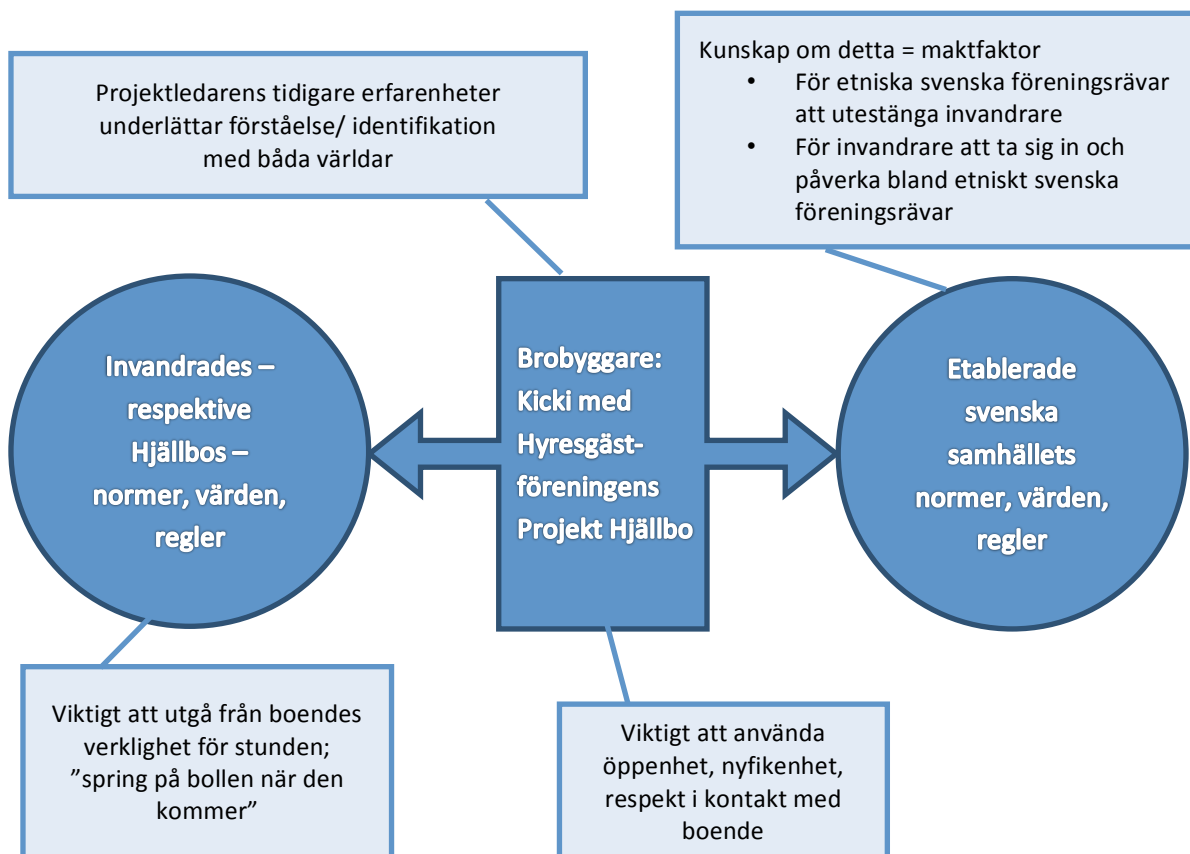

Projektledaren Kicki Persson
Foto: HjällboBostaden

Väl medvetna om studiens endimensionella perspektiv önskar vi därför att detta kapitel läses som *förslag* till hur det som hänt i Hjällbo under projektperioden skulle kunna analyseras, och *förslag* till lärdomar som skulle kunna dras, baserat på vad som framstår som väsentligt just utifrån projektledarens perspektiv glasögon.

En analys av arbetsmetoderna

Om vi analyserar projektarbetet i Hjällbo – vad är det då som gjorts som verkar ha fungerat? Figur 4 försöker fånga de viktigaste aspekterna som de framträtt i studien:

Figur 4: De viktigaste aspekterna i Kicki Perssons arbete med att ge boende med utländsk bakgrund verktyg för ökat inflytande över sin livssituation i Sverige.

Om vi utgår från figurens rektangel i mitten, symboliserar den projektledarens roll – framför allt under *Projekt Hjällbo* fram till 2005 – som brobyggare mellan normer värden och regler i boendes livsvärld, och normer värden och regler i det etablerade svenska samhällets livsvärld. Grundproblematiken, vad gäller kunskap som behövs för att nysvenskar ska kunna påverka sin tillvaro, verkar handla om att det finns två olika föreställningsvärldar om hur saker fungerar men inga bryggor emellan dem. Den svenska världen anpassar inte sitt sätt att jobba eller frågar hur invandrare är vana vid att saker fungerar, och invandrare har heller inte realistiska föreställningar om hur det svenska

systemet fungerar, och båda måste kunna mötas på ett likvärdigt sätt.¹⁰³

Boendes livsvärld består dels av sådant de har med sig från sina/ föräldrarnas ursprungsländer utan-

Till eftertanke

*Om jag vill lyckas med att föra
en människa mot ett bestämt mål,
måste jag först finna henne
där hon är och börja just där.*

/.../

*För att hjälpa någon
måste jag visserligen förstå
mer än vad han själv gör
men först och främst
förstå det han förstår
Om jag inte kan det
så hjälper det inte
att jag kan och vet mer.*

/.../

*All äkta hjälpsamhet
börjar med ödmjukhet
inför den jag vill hjälpa,
och därmed måste jag förstå
att detta med att hjälpa
inte är en vilja att hänska
utan en vilja att tjäna
Kan jag inte detta
så kan jag inte heller hjälpa någon.*

(Urval ur Kierkegaards dikt
Till eftertanke)

för Sverige; dels av normer värden och regler som utvecklats i Hjällbos lokalsamhälle. Eftersom människor i Hjällbo kommer från väldigt många olika kulturer, var det inte främst i kunskap om dessa olika kulturer som projektledarens arbete tog sin utgångspunkt.¹⁰⁴ Sådan kunskap har hon under åren i och för sig fått "på köpet" utifrån hur hon har jobbat i Hjällbo, men utgångspunkten när hon kom till området och fram till idag har istället varit att möta boende med öppenhet, nyfikenhet och respekt i samtal kring frågor dessa upplevt viktiga för stunden. I de förtroliga möten som då uppstått har hon fått allt större inblick i kulturskillnader – kunskap hon sedan kunnat använda för att bättre förstå olika boendes perspektiv på aktuella frågor. Förhållningssättet "att möta boende där de är och utgå från deras verklighet" har förstås gjort det lättare för projektledaren att få kontakt och skapa förtroende. Men det har också haft en annan viktig funktion: enligt hennes erfarenhet är det först när en fråga varit aktuell för boende som hon haft möjlighet att nå dem för att ge dem fler och bättre verktyg som de kan använda för att få ökat inflytande över sina liv. "Du måste springa på bollen när den kommer. Jag kan säga saker hundra gånger utan att det går in. Det är inte förrän en aktuell fråga gör att de ser poängen med att lära sig något som det fastnar", menar Kicki. Att ha lyckats bygga *tillräckligt förtroende* med boende för att dessa ska *våga* dela med sig av den verklighet de befinner sig i för stunden, är förstås en förutsättning för att hon ska kunna möta dem där de befinner sig. Mycket av de erfarenheter hon förmedlar kring detta fångas väl av danske filosofen Søren Kierkegaards klassiska dikt *Till eftertanke*.

Vad gäller "kulturkompetens" är det främst projektledarens kunskap om den *svenska* kulturen, och hur hon använt den kunskapen för att slussa boende in i det svenska samhället, som framstår som central för arbetets framgång. För Kicki har det blivit tydligt att kunskapen om demokrati, föreningsarbete och andra centrala ingredienser i den traditionellt svenska livsvärlden, ofta blir den utslagsgivande maktfaktor som avgör om nysvenskar kan ta sig in i svenska samhällssfärer eller inte. I den mån de saknar tillräcklig kunskap om exempelvis former för och rättigheter kring detta, är det lätt hänt att etablerade svenskar medvetet eller omedvetet kan utestänga dem från delaktighet och infly-

¹⁰³ Här talar vi förenklat om två olika föreställningsvärldar – "den svenska" och "den icke-svenska". Naturligtvis menar vi då inte att alla invandrare från olika kulturer skulle ha en och samma föreställningsvärld. Inte heller att "etablerade svenskar"/ "svenskar sedan flera generationer" skulle ha en gemensam föreställningsvärld. Det vi i sammanhanget vill peka på – med hjälp av uppdelningen i "två olika föreställningsvärldar" – är istället att personer som bor i Sverige antingen är någorlunda införstådda med "hur saker fungerar i det etablerade svenska samhället", och utgår ifrån att det ska fungera så, eller också är vana vid något annat sätt som saker fungerar på, och utgår ifrån det i kontakten med samhället. Exakt vilket annat sätt man är van vid blir i sammanhanget mindre viktigt. Istället vill vi peka på risken för svårigheter i kontakten mellan nysvenskar och etablerade svenskar när samverkan sker utan att skillnader i föreställningsvärldar lyfts fram och överbryggs.

¹⁰⁴ Enligt Bosse Strandberg (utvecklingschef, HjällboBostaden 1999-2004) fanns boende av 85 olika nationaliteter i Hjällbo, och även inom ett land kan ju seder och bruk skilja sig åt väsentligt mellan olika grupper.

tande kring agendor, beslut och dylikt. Kunskap och erfarenhet av hur det i praktiken går till att vara med i påverkansarbete i Sverige ger å andra sidan boende makt att ta sig in och vara med och påverka, även när de möter motstånd från etablerade svenskar. Sådan kunskap och erfarenhet är också avgörande för att boende ska kunna ta till sig hållbara demokratiska arbetsätt, förenliga med svensk värdegrund och med svenska lagar och regler, är Kickis erfarenhet.

Vad som framkommer i studien är att projektledaren genom att jobba med inre processer hos boende – enskilda individers självförtroende, kunskap, motivationer, etc., liksom grupperns kollektiva värderingar, normer, gruppidentiteter, gemensamma mål, osv – verkar lyckats nå långsiktigt hållbara resultat av delaktighet och ökad integration som även manifesterats i konkreta, mätbara och utifrån synliga resultat, både på samhällsnivå och på individnivå.

Stark tilltro till individers förmåga parat med stöd anpassat till individers och grupperns behov har varit en viktig faktor i arbetet. Sitt ledarskap i arbetet med boende har hon anpassat efter hur långt en grupp kommit i sin utveckling mot att kunna arbeta självständigt i enlighet med svensk föreningspraxis, berättar Kicki:

Jag tog ju ganska mycket ledarskap i början, alltså *jag var mycket /.../* Så fick jag [till] formen. Och plötsligt fick jag förändra mitt ledarskap. Då fick jag gå ner till där jag *gav* dem ledarskap – puttade [över] ledarskapet [till dem lite]. Där jag backade lite men fanns med. Och det första de sa till mig var: 'Det *går* inte Kicki! Jag kan inte vara *ordförande. Herregud!*', och så berättade man det för mig i en kvart. Och så efter 20 minuter: 'Vad *gör* en ordförande Kicki?' 'Jamen så här tycker jag om dig: Jag tycker du är skitduktig, du är framåt, du är duktig på att prata, du kan förklara dig, du har mycket kunskap om det här området.' 'Ja, det har jag.' 'Du är *perfekt* ordförande!' 'Ja, ja, jag kan försöka.' 'Jamen vi kör så!' Och så fick man ju: 'Till nästa gång, vad är det vi ska göra då?', och vi ritade och skrev. 'Ja alltså det här med barnomsorgen är åt helvete. Vi ringer politikerna...' (Kicki Persson, intervju 110128)

Projektledaren berättar också att hon haft höga ambitioner för vad individer kunnat åstadkomma – ofta betydligt högre än boende själva inledningsvis haft. En framgångsrik väg till mobilisering har varit att "plantera frön" hos individer – väcka tankar hos dem eller ge dem tillfällen att göra erfarenheter som fått dem att upptäcka sin lust och förmåga att utvecklas vidare åt håll som gett dem möjlighet till ökad påverkan på både sin egen livssituation och det omgivande samhället. Att projektledaren då inte *gjort arbetet åt* boende utan de själva fått möjlighet att göra arbetet, har varit viktigt menar både Kicki och boende som intervjuats. Boende har då dels *fått behov* av att tillägna sig verktyg för uppgifterna, dels fått erfarenheter de kunnat växa av. En annan viktig erfarenhet blir, med detta förhållningssätt från projektledaren, att om ingen arbetar så händer heller inget vad gäller förbättring av livsvillkor.

Att former och situationer för utbildning anpassats så att de fungerat väl för boende hör också till det verksamma i projektledarens arbetsätt, tror hon.

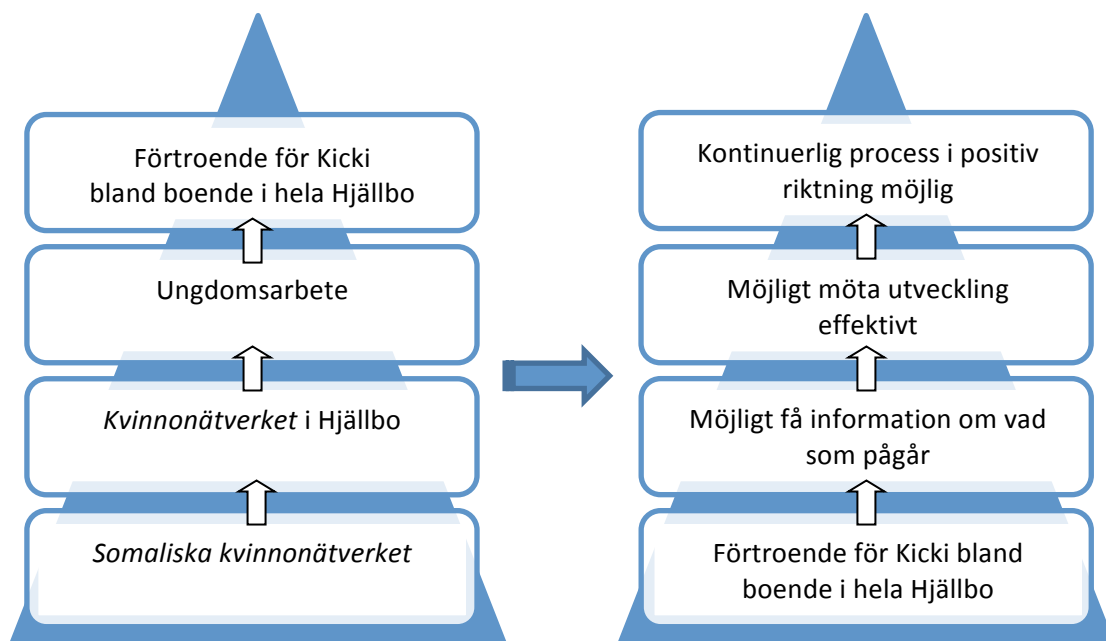
Det akademiska begreppet *komplexitetsmedvetenhet* handlar om huruvida man överhuvud taget tänker ett steg till när det är något som inte fungerar. Börjar man då fundera över: "Varför blir det så här, och vad kan vi göra åt det?" har man *högre* grad av komplexitetsmedvetenhet. Stannar tankarna bara vid: "Det här fungerar inte!", utan att man sedan ställer nästa fråga, "varför?" har man *lägre* grad av komplexitetsmedvetenhet. Brist på komplexitetsmedvetenhet på många håll påverkar miljön i Hjällbo, är Kickis upplevelse, även om det idag är bättre än när hon inledde sitt arbete i området. En av de saker hon gjort har varit att formulera de frågor som fått folk att börja ställa nästa fråga – ihop med boende, socialtjänst, skola eller vem det nu varit som inte gjort det av sig själv.

Projektledarens roll som brobyggare mellan boende med utländsk bakgrund och etablerade/etniska svenskar i samhället har underlättats av att hon själv haft erfarenheter med sig i bagaget som gjort det möjligt för henne att identifiera sig med människor i båda dessa sfärer, och se frågor i ljuset av båda dessas perspektiv och behov.

Vad gäller *integration* finns ytterligare en viktig sak att lyfta fram vad gäller projektledarens arbete. Förutom *integration in i det svenska samhället*, har hon jobbat mycket med *integration mellan olika etniska grupper* i Hjällbo. Självt beskriver hon det som att hon sysslat mycket med att "skapa bryggor mellan olika aktörer och grupper i Hjällbo". I detta arbete har det handlat mycket om att få grupper att reflektera kring att människor är rätt lika, att kunna identifiera sig med varandra och se varandra som likvärdiga istället för att stå fast vid den etniska hierarki vad gäller människors värde som präglade Hjällbo under många år. Att lösa upp strukturer som håller människor tillbaka och hindrar dem att vara del i ett sammanhang är viktigt för att öka människors utrymme att påverka sina liv, menar Kicki.

En förutsättning för många av de arbetsmetoder hon upplever varit verksamma under projekttiden har varit att hon själv funnits fysiskt närvarande i området i hög utsträckning. Det är tack vare sin närvaro som hon kunnat uppfatta, och agera på, tillfällen till utveckling som uppstått. Här blir projektets officiella "50 procents projektledartjänst" missvisande. En bedömning från Kicki är att de officiella 50 procent hon jobbat som projektledare i området i praktiken varit 80 procent, då hon valt att arbeta mer än hon varit anställd för. Utöver detta har hon varit anställd på 50 procent av Hyresgästföreningen för att jobba med metodutveckling för arbete i förorter. Delar av detta arbete har hon gjort på plats i Hjällbo, varför hennes totala närvaro i området varit betydligt större än en halvtidstjänst.

En annan helt avgörande förutsättning har varit att verksamheten bedrivits med kontinuitet och långsiktighet. De byggstenar som behövts för att kunna nå hållbara resultat har tagit tid att etablera. En väsentlig del av projektledarens arbetssätt har också varit att ha en strategisk tanke med i vilken ordning hon tagit sig an grupper och arbetsområden. Ett fokus har varit att arbeta med grupper där förändringar för ett fåtal kunnat bidra till positiva förändringar för vidare kretsar. Hon har också planerat arbetet så att framsteg som gjorts kunnat bilda grunden för nya framsteg i nästa led.

Figur 5: En illustration av hur projektledaren arbetat i Hjällbo, där grupper och ämnesområden hon arbetat med fått bilda grund för hennes fortsatta arbete i området.

Somaliska kvinnonätverket blev grunden för hennes arbete i Hjällbo, menar Kicki. På den grunden har hon sedan lagt nya "byggblock", där det ena "blocket" blivit en förutsättning för nästa, och steg för steg ökat hennes möjligheter att spela en aktivt stödjande roll för utveckling som berört hela Hjällbo.

En annan viktig faktor som framträder är att projektledaren sett till att få goda och strategiskt valda samarbetspartners i området. Det har sedan varit antingen dessa själva, eller Kicki *via* dem, som nått ut till vidare grupper boende.

Motgångarna – en del av framgångsfaktorerna?

Kvinnonätverket möttes under de inledande åren av en rad hinder: Angeredsavdelningens motstånd vid starten, misshandelsfallet, politiker som inte ville diskutera barnomsorgen, fientliga attityder från andra deltagare i HjällboForum, med mera. Man kan reflektera kring huruvida händelser av detta slag i det långa loppet mest varit till hinder i folkrörelsearbetet, eller om de tvärtom kan ses som del av framgångsfaktorerna. Självklart har de medfört stora svårigheter och i några fall personligt lidande för vissa boende. I det ljuset kan man förstå diskutera om framgångarna varit värda det pris enskilda fått betala. Samtidigt har händelserna gett boende möjlighet att göra erfarenheten att de tillsammans kunnat övervinna stora svårigheter. Den erfarenheten kan i sin tur tänkas fått betydelse för deltagarnas vidare arbete. Tänkbart är exempelvis: att individers självbild stärkts; att gruppen samsynsvetsats, blivit starkare och mer kapabel att ta sig an svåra utmaningar framgent; att känslan/ erfarenheten att "svårigheter i kontakten med det svenska samhället kan övervinnas" förmedlats till andra boende i området. På så vis kan händelserna tänkas ha bidragit till att skapa "empowerment" bland boende. En förutsättning för detta är ju dock att boende i slutänden lyckats övervinna hindren och/eller fått upprättelse från det etablerade svenska samhället. Hade det steget uteblivit så hade de långsiktiga konsekvenserna kanske istället blivit negativa till följd av erfarenheter som bidragit till minskat hopp och försvagad självbild hos boende. Ur detta perspektiv framstår därmed Hyresgästföreningens/ projektledarens förmåga att stötta boende på sätt som ökat deras chanser att övervinna svårigheterna, som viktig för att motgångarna ska ha kunnat bli del av framgångsfaktorerna.

Civilsamhälleaktörens unika roll

Något projektledaren flera gånger återkommer till är vikten av att Hyresgästföreningen inte intar en myndighetsroll gentemot boende. Genom att konsekvent visa att man står på de boendes sida, menar hon att Hyresgästföreningen – och andra civilsamhälleliga aktörer – kan få en viktig roll i invandrares introduktion till det svenska samhället, som statliga/ kommunala aktörer har svårt att erbjuda.

Myndighetsaktörer är skyldiga att följa regler och föreskrifter kring hur de ska agera i situationer då de får kännedom om missförhållanden av olika slag. Detta kan för det första leda till att deras handlingsfrihet minskar att ta sig an situationer som de tror vore bäst lämpat i det individuella fallet. Att inte följa utarbetad arbetsgång kan komma att bedömas som tjänstefel, särskilt i fall som är komplicerade och där risken därför är stor att ärendet inte slutar med ett tydligt "lyckat" resultat. För det andra, gör boendes vetskap om att myndigheter kan komma att agera *mot* dem med tvångsmedel – rättsliga åtgärder, omhändertagande av barn, etcetera – att de blir mycket restriktiva och selektiva kring vad de delar med sig av i berättelser kring sin livssituation.

Att göra anmälningar till Socialtjänsten eller till polis är inte vår roll. Det ska jag inte syssla med, såvida jag inte ser något *helt* uppåt väggarna – då får man ju göra något.
(Kicki Persson, samtal 101209)

Som "pålitlig vän" istället för "kontrollerande och tvingande myndighet" har projektledaren fått möjlighet att ta del av boendes berättelser om hur de haft det – den *osminkade bilden* av hur de haft det – vilket gett henne möjlighet att reflektera ihop med dem kring förhållningssätt, attityder, utvecklingsvägar, etcetera, som kunnat fungera som steg på vägen mot en förbättrad livssituation. I sådana möten beskriver Kicki hur hon agerat "svenskt bollplank": efter att ha lyssnat på den boendes resonemang kring sin situation har hon delat med sig av sin syn på saken utifrån sina svenska referensramar. I det respektfulla mötet som uppstått mellan olika synsätt och erfarenheter – ibland kontrasterade mot svenska lagar och normer – har tillfälle till reflektion skapats, som kunnat sätta igång djupare inre utvecklingsprocesser hos boende (liksom hos Kicki), och skapa ett växande som gett bestående förändring. Exemplet på sidan 53, där Kicki resonerar kring boendes reaktioner efter en anmälning till Socialtjänsten mot en flickas familj, illustrerar väl skillnaden mellan en civilsamhälleaktörs (som exempelvis Hyresgästföreningen) och en myndighetsaktörs möjligheter att ge stöd till boende:

Förälder: 'Vad är detta för någonting? Det är inte så lätt att vara förälder i Sverige. Då får man göra som *du* gör; tala om att så här kan man inte göra, man får göra så här *istället*. Men en anmälan till socialförvaltningen – *det var inte bra!*'

Kicki: "Och det är ju det som blir skillnaden när vi jobbar så här, att jag kan ju *prata* med dem... det blir ofta att man följer upp det – går upp och *fikar* hos *henne*, och frågar: 'Hur *går* det nu då?' Och man kan skoja lite – men *lite*, för man har ju ett *ansvar* i det".
(Kicki Persson, intervju 101209)

Även en annan händelse illustrerar i någon mån projektledarens poäng om vikten av att bevara Hyresgästföreningen som arena där boende känner sig säkra på att de är "bland vänner". "*Kvinnonätverket*", berättar hon, ville för något år sedan ta upp verksamheten och börja arbeta aktivt igen. Då krävde HjällboBostaden att de skulle få sitta med i styrelsen och på det sättet få inblick i arbetet. Konsekvensen blev att kvinnorna valde att inte ta upp arbetet i nätverket. Motivationen var att de i nätverket ville kunna prata fritt och öppet om problem, och om detta inte var möjligt (vilket de ansåg vara fallet om HjällboBostaden satt med i styrelsen), skulle det inte vara någon idé att ta upp arbetet. Kicki berättar att liknande tankar fanns under arbetet under *Kvinnonätverkets* inledande år. "Vi valde alltid att först prata bara inom gruppen. Då kunde vi prata fritt och vända och vrida på frågan. Först därefter kunde vi välja att vända oss utåt till andra för att jobba vidare med vissa frågor på sätt som vi kommit fram till under de interna samtalen."

HjällboBostadens Bosse Strandberg, som jobbade mycket nära projektledaren under sin tid i Hjällbo (fram till 2004), tar upp en annan aspekt av det hon gjort som skiljer sig från myndighetsaktörers möjlighet och tradition att jobba med frågor. Han pekar på att *Kvinnonätverket* när det skapades, blev en arena där det blev möjligt att föra samtal om hur problem kunde hanteras *innan* de blivit så svåra att något allvarligt inträffat:

Sverige är händelsebaserat. Men [i] Kickis projekt behöver det inte vara händelsebaserat. Man behöver inte vänta på att någon somalisk man får ett spel för att han har tuggat kat och slår ihjäl någon, utan du kan faktiskt jobba med [frågan om katmissbruk bland de somaliska männen förebyggande]. Och det är ju så som många av oss vill jobba med det – att man jobbar förebyggande. Men så känner jag ibland att samhället inte riktigt är uppbyggt. Du kan först *göra* saker när det *har hänt* saker.
(Bosse Strandberg, intervju 110309)

Bosse menar att den stora skillnaden för vilka resultat man kan få i denna typ av arbete handlar om vilka grundvärderingar man har. Han tar hjälp av en historia för att beskriva skillnaden i hur Kicki – och även han själv – jobbat med frågor, som byggt förtroende mellan dem och boende, och som

bidragit till en betydligt kraftfullare utvecklingsprocess bland boende än mycket av traditionellt myndighetsarbete med liknande frågor brukar göra:

Jag jobbade [i början av 80-talet] som fritidsledare i Hammarkullen. Då raljerade vi över socialsekreterare som åkte spårvagn ut till Hammarkullen, och sedan fort hem igen. Och sedan kunde de sitta och raljera på fredagnatt över ett glas vin, och berätta var de jobbade, och hur jobbigt det var. Fast när klockan var 16 så var det snabbt hem. Nu är [den bilden] *inte sann* riktigt, men det var en sådan där *känsla* som jag och andra kanske hade lite. Det är lite *fint* att jobba ute, men det finns gränser, och sedan kan man raljera över hur människor *har* det, *bor*, hur eländigt det *är* liksom. Och skillnaden mellan *det*, och en sådan som Kicki till exempel, är att [Kicki] *ser* [problemet]; hon dessutom *förstår* det. Och så gör hon det tredje, hon *gör någonting åt det* också. /.../ Vi är nog rätt lika där, just det när vi *ser* grejerna. Om de här somaliska kvinnorna kommer och påtalar ett problem, då kan [man] ju välja att säga – om man har en sådan attityd – att 'Det är inte lagligt att [tugga, köpa eller inneha] kat i Sverige. Så när du ser det så ringer du polisen'. Det kan *vi* säga *också* – som upplysning. Men vi går liksom de andra stegen – och särskilt Kicki då – alltså tre steg till: 'Hur gör vi nu? Nu får vi liksom grunna på – för det här är inte acceptabelt: I vårt bostadsområde så har vi nolltolerans' – om vi nu säger det – 'och hur *gör* vi?' Och då känner ju faktiskt de här mammorna, de här boende, de här Hjällboiterna: 'Fan liksom, hon menar allvar. Hon är fan i mej på *våran sida*.' Då blir det något helt annat. Annars [uppfattas] vi ju liksom [som] en myndighet – vi svenskar. (Bosse Strandberg, intervju 110309)

"Jag kommer ständigt tillbaka till kärnan..."

Projektledaren om vikten av att utbilda i demokrati och föreningskunskap

I direktiven till Storstadsatsningen ingick att arbetet skulle ske med ett "underifrånperspektiv", det vill säga utgå från de boendes egna önskemål och behov. När sammansättningen av deltagare i HjällboForum skulle förändras för att få med fler boende i beslutsprocessen kring storstadspengarna, gjordes seriösa försök att nå boende och få dem intresserade av att engagera sig. Ändå lyckades man dåligt, och "boendes representativitet och deltagande" var något som i utvärderingen av HjällboForum framkom som en svag punkt. Kicki Persson har tankar om varför man inte fick med boende, och använder en liknelse för att förklara sin poäng:

Man måste ge människor en chans. Om någon kommer och frågar mig om jag vill starta en giraff-farm, men jag helt saknar kunskaper, erfarenheter och referenser kring giraffer och giraff-farmer tar jag knappast chansen:

"Hej! Vill du starta en giraff-farm?"

(Hm... Jag kan inget om giraffer. Vet inte vad de äter. Vet inte om de ska sova ute eller inne. Jag känner ingen som driver en giraff-farm. Jag vet inte varför jag borde ha en.)

"Hm... njae, jag avvaktar nog..."

På samma sätt behöver vi utbilda om samhället, demokrati, och föreningar; ge människor egna referenser till att det finns en poäng att organisera sig, och att lära sig det svenska systemet. Först då kan de tacka ja till en inbjudan att vara med och påverka i HjällboForum eller annat. (Kicki Persson, samtal 110525)

Betydelsen av arbetsglädje och lustfyllda samarbetsrelationer

Sture Wernersson, HjällboBostadens VD från bolagets bildande 1999 till sommaren 2005, och en av de mest centrala individerna bakom den positiva omvandling som ägde rum i Hjällbo under denna period, pekar på två nyckelfaktorer bakom det som skedde:

- Det faktum att ett antal goda krafter råkade finna varandra och samtidigt känna lust att arbeta tillsammans för att bidra till utveckling och förbättrade förhållanden i Hjällbo.
- Att högsta ledningarna för de olika aktörer som var inblandade var starkt engagerade i den förändringsprocess som påbörjades. Samtliga aktörer hade därmed tillräckligt stort mandat och manöverutrymme för att kunna bestämma tillsammans hur saker och ting skulle göras, utan att först behöva ta hänsyn till eller förankra beslut hos personer som inte var insatta eller lika engagerade i Hjällbos utveckling.

Bosse Strandberg är inne på ett liknande tema:

När man jobbar med de här sakerna så måste man nog brinna för det. /.../ Jag tror att ska det bli lyckosamt, ska det bli bra, då måste det finnas sådana som Kicki som faktiskt brinner för frågan. Alltså man har det som sitt *kall*, kan man säga – att man *tror* på det här. Det är det samhället vi vill att *våra* barn ska växa upp i – där människor kan leva tillsammans. (Bosse Strandberg, intervju 110309)

När intervjun med Bosse kommer in på frågan om i vilken mån de mest avgörande framgångsfaktorerna i denna typ av projekt kan tänkas hänga samman med metoder eller med individers personliga egenskaper, svarar han:

Metoderna är viktiga *också*, *men* det som är *mest* lyckosamt som *jag* ser det, det handlar om individen och de grundvärderingar man har – alltså *vem* man är. (Bosse Strandberg, intervju 110309)

Något entydigt svar på frågan om arbetslustens betydelse för framgångsrika utvecklingsprocesser kan vi förstås inte få. Däremot kan vi konstatera att ett genomgående tema hos intervjuade som var med och drev de framgångsrika utvecklingsprocesserna varit att de funnit arbetet mycket meningsfullt och lustfyllt, och att de haft mycket roligt i samarbetet med andra nyckelaktörer för utvecklingen. Här är några röster:

Det är väldigt intressant att få vara med och göra en sådan resa. Att få starta något nytt och få *sätta* metoder och få *sätta* möjligheter. /.../ Vi hade *jättemånga jätteroliga* projekt under tiden vi startade. (Bosse Strandberg, intervju 110309)

Detta projekt visade sig vara både det svåraste jag genomfört men också det mest givande. (Kicki Persson, delrapport *Projekt Hjällbo*¹⁰⁵, s. 9)

Det har varit och är en fantastisk resa. (Marianne Fagberg, *ibid.* s. 10)

Arbetet med HjällboBostaden och den utvecklingsprocess vi skapade där är det roligaste jag gjort i hela mitt liv. (Sture Wernersson, intervju 110323)

Även arbetet ihop med *Kvinnonätverket* har innehållit mycket humor och glädje berättar Kicki, och tror att detta haft stor betydelse för arbetets framgång:

¹⁰⁵ Fagberg, Persson (2001).

Det tror jag var *jätteviktigt* – det var *grunden* på något sätt [till] att de *överlevde* i det här. Att blanda praktik och teori... på ett *bra sätt*... både roligt och... Alltså vi har haft lika mycket roligt i det här. Du vet bara att få in alla jävla papper i tid...
(Kicki Persson, intervju 101206)

Kicki berättar exemplet om när *Kvinnonätverket* börjat jobba med ABF och ABF:s "Reza" stressat och smått hysteriskt ringde – som vanligt i sista minuten – och berättade att "Papperen måste vara inne klockan två idag, om ni ska ha pengar":

Jamilla, en tjej som jobbade [på Sandspåret i *Kvinnonätverket*] hade [då] hand om papper /.../ Och jag bara: Jamilla! Var är du?' 'Herregud! Jag är och handlar.' 'Ja men han ska ha papperen innan klockan två'. Så går hon – och hon går *mellan* husen på Sandspåret – och *rusar* in och hämtar papperen. Alla bara: [ropande] 'Vart ska du Jamilla?' 'Ja, han jäkla Reza...' – för "jäkla" hade hon hört att svenskar sa, det var ett fult ord – '...jäkla Reza, han är *sen* att ringa; jag får *springa* med papperen om vi ska ha pengar. Aaahh...', [gnällde hon]. Och så kom hon några meter [när andra boende ropade]: 'Vart ska du?' 'Jamen jäkla Reza vet du...', [fortsatte hon]. Ja... och så skulle Reza [vid ett senare tillfälle] komma ner och prata om studiecirklar... och då var det massa folk där. Alla bara: 'Är det du som är Jäkla Reza?' Och han: 'Ååhhh!' Sedan dess har han fått heta "Jäkla Reza". Nej men du vet... alltså det har varit roligt...
(Kicki Persson, intervju 101206)

Sedan 2005, och i än högre grad sedan 2009, menar Kicki alltså att hon inom projektet inte haft möjlighet att arbeta med utbildning i demokrati- och föreningskunskap på tillräckligt verksamma sätt. Konsekvensen har blivit, menar hon, att de forum för mobilisering som Hyresgästföreningen erbjuder i Hjällbo lättare blir till arenor för destruktiva konflikter mellan boende, och förlorar sin funktion som verktyg för ökad egenmakt och integration för deltagarna. Hon ser också exempel på hur andra föreningar som börjat verka i Hjällbo utifrån liknande utgångspunkter som Hyresgästföreningen – att stötta boende till delaktighet och engagemang i att bedriva påverkansarbete i frågor som är viktiga för dem – även de misslyckats i att skapa hållbara verksamheter när de glömt att börja med att utbilda folk.

Vi hade två organisationer nu som skulle köra igång /.../ 'Ja då bildar ni en styrelse och så gör ni så här, och så gör ni så här', och *that's it* på något sätt. Så blir det *jättekonflikter* i det... *naturligtvis*. För man tror att de [boende] löser det – och de *gör* inte det. För man glömmer det här med att [utbilda om]: 'Jamen vad *menas* med det? Vad *betyder* det?' Och då... ibland behöver man ha praktisk handling för att kunna säga: 'Jamen gardinerna...' 'Jahaa... Ja *just* det. Ja det är ju samma sak med den här frågan; hur gör vi då?' 'Jamen, *jag* tycker *så* [här]'. Och då får du igång det. Men [organisationer som kommer hit] glömmer det. (Kicki Persson, intervju 101209)

Ska man beakta Stures med fleras tankar om vikten av arbetsglädje och lustfyllda relationer för framgången i arbetet, är det även värt att notera att det finns tecken på att det med tiden blivit mindre av den varan för såväl projektledaren som för andra förändringsagenter i Hjällbo. Under de inledande åren – projektets mest verksamma tid – verkar projektledaren haft fler nära samarbetspartners i projektarbetet än hon haft därefter. Dels fanns Marianne Fagberg där som hennes chef och bollplank – någon Kicki upplevde hade förståelse för den dynamik, de problem och de möjligheter som framträdde i Hjällbo. I Marianne hade hon någon att prata fritt med. Dels fanns HjällboBostadens Bosse Strandberg som hon delade många erfarenheter och perspektiv med och som hon hade ett tätt samarbete med exempelvis kring ungdomslägren. Dessutom hade hon ett mycket nära samarbete med kvinnorna som startade det Somaliska kvinnonätverket. Med dessa delade hon dels upplevelsen och förståelsen av livet i Hjällbo, dels de glädjeämnen och svårigheter som uppstod i det

arbete de bedrev tillsammans. De blev en tät grupp med ett givande samarbete, berättar hon. Sannolikt fanns också en mer hoppfylld känsla kring de utvecklingsprocesser som pågick, eftersom det var möjligt att se en positiv riktning i dem, där allt fler fick del av verktyg och resurser för ökad delaktighet, och där individer som tillägnat sig kunskap fortfarande fanns kvar i organisationen och bidrog till fortsatt utveckling för fler. Kicki hade också manöverutrymme att välja arbetsområden och former utifrån vad hon såg som mest verksamt i olika situationer som uppstod.

Åtminstone utifrån ser det ut att ha blivit en tyngre arbetssituation därefter – gissningsvis med minskning i arbetsglädje som följd. Projektledaren avvecklade sig från Kvinnonätverket och hade sedan inte så mycket kontakt med deras arbete. Bosse Strandberg lämnade HjällboBostaden 2004. År 2005 lämnade även Sture Wernersson Hjällbobostaden och med honom nästan hela företagets personalstyrka med kännedom om inarbetade välfungerande samverkansformer mellan Hyresgästföreningen och HjällboBostaden. Storstadssatsningen avslutades ungefär samtidigt, och med den avslutades även flera av de utvecklingsprojekt HjällboBostaden drivit i egen och i statlig regi. Ungdomsrådets deltagare/ "miniledarna" blev samarbetspartners till projektledaren, men då gissningsvis i en mer assymetrisk relation vad gäller möjligheter till stöd och erfarenhetsutbyte mellan henne och ungdomarna.

Även stödet till projektledaren internt inom Hyresgästföreningen minskade sannolikt när projektet organisatoriskt flyttades till en projektavdelning med egen chef. Det nära stödet från Marianne Fagberg byttes för en tid ut mot ickestöd från en projektavdelning i turbulens.¹⁰⁶ Boende som tagit till sig verktyg för att kunna bli delaktiga i samhället började gå vidare till annat, och projektledaren fick allt fler erfarenheter av att behöva börja om från början med att lära ut förenings- och demokrativerktyg till nya boende. Men detta arbete upplever hon alltså ha försvårats av att manöverutrymme för att utbilda med verksamma metoder minskat. Bristen på nödvändig kunskap hos boende har allt mer gjort sig påmind i konflikter som utbrutit i olika förenings- och mötessammanhang. Projektledaren har samtidigt blivit alltmer beroende av att förankra beslut hos LH då hennes uppdrag förändrats till att främst arbeta genom dem. Även om goda samarbetsrelationer råder – vilket Kicki understryker att det gör – mellan henne och HjällboBostadens nya ledning, och hon hittar stöd i samtal om utvecklingsprocesser i Hjällbo hos både HjällboBostadens Gunilla Eriksson (chef för Hyresgästservice) och socialtjänstens Bettan Byvald så kan man anta att en hel del i Kickis arbete känts tyngre och mindre lustfyllt de senaste åren jämfört med under projektets inledande år. Detta trots att situationen överlag i samhället i Hjällbo blivit betydligt bättre än den då var.

¹⁰⁶ Att Marianne Fagberg även efter den organisatoriska förändringen fortsatt vara ett värdefullt bollplank och stöd för Kicki är dock något hon understryker, liksom att hon i Marianne hela tiden haft en "ventil" när hon haft mycket att bära på egen hand.

7. Lärdomar och rekommendationer

Värdering av Hyresgästföreningens projektarbete i Hjällbo 1998-2011

En slutsats man verkar kunna dra från denna fallstudie är att **Hyresgästföreningen skulle kunna spela en mycket viktig roll för att människor i invandratäta storstadsförorter ska kunna ta sig in i och känna tillhörighet med det etablerade svenska samhället.** För många boende verkar Hyresgästföreningens projektverksamhet i Hjällbo ha fått stor betydelse. Även personer som arbetat nära projektledaren verkar övertygade om att hon haft en viktig roll att spela för en del av de positiva utvecklingsprocesser som kommit till stånd i området. Det som skett inom ramen för Kicki Perssons verksamhet i Hjällbo är också, som vi ser det, precis det som behöver hända för att "nysvenskar" i förortsområden ska kunna få förståelse för hur det svenska samhället fungerar och tillägna sig färdigheter och självförtroende för att aktivt och konstruktivt kunna företräda sina intressen som boende i stadsdelen och som delaktiga i det svenska samhällslivet. Hyresgästföreningen är i jämförelse med andra aktörer, t.ex. kommunala förvaltningar, i en unik position. Genom att inte vara myndighetsutövare och genom att ha en naturlig roll på plats i bostadsområdena är förutsättningarna för att bygga förtroende goda. Förtroende är en nödvändig förutsättning för att broar ska kunna byggas mellan invandrade förortsbors verklighet och det svenska majoritetssamhällets spelregler.

Fallstudien pekar dock, inte så förvånande, på att ett sådant arbete kräver uthållighet och en hel del resurser på fältet i bostadsområdena, i form av engagerade medarbetare med en betydande personlig kompetens för just denna typ av arbete. För att kunna uppnå de resultat som redovisats i tidigare kapitel var det enligt projektledaren nödvändigt att lägga mycket tid på att uthålligt och nära arbeta med en relativt liten grupp boende. Studien pekar dock på att det därefter funnits viktiga spridningseffekter av arbetet.

Vi kan konstatera att flera av övriga aktörer vi intervjuat för studien – aktörer som liksom Kicki ofta verkat i Hjällbo länge – ganska dåligt känner till det arbete hon gjort och på vilka sätt projektverksamheten bidragit till Hjällbos positiva utveckling. Däremot delar dessa överlag många av hennes tankar om vad som behöver göras för att kunna göra skillnad för boende i området. Indirekt bekräftar de därmed att Kicki Perssons arbete på värdefulla sätt bidragit till en positiv utveckling i Hjällbo. Frågan är också vad som hänt om Hyresgästföreningens projektverksamhet *inte* bedrivits i Hjällbo. Sannolikt hade dagens bild av området i så fall varit betydligt mer bekymmersam.

Vad gäller värdering av Hyresgästföreningens arbete i området 1998-2011, påminner vi om målsättningen arbetet utgick ifrån vid projektstarten:

"att få fler invandrare som bor i Hjällbo att engagera sig i hyresgäströrelsen och att de därmed ska kunna påverka sin situation i allmänhet och sin boendesituation i synnerhet."

Utgångspunkten var också att prova ut ett förhållningssätt:

"vi skall inte göra saker för dem och vi skall inte tala om hur de skall göra och vad de behöver. Allt det skall de komma på själva med stöd av oss. Men det är de själva som avgör vad de vill göra, när och hur."

Allt detta har ju förverkligats och i den bemärkelsen har projektet uppnått sina mål.

Om en värdering av projektarbetets resultat ska ha mer fokus på *lärdomar som kan vara användbara för framtiden*, blir en sådan diskussion mer meningsfull i kombination med en diskussion om hur Hyresgästföreningen ser på sin egen roll och uppgift framöver. Hyresgästföreningen har uttryckt att man vill spela en mer aktiv roll i de svenska miljonprogramsområdena. Denna vilja manifesterades också i det nationella projektet *Uppdrag M*. Men om det står klart att man vill ta en mer aktiv roll, är

det dock mer oklart *vilken* roll organisationen vill spela. Värderingen av resultaten och erfarenheterna från projektverksamheten i Hjällbo blir olika beroende på vilken roll man väljer:

1. Om Hyresgästföreningen ser som sin uppgift att aktivt bidra till integrations- och demokratiseringsprocessen i utsatta förorter, genom att stödja boende i att utveckla sin egen förmåga att företräda sina intressen, då framstår erfarenheterna från Hjällbo som vägvisande.
2. Ser man sig däremot huvudsakligen som en intresseorganisation som ska företräda medlemmarna i förhandlingar med hyresvärdarna och attrahera medlemmar genom att göra detta på ett framgångsrikt sätt, framstår sannolikt den typ av fältarbete som Kicki Persson bedrivit som en alltför dyr och ineffektiv strategi.

Väljer Hyresgästföreningen att se det förstnämnda spåret som en av sina viktiga uppgifter framöver, behöver organisationen hålla i medvetande att det inte går att driva ett sådant arbete framgångsrikt utan att det i ledningen för Hyresgästföreningen finns dels en genuin vilja att spela denna roll, dels en god förståelse för de alldeles särskilda förutsättningar som denna typ av arbete har.

Väljer Hyresgästföreningen att se det andra spåret som sin huvudsakliga uppgift, kan det vara intressant att reflektera kring att organisationen i dag är dåligt representerade i flera invandratäta miljonprogramsområden. Samtidigt står miljonprogramsområdena för en betydande andel av hyreslägenhetsbeståndet i Sverige, varför boende i dessa områden skulle kunna vara en stor potentiell målgrupp för Hyresgästföreningens rekryteringssarbete. Frågan är dock om man har någon fungerande strategi för att attrahera nya medlemmar i dessa områden. Att enbart marknadsföra sig som förhandlingsorganisation och som organisation som erbjuder juridiskt stöd i boendefrågor, verkar inte räcka. Än svårare verkar det vara att, med främsta fokus på detta, locka invandrare att bli *aktiva förtroendevalda* inom Hyresgästföreningen. Erfarenheterna från projektet lär oss också att det inte räcker med att göra Hyresgästföreningens verksamhet med boendefrågor i bredare bemärkelse *känd* i området, eller att attrahera många *aktiva deltagare* till verksamheten, för att locka nya *medlemmar* i större mängd till organisationen.

Sammantaget finns inte mycket av säker kunskap om hur Hyresgästföreningen kan göra för att rekrytera medlemmar i större mängd bland invandrare i miljonprogramsområden. Sannolikt behöver man fortsätta pröva sig fram för att hitta strategier som fungerar. I det arbetet torde de som arbetat i projekt som det i Hjällbo och *Uppdrag M* kunna bidra med värdefulla erfarenheter.

Kicki Persson har utifrån sin erfarenhet tankar om vad som behövs för att locka fler i Hjällbo och liknande områden att bli medlemmar. Hon tror att det handlar om att tydligare *visa* boende vad de *tjänar på* att vara medlemmar. Det handlar då om att från samhällets sida (inklusive tjänstemän och förtroendevalda på högre nivåer inom Hyresgästföreningens egen organisation) visa att man menar allvar med budskapet att invandrare kan få *ökad inflytande* genom att organisera sig. Lokala hyresgästföreningar som bildats i Hjällbo måste då bli de naturliga parterna att tillfråga vad gäller Hyresgästföreningens perspektiv på boendefrågor och stadsplanering i området, exempelvis Hyresgästföreningens syn inför den planerade sammanslagningen av HjällboBostaden och Poseidon, menar Kicki Persson.

Hon har också tankar på hur man kan öka boendes efterfrågan på poster som förtroendevalda på högre nivåer än den lokala, inom Hyresgästföreningen. Hon tror då att det handlar om att involvera boende i diskussioner om de frågor som beslutas om på högre nivåer, och låta dem upptäcka och ifrågasätta att de saknar formellt mandat att vara med och besluta om dessa frågor så länge de saknar representanter bland de förtroendevalda på den aktuella nivån.

Sammanfattning av särskilda förutsättningar i invandratäta förorter

Vi beskrev i kapitel två en del av de specifika förutsättningar som råder i områden som Hjällbo, och hur dessa sammantaget skapar en dynamik som skiljer sig väsentligt från dynamiken i områden där majoritetsbefolkningen har etniskt svensk bakgrund. Vi ska här rekapitulera och utveckla några av de viktigaste skillnaderna, med fokus på vad det är som gör att traditionellt svenskt folkrörelsearbete inte fungerar särskilt väl i invandratäta storstadsförorter.¹⁰⁷

• Okunskap om och misstro mot myndigheter och andra organisationer

Många invandrare har från sitt hemland med sig mycket annorlunda erfarenheter och referensramar kring myndigheter och samhällsorganisationer än vi är vana vid i Sverige. Dels finns ofta en misstro mot myndigheter, dels är många av det svenska samhällets etablerade aktörer och organisationer okända för invandrare som kommer till Sverige. Avsaknad av tidigare erfarenheter av aktörer som socialtjänst, allmännyttiga bostadsbolag, hyresgästföreningar, demokratiska politiska institutioner, etcetera, leder ofta till oklar uppfattning om skillnader i sådana aktörers roller i det svenska samhället. Ofta sammanblandas myndighetsaktörer med andra samhällsaktörer, och misstron mot myndigheter kan spilla över på andra. För folkrörelseorganisationer kan detta bidra till svårigheter att etablera kontakt med och mobilisera invandrare.

• Klyftan mellan å ena sidan svensk organisationspraxis, normer, värderingar, attityder och å andra sidan föreställningsvärldar och strategier bland invandrare.

Traditionellt folkrörelsearbete i Sverige förutsätter ofta att deltagarna redan i förväg är väl bekanta med hur föreningsarbete i svensk tappning går till. Detta innebär att man exempelvis behöver kunna behärska demokratiska arbetsformer och förhållningssätt, förstå vad som händer och känna till hur man själv förväntas agera under föreningsmöten (exempelvis hålla sig till en dagordning, begära ordet och sedan tala i tur och ordning, förstå hur det går till att ta beslut i föreningen, etcetera), och också förstå och ställa upp på en del grundläggande värderingar som är centrala inom modern svensk folkrörelsetradition, exempelvis alla människors (inklusive mäns och kvinnors) lika värde. Vidare förutsätts ofta att deltagarna har en grundläggande förståelse för hur det svenska samhället är uppbyggt och fungerar, och har någorlunda god kännedom om svenska lagar, regler, värden och sociala normer.

Detta är dock inget som kan tas för givet vad gäller personer som antingen invandrat till Sverige eller som vuxit upp med invandrade föräldrar i ett invandratäta område. Snarare kan man utgå ifrån att majoriteten boende i invandratäta områden saknar mycket av sådan kunskap och erfarenhet. Istället sitter dessa individer med annan kunskap och erfarenhet rörande dessa områden, och utgår ifrån denna så länge medvetenhet saknas om att det finns stora skillnader, och om hur dessa skillnader ser ut.

• Bristande kunskaper i svenska språket

För att kunna delta aktivt – särskilt som förtroendevald – i många traditionella svenska föreningar, krävs att deltagarna både kan *förstå* och *uttrycka sig* på svenska i tal. Dessutom krävs ofta att deltagarna även kan *läsa* och *skriva* svenska bra. Detta är egentligen fyra olika färdigheter som måste läras in aktivt var och en för sig. Det är lätt att glömma bort detta, och att som etablerad svensk anta att

¹⁰⁷ Ett första förtydligande att rekapitulera är då att vi förenklat med "invandratäta" egentligen avser områden som är glesa på personer som har gedigen kunskap om och är väl etablerade i det svenska majoritetssamhället. Det är därmed även glest på individer som har kunskap om hur svenskt folkrörelsearbete traditionellt brukar gå till och på vilka grundvärden sådan verksamhet brukar vila. Istället finns i dessa områden en hög andel invandrare från länder som har helt andra typer av samhällssystem (exempelvis svag föreningstradition, svaga och kanske korrupta myndigheter och förvaltningar, familj/klaner och andra informella sociala nätverk kan spela central roll). Mot denna bakgrund fungerar inte de svenska folkrörelsernas invanda sätt att arbeta särskilt väl.

en invandrare behärskar alla dessa fyra sätt att använda språket, ifall denne hanterar ett eller några av dessa.

Förståelsen av svenska *språket* är också intimt kopplad till en förståelse av det *sammanhang* som beskrivs med hjälp av språket. Många ord och meningar har flera olika betydelser beroende på vilket sammanhang de används i. Även någon med goda teoretiska språkkunskaper kan ha mycket svårt att förstå och tolka innebörden i ett samtal eller i en text, om bristande kunskap finns om sammanhanget samtalen/ texten gäller. I kommunikation mellan etablerade svenskar och nysvenskar finns därmed många tillfällen till missförstånd, när dessa utgår ifrån var sin – ofta omedveten och okommunicerad – bakomliggande föreställningsvärld när de uttrycker sig själva sig och när de tolkar varandras budskap.

• Få förebilder

Steget för någon med *etniskt svensk bakgrund* att i tanken kunna se sig själv inneha en förtroendepost i en svensk folkrörelseorganisation är troligen lågt för de flesta, då mängder av människor i dennes omgivning sannolikt suttit eller sitter med i någon förenings styrelse. Däremot finns idag inom svenska folkrörelser en stor brist på *invandrare* som innehar förtroendeposter. Därmed finns få förebilder som kan sänka trösklarna för andra invandrare att se sig själva som aktiva med förtroendeuppdrag inom de svenska folkrörelserna. Utan förebilder blir steget mycket stort för exempelvis en somalisk kvinna att se sig själv som möjlig ordförande i en svensk folkrörelseförening. Denna brist på förebilder som invandrare kan identifiera sig med inom svenska föreningar, kan tänkas försvåra för folkrörelseorganisationer att mobilisera medlemmar bland invandrare.

I de invandrartäta förorterna saknas dessutom generellt förebilder för hur man *överhuvudtaget* får vägar in till det etablerade svenska samhället. Många är arbetslösa och bidragsberoende och uppgivenheten inför möjligheterna att komma in på arbetsmarknaden är utbredd bland boende. Förebilder i form av individer som via det etablerade samhällets vägar skaffat sig en position som ger dem möjlighet att påverka i majoritetssamhället saknas nästan helt. I det läget är det svårt för många att se vad fördelarna skulle kunna vara med att engagera sig i en förening.

• Kommunikationsstilar

Inom svensk kultur råder (sedan åtminstone Saltsjöbadsavtalet på 1930-talet) generellt sett en kompromisstradition. När vi möts i föreningsarbete går vi in med fokus på att jobba med ett problem/ en fråga och att hitta en gemensam lösning på detta. Alla förväntas ge och ta tills en samförståndslösning kan nås genom frivilliga överenskommelser. I botten för våra förväntningar om att kunna nå samförståndslösningar ligger också att det svenska samhället länge varit mycket homogent, både vad gäller etnicitet och klass – i Sverige har främst botten etniska svenskar och klasskillnaderna i samhället har varit små. Kanske har vår jante-kultur också skapat förväntningar på oss att inte sticka ut alltför mycket – inte ta för oss för mycket eller vara bångstyriga, utan foga oss till vad majoriteten signalerar är acceptabelt. Denna samförståndskultur och kompromisstradition präglar mycket av vårt sätt att kommunicera. I andra kulturer kan helt andra normer vid kommunikation gälla. I många kulturer finns en tradition att samtala betydligt hetsigare än vi traditionellt är vana vid i Sverige. Risk finns att det blir svårt att mötas om medvetenhet om detta saknas. Istället kan vi komma att uppfatta varandra som exempelvis "aggressiva" respektive "undfallande och konflikt-rädda" och utifrån sådana bilder av varandra få svårt att skapa respektfulla relationer. Även andra normer kring kommunikation kan skilja, såsom normer angående vem som kan/får kommunicera med vem (män – kvinnor, yngre – äldre, personer med olika samhällsposition), eller normer kring vilka ämnen som kan/får tas upp (och av vilka personer, vid vilka tillfällen, på vilka sätt) och försvåra att respektfulla möten uppstår.

- **Konflikter, antagonism och rasism mellan boendegrupper**

Många som bor i invandratäta förortsområden har flytt från konflikter och krig i sina hemländer. I Sverige kan individer ur olika grupper som tidigare stridit mot varandra, hamna i samma bostadsområde. Olika grupper boende kan därmed befinna sig i en eskalerad konflikt med varandra, där platsen för konflikten enbart flyttats från hemlandet till förortsområdet i Sverige.

Inom ett förortsområde med invandrade boende av många olika etniciteter kan dessutom finnas spänning och/ eller hierarkier mellan olika grupper baserat på sådant som fördomar om varandra, rasism och kanske spänningar som uppkommer som följd av hur olika grupper behandlas på olika sätt av majoritetssamhället. Under konfliktfyllda omständigheter som dessa kan det förstås vara svårt att fungera i samarbete med varandra i föreningsarbete.

- **Fattigdom: små marginaler ekonomiskt och tidsmässigt**

Många invandrare i svenska socioekonomiskt utsatta förortsområden lever under betydligt knappare och/ eller otryggare ekonomiska villkor än vad majoriteten svenskar gör.¹⁰⁸

Bristen på pengar kan exempelvis få som konsekvens att medlemskap i en förening blir omöjligt, när även en låg medlemsavgift blir en alltför tung ekonomisk börda för hushållet att bära. (Med små ekonomiska marginaler kan föreningsmedlemskap förstås bli svårt att försvara även där ekonomiskt utrymme finns *ifall medlemskapet skulle prioriteras*, eftersom medlemskapet då behöver konkurrera med hushållets och dess medlemmars övriga behov och önskemål.)

Bristen på tid kan exempelvis vara kopplad till att som förälder ha ansvar för vård och omsorg av många hemmaboende barn och kanske även för gamla familjemedlemmar. Detta kan göra det svårt att delta på möten och kurser, ifall dessa inte anpassas tidsmässigt efter deltagarnas förutsättningar. Exempelvis två-dagarskurser med övernattnings långt från hemmet, blir i praktiken otillgängliga för många i förortsområdena.

- **Informella sociala nätverk, i stället för individer**

Där vi i Sverige är vana vid att relatera till individer och utgå från att arbete kan organiseras utifrån individers behov och önskemål, underordnas individernas behov och önskemål i många kulturer istället vad som anses vara kollektivets – ofta familjens, släktens eller klanens – bästa. Pressen på individer kan vara stor att följa beslut som kollektivets ledare/överhuvud tagit kring exempelvis vilken verksamhet som är acceptabel för kollektivets medlemmar att delta i. Svårigheter kan finnas att få acceptans för exempelvis att deltagare av olika kön och/eller av olika etniskt ursprung ska få finnas i samma verksamhet. Delar i den svenska värdegrunden kan upplevas problematiska för vissa invandrargrupper och göra att man förbjuder kollektivets medlemmar att delta i verksamheten. Okunskap hos svenska folkrörelser om olika kategorier invandrades grundvärderingar kan göra att man missar möjligheten att anpassa verksamheten så att den kan accepteras av dessa. Okunskap om styrkan i de sociala nätverkens påverkan på individer i många invandrargrupper, kan göra att man i svenska folkrörelser missar betydelsen av att arbeta för att de sociala nätverken runt individer ska kunna acceptera dessas deltagande i verksamheten.

¹⁰⁸ Arbetslösheten i invandratäta förortsområden är ofta betydligt högre än i områden med främst etablerade svenskar. Andelen socialbidragsberoende är ofta jämförelsevis hög. Med svag förankring på arbetsmarknaden är många av dem som får arbete sannolikt hänvisade till de minst attraktiva arbetena på arbetsmarknaden – exempelvis sådana som är lågbetalda, tidsbegränsade och/ eller som har otrygga anställningsvillkor. Med systemet "sist-in-först-ut" är invandrare också ofta de som först förlorar en anställning i tider av lågkonjunktur. Sammantaget innebär detta att invandrare ofta lever under knappare och/ eller otryggare ekonomiska förhållanden än majoriteten svenskar. Samtidigt har många försörjningsansvar för både stora familjer här i Sverige och kanske även för familjemedlemmar i hemlandet, vilket ytterligare ökar den ekonomiska stressen på hushållet.

• Kriminella nätverk som kan triggas igång

I många socioekonomiskt utsatta förorter i Sverige finns kriminella nätverk, ofta kopplade till den lokala informella maktstrukturen i området. Dessa kriminella nätverk kan triggas igång av olika skäl. Det kan då bli nödvändigt för boende att på olika sätt förhålla sig till det som pågår för att inte riskera sin egen eller andras säkerhet. Dels kan det handla om att någon fråga en förening tar sig an, direkt eller indirekt upplevs hota det kriminella nätverkets intressen. Dessa kan då ha intresse av att få föreningen att sluta arbeta med frågan, och vara beredda att köpslå, använda hot, trakasserier eller dylikt för att uppnå detta mål. Dels kan deltagare/medlemmar i föreningen vara knutna till kriminella nätverk via lojalitetsband baserat på släktskap eller på tjänster och gentjänster där de anses stå i skuld eller ha förpliktelser gentemot nätverket. Lojalitetsbanden (liksom förväntningarna på individer att agera utifrån dem) kan vara starka och göra att individens prioriteringar blir annorlunda än vi är vana vid i Sverige.

Fallstudien visar vilken komplicerad process det är att bygga broar mellan invandrarkulturer och den svenska kulturen. Om invandrare från länder med svaga stater eller starka men odemokratiska stater, ska kunna navigera framgångsrikt i det svenska samhället behöver de dels förstå mycket mer av hur det svenska samhället fungerar, dels utveckla färdigheter och självförtroende för att faktiskt kunna företräda sina intressen i kontakter med myndigheter, förvaltningar, föreningar och andra organisationer.

Lärdomar kring organisatoriska förutsättningar för framgångsrikt områdesarbete

Fallstudien pekar på ett antal lärdomar kring de organisatoriska förutsättningarna för mobiliseringsarbete i invandratäta förorter. Det finns två aspekter av detta tema. Den första är de faktorer som framstår varit gynnsamma och delvis helt nödvändiga för att uppnå goda resultat i Hjällboprojektet. Betydelsen av dessa faktorer understryks av det som hände när projektledarens arbete i Hjällbo fick ändrade förutsättningar omkring 2005 (se vidare nedan). Vår gissning är att de gynnsamma faktorerna i det här fallet sannolikt är allmängiltiga till sin karaktär och därför bör finnas med i planeringen av liknande verksamhet i framtiden. Den andra aspekten är de lärdomar projektet gett om hur Hyresgästföreningens egna strukturer och arbetssätt, samt invanda synsätt och attityder, kan utgöra hinder för denna typ av verksamhet.

Gynnsamma organisatoriska förutsättningar

Vi tycker oss kunna peka ut 6 organisatoriska förutsättningar som spelat en stor roll för Hjällboprojektets positiva resultat:

1. **Fokus på utveckling av egenmakt.** I så väl målformulering som i värdering av verksamhetens resultat så stod den kvalitativa utvecklingen av kunskap och handlingskompetens i främsta rummet. Detta innebar en bredare syn på vad som utgör goda resultat än om man hade bedömt verksamheten enbart i termer av kvantitativa indikatorer, som t.ex. antal nya betalande medlemmar eller antal aktiva i formella roller i lokala föreningar. Denna bredare syn är i sin tur en förutsättning för alla de övriga faktorerna som nämns nedan.

2. Stabilt **stöd** och engagemang från högsta ledningen, baserat på en ingående förståelse för att mobiliseringsarbete i områden som Hjällbo har sina alldeles särskilda komplikationer. I Hjällboprojektet var det uppenbart att uppbackningen och engagemanget från ledningshåll (Marianne Fagberg)

under de första åren var mycket betydelsefullt för att arbetet kunde få de förutsättningar och den inriktning det fick. Stödet handlar inte bara om att backa upp verksamhetens mål och innehåll med nödvändiga resurser, utan också om att ge ett rent mänskligt stöd till den medarbetare som möter sociala och psykologiska problem i en omfattning som få svenskar normalt kommer i kontakt med. I områden som Hjällbo har många boende traumatiska erfarenheter med sig i bagaget, som också fått konsekvenser i form av trasiga familjeförhållanden och allehanda mänskliga problem.

3. Ett **öppet mandat** att anpassa och utveckla arbetsätt efter de speciella förutsättningar som fanns och därmed en hög grad av flexibilitet i förhållande till traditionella rutiner, organisationsformer och regelverk. Det fanns ett utrymme att använda mindre formella organiseringsformer, vilket var avgörande för att kunna etablera förtroende, utgå från de boendes egna upplevda behov och därmed mobilisera engagemang, samt möjliggöra kommunikation och ömsesidigt lärande i lagom takt. Ett öppet mandat är nödvändigt eftersom man vill driva en verksamhet i ett område där man inte från början har god förtroendet med förutsättningarna, men vet att dessa sannolikt i många avseenden är mycket annorlunda än i de områden man traditionellt varit starka i. Detta innebär också att man bör vara beredd på att det handlar om en experimentell verksamhet där man får pröva sig fram genom "trial and error." Vissa misslyckanden är en naturlig del av läroprocessen.

Behovet av ett öppet mandat utgör en återkommande utmaning för ledningen, som ständigt på nytt måste ta ställning till när man ska styra respektive ingripa och när man ska låta medarbetaren på fältet själv avgöra vad som behöver göras.

4. **Tidsutrymme** att gradvis lära känna området och förstå dess förutsättningar, samt att med omsorg söka sig fram till en grupp boende som dels var motiverade att påverka sin boendemiljö, dels inte hade särintressen att bevaka vad gäller inflytandepositioner i Hyresgästföreningens organisation. I denna faktor ingår också avgränsningen av arbetsfältet till ett så pass begränsat område att det fanns möjlighet att vara fysiskt närvarande och tillgänglig i sådan utsträckning att det gick att knyta kontakt, komma i samspråk och väcka förtroende för att projektledaren faktiskt menar allvar med sin närvaro.

5. **Uthållighet:** att ge förutsättningar som gör det möjligt att arbeta i området med kontinuitet under lång tid och därmed möjliggöra de tämligen tidskrävande läroprocesser som ger djupgående resultat.

6. **Bemanning.** Eftersom uppgiften innebär så speciella utmaningar (förstå den sociala och kulturella kontexten; etablera relationer och skapa förtroende över kulturgränser; behärska olika kommunikationsstilar, etc., etc.) så är ledningens kompetens i att förstå uppgiftens kompetensprofil och kunna välja ut en lämplig person för uppdraget helt avgörande för möjligheterna att nå goda resultat.

Under 2005 förändrades förutsättningarna för projektledarens uppdrag i Hjällbo. Det tidigare öppna mandatet ersattes av mer specifika direktiv som innebar att arbetet skulle fokuseras på att stödja de lokala hyresgästföreningarna och de mer traditionella hyresgästfrågorna. Samtidigt vidgades ansvarsområdet till att omfatta fler bostadsområden, med följd att tidsutrymme för att kontinuerligt och intensivt stödja kompetensutvecklingsprocesser minskade kraftigt. Organisationen kring verksamheten förändrades också så att projektledarens verksamhet knöts närmare till de lokala föreningarna. Härmed försvagades kraftigt förankringen i ett fokus på utveckling av egenmakt, samtidigt som det inte längre fanns ett stöd från en ledning med engagemang i och kunskap om denna typ av verksamhet. Konsekvenserna är beskrivna i tidigare kapitel: viktiga delar av den verksamhet som byggts upp avstannade liksom kompetensutvecklingen vad gäller nya aktiva hyresgäster. Samtidigt som personer som tillägnat sig viktiga färdigheter för att kunna driva angelägna intressen genom just dessa färdigheter sökt sig vidare till andra roller, har möjligheten att "skola in" nya aktiva minskat.

Lärdomar om ogynnsamma organisatoriska förutsättningar

I detta delavsnitt diskuteras hur Hyresgästföreningens egna etablerade arbetssätt, strukturer och attityder på olika sätt kan försvåra ett framgångsrikt mobiliseringsarbete i invandratäta förortsområden, samt vilka lärdomar inför framtiden som eventuellt kan dras av detta.

Hyresgästföreningen har genom sin långa historia av folkrörelsearbete byggt upp sin organisation, sina värderingar och sitt arbetssätt för att kunna fullgöra uppgiften att vara intresseorganisation för hyresgäster. Det finns goda skäl till de principer kring organisation, beslutsfattande och verksamhetsinriktning som man har. Dock innebär ibland formerna barriärer för ett väl fungerande mobiliseringsarbete i de invandratäta förorterna, där många förutsättningar är annorlunda än de varit i de "kulturellt svenska" miljöerna.

Det saknas i organisationen medvetenhet och kunskap om dessa förutsättningar, vilket får en rad konsekvenser. De demokratiska föreningsformer som blivit en självklarhet i svenska folkrörelser bygger på att det finns en utbredd gemensam värdegrund bland medlemmarna. I en miljö där lojalitetsband och perspektiv ofta genomsyras av etniska och släktskapsbaserade identiteter kan föreningar lätt bli arenor för rivalitet, maktkamper och konflikter mellan olika grupperingar, om man inte målmedvetet och aktivt arbetar med demokratifrågor. Det kan vara problematiskt att i alltför hög grad delegera beslutsrätten till lokala föreningar om man inte samtidigt har en strategi för att motverka att föreningarna "kapas" av en gruppering som avgränsar sig etniskt eller genom släktskapsband. Det är inte ovanligt med mer eller mindre rasistiska attityder i områden med många olika nationaliteter, såväl mellan svenskar och invandrare som olika invandrargrupper emellan.

En angränsande problematik har att göra med en målkonflikt av närmast universell betydelse: spänningen mellan önskvärdheten av å ena sidan decentraliserad demokratisk styrning och å andra sidan att beslut och verksamhet baseras på kunskap och kompetens. I konkreta termer kan detta ta sig uttryck i att man från Hyresgästföreningens sida vill att de lokala föreningarna ska styra inriktningen på verksamheten. Men dessa lokala medlemmar har kanske varken den kunskap, erfarenhet eller kompetens som behövs för att se betydelsen av och förstå förutsättningarna för områdesutveckling av det slag projektledaren bedrivit. Det är helt enkelt frågan om en sorts specialistkompetens som det tar lång tid att tillägna sig. Läger man beslutsfattandet på lokal nivå är därför risken stor att strategiskt viktigt arbete inte får de förutsättningar som behövs för att verksamheten ska kunna bli framgångsrik.

I den löpande verksamheten kan också klyftan mellan en del invandrades och svenska föreställningsvärldar ställa till problem. Hyresgästföreningen har, liksom i stort sett alla svenska organisationer, sina procedurer, former, rutiner och sätt att tala. Detta fungerar oftast bra för de som är vana vid hur det brukar gå till, men det kan bli en helt ogenomtränglig, svårbegriplig och bortstötande miljö för invandrare utan denna kulturkompetens. Ansökningar, skrivelser, mötesteknik, protokoll, delegationsordningar, beslutsgångar i flera led, allt detta kan bli oöverstigliga hinder. Kicki Persson har haft möjlighet att arbeta flexibelt och ganska formlost. Det har därför varit möjligt att *björja* med mötes- och organisationsformer som fungerat väl för personer utan svensk föreningserfarenhet, för att stegvis och baserat på egna behov introducera hela den föreningskultur man behöver behärska för att kunna företräda sina intressen i det svenska samhället. Denna flexibilitet (och insikten i att det finns ett problem här) verkar dock ofta saknas och framstår som en av de viktiga förklaringarna till att Hyresgästföreningen har svårt att mobilisera hyresgäster med invandrarbakgrund. Hyresgästföreningen har ett arbete att göra med att medvetandegöra den egna organisationen om den klyfta som finns och om behovet av att anpassa den *egna* praktiken så att det blir lättare att bygga broar mellan olika livsvärldar.

För att jobba med lokala föreningar måste du också ha förutsättningar att ge människor redskap utifrån där [de] är. Och det tycker inte jag [att vi har]. Vi kommer med våran jävla mall: 'Så är det!' Och så får man fixa till själv i huvudet. Men det ska inte vara så. Vi måste kunna utgå ifrån dem som bor och lever där. Och det är så krångligt ibland. /.../ Och det handlar för en organisation ibland om att bestämma sig [tror jag]: 'Ska vi göra det här?', så kanske man också får ändra på sina verktyg att jobba. /.../ Jag [framstår som] jävligt konstig här inne [på Regionkontoret] ibland: 'Men... kan vi inte göra så här då?', tänker jag. 'Nämen Kicki, så kan man ju inte göra.' Och där sitter man fast i många saker tror jag, istället för att vi sa: 'Hur fan ska vi jobba med de här människorna – här finns ju massor med kompetens – hur kan vi tillföra organisationen...? Vi skakar lite i påsen, och... vi kanske upptäcker något nytt – revolution. Förstår du? Men det är inte så det är, utan: 'Nej, så här är det.' Och så utgår man ifrån det här svenska medelklassområdet i alla fall. Det är enklast, för det kan vi. Det tror jag det handlar om. (Kicki Persson, intervju 110120)

I ljuset av denna problematik blir det extra bekymmersamt att de kurser som Hyresgästföreningen ordnar inte tycks vara utformade så att de möter deltagare med invandrabakgrund där dessa är, utan förutsätter att man redan är förtrogen med "svenska" sätt att kommunicera, resonera och organisera sig.

Ett konkret exempel som visar hur klyftorna i föreställningar kan skapa problem är när utlandsfödda föräldrar till ungdomar har starka farhågor kring vad som kan hända om tjejer och killar deltar i gemensamma fritidsaktiviteter, t.ex. att åka på ett läger. Här kolliderar svenska normer och värderingar med de som finns i en del invandrarkretsar. Att bara insistera på att här gäller svensk praxis löser inte problemet, men det kanske går att visa för föräldrarna att verksamheten drivs på ett sådant sätt att de kan vara trygga i att det finns vuxenkontroll över vad som sker.

En mer svårfångad problematik uppkommer på grund av bristen på kunskap inom största delen av Hyresgästföreningen om hur verkligheten i de utsatta förorterna faktiskt fungerar. Detta innebär att det är svårt att få förståelse för förutsättningarna för mobiliseringsarbetet bland kollegor och beslutsfattare. Kicki Persson beskriver att det med kollegorna på Regionkontoret kan vara svårt att prata om problem och möjligheter i Hjällbo som de egentligen ser ut. Erfarenheten hon (och boende) har är att svenskar ofta "går igång" så mycket på detaljer som nämns i förbigående att det blir omöjligt att fokusera på praktisk problemlösning. Det kan handla om en så stark egen upprördhet över det man får höra om beteenden, attityder, familjeförhållanden eller liknande, att all uppmärksamhet hamnar på vad man tycker om att det är på detta vis. Samtalet går i baklås. Därför tystnar Kicki och boende gentemot "svenskar", med tanken: "Det är ingen idé att försöka bli förstådd." Detta leder till något av ett "moment 22": Kickis och boendes tystnad bidrar till att organisationen fortsätter att leva i okunskap om väsentliga förhållanden av relevans för verksamheten i Hjällbo. Detta får också som konsekvens att den som jobbar på fältet i förortsområden som Hjällbo blir väldigt ensam med sina upplevelser och dilemman. Här finns alltså ett behov av mer kunskap och förståelse bland Hyresgästföreningens egna medarbetare om hur verkligheten fungerar i de områden det bor många invandrare med socioekonomisk utsatt situation.

Summerar vi lärdomarna i punktform handlar de om att:

- Arbeta med medvetenhet och kunskap bland Hyresgästföreningens egna medarbetare och förtroendevalda om hur det sociala livet i invandratäta förortsområden faktiskt fungerar och vilka utmaningar det innebär för föreningens arbete.
- Vara omsorgsfull i hur man säkrar demokratiska arbetsformer i de lokala föreningarna.
- Se över möjligheterna att bygga broar mellan svensk vedertagen föreningspraxis och invandrares ovana vid och bristande kunskap om svenska spelregler och arbetsformer, framför allt genom större lyhördhet för problematiken och flexibilitet i arbetssätten.

- Anpassa interna utbildningar till målgruppen invandrare med låg kunskap om svensk föreningskultur.

Rekommendationer kring fältarbetets hantverk

I detta avsnitt presenterar vi de lärdomar vi tycker det är rimligt att dra från fallstudien om fältarbetets hantverk. Vi har valt att göra detta i form av rekommendationer till en person som ska ta sig an uppgiften att driva mobiliseringsarbete i invandratäta förorter, snarare än att göra en sammanfattning av framgångsfaktorer i just Kicki Perssons arbete. Vi har alltså försökt att med utgångspunkt från erfarenheterna i Hjällboprojektet identifiera sådana framgångsfaktorer som på goda grunder kan tänkas vara relevanta i många liknande områden.

Vi sorterar rekommendationerna i sex teman: Fältarbetarens attityd till uppgiften; Uppstarten; Knyt kontakt och bygga relationer; Mobilisera engagemang; Möjliggöra färdighetsutveckling på djupet; samt Fältarbetarens sociala kompetenser.

Fältarbetarens attityd till uppgiften

- Åta dig denna typ av uppgift bara om du har ett äkta engagemang som bygger på nyfikenhet, öppenhet, att du faktiskt tycker om människor.
- Var beredd på att invandrare kan ha helt andra föreställningar om roller, hur samhället fungerar, hur man fattar beslut, vad ledarskap är, hur man företräder sina intressen.
- Var inställd på att du behöver skaffa kunskap om kulturella koder och normer kring hur du kan kontakta olika grupper boende på respektfulla sätt. Ha i åtanke att kontakt över könsgränser kan vara känsligt i många kulturer. Förhåll dig aktivt till kunskapen, välj medvetet var du vill följa respektive bryta normer.
- Var beredd på att det sannolikt finns informella maktstrukturer och sociala nätverk som är viktiga för många invandrare (klaner, ev. kriminella nätverk), vare sig dessa som individer gillar dem eller inte.

Uppstarten

- Inled med att kartlägga området. Identifiera goda krafter, sämre krafter (d.v.s. personer som driver särintressen) och "sovande" krafter som har potential att bli goda krafter. Håll goda och sovande krafter i bakhuvudet som potentiella framtida samarbetspartners, undvik samarbete med sämre krafter.
- Börja med de som, utan bakomliggande agenda (som exempelvis att stärka sin egen position, eller sin organisations position), vill något positivt utvecklande för området.
- Ha i åtanke den erfarenhet från internationella utvecklingsprojekt som visar att kvinnor traditionellt står nära frågor som har med familjens utveckling att göra – att utvecklingsinsatser riktade till kvinnor ofta kommer hela familjen till del. Kvinnor står ofta nära boendefrågorna, i synnerhet de kvinnor som är hemma med barn.

- Bygg verksamheten underifrån, där nya delar byggs på organiskt först när en bra grund lagts.

Knyta kontakt och bygga relationer

- Tänk på att "svenska" sätt att mobilisera (t.ex. att kalla till möten genom anslag och lappar i brevlådan) kanske inte alls fungerar. Det kanske fungerar mycket bättre att börja med några personer som är intresserade, och sedan gå via deras personliga nätverk. Likaså kan det fungera bättre att sätta sociala aktiviteter (grillning, barnverksamhet) i första rummet och använda dessa för att väcka frågor kring boendemiljön och andra samhällsfrågor.
- Lyssna på boendes frågor och funderingar. Försök möta dem i de frågor *de* har utifrån *deras* perspektiv. Vissa förhållanden kan skilja sig väsentligt från de du är van vid. Trots detta, gå inte igång på *detaljer* i boendes berättelser utifrån *dina egna* perspektiv och tolkningar av den situation de tar upp, så att du blir fullt upptagen med att hantera *dina egna* känslor och tankar istället för att kunna bistå boende i *deras* frågor.
- Satsa på att bygga långsiktiga relationer och förvänta dig att det tar tid att etablera dem. Det är genom personligt förtroende och relationer som det blir möjligt att nå ut och involvera. Använd boendes nätverk och status för att förstärka förtroendebyggande och mobilisering
- Var noga med att visa att du står på de boendes sida – att du är deras vän som genuint vill dem väl. Undergräv inte förtroendefulla relationer med boende genom att bistå myndigheter med information de vill ha i myndighetsutövande kontrollerande syfte.¹⁰⁹ Använd civilsamhälleaktörens unika roll att kunna arbeta med individers kompetensutveckling utifrån positionen som vän på de boendes sida.

Mobilisera engagemang

- Utgå från de boendes egna önskemål och aktuellt angelägna frågor.
- Berätta om svenska former för att driva frågor i situationer där det finns ett känt behov av att agera i förhållande till någon svensk organisation, förvaltning, myndighet, företag, etc.
- Var lyhörd för att invandrare kan sakna kunskap om hur demokrati fungerar, om hur svenskt föreningslivs spelregler ser ut och om hur man i Sverige kan bära sig åt för att påverka i samhällsfrågor. Använd varje tillfälle som ges att förklara vad som fungerar och vad som inte fungerar. Först när det finns en stark motivation att lära om svenskt samhälle mer grundligt är det läge för mer strukturerad utbildning kring demokrati, föreningsteknik och andra samhällsfrågor.
- Anpassa utbildningar så att boende kan tillägna sig dem. Blanda teori och praktik – se till att deltagarna får personliga erfarenheter av praktiska situationer som teoretisk utbildning kan kopplas till.

¹⁰⁹ Att myndighetsaktörer gör *sitt* jobb – även det kontrollerande och ibland tvingande – kan bli till stöd för civilsamhälleaktörers arbete med normbyggande och utbildning kring hur det svenska samhället fungerar. Tydlighet kring *din* roll – att som folkrörelseaktör verka utifrån perspektivet "vän", till skillnad från myndighetsaktörers roll att verka utifrån perspektivet "se till att demokratiskt beslutade lagar och regler efterlevs" – är hjälpsamt för att uppnå förtroende med boende.

- Låt humor och glädje vara en naturlig och ofta förekommande del i det arbete som görs.
- Gå via relationsnätverk när du vill kalla till möten, mobilisera kring frågor, i stället för att (enbart) dela ut och sätta upp lappar.¹¹⁰

[Om] jag skulle sätta upp lappar och säga så här: Idag kommer Kicki Persson att prata om boinflytandets möjligheter att påverka. *Hur* många människor tror du hade kommit på det? /.../ Jag får ju säga så här: 'Idag grillar vi korv nere vid stugan!'. Så kommer alla. Och så säger jag: 'Jag har tre frågor som jag har skrivit här. Kan inte ni svara på dem?' Och *då* blir det en jävla diskussion: 'Vad *menar* du med andra frågan?' 'Jag menar ingenting, jag tänker så här... och så undrar jag om det *är* så', säger jag. 'Nej, så är det *inte*!', säger de då. [Och så fortsätter en engagerad diskussion kring det aktuella ämnet.] (Kicki Persson, intervju 110525)

Möjliggöra färdighetsutveckling på djupet

- Ta inte över och gör saker åt folk, men var med dem i samtalet om hur man kan gå till väga. Använd sokratiska frågor (öppna, inbjudande), reflektera tillsammans över hur det är, hur det fungerar, vad man kan göra. Låt dem göra egna erfarenheter av hur man kan gå till väga som sedan leder till att de blir "självgående."
- Att arbeta med "inre processer" – att som vän reflektera ihop med boende kring likheter och olikheter i förhållningssätt utifrån boendes kultur och utifrån svensk traditionell kultur – skapar förutsättningar för växande.
- Utbilda boende i de verktyg de behöver för att kunna bli delaktiga i samhället och för att kunna få inflytande över sina liv.
- Ha hög nivå av närvaro bland dem du stöttar. Det är genom att finnas till hands när det uppstår särskilda situationer som man kan ta tillvara motivationen att öka förståelsen för hur man kan företräda sina intressen. Använd spontana tillfällen som uppstår till att "plantera frön" för reflektion, att knyta praktik till teori och till att stötta boende i olika problem-situationer och processer som uppstår.
- Se till att även *skapa* tillfällen att plantera frön, och ha höga ambitioner kring vad boende kan utföra. Ha i bakhuvudet att inte bara träffas för att exempelvis laga mat ihop. Tänk även: 'Vad är det som behöver hända med individerna i denna grupp för att öka deras egenmakt?, och utifrån detta: 'Vad gör vi medan vi äter?'
- Arbeta även med *grupper* attityder – både arbete med att skapa integration mellan boende av olika etniskt ursprung och arbete med positivt identitetsskapande bland boende i stadsdelen.
- Var beredd att stötta boende i verksamhet som startas så länge de behöver det för att kunna komma igång, och för att kunna driva verksamheten hållbart på egen hand.

¹¹⁰ Vill du kalla till möte kring ett *i förväg annonserat tema*, är ett enkelt budskap som "Kom och diskutera: Vad gör vi åt problemen med barnomsorgen?", placerat hos ett antal nyckelpersoner för informationsspridning i relationsnätverk, ett effektivare sätt att nå ut än en affisch med formella formuleringar à la: "Välkomna till möte kring frågan om stadsdelens barnomsorgsbehov".

Sociala kompetenser hos fältarbetaren

- Möt boende med nyfikenhet, öppenhet, respekt och visa tillit till deras kompetens och förmåga.
- Räkna med att det finns olika sätt att kommunicera. Det som svenskar kan uppfatta som aggressivt och otrevligt är inte nödvändigtvis illa menat eller tecken på en djupare negativ attityd. Var beredd på att slänga käft, att det kan gå livligare till.
- Ha en icke-dömande grundhållning, men var tydlig och konsekvent med vilka regler och principer som gäller i Sverige. Att tydligt visa upp svenska värden, normer och lagar och visa vad som förväntas av människor i det svenska samhället ger förståelse för vilka spelregler man behöver kunna förhålla sig till om man vill nå resultat.
- Se till att det finns tydliga regler i/ för den verksamhet du bedriver, och var noga med att vara konsekvent i att tillämpa dem.
- "Utbilda" boende genom samtal om hur svenska myndigheter och rättsväsende fungerar. Förvänta dig att de kanske inte har en aning. Använd incidenter för att prata om vad det är som händer och varför.

Kicki berättar:

En man kom till mig och berättade att han varit hos Arbetsförmedlingen, men att de där varit så otrevliga. 'Jaha, men vad sa du då?', frågade jag honom. 'Jag sa bara att de skulle ge mig ett jobb.' 'Jahaa. Men så funkar det inte. Gå tillbaka och säg så här istället:...' Mannen kom senare tillbaka och sa: 'Nu gick det bra.'
(Kicki Persson, intervju 110128)

- Var kontaktskapare, introducera människor med olika roller till varandra så att de har lättare att ta varandra på allvar och kommunicera problemlösande.

En av kvinnorna i ursprungliga *Somaliska kvinnoätverket* berättar att de i vissa kontakter med svenska aktörer – till exempel från svenska myndigheter – inte *kan* komma vidare på egen hand. Deras känsla är att svenskar ibland inte *vill* förstå dem när de (som utländska kvinnor, med mörkare hudfärg, med brytning och med slöja), tar kontakt för att diskutera en fråga. Deras lösning sådana gånger blir att "skicka Kicki", det vill säga låta Kicki öppna dörrar genom att etablera kontakt med dessa myndigheter. När Kicki väl etablerat kontakt runt frågan brukar myndighetsaktörerna äntligen vilja förstå kvinnorna och samarbete kan ske. (Aisha, intervju 110401)

- Hantera de informella maktstrukturerna, men bekräfta dem inte: "Det går inte till så i svenska samhället." Utmana inte kriminella nätverk, men agera inte så de bekräftas eller stärks heller. Se till att de inte får hållhakar på dig.

Avslutande reflektioner

Trots det arbete både Hyresgästföreningen och andra aktörer uthålligt bedrivit i området för att få en positiv utveckling till stånd, är det flera med inblick i Hjällbo som uttrycker oro inför framtiden idag. Den problematik Hyresgästföreningen 1998 tog sig an genom projektverksamheten i området ser idag ut att finnas kvar. Förutsättningar har förändrats och mycket har blivit betydligt bättre, men känslan av utanförskap finns fortfarande kvar hos en stor grupp människor.

Flera intervjuade beskriver två utvecklingstendenser som sker parallellt. Den ena är en utveckling mot ökad integration och ökade möjligheter för boende med utländsk bakgrund att komma in i samhället och få inflytande över sina liv. Den andra är en betydligt mörkare bild. Här beskrivs hur en stor grupp människor – framför allt unga – känner stor hopplöshet kring sina framtidsmöjligheter. Detta gäller å ena sidan unga som arbetat hårt för att skaffa sig en utbildning men sedan inte kan få jobb. Ett exempel på detta är en ung kvinna Kicki beskrivit, som under flera år varit mycket entusiastisk och engagerad och alltid sett till möjligheter istället för hinder, men som nu efter flera års universitetsutbildning och färdig examen tappat tron på att hon ska kunna få jobb: "Det är nog ingen idé att söka arbete, ingen kommer ändå att vilja anställa någon som har slöja." Å andra sidan – och kanske framför allt – gäller det en stor grupp unga som befinner sig i gråzonen mellan det etablerade samhället och en kriminell livsstil. Zan Jankovski (enhetschef för fritidsgårdarna i Angeredsområdet) som verkat i Hjällbo sedan 90-talets början berättar:

De här som har västar och tatueringar [medlemmar i organiserade kriminella gäng, förf. anm.], de är marginella *i antal*, de är inte särskilt många men tyvärr har de ganska stor genomslagskraft i våra områden, på olika sätt. /.../ de syns på våra gator och torg mer, i offentligheten. Det är också de som tyvärr en hel del relaterar till. /.../ Det finns en [stor] grupp, eller en svans brukar vi säga, som /.../ å ena sidan ser upp till, fascinerar av, ser möjligheter i den här – vad ska vi säga – gråa världen, kriminella världen, men samtidigt vill man innerst inne kanske något annat. Ibland har man inte förmåga, man har inte stödet och så vidare för att välja det. /.../ Vi vet ju att, klarar du inte grundskolan, klarar du inte gymnasiet – vad har du för jobbutsikter i dagens samhälle? Noll procent! /.../ De ungdomarna /.../ som inte kommer upp i den här nivån... vad är deras framtidsutsikter? Och vet du redan när du går i sjuan, åttan att 'Det är ingen idé att jag pluggar för jag klarar inte detta!', ja då tror jag de ungdomarna *blir* mer mottagliga för... den andra arbetsmarknaden /.../ där de kriminella gängen erbjuder lösningarna: 'Kom till oss istället! Varför ska du gå till en arbetsförmedling och sitta där och lära dig Datortek och allt vad det är? Vi har jobb här – kom! Fixa det här paketet – 1000 spänn – upp till Gårdsten', och så vidare. Och det här är på riktigt. /.../ [Det] finns i Sverige idag – hela tiden, varje dag – i våra förorter och även på andra ställen. /.../ [Dessa ungdomar], nästan uteslutande killar, /.../ jobbar vi intensivt med för att vi tror att vi kan göra skillnad.
(Zan Jankovski, intervju 110323)

Fler "normala" förebilder efterlyses i området, som motvikt till de rollmodeller som i dagsläget erbjuds Hjällbos unga att identifiera sig med, i alltför hög grad. Zan tycker att samhället inte ser problemets omfattning och inte gör tillräckligt för att styra utvecklingen åt rätt håll:

300 [tonåringar finns] på Hjällboskolan. /.../ Det är 300 tonåringar på Fiskebäckskolan också.¹¹¹ Och på ett plan är de ju likadana givetvis /.../ Men när vi börjar titta på varenda faktor du kan tänka dig, så är de inte det. /.../ Och det *kommer* vara så att hur jävligt det än är i Hjällbo så kommer *några* av de 300 på *egen* förmåga bli president, statsminister,

¹¹¹ Fiskebäckskolan ligger i en av Göteborgs välbärgade stadsdelar.

advokat med mera. Så är det! /.../ Sannolikheten att det i Fiskebäck kommer att bli några sådana är *större*, på egen förmåga. /.../ För att kompensera, och *öka* möjligheterna för de här Hjällboudomarna – att det *blir* fler som blir advokater med mera – så måste vi *som samhälle* in och göra någonting utöver det som man gör kanske i Fiskebäck då. /.../ Det normala måste vara att inte vara kriminell. /.../ Det ska gå omkring ungdomar här på gator och torg som har status, som har respekt, som man ser upp till, men inte för att de har en tatuering eller pistol, utan för att de går på högskolan, är duktiga musiker, är duktiga teatermänniskor /.../ de här som kämpar och sliter, som pluggar, som arbetar, som håller på med kulturaktiviteter, som vill bli ledare, den lokala fotbollstränaren i Angered liksom. Den typen av ungdomar behöver vi. /.../ Det ska vara fler sådana än några andra. /.../ Sedan tror jag /.../ [att dessa] är fler egentligen. Men [de måste] /.../ träda fram och /.../ ta tillbaks sitt Hjällbo så att säga. För just nu håller det på lämnas över till andra krafter. /.../ Jag tror att samhället /.../ måste uppmuntra, kompensera *mer* än vad vi gör idag för att få *fler* sådana. /.../ Men de tendenser som jag *ser* är, *tyvärr* då, att fler kanske blir kvar i något slags utanförskap, där man också /.../ liksom ärver socialbidragsbeteende från sina föräldrar eller arbetslöshet och [fattigdom]... Alltså man är *andra* generationens socialbidragstagare, för man har skaffat sig ett eget hushåll. 'Mamma, pappa har aldrig jobbat, och jag har aldrig jobbat – och kommer aldrig att jobba.' Alltså vad händer med människor då? Och vad händer med *de barn* som de kommer att få? För de kommer att bli tredje generationen som *ärver* så att säga. 'Farmor och farfar var så, pappa mamma var så... ja, vad ska det bli av mig då?' Det är inte oviktigt. Och det börjar hända nu./.../ Jag blir lika både arg och ledsen [när] jag hör ungdomar som säger: 'Nu ska jag gå till *min* socialsekreterare.' Alltså... vad fan ska du ha en socialsekreterare [för]?' *Ingen* ungdom ska behöva *ha* en socialsekreterare. /.../ Och när *de* på något sätt har *normaliserat* det: 'Det är normalt att jag varannan vecka träffar *min* socialsekreterare', så är det för mig ett *otroligt allvarligt* tecken. Att *någonting* här har ju liksom *permanentats*, som inte är *bra*... som inte är *normalt* så att säga. För hur många barn på *Styrsö* har en egen socialsekreterare? Eller i Älvsborg? Sannolikt inte så jättemånga. Medans här är det mer vanligt. /.../ Det där är jätteviktigt alltså, och förödande. (Zan Jankovski, intervju 110323)

Att Hyresgästföreningen om man så väljer kan bidra till just denna typ av arbete – att skapa fler förebilder som visar att det är möjligt och "normalt" att ta sig in i det etablerade svenska samhället, även för Hjällbobor – är uppenbart. Aktörer som kan fylla denna roll framstår som extra viktiga mot bakgrund av de två olika utvecklingstendenser som målas upp i området. Däremot är det ingen självklarhet att Hyresgästföreningen ska ta sig an denna roll. Kicki Persson ser också att arbetet i Hjällbo är en lågprioriterad fråga i många av hennes kollegors ögon. Hon beskriver attityder hon ibland mött bland tjänstemän inom Hyresgästföreningen:

'Du tror väl inte att ditt projekt i Hjällbo är en prioriterad fråga inom Hyresgästföreningen?' Jag brukar då tänka: 'Nej, idag är den inte det. Men om några år när bilarna de bränner finns i dina kvarter, *då* blir det det.' Men då kommer vi inte kunna tackla frågan från en så konstruktiv position som vi kan idag. Då kommer åtgärderna vi diskuterar att vara mycket tråkigare, när vi låtit det gå för långt. /.../ Jag hade en ungdom som sa till mig: 'Mina föräldrar känner fortfarande tacksamhet mot Sverige för att landet tog emot dem när de flydde från sitt hemland. Men jag känner mig inte tacksam. Jag känner mig bara jävligt förbannad för att jag inte får samma livschanser i samhället som andra svenskar som precis som jag är födda och uppvuxna i landet'. (Kicki Persson, telefonsamtal, mars 2011)

Hyresgästföreningen har dock alltså uttryckt *att* man vill spela en mer aktiv roll i de svenska miljöprogramsområdena framöver. *Vilken* roll man vill ta är förstås en fråga för organisationen att disku-

tera internt. I den mån man väljer att ta sig an arbete med invandrade svenskar – antingen genom att anta uppgiften att bidra till integrations- och demokratiseringsprocessen i utsatta förortsområden, eller genom att försöka attrahera fler invandrare i miljonprogramsområdena som medlemmar till organisationen – finns ett antal frågor organisationen skulle kunna ha nytta av att ställa sig för att effektivare kunna utforma sådant arbete.

- Hur ska arbetsformer och organisation se ut för att möjliggöra effektivt folkrörelsearbete med verksamma metoder?
- Hur ska utbildningar utformas (till form och innehåll) för att kunna möta behoven hos de olika målgrupper – föreningsvana etablerade svenskar respektive invandrare utan tidigare föreningserfarenhet – som behöver utbildning i demokrati- och föreningsarbete?
- Vill man internt öka kunskapen om – och möjligheterna till öppen dialog kring – dynamiken och förutsättningarna i invandratäta/ svenskglea utsatta förorter? Hur skulle det i så fall kunna gå till? Vad vore syftet? Vad vore målet?
- Hur vill man se på det faktum att personer som tillägnat sig nödvändiga verktyg för delaktighet i det svenska samhället ofta väljer att gå vidare till andra verksamheter, medan Hyresgästföreningen får ”börja om” utbildningen med nya boende? Är det ett problem? Skulle det betraktas som en möjlighet om man fick dem att vilja stanna kvar längre inom Hyresgästföreningens verksamhet? På vilket/vilka sätt vore det i så fall en möjlighet? Hur skulle det i så fall kunna gå till?
- Vill man på något sätt ta sig an frågan om attityder och motstånd hos ”etablerade svenskar” som upplevs inte vilja släppa in ”boende med utländsk bakgrund” i lokala hyresgästföreningar? Om så är fallet, på vilket sätt vill man ta sig an frågan? Vad hoppas man i så fall uppnå?

8. Referenser

Intervjuer och samtal (totalt ca 40 timmar)

- Boende nr 1 – ”Aisha” – i Hjällbo (Ursprunglig medlem i *Kvinnonätverket* sedan 1998): Cirka tre timmar intervju, vid två tillfällen under april 2011.
- Boende nr 2 – ”Sharifa” – i Hjällbo (Ursprunglig medlem i *Kvinnonätverket* sedan 1998): Cirka två timmar intervju, vid ett tillfälle under april 2011.
- Boende nr 3 – ”Abbas” – i Hjällbo (Tidigare medlem i Ungdomsrådet sedan 2002): Cirka två timmar intervju, vid ett tillfälle under maj 2011.
- Eriksson, Gunilla (Chef Hyresgästservice, HjällboBostaden): Cirka två timmar intervju, vid ett tillfälle i mars 2011.
- Fagberg, Marianne (Regionchef / ”förste ombudsman”, Hyresgästföreningen Region Västra Sverige sedan 1993): Cirka fyra timmar intervjuer och samtal, vid två tillfällen under perioden oktober 2010 – januari 2011.
- Holmertz, Gun (Verksamhetsledare, Caritas Hjällbo sedan 1994): Cirka tre timmar intervju, under två intervjutillfällen i mars 2011.
- Jankovski, Zan (Enhetschef Mötesplatser och fritidsgårdar, Göteborgs Stad Angered; verksam i området i olika funktioner sedan tidigt 1990-tal): Cirka två timmar intervju, vid ett tillfälle i mars 2011.
- Norlander, Daniel (Chef Områdespolisen, Hjällbo/Hammarkullen sedan 2009): Cirka två timmar intervju, vid ett tillfälle i mars 2011.
- Persson, Kicki (Projektledare, Hyresgästföreningen Region Västra Sverige sedan 1998): Cirka 16 timmar intervjuer och samtal under perioden oktober 2010 – maj 2011.
- Strandberg, Bosse (tidigare utvecklingschef vid HjällboBostaden 1999 – 2005; idag VD, Störningsjouren Göteborg): Cirka 2,5 timmar intervju, vid ett tillfälle i mars 2011.
- Wernersson, Sture (tidigare VD HjällboBostaden 1999 – 2005; idag Kvalitetsledare, Halmstad Fastighet AB): Cirka två timmar intervju, vid ett tillfälle i mars 2011.

Forsknings- och myndighetsrapporter

Tryckt litteratur

- Borelius, Ulf (2004): *”Med facit i hand, det har ju inte gått som vi hade tänkt.”: Om demokratiskt deltagande i Hjällbo(Forum)*, Utvärdering av Storstadssatsningen Målområde tre: Lokalt utvecklingsarbete, Centrum för kulturstudier, Göteborgs universitet, Kungälv.
- Jordan, Thomas (2006): *Tryggare och Mänskligare Göteborg*, Jordan och Tryggare och Mänskligare Göteborg, Göteborg.
- Jordan, Thomas och Andersson, Pia (2010): *Att hantera de svårlösta samhällsfrågorna: En tankeskrift från Tryggare och Mänskligare Göteborg*, Tryggare och Mänskligare Göteborg, Göteborgs Stad, Göteborg.
- Kihlström, Åke & Simonson, Birger, Institutionen för arbetsvetenskap, Göteborgs universitet (2004): *Samverkan för sysselsättning och egenförsörjning: Rapport i utvärderingen av Storstadssatsningen i Göteborg*, Göteborgs Stad, Stadskansliet
- Malm, Ulf (1997): *Kriminalitet och trygghet i boendet: En studie i stadsdelen Hjällbo*, Förvaltnings AB Framtiden i samarbete med Malm Kommunikation AB och SABO, Bohus.
- Olsson, Sören (red och förf.); Lind, Jan-Erik (förf.) och Björck, Lena (förf.) (2005): *Framtidens stadsutveckling 1993 – 2004*, Förvaltnings AB Framtiden, Göteborg
- Törnquist Anders (2001): *Till förortens försvar: Utveckling och organisation i tre stadsdelar 1979 – 1995*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, Göteborg

Digitala källor

Nilsson, Jenny (2003): *Resultat, resurser och riktlinjer i Storstadssatsningen: Om implementeringen av storstadspolitiken i Huddinge kommun*, Södertörns Högskola rapportserie "Utvärderingen av den nya storstadspolitiken/Storstadssatsningen" nr 1, Arkiv förlag i distribution, Lund
[http://webappo.sh.se/C1256D110045188B/0/06F42BD6156E63DEC1257133004AA0F3/\\$file/03JNR.esultatresurserochriktlinjer.pdf](http://webappo.sh.se/C1256D110045188B/0/06F42BD6156E63DEC1257133004AA0F3/$file/03JNR.esultatresurserochriktlinjer.pdf)

SOU 2004:30: Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor.

Södertörns högskola: *Utvärderingen av Storstadssatsningen och storstadspolitiken 2000-2006*, uppdaterad 2006-06-28:

<http://webappo.sh.se/C1256C9300756F52/tmt.view/C487863CE8410087C125723D0047BFE1?open&ref=DAF73E47FFF38B08C125724300546AD8;/C1256C8A0066623D/911D4743A30D0608C1256CFC00608EBB>

Ungdomsstyrelsens (2010): *Inga fler stenar: En konferensdokumentation från konferensen Inga fler stenar, den 1 juni 2010 på City Conference Centre – Norra Latin i Stockholm*

http://www.ungdomsstyrelsen.se/ad2/user_documents/inga_fler_stenar_dokumentation.pdf

Skriftliga källor från Hyresgästföreningen

Gullbergs, Kersti (2004): *Ungdomsråd i Hjällbo*, Hyresgästföreningens beskrivning av projektet, internt dokument daterat 2004-12-28.

Hallingberg, Katarina S. och Havström, Monica (2004): *BREAK: unga röster om livet i Hjällbo*, Hyresgästföreningen Region Västra Sverige och HjällboBostaden, Vänersborg.

Hyresgästföreningen: *Bo info: Den praktiska biten om ditt boende som hyresgäst*, Hyresgästföreningens material riktat till hyresgäster i Hjällbo.

Hyresgästföreningen (odaterad): *Hjälp till självhjälp, Region Västra Sveriges arbete med självhjälpsmetoden i lokalt utvecklingsarbete*.

Hyresgästföreningen, utdrag ur medlemsregister: Intern statistik över medlemsantal i lokala hyresgästföreningar i Hjällbo, åren 2000 – 2010.

Hyresgästföreningen, utdrag ur medlemsregister: Intern redovisning av förtroendevalda medlemmar som lämnat en förtroendepost i Angeredsavdelningens lokala hyresgästföreningar.

Fagberg, Marianne och Persson, Kicki (2001): *Projekt Hjällbo*, Hyresgästföreningens interna "delrapport - utvärdering" av projektet daterad 2001-04-24.

Fagberg, Marianne (2003): *Redovisning av projektet Grannskapsarbete i Hjällbo*,

Hyresgästföreningens delrapport av projektet till Hjällboforum; dokumentet daterat 2003-05-13.

Fagberg, Marianne och Persson, Kicki (2004): *Redovisning av Projekt Hjällbo till regionstyrelsen i januari 2005*; Hyresgästföreningens interna dokument som också var *Projekt Hjällbos* slutrapport.

Lindblad Nieminen, Annika (2010): *Uppdrag M – slutrapport del 1 2010: En beskrivning och bedömning av arbetet i de tio Uppdrag M-områdena*, Hyresgästföreningen, internt dokument daterat 2010-02-09.

Persson, Kicki; Razul, Suzan och Nordenhof, Anna (2009): *Utvärdering projektet Medlemsärende i Hjällbo och Hammarkullen: Inkluderar förslag till fortsättning av projektet*, internt dokument daterat 2009-11-16.

Skriftliga källor från HjällboBostaden

Informationsbroschyrer om bolaget:

HjällboBostaden (2000): *AB HjällboBostaden 2000*.

HjällboBostaden (2001): *HjällboBostaden efter 2,5 år*.

HjällboBostaden (Ej angivet, men utifrån innehållet sannolikt 2001 eller 2002): *Utvecklingsprojekt inom HjällboBostaden – del 1.*

HjällboBostaden (2002): *Utvecklingsprojekt inom HjällboBostaden – del 2.*

HjällboBostaden (2004): *Nytt arbetssätt i utsatt bostadsområde: Hjällbo, Göteborg.*

HjällboBostaden (2005): *400 nya jobb, 45 nya företag, mångfald, trygghet och demokratiprojekt... : ...Men vi har fastigheter också.*

Årsredovisningar

HjällboBostadens årsredovisningar år 2004 – år 2010.

Hemsida

www.hjallbobostaden.se (samt underliggande sidor)

Kommunala dokument och rapporter

Göteborgs stadskansli

Göteborgs stadskansli / Göteborgs Stad, Stadskansliet Samhällsanalys och Statistik: *Göteborgsbladet, 612 Hjällbo*, åren 1997 – 2010, Göteborgs stads officiella statistik.

Skriftliga källor från SDN Lärjedalen

Anna-Karin Wikman, Göteborgs Stad, SDN Lärjedalen/HjällboForum (2004): *LÄGESRAPPORT ÖVER STORSTADSARBETET I HJÄLLBO - OKTOBER 2004*, Dnr 262/01.

HjällboForum/ Göteborgs Stad, SDF Lärjedalen

Olsson, Tomas och Wikman, Anna-Karin (2003): *Avtal mellan SDF Lärjedalen och Kvinnonätverket i Hjällbo och Hyresgästföreningen Västra Sverige inom Storstadssatsningen LUA*, dokument från HjällboForum, daterat 2003-04-11.

Övrigt

Ung & Trygg i Göteborg (2009): *Nätterna då folket återtog Hjällbo*

www.utg.goteborg.se/sv/Aktuellt/Tva-manader-av-brander-stenar-och-krossat-glas/Natterna-da-folket-atertog-Hjallbo/

Övriga källor

Aftonbladet, ledare av Jesper Bengtsson: *Först politik – sen folkrörelse*, publicerad 101101

DirektPress Göteborg Nordost: *Behövs det mer vuxenansvar?*

www.direktpress.se/goteborg/Nordost/Nyheter/Aktiva-foraldrar-i-Hjallbo/

GP 020210: Intervju med Tomas Olsson, SDN Lärjedalens områdeschef i Hjällbo.

Nationalencyklopedin (hämtat 110302): Sökord "folkrörelser"

www.ne.se/lang/folkrörelser

SR P4 Göteborg (2009): *Hjällboföräldrar har organiserat sig*

(sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=45&artikel=3054015)

Wikipedia: Geert Hofstede

http://sv.wikipedia.org/wiki/Geert_Hofstede

Wikipedia: Hofstede's cultural dimensions theory

http://en.wikipedia.org/wiki/Hofstede's_cultural_dimensions_theory

Wikipedia: Hofstedes fem kulturdimensioner

http://sv.wikipedia.org/wiki/Hofstedes_fem_kulturdimensioner

Wikipedia: Margareta Winberg

http://sv.wikipedia.org/wiki/Margareta_Winberg

Appendix 1: Kort bakgrundsfakta om Hyresgästföreningen

Hyresgästföreningen – en bakgrundsbild¹¹²

Hyresgästföreningen är en demokratisk medlemsorganisation för hyresgäster. Föreningens huvudsyfte är att arbeta för att alla hyresgäster ska ha rätt till en god bostad till en rimlig kostnad. Utöver själva bostaden arbetar Hyresgästföreningen också för att helheten kring boendet ska fungera:

”Vi bor i ett sammanhang och i ett samhälle där inte bara själva boendet ska fungera, utan även dagis, skolor, affärer, trafik och mycket mer.”

(Barbro Engman, ordförande Hyresgästernas Riksförbund, Hyresgästföreningens verksamhetsberättelse 2009, s. 5)

De första hyresgästföreningarna i Sverige bildades i början av 1900-talet för att kämpa för hyresgästernas rätt i konflikter med hyresvärdarna. Missnöjda boende beslöt gå samman för att försöka få till en förändring när hyresvärdar vägrade åtgärda problem med dåliga bostäder. Dessa hade ofta ”varken el eller vatten, men desto mer rättor och annan ohyra”. År 1923 bildades Hyresgästernas Riksförbund och 1925 omfattade förbundet hela landet.

Idag är Hyresgästföreningen organiserad i fyra nivåer:

1. Nationellt finns ett *Hyresgästernas Riksförbund*.
2. Under riksförbundet finns tio olika regioner. Hyresgästföreningar i och omkring Göteborg ingår i *Region Västra Sverige*.
3. Under regionerna finns hyresgästföreningar – *föreningsavdelningar* – på kommunnivå. Ofta ansvarar en hyresgästförening för flera kommuner. I riktigt stora kommuner kan det finnas flera föreningar. *Angeredsavdelningen* heter den som ansvarar för Hjällbo.
4. Under Angeredsavdelningen hittar man *Lokala hyresgästföreningar ("LH")*. I Hjällbo har det som mest funnits fem olika LH – en för varje bostadsområde med hyresrätter (Sandspåret, Skolspåret, Bergsgårdsgårde, Bondegårdet och Hjällbo Lillgata).

På alla fyra nivåer är det medlemmarna som styr via stämmor. Förtroendevalda medlemmar fattar de övergripande besluten om hur verksamheten ska skötas.

Utöver dessa fyra nivåer tillåter Hyresgästföreningens stadgar organisering i friare arbetsformer på lokal nivå. *Gårdsföreningar* kan bildas för att engagera sig i boendefrågor på gårdsnivå. En *gårdsförening* har mindre formellt inflytande än en *lokal hyresgästförening*. Exempelvis kan *lokala hyresgästföreningar* – men inte *gårdsföreningar* – kräva möten med fastighetsbolaget. Det finns också möjlighet att organisera sig än lösare i *nätverk*, utan krav att följa formella mötesordningar.

Där en *lokal hyresgästförening* finns bjuder den in alla sina medlemmar till årsmötet som är den högsta beslutande församlingen. Där väljs en styrelse som ansvarar för att driva verksamheten under året.

¹¹² Beskrivningen av Hyresgästföreningen bygger dels på uppgifter från Kicki Persson (intervju 101206), dels på information (hämtad 110324) från: www.hyresgastforeningen.se/Om_Oss/Vilka_ar_vi/Sidor/default.aspx

Arbetsuppgifter på de olika nivåerna¹¹³

Bostadsområdet

I bostadsområdet tar den lokala organisationen upp gemensamma frågor med hyresvärden eller förvaltaren. Det kan vara allt från att föra en dialog om bostadsområdet till att direkt påverka skötseln av området.

Kommunen

På kommunnivå förhandlar Hyresgästföreningen om hyrorna med de kommunala bostadsbolag som finns på orten och de flesta privata hyresvärdar. Föreningen arbetar även med att påverka i andra bostadsfrågor som har kommunal anknytning. På kommunnivå finns också en styrelse och ett årsmöte. Alla medlemmar bjuds in till årsmötet.

Regionen

Hyresgästföreningens regioner samordnar de insatser som behövs runt om i regionen. Här finns samlad expertis i olika boendefrågor som jurister, förhandlare och verksamhetsutvecklare. Regionens högsta beslutande församling är fullmäktige. Representanter till fullmäktige väljs på de ingående hyresgästföreningarnas årsmöten.

Hela landet

Hyresgästföreningens riksförbund arbetar bland annat med information, politisk opinionsbildning och utredningar i boendefrågor. Den högsta beslutande församlingen på riksnivå är *förbundsstämman* och *förbundsstyrelsen*. Förbundsstämman består av representanter som väljs på regionernas fullmäktigemöten.

Boinflytandemedel¹¹⁴

För allmännyttans bostadsföretag finns lagkrav – enligt den så kallade *allbolagen* – att sträva efter att erbjuda hyresgästerna möjligheter till boinflytande och inflytande i företaget.

Fastighetsägaren och Hyresgästföreningen kan teckna *boinflytandeavtal*, i vilka formerna för hyresgästernas inflytande över sådant som underhåll, skötsel och förbättringar av gemensamma utrymmen och miljöer regleras. Avtalen kan se olika ut men alla ger hyresgästerna rätt till samråd och information, samt möjligheter till inflytande. Hyresgästföreningen ska då kanalisera alla hyresgästers åsikter oavsett om de är medlemmar i Hyresgästföreningen eller inte.

Boinflytandemedel är verksamhetsbidrag som Hyresgästföreningen kan förhandla fram från fastighetsägaren och som då tas in av fastighetens alla hyresgäster som en del av hyran. Medlens storlek och användningsområde kan variera. Delar av boinflytandemedlen kan avsättas till en central pott som kan fördelas till särskilda aktiviteter/underhåll/projekt/åtgärder efter ansökan om anslag hos en kommitté där fastighetsägaren och Hyresgästföreningen finns representerade. Användningsförslag kan läggas av alla parter – fastighetsägare, Hyresgästförening eller boende (oavsett medlemskap i

¹¹³ www.hyresgastforeningen.se/Om_Oss/Vilka_ar_vi/Sidor/default.aspx
Informationen hämtat 110324.

¹¹⁴ Källor: Boverket (2010): Boendeinflytande i praktiken, s.16ff;
Intervjuer med Marianne Fagberg och Kicki Persson samt information (hämtad 110418) till hyresgäster på:
www.poseidon.goteborg.se/sv/Hyresgastsidor/Boinflytande/

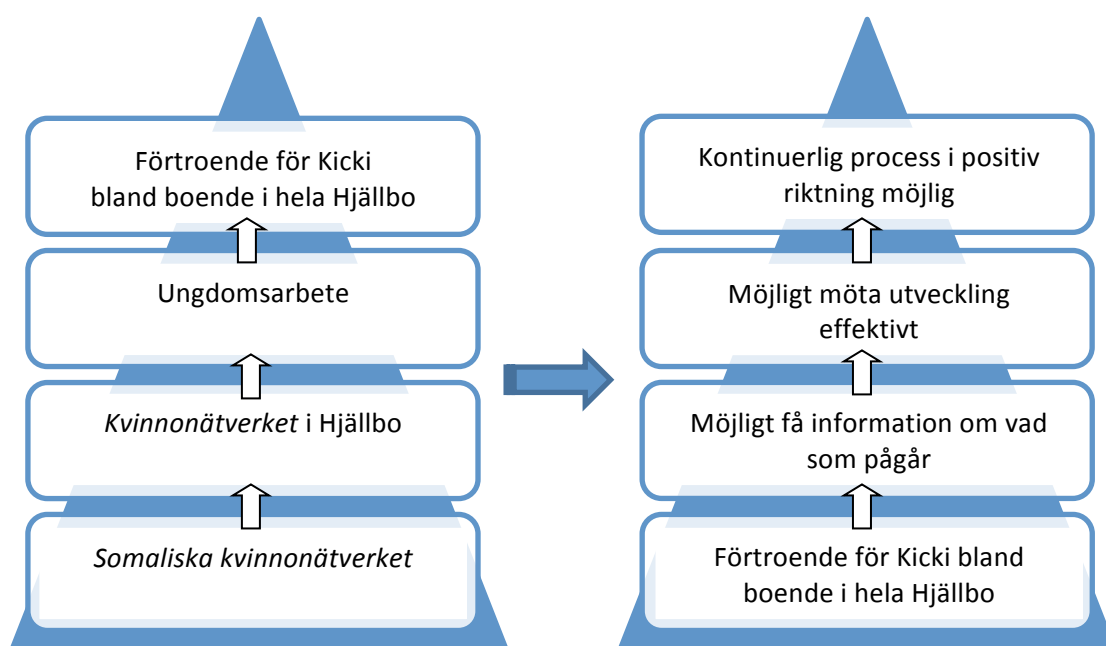
Hyresgästföreningen). Hyresgästföreningen hanterar och ansvarar därefter för boinflytandemedlens användning.

Delar av boinflytandemedlen kan knytas direkt till bostadsområden. Där lokala hyresgästföreningar, gårdsföreningar och/eller nätverk finns blir det då slutligen dessa som sköter den verksamhet och de investeringar som boinflytandemedlen finansierar. I den mån sådana lokala föreningar saknas i ett område blir det Hyresgästföreningen på närmast högre nivå som förvaltar pengarna och ser till att de används på sätt som kommer alla hyresgäster i området till del.

Även *fritidsmedel* är framförhandlade verksamhetsbidrag från fastighetsägarna. Fritidsmedel finansierar verksamheten för lokala hyresgästföreningar i bostadsområdena och kan användas till aktiviteter som på olika sätt ökar gemenskapen i bostadsområdet, till exempel gårdsfester, studiecirklar, hälso- och motionsaktiviteter, trivselkvällar och utflykter.

Appendix 2: Hur gick arbetet till? Kapitel 3 och 4 i sammanfattning

Projektledaren Kicki Persson valde inledningsvis att börja bygga verksamheten utifrån en grupp somaliska kvinnor och deras önskemål om förändring i Hjällbo. Somaliska kvinnor hörde 1998 till dem som stod lägst i Hjällbos interna hierarki mellan olika grupper, rangordnade av boende längs etniska och patriarkala linjer. Projektledarens tanke – utöver att de aktuella individerna verkade bra att bygga verksamhet kring – var att hela Hjällbo skulle kunna påverkas i positiv och mobiliserande riktning om en grupp med låg status plötsligt visade vilja och förmåga att organisera sig för att ta makt över sin egen tillvaro och hitta vägar in i det etablerade samhället.¹¹⁵

Figur 6: *Somaliska kvinnonätverket* blev grunden för projektledarens arbete i Hjällbo. På den grunden har nya "byggblock" lagts, där det ena "blocket" blivit en förutsättning för nästa, och steg för steg ökat projektledarens möjlighet att spela en aktivt stödjande roll för utvecklingen i hela Hjällbo.

Somaliska kvinnonätverket blev därmed det som lade grunden för projektledarens fortsatta arbete i Hjällbo. I en nära och långvarig process ihop med dessa kvinnor bidrog hon till att ge dem verktyg för samhällspåverkan och delaktighet. Deras arbete bidrog till att samhällets service i Hjällbo bättre kom att möta boendes behov, och i och med detta, att dessa somaliska kvinnors status kunde höjas i egna och andras ögon, menar Kicki och intervjuade deltagare. Med respekt för "vad som var möjligt" utifrån deltagarnas egen syn på tillvaron, lät Kicki denna grupp inledningsvis vara riktad enbart till somalier. Genom arbete i det tysta med relationsbyggande, förtroendeskapande, med att skapa tillfällen för individer att växa genom reflektion eller gjorda erfarenheter bidrog hon sedan systematiskt till att gruppen kunde öppna upp gentemot övriga etniska grupper och bilda "*Kvinnonätverket i Hjällbo*", framkommer i studien. Ur verksamheten med kvinnorna föddes också en mängd andra verksamheter som dragit stora grupper deltagare. En sådan verksamhet är den lokala hyresgästföreningen på Sandspåret. Regionchef Marianne Fagberg menar att den verksamheten visat att det är möjligt att få människor som helt saknar tidigare erfarenhet av demokratiska organiseringsformer, att genuint förstå, se värdet av och arbeta efter sådana arbetsformer.

¹¹⁵ Noteras kan att utöver att *gruppen* Kicki valde att inleda arbetet med hade låg status, så var dessa – och därmed Kickis huvudsakliga mobiliserande och egenmakts-höjande arbete – också placerade i det *bostadsområde* som hade lägst status. Framgångsrikt arbete med denna grupp hade därför potential att höja statusen för *både gruppen* somaliska kvinnor/ somalier i Hjällbo, och för *bostadsområdet* Sandspåret.

Förtroendefulla relationer till kvinnorna – och genom dem även till männen i allt högre grad – skapade möjligheter för projektledaren att arbeta med ungdomsverksamhet över etnicitets- och könsgränser. I hop med HjällboBostadens Bosse Strandberg (som också arbetat med förtroendeskapande i området under lång tid) inledde hon lägerverksamhet för ungdomar – verksamhet som kom att bedrivas varje sommar under ett antal år. Lägerformen möjliggjorde i sin tur effektivt arbete med normer, regler och gruppidentiteter hos ungdomarna, vilket sedan fick spridningseffekter till andra ungdomar i Hjällbo när man kom tillbaka, framkommer i studien. Engagemanget för ungdomar i stadsdelen byggde förtroende med vidare kretsar av föräldrar och unga i Hjällbo. Det långsiktiga relations- och förtroendebyggande arbetet har gett projektledaren möjlighet till information om, och därmed inblick i, vad som pågår på olika håll i Hjällbo, menar hon. Genom att tidigt upptäcka olika positiva och negativa utvecklingsprocesser i området har hon fått möjlighet att själv eller ihop med andra agera för att ”stötta och störa” utvecklingsprocesser för att så effektivt som möjligt bidra till en kontinuerlig process i positiv riktning.

En teknik projektledaren ofta använt i sitt arbete har varit att ”plantera tankefrön” – att ställa frågor för reflektion i syfte att hjälpa boende att bli medvetna om sina behov, förmågor och möjligheter. En annan medveten och ”aktiv” teknik hon använt har varit att låta bli att själv bli del av lösningen för att tillgodose behov som upptäckts. Istället har hon lotsat boende att själva hitta vägar för att kunna tillgodose behoven. Detta har samtidigt blivit ett av de sätt hon utbildat boende på, i hur det svenska systemet fungerar och hur man kan ta sig fram i det. ”Utbildningen” har alltså många gånger handlat om att *avstå från att leverera färdiga svar* kring hur saker fungerar, och istället ge boende möjlighet att *själva ta reda på* hur det fungerar, och i processen få möjlighet att växa genom erfarenheten att de själva har förmåga, kompetens och kraft att skaffa sig vad de behöver.

Där boende behövt mycket stöd har dock projektledaren inledningsvis själv varit aktiv i verksamheten, för att tydliggöra en modell för hur de skulle kunna arbeta. *Kvinnonätverkets* styrelsearbete de första åren är kanske den verksamhet hon varit allra mest aktiv i för att på så sätt ”lära ut modellen” för hur sådant arbete kan gå till. Kickis stora närvaro i verksamheten gav henne sådana gånger också möjlighet att tydliggöra *fördelarna* med att kunna arbeta utifrån demokratiska principer liksom med att känna till och behärska svenska former för föreningsarbete. Men även där hon själv varit aktiv i verksamhet har hon varit noga med att låta boende själva ta så stor del som möjligt av ansvar och arbetsuppgifter; detta för att ge dem som individer och grupp möjlighet att göra värdefulla erfarenheter de kunnat växa genom. I *Kvinnonätverket* fick exempelvis de boende själva ta bärande styrelseposter som ordförande, etcetera. När Kicki så småningom upplevde att kvinnorna började klara styrelsearbetet på egen hand drog hon sig gradvis ur styrelsen, för att ge dem möjlighet att upptäcka att de kunde klara sig själva.

Under 2005 förändrades förutsättningarna för projektledarens arbete; bland annat med ökat fokus på arbete med lokala hyresgästföreningar och gårdsföreningar i området. Detta minskade hennes manöverutrymme att arbeta med metoder hon dittills upplevt verksamma. Dessutom innebar det att hon behövde fördela sin tid mellan fler och därmed inte kunde stötta någon grupp i tillräcklig utsträckning för att de skulle kunna bli självgående. Detta, i kombination med att ursprungliga deltagare som framgångsrikt integrerats i samhället gått vidare till nya uppdrag, resulterade i att den positiva utvecklingsprocess som påbörjats fram till 2005 i hög grad avstannade, upplever Kicki. De senaste åren i Hjällbo har istället gjort henne allt mer medveten om behovet av grundläggande utbildning i demokrati och föreningskunskap, för att människor ska kunna bli delaktiga i samhället på konstruktiva sätt. Sådan utbildning behöver då förpackas i en form som utgår ifrån boendes erfarenheter och som boende kan ta till sig, menar hon. I avsaknad av detta ser hon istället hur de forum för mobilisering som Hyresgästföreningen erbjuder i Hjällbo, blir arenor för destruktiva konflikter mellan boende och förlorar sin funktion som verktyg för ökad egenmakt och integration för deltagarna.

Appendix 3: Områdespolisens arbetsmetoder och förhållningssätt i Hjällbo

Daniel Norlander – chef för områdespolisen i Hjällbo/Hammarkullen – berättar en del om områdespolisens arbetsmetoder och förhållningssätt sedan slutet av 2009, då de började verka i området:

Nu målar jag upp en mental bild som vi skulle ha [under första halvåret]: det var att vi skulle *nästla oss in* på olika sätt i området, genom dialog och prata med ungdomar och in i föreningslivet och in i de här olika nätverken som finns med skola, socialtjänst /.../

Dels handlar det om att vi också ska kunna mobilisera goda krafter i området *om* det blir oroligt. /.../ Vi tror ju inte att det bästa sättet att hantera det är att skicka dit hundra poliser med hjälmar och sköldar och så där, utan vi tror att det är bättre att Hyresgästföreningen med alla sina medlemmar går ut på torget istället, om det blir ungdoms-oroligheter med stenkastning och brända bilar, alltså så där som det har varit i Tynnered. Så därför har vi byggt upp ett ganska stort nätverk av människor i området.
(Daniel Norlander, intervju 110307)

Kicki Persson beskriver Hjällbos föreningsliv så här:

Vi har hälften bra föreningar och hälften av våra föreningar är bara det på papperet och har kriminell verksamhet, så det gäller att veta vilka vi jobbar med och inte.
(Kicki Persson, intervju 110120)

Detta är dock något områdespolisen inte funderar kring så länge man inte får kännedom om kriminell verksamhet:

Den där som beviljar föreningsbidrag antar jag ska titta så att... man gör rätt saker – men det är ju egentligen inte vår sak. Så länge man inte gör några brott eller felaktigheter så har vi inga dubier att utnyttja [skrattar] ...att samverka med dem så att säga.

Att inte legitimera de negativa ledarna i området är dock något man är vaksam kring:

Det är mycket släkter och klaner och sådär som har en informell makt i området – eller formell makt också i viss mån – och dem skulle vi ju ganska lätt kunna utnyttja för att skapa ett lugn i området om det nu skulle bli oroligheter. Men man får ju vara lite försiktig med att [legitimera dem] /.../ [V]et vi att de jobbar med hot, misshandel, utpressning, kvinnomisshandel i hemmet – alltså att de begår mycket *brott* – på något sätt så blir det ju fel om polisen *samverkar* med dem då. /.../ Då stärker vi ju dem /.../ Så det är väl mest det som vi försöker vara lite försiktiga med. /.../

Därför är det ju bättre att samverka med de somaliska mammorna till exempel, eller Hyresgästföreningen [eller sådana aktörer som man vet tillhör samhällets goda krafter]

Så här beskriver han vidare vad som skiljer deras förhållningssätt jämfört med mer traditionella polisiära metoder och förhållningssätt:

Det finns ju många poliser som är *jätterädda* att åka till Hjällbo, för att man tycker att det är så... hemskt där – det bor så hemska människor där och ungdomarna är så jobbiga och så /.../ Och det finns andra poliser som tycker att /.../ man ska... agera på det sättet att är det 50 ungdomar så ska vi vara 100 poliser, medan... det kanske är tvärtom egent-

ligen/.../ [D]ärför är det viktigt att vi får fram *våran* bild av området till våra kollegor också. /.../

Dialogen är extremt *viktig* – i ett [sådant] brottsförebyggande arbete. /.../ vi spenderar mycket tid på att vara i skolan, vara ute och fotpatrullera och träffa [boende och lokala aktörer] /.../

När vi står på Hjällbo centrum så kan vi stå där med 50 ungdomar och 45 av de ungdomarna... några av dem läser på universitetet och är jätteduktiga, och fem är kriminella kanske. Det är den här blandningen liksom. /.../

[Dialogen] har gjort att när vi står på Hjällbo centrum nu så kan vi ta med oss de ungdomarna som vi vet att vi behöver ta med oss. De andra... vi behöver liksom inte fiska med den stora håven för vi vet vilka det är som begår brott och som läser på universitetet – skillnaden mellan det. /.../

Sedan är det roligt med den här dialogen... och tugget liksom [skrattar]. Att man får ge svar på tal och att man får *stå* för det man gör liksom. För vi ska ju tillbaka. Om vi tar med oss några ungdomar från Hjällbo centrum in till polisstationen, och samtal och kolla om de har använt narkotika och så; ja vi ska ju tillbaka dit dagen efter igen. /.../

Vi kan ju inte komma dit och liksom... ner med dem på marken, sätta handfängsel och kasta in dem i bussen, och så in och så får de kissa i en burk och sedan slänga ut dem, utan vi gör ju det på ett helt annat sätt.

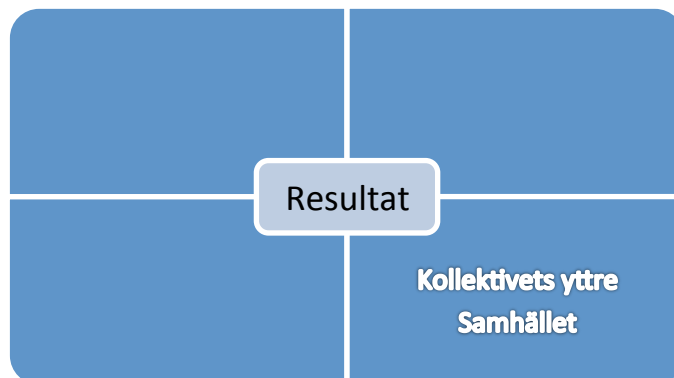
Samtidigt...

För oss är det viktigt att ha kvar den här repressiva delen. Och det har gjort att vi har fått ganska mycket respekt hos ungdomar tycker vi. De vet att vi är jättesnälla med dem, och står och pratar och för en dialog och skojar och skämtar, men begår de något brott så är vi de första som tar dem. Och det spelet är accepterat. Jag tror att vi får mer respekt om vi betar oss på det sättet än om vi skulle se mellan fingrarna.

(Daniel Norlander, intervju 110307)

Appendix 4: "Yttre, kollektiva" resultat inom Hyresgästföreningen

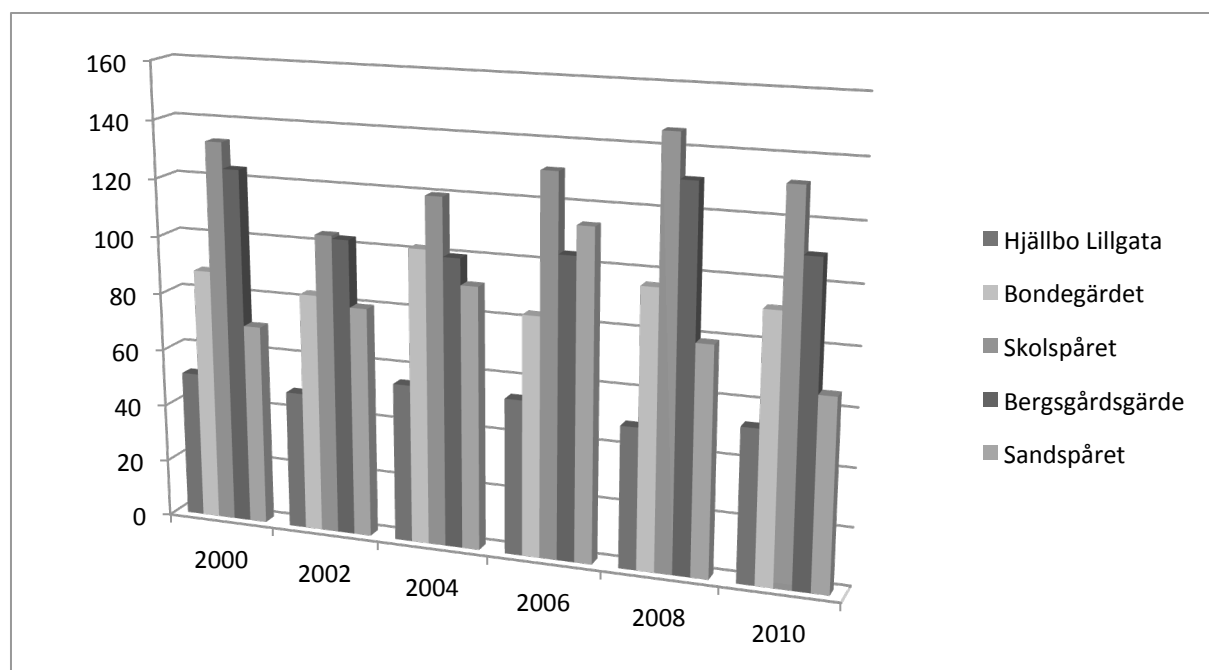
Vi ska här redovisa en del av de resultat projektet uppnått inom sfären "samhället", det vill säga den sfär som handlar om resultat på kollektiv nivå, som är synliga och mätbara utifrån, vad gäller Hyresgästföreningens egen verksamhet.

Figur 7: Modellen och beskrivningen av resultat uppdelat i fyra olika sfärer – där de som redovisas i detta appendix hör hemma i sfären "samhället"/ det "yttre, kollektiva" – återknyter till resonemang i kapitel 5.

Medlemmar i Hjällbo år 2000 – 2010: Redovisat per bostadsområde

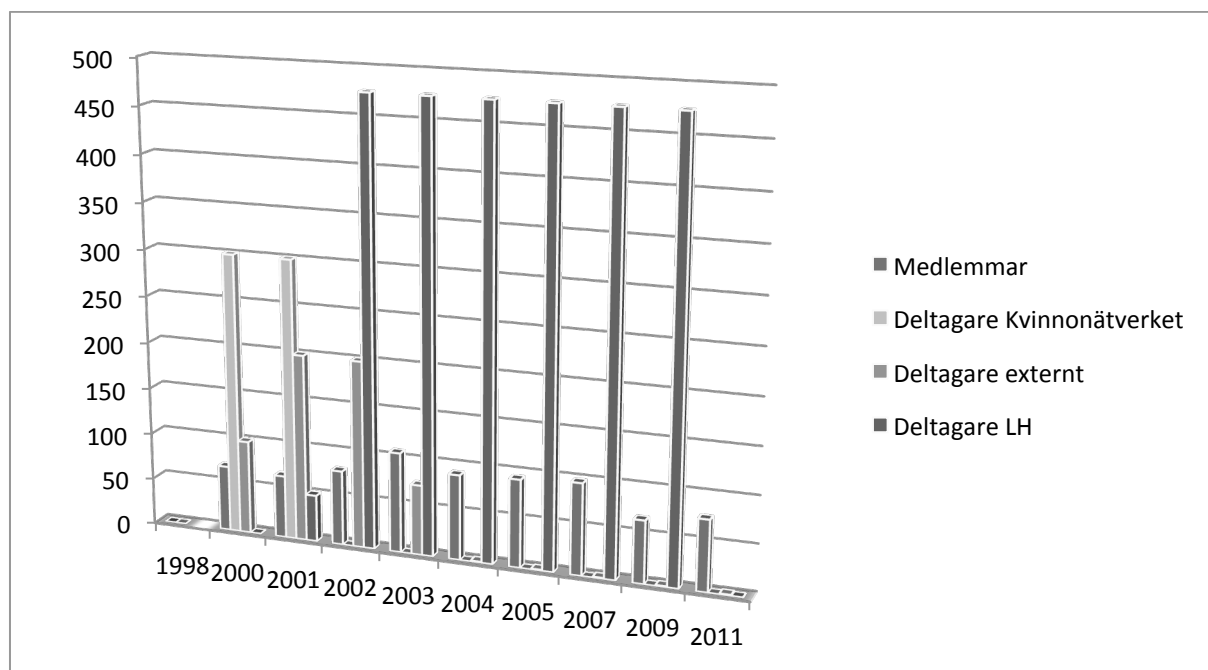
Antal medlemmar i Hyresgästföreningen i Hjällbo tycks inte ha påverkats i nämnvärd omfattning av det projektarbete som Region Västra Sverige har bedrivits i området. Medlemsantalet varierar något år från år, men utan utvecklingstendenser som tydligt kan kopplas till det projektarbete som bedrivits. Undantaget är ökningen av medlemmar på Sandspåret fram till år 2006. Denna ökning sammanföll med att både projektledaren och *Kvinnonätverket* bedrev mycket aktivt arbete i området, med bland annat utbildning om samhälle, demokrati och föreningskunskap. Möjligen kan detta ha påverkat den medlemsökning som skedde.

Tabell 1: Medlemmar i Hjällbo år 2000 – 2010, redovisat per bostadsområde

Deltagare i reguljär verksamhet, Sandspåret: Ungefärligt antal en typisk vecka

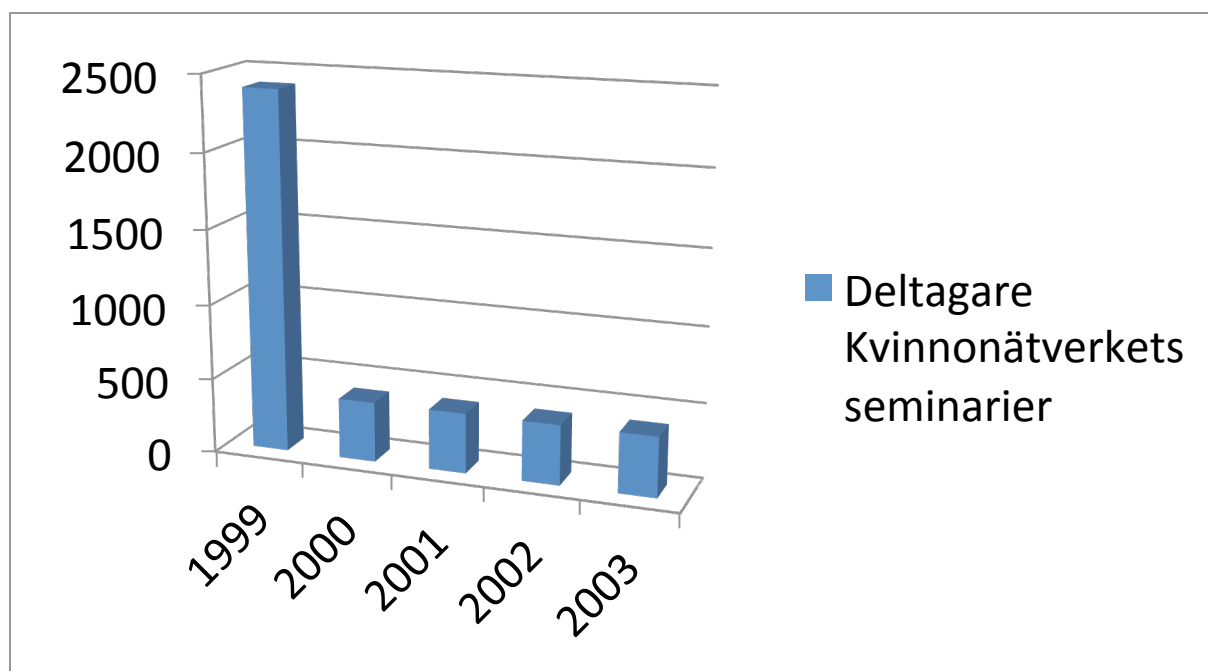
Till skillnad från *medlemsantal*, har Hyresgästföreningens projektverksamhet i hög grad påverkat antalet *deltagare* i den verksamhet som bedrivits i vissa bostadsområden. Tydligast är utvecklingen på Sandspåret där projektledaren varit som mest aktiv i att stödja boende att få igång verksamhet. Här har projektarbetet resulterat i en stor mängd nya deltagare i Hyresgästföreningens verksamhet, enligt Kicki Persson. I tabellen framgår ungefär hur många deltagare hon uppskattar deltagit i verksamheten under åren:

Tabell 2: Uppskattat antal deltagare i reguljär verksamhet på Sandspåret under projekttiden.

Deltagare Kvinnonätverkets seminarier: Ungefärligt antal årligen

Kvinnonätverket har arrangerat en serie seminarier kring aktuella samhällsfrågor i området. Dessa har hela tiden varit mycket välbesökta och ha hållits i flera skift för att ge alla intresserade chans att delta. Under första året verksamheten bedrevs hölls ett seminarium per månad, övriga år ett seminarium per termin, vilket förklarar det stora antalet deltagare man hade under 1999 jämfört med övriga år.

Tabell 3: Uppskattat antal deltagare per år i kvinnonätverkets seminarier

Deltagare lägerverksamhet: Ungefärligt antal årligen

- Under perioden 1999 – 2004 deltog cirka 10 vuxna och 50 barn per år på sommarläger för kvinnor och deras barn; totalt cirka 60 vuxna och 300 barn.
- Under perioden 2001 – 2006 deltog cirka 100 ungdomar per år på ungdomsläger; totalt cirka 600 ungdomar.
- Utrymmet för lägerverksamhet minskade i och med boinflytandeavtalet 2005.

Deltagare bussresor (årligen): Restiden används för information, utbildning och relationsbyggande

- Sedan 1999 har cirka 1000 personer per år deltagit på bussresor till Ullared; totalt cirka 12 000 deltagarplatser. (Vissa av dessa platser har förstås utnyttjats av samma individer som deltagit vid flera olika tillfällen).
- Under samma period har cirka 300 personer per år deltagit på badbussar; totalt cirka 3 600 deltagarplatser. Badbussarna arrangeras vissa år av Hyresgästföreningen, vissa år av Hjällbo-Bostaden. Ingen utbildning sker på dessa bussresor. Istället är tanken att bussarna sprider information om att Hyresgästföreningen finns och är en kraft på de boendes sida.

Källor:

Hyresgästföreningen, utdrag ur medlemsregister: Intern statistik över medlemsantal i lokala hyresgästföreningar i Hjällbo, åren 2000 – 2010.

Kicki Persson, telefonsamtal maj 2011.